МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПИЛИПЕНКО ДЕНИС СЕРГІЙОВИЧ

УДК 631.11:336(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

07 «Управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
Д.С. Пилипенко

Науковий керівник
ШЕВЧЕНКО Наталія Юріївна,
кандидат економічних наук, доцент

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Розвиток системи фінансової безпеки аграрних підприємств України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

У дисертації здійснено ґрунтовне комплексне теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення науково-практичного завдання розвитку системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу України в умовах дії багатовекторних внутрішніх і зовнішніх загроз, що мають довготривалий і кумулятивний характер. Доведено, що сучасне функціонування аграрних підприємств холдингового типу відбувається в середовищі підвищеної невизначеності, зумовленої макроекономічною нестабільністю, воєнними викликами, кліматичними змінами, високою волатильністю цін на аграрну продукцію та ресурси, а також глибокими трансформаціями глобальних аграрних і фінансових ринків.

В роботі удосконалено визначення сутності системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу як комплексу взаємопов'язаних елементів, який створює підґрунтя для формування їх фінансової стійкості та конкурентоспроможності в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз. Доведено, що фінансова безпека аграрних підприємств холдингового типу виступає основоположним фактором забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору, продовольчої безпеки держави та соціально-економічної стабільності сільських територій, оскільки фінансова нестійкість підприємств безпосередньо трансформується у виробничі, соціальні та фіскальні ризики на національному рівні.

Обґрунтовано, що еволюція системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу в Україні відбувається під впливом поєднання структурних трансформацій національної економіки, змін інституційного середовища, лібералізації фінансових і товарних ринків, а також екстремальних шоків воєнного та кліматичного характеру. В дисертації систематизовано вказані внутрішні та зовнішні загрози фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу. Також в дисертації виконано їх класифікацію –

виокремлено воєнні, цифрові, екологічні, макроекономічні та глобально-конкурентні ризики. В результаті виявлено, що аграрні підприємства холдингового типу України найбільш вразливі до наслідків впливу зазначених загроз, а також встановлено, що вплив цих факторів сприяє формуванню ефекту кумулятивної нестабільності у фінансових процесах підприємств.

В дисертації запропонований методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу за допомогою визначення інтегрального показника фінансової безпеки, на основі шести складових: ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, кредитної заборгованості, зносу основних засобів та оборотності активів, з урахуванням їх нормування, що дозволить провести комплексний аналіз та підвищити їх фінансову стійкість.

Розроблена дескриптивна модель забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, спрямована на підвищення рівня їх фінансової стійкості та безпеки.

Обґрунтовано систему управління фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу та комплексний підхід до її забезпечення, який базується на поєднанні моніторингу ризиків, цифровізації фінансових процесів, ранньої діагностики загроз та механізмів державної підтримки, що дозволило підвищити рівень фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу. Доведено визначальну роль цифрових технологій, зокрема ERP-систем, аналітики великих даних і хмарних сервісів, у підвищенні прозорості фінансових потоків, скороченні операційних витрат і підвищенні оперативності та обґрунтованості управлінських рішень. Такий підхід дозволяє суттєво зменшити ймовірність настання кризових станів.

У дисертаційному дослідженні зроблено прогноз кредитного та страхового забезпечення аграрних підприємств холдингового типу, для підвищення їх фінансової стійкості та мінімізації фінансових ризиків із застосуванням методів лінійного та багатофакторного регресійного моделювання. Прогнозні розрахунки дозволили визначити альтернативні

сценарії забезпечення фінансової стійкості аграрного сектору, оцінити потенційні наслідки посилення або пом'якшення макроекономічних і воєнних ризиків та ідентифікувати критичні точки фінансового ризику, що є підґрунтям для формування стратегічних управлінських рішень на мікро- та макрорівнях. Встановлено доцільність розвитку агрострахування як одного з ефективних способів мінімізації втрат, що виникають унаслідок впливу кліматичних і воєнних факторів, а також встановлено необхідність використання державної підтримки.

Набула подальшого розвитку інтегрована стратегія розвитку аграрних підприємств холдингового типу, з урахуванням економічних, технологічних, соціальних та екологічних аспектів, що дозволило підвищити конкурентоспроможність та зміцнити рівень їх фінансової безпеки.

Отже, проведення аналізу стану аграрного сектору та аграрних підприємств холдингового типу, а також апробація запропонованих методів стали основою для розробки рекомендацій щодо підвищення їх фінансової стійкості. Оцінка отриманих результатів вказує на їх теоретичну і практичну цінність, а також на можливість вищезапропонованої наукової основи для розвитку ефективної системи забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу.

Ключові слова: фінансова безпека, аграрні підприємства холдингового типу, фінансова стійкість, ризики, інтегральна оцінка, цифровізація, агрострахування, банківське кредитування, державна підтримка.

ANNOTATION

Development of the Financial Security System of Agricultural Enterprises of Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation provides a thorough comprehensive theoretical generalization and offer a new solution to the scientific and practical task of developing the financial security system of holding-type agricultural enterprises in Ukraine under the

influence of multi-vector internal and external threats of a long-term and cumulative nature. It is proven that the modern functioning of holding-type agricultural enterprises takes place in an environment of increased uncertainty, caused by macroeconomic instability, military challenges, climate change, high volatility of prices for agricultural products and resources, as well as deep transformations of global agricultural and financial markets.

The definition of the essence of the financial security system of holding-type agricultural enterprises as a complex of interconnected elements that creates the basis for the formation of their financial stability and competitiveness in the conditions of internal and external threats has been improved. It has been proven that the financial security of holding-type agricultural enterprises is a fundamental factor in ensuring the competitiveness of the agricultural sector, the food security of the state and the stability of rural economic territories, and due to the financial instability of enterprises, it is transformed into production, social and fiscal risks at the national social level.

It is substantiated that the evolution of the financial security system of holding-type agricultural enterprises in Ukraine occurs under the influence of a combination of structural transformations of the national economy, changes in the institutional environment, liberalization of financial and commodity markets, as well as extreme shocks of a military and climatic nature. The dissertation systematizes the indicated internal and external threats to the financial security of holding-type agricultural enterprises. The dissertation also performs their classification - military, digital, environmental, macroeconomic and global competitive risks are distinguished. As a result of the study, it was found that holding-type agricultural enterprises in Ukraine are most vulnerable to the consequences of the impact of these threats, and it was also established that the impact of these factors contributes to the formation of the effect of cumulative instability in the financial processes of enterprises.

The dissertation offers a methodological approach to assessing the level of financial security of holding-type agricultural enterprises by determining an integral indicator of financial security, based on six components: liquidity, financial stability,

profitability, credit debt, depreciation of fixed assets and asset turnover, taking into account their rationing, which will allow for a comprehensive analysis and increase their financial stability.

A descriptive model for ensuring the financial security system of holding-type agricultural enterprises has been developed, aimed at increasing the level of their financial stability and security.

The financial security management system of holding-type agricultural enterprises and a comprehensive approach to its provision have been substantiated, which is based on a combination of risk monitoring, digitalization of financial processes, early diagnosis of threats and mechanisms of state support, which allowed to increase the level of financial security of holding-type agricultural enterprises. The decisive role of digital technologies, in particular ERP systems, big data analytics and cloud services, in increasing the transparency of financial flows, reducing operating costs and increasing the efficiency and validity of management decisions has been proven. This approach allows to significantly reduce the probability of crisis situations.

The dissertation study made a forecast of credit and insurance coverage of holding-type agricultural enterprises to increase their financial stability and minimize financial risks using linear and multifactor regression modeling methods. Forecast calculations allowed us to determine alternative scenarios for the development of the financial stability of the agricultural sector, assess the potential consequences of increasing or mitigating macroeconomic and military risks, and identify critical points of financial risk, which is the basis for forming strategic management decisions at the micro and macro levels. The feasibility of developing agricultural insurance as one of the effective ways to minimize losses arising from the influence of climatic and military factors was established, and the need for state support was also established.

An integrated strategy for the development of holding-type agricultural enterprises has been further developed, taking into account economic, technological,

social and environmental aspects, which has allowed to increase competitiveness and strengthen the level of their financial security.

Thus, the analysis of the state of the agricultural sector and holding-type agricultural enterprises, as well as the testing of the proposed methods, have become the basis for the production of recommendations for increasing their financial stability. The assessment of the results obtained indicates their theoretical and practical value, as well as the possibility of the above-offered scientific basis for development an effective system for ensuring the financial security of holding-type agricultural enterprises.

Keywords: financial security, holding-type agricultural enterprises, financial stability, risks, integrated assessment, digitalization, agricultural insurance, bank lending, state support.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

1. Pylypenko, D., Shevchenko, N., & Pylypenko, M. Assessment of state supports and subsidies efficiency in ensuring financial security of Ukrainian agricultural enterprises. Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science. 2025. 29(1). P. 57-71. https://doi.org/10.56407/bs.agrarian/1.2025.57 *(Pylypenko, D. обґрунтовано методи теоретичного дослідження для виявлення можливих напрямків вдосконалення існуючих фінансових інструментів фінансової безпеки. Shevchenko, N. проаналізовано функціонування державної підтримки аграрного сектора на 2025 рік. Pylypenko, M. проаналізовано міжнародний досвід фінансової безпеки аграріїв).*

2. Pylypenko, D., Shevchenko, N., & Pylypenko, M. Economic risks of agricultural enterprises in Ukraine: Analysis of threats and mitigation strategies to ensure financial security. Economic Forum. 2025. 15(1). P. 58-73. https://doi.org/10.62763/ef/1.2025.58 *(Pylypenko, D. визначено економічні ризики,*

зокрема вплив валютних коливань, інфляцію та зміни у податковій політиці на фінансову безпеку аграрних підприємств України. Shevchenko, N. визначено стратегію мінімізації економічних ризиків для аграрних підприємств України. Pylypenko, M. проаналізовано досвід фінансової безпеки аграріїв України).

3. Shevchenko, N., & Pylypenko, D. Financial security system of agricultural enterprises in Ukraine: Role of banking and insurance services in амец і ng financial risks. Economics and Business Management. 2025. 16(1). P. 47-69. https://doi.org/10.31548/economics/1.2025.47 *(Pylypenko, D. оцінено вплив банківських та страхових послуг на фінансову безпеку аграрних підприємств України. Shevchenko, N. проаналізовано механізми фінансування агросектору).*

4. Shevchenko, N., Pylypenko, D. Price volatility in agricultural markets and financial security of enterprises: The role of forward contracts, insurance, and income diversification. 2025. Vol. 28, No. 12. P. 66-78. https://doi.org/10.48077/scihor12.2025.66 *(Pylypenko, D. визначено вплив інструментів управління ціновими ризиками на забезпечення фінансової стабільності українських аграрних підприємств в умовах воєнної та макроекономічної нестабільності. Shevchenko, N. проаналізовано ефективні інструменти управління ціновими ризиками).*

Тези наукових доповідей

5. Пилипенко, Д. С. Методика оцінки системи фінансової безпеки аграрних підприємств: підходи, показники та рекомендації. Економічні дні-2025. ІІ Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів, 2025 р., м. Київ, С. 98–99. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u404/zbirnik_tez_ekonom_dni_2025_0.pdf

6. Пилипенко, Д. С. Фінансова безпека аграрних підприємств: сутність, принципи та виклики сучасності. Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві. Міжнародна науково-практична конференція, 2025 р., м. Київ, С. 144–146. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u327/07-08.03.2025_zbirnik_tez_0.pdf#page=144

7. Пилипенко, Д. С. Взаємодія банківських установ та страхових компаній у забезпеченні фінансової безпеки аграрних підприємств. Маркетинг та логістика в агробізнесі. V Міжнародна науково-практична конференція, 2025 р., м. Київ, С. 99–101. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u459/zbirnik_tez_mizhn_konf_mark._ta_logistika_v_agrobiznesi.pdf#page=99

ЗМІСТ

ВСТУП 11

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ 18

1.1. Сутність та принципи системи фінансової безпеки аграрного підприємства 18

1.2. Роль банківських установ та страхових компаній у розвитку системи фінансової безпеки аграрних підприємств 47

1.3. Методичні підходи до оцінки системи фінансової безпеки аграрних підприємств 60

Висновки до розділу 1 84

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХОЛДИНГОВОГО ТИПУ В УКРАЇНІ 86

2.1. Стан розвитку підприємств аграрного сектору 86

2.2. Оцінка системи фінансової безпеки аграрних підприємств 109

2.3. Аналіз загроз для фінансової стійкості аграрних підприємств 129

Висновки до розділу 2 156

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХОЛДИНГОВОГО ТИПУ В УКРАЇНИ . 158

3.1. Шляхи формування інтегрованої стратегії розвитку аграрних підприємств 158

3.2. Посилення ролі банківських установ та страхових компаній у мінімізації фінансових ризиків аграрних підприємств 188

3.3. Розробка моделі забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств ……..… ..... ……207

Висновки до розділу 3 225

ВИСНОВКИ 228

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 233

ДОДАТКИ 251

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Виклики, що стоять перед аграрним сектором України в сучасних умовах, вимагають особливої уваги до фінансової безпеки аграрних підприємств. Фактори економічної нестабільності, військові дії, коливання цін на аграрну продукцію, наслідки зміни клімату, обмежений доступ до кредитів та високі виробничі витрати ускладнюють завдання аграрних підприємств щодо забезпечення продовольчих потреб країни.

Фінансова безпека підприємств є необхідною умовою для збереження платоспроможності та конкурентоспроможності цих компаній. Специфічні ризики, пов'язані з аграрним сектором, вимагають застосування спеціальних механізмів управління фінансовою безпекою. Це зумовило потребу у розробці інноваційної та комплексної системи оцінки та забезпечення фінансової безпеки в аграрному секторі.

З огляду на розвиток цифрових технологій, інтеграцію аграрних підприємств у світові ринки та посилення конкуренції між підприємствами, фінансова безпека стала не тільки необхідною умовою функціонування аграрного сектору, а й орієнтиром для розвитку цього сектору. Актуальність даної теми зумовлена також обмеженою доступністю державної підтримки аграрного сектору, а також необхідністю реформування систем аграрного страхування та банківського фінансування в країні.

Отже, дослідження проблем фінансової безпеки аграрних підприємств, виявлення чинників її забезпечення, розробка інструментів моніторингу та управління є надзвичайно актуальними з наукової та практичної точок зору. Вони сприятимуть не лише зміцненню аграрного бізнесу, а й сталому розвитку економіки України.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження пов’язане з науковою діяльністю кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування Українит в рамках ініціативної тематики «Фінансова

стратегія сталого розвитку економіки України: інструменти, ризики та механізми адаптації» (номер державної реєстрації 0125U003409). На виконання наукових завдань автором обґрунтовано теоретичні аспекти забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, оцінено стан фінансової безпеки аграрних підприємств, визначено напрями розвитку системи фінансової безпеки та розроблено концептуальні підходи щодо підвищення рівня фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу.

Розроблені пропозиції також враховуються у навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження) при викладанні дисциплін «Фінанси» та «Фінанси підприємств».

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в розробці теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу в Україні. Відповідно до мети роботи поставлено такі завдання:

1. Уточнити сутність системи фінансової безпеки аграрного підприємства холдингового типу.
2. Визначити принципи формування системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу.
3. Удосконалити методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу.
4. Оцінити сучасні тенденції розвитку підприємств аграрного сектору та визначити рівень фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, враховуючи загрози, які впливають на нього.
5. Обґрунтувати систему управління фінансовою безпекою аграрних підприємств холдингового типу та підхід до її забезпечення.
6. Розробити інтегровану стратегію розвитку аграрних підприємств холдингового типу.

7. Спрогнозувати кредитне та страхове забезпечення на середньострокову перспективу.

8. Розробити модель забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу.

Об’єктом дослідження є процес формування та забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади формування фінансової безпеки аграрних підприємств.

Методи дослідження базуються на поєднанні загальнонаукових та економічних методів, що забезпечило комплексний та системний підхід до вивчення проблем фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу. У дослідженні використовується діалектичний метод для вивчення сутності та розвитку поняття фінансової безпеки, а також системний та комплексний підходи до вивчення взаємозв'язку внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на аграрний бізнес. Економіко-статистичні методи, зокрема, аналіз динаміки, структурний і порівняльний аналіз, застосовано для дослідження тенденцій розвитку аграрного сектору, оцінювання фінансових показників підприємств та виявлення структурних змін. Для обґрунтування кількісних залежностей між внутрішніми фінансовими показниками аграрних підприємств і макроекономічними умовами використано методи економетричного моделювання, зокрема кореляційно-регресійний аналіз, що дозволило побудувати аналітичну модель оцінювання рівня фінансової безпеки. Крім того, у роботі застосовано інтегрований та експертний підходи для оцінки рівня фінансової безпеки з урахуванням галузевої специфіки, а також SWOT-аналіз і ризик-орієнтований підхід для виявлення сильних і слабких сторін фінансового становища підприємств, загроз та можливостей їх розвитку. Прогностичні методи використано для оцінки перспектив зміцнення фінансової безпеки на середньостроковий період, що дозволило сформувати обґрунтовані стратегічні рекомендації. У процесі виконання дослідження було використано інструменти штучного інтелекту для

допоміжних завдань. Усі отримані результати були критично перевірені автором, а остаточні висновки сформульовані самостійно.

Інформаційною базою дослідження стали статистичні дані Державної служби статистики України, фінансові звіти аграрних підприємств холдингового типу, аналітичні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, банківських установ, аналітичні доповіді Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, а також наукові публікації українських та міжнародних дослідників в галузі фінансової безпеки, аграрної економіки та управління ризиками тощо.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико–методичних засад системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу. Найважливіші результати, що визначають новизну дослідження, полягають у наступному:

удосконалено:

- визначення сутності системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу як комплексу взаємопов’язаних елементів, який створює підґрунтя для формування їх фінансової стійкості та конкурентоспроможності з умовах внутрішніх та зовнішніх загроз;
- наукову систематизацію принципів формування системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, що на відміну від існуючих ґрунтуються на основі поєднання ризик-орієнтованості фінансового управління, пріоритетах забезпечення платоспроможності, диверсифікації фінансування, адаптації до зовнішнього економічного середовища, планування, контролю та прогнозування, що створює передумови для підвищення рівня фінансової стійкості аграрних підприємств холдингового типу;
- методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу за допомогою визначення інтегрального показника фінансової безпеки, на основі шести складових: ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, кредитної заборгованості, оборотності

активів та зносу основних засобів, з урахуванням їх нормування, що дозволить провести комплексний аналіз та підвищити їх фінансову стійкість;

- обґрунтування системи управління фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу та комплексний підхід до її забезпечення, який базується на поєднанні моніторингу ризиків, цифровізації фінансових процесів, ранньої діагностики загроз та механізмів державної підтримки, що дозволило підвищити рівень фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу;

набуло подальшого розвитку:

- визначення оцінки рівня фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу з урахуванням загроз внутрішнього та зовнішнього економічного середовища, що дозволяє обґрунтувати пропозиції щодо мінімізації їх впливу та сприяти розвитку таких підприємств;
- інтегрована стратегія розвитку аграрних підприємств холдингового типу, з урахуванням економічних, технологічних, соціальних та екологічних аспектів, що дозволило підвищити конкурентоспроможність та зміцнити рівень їх фінансової безпеки;
- прогноз кредитного та страхового забезпечення аграрних підприємств холдингового типу, для підвищення їх фінансової стійкості та мінімізації фінансових ризиків;
- дескриптивна модель забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, спрямована на підвищення рівня їх фінансової стійкості та безпеки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості застосування сформованої системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, інтегрального показника її оцінювання та розробленої системи управління фінансовими загрозами в практичній діяльності аграрних підприємств холдингового типу. Запропонована модель забезпечення фінансової безпеки може бути використана керівниками та фінансовими менеджерами для оперативної діагностики фінансового стану, своєчасного

виявлення ризиків, оптимізації структури капіталу та прийняття обґрунтованих управлінських рішень в умовах економічної нестабільності. Практичні рекомендації щодо диверсифікації джерел фінансування, розвитку інструментів агрострахування, підвищення ефективності грошових потоків та цифровізації фінансових процесів створюють можливості для зниження витрат, підвищення ліквідності й зміцнення фінансової стійкості аграрних підприємств холдингового типу. Окремі положення дисертаційного дослідження можуть бути використані органами державної влади при удосконаленні системи управління фінансовою безпекою аграрних підприємств холдингового типу та механізмів державної підтримки аграрного сектору, зокрема, у напрямках субсидування, кредитного забезпечення, агрострахування та розвитку цифрової інфраструктури аграрного сектору, зокрема Лубенської районної державної адміністрації Полтавської області (довідка № 01-55/246 від 13.03.2026 р.).

Зокрема, результати дисертації в частині використання структурних елементів методичних рекомендацій щодо ідентифікації ризиків та визначення факторів впливу на фінансову безпеку, а також забезпечення системи управління фінансовою безпекою досліджуваних підприємств, було впроваджено у практичне використання Сільськогосподарського ТОВ «Придніпровський край» (довідка № 371 від 24.03.2026 р.).

Застосування запропонованих методичних підходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств холдингового типу, покращенню інвестиційної привабливості та забезпеченню сталого розвитку аграрного сектору України.

Особистий внесок здобувача полягає в узагальненні теоретичних підходів до визначенні сутності фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, обґрунтування системи та алгоритмів визначення рівня фінансової безпеки досліджуваних підприємств. Задача дисертаційної роботи – дослідження та визначення показників та методики визначення рівня

фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, розроблення моделей її забезпечення. Виконано дослідження та аналіз фінансового стану аграрних підприємств холдингового типу, їх фінансової звітності, виконано розрахунки та зроблені висновки. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення фінансового менеджменту, аграрного страхування, фінансування, фінансових потоків. Усі наведені результати – теоретичні підходи, розрахунки, моделі, рекомендації – є результатом особистої роботи здобувача.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження повною мірою опубліковано у 7 наукових працях, з яких 4 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 3 тези наукових доповідей.

Структура дисертаційної роботи зумовлена сформульованою метою та поставленими завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 261 сторінка, обсяг основного тексту роботи – 232 сторінки. Робота містить 34 рисунки та 50 таблиць, 8 додатків. Список використаних джерел містить 155 найменувань.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та принципи системи фінансової безпеки аграрного підприємства

В умовах посилення конкуренції, нестабільності фінансових ринків, коливання цін на аграрну продукцію та ресурсного забезпечення особливого значення набуває формування ефективної системи фінансової безпеки, яка здатна забезпечити стійкість функціонування підприємств та їх здатність до довгострокового розвитку. Систему фінансової безпеки аграрних підприємств доцільно розглядати крізь призму сучасних трансформаційних процесів економіки, що супроводжуються зростанням невизначеності, ризиків та дестабілізуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Фінансова безпека підприємства є складною багатофакторною категорією, яка відображає його стійкість до фінансових загроз та здатність створювати передумови для досягнення стратегічних цілей в умовах нестабільного середовища. Вона забезпечує підтримання ліквідності й платоспроможності підприємства, результативне управління фінансовими ризиками та раціональне використання ресурсів. Для аграрних підприємств фінансова безпека є критично важливою через їх високу вразливість до зовнішніх факторів, таких як природно-кліматичні умови, коливання цін на аграрну продукцію, нестабільність ринків, а також залежність від державної підтримки та міжнародних торговельних відносин. Зміни в оподаткуванні, кредитній політиці, субсидіях та інвестиційному кліматі можуть істотно впливати на фінансову стійкість підприємства [57, 128, 25].

В умовах глобалізації та підвищення конкуренції на ринках фінансова безпека є ключовим фактором розвитку підприємства. Фінансова безпека забезпечить підприємству можливість мінімізувати ризики, підвищити його

привабливість для інвесторів, створюючи можливості для модернізації виробництва та впровадження інновацій, що підвищать конкурентоспроможність аграрних підприємств.

Історія розвитку концепції фінансової безпеки підприємства є результатом поступового еволюціонування цієї категорії відповідно до змін у світовій економіці. Вона відображає розвиток економічних теорій і практик управління фінансами, які виникали в умовах глобальних змін, таких як війни, економічні кризи та розвиток нових фінансових інструментів.

У період промислової революції, що припадає переважно на кінець XVIII – середину XIX століття, акценти в оцінюванні фінансового стану підприємств зміщувалися на забезпеченість капіталом, здатність підтримувати безперервність виробництва та виконувати фінансові зобов'язання [154]. У практичному й теоретичному вимірі йшлося про підтримання платоспроможності, ліквідності та кредитоспроможності, а також про можливість мобілізувати ресурси для модернізації й розширення виробництва в умовах формування ринків капіталу та ускладнення конкурентного середовища.

Еволюція економічних теорій наприкінці XIX – на початку XX століть зумовила формування різних підходів до інвестування та економічного зростання, які в сучасних умовах можуть бути інтерпретовані через призму забезпечення фінансової безпеки підприємств. Водночас зазначені підходи історично не повною мірою враховували особливості трансформаційних процесів, характерних для періоду промислової революції, зокрема, зростання рівня ризиків та нестабільності економічного середовища. У межах неокласичної парадигми, представленої працями А. Маршалла, основна увага приділялася досягненням ринкової рівноваги та ефективному розподілу ресурсів, що створює підґрунтя для забезпечення фінансової стійкості підприємств [123]. Натомість теорія інновацій Й. Шумпетера акцентує увагу на ролі нововведень як ключового чинника економічного розвитку, що поряд

із формуванням додаткових можливостей для зростання, обумовлює виникнення фінансових ризиків [143].

1920-1930 роки, особливо період Великої депресії та крах фондового ринку 1929 року, стали поворотним моментом у розумінні фінансової безпеки. Визнання важливості фінансової стабільності призвело до впровадження перших антикризових заходів. Зокрема, Дж. М. Кейнс у своїх працях зазначав про необхідність державного регулювання фінансів та необхідності втручання уряду для забезпечення фінансової стійкості та підтримки ринку під час фінансової кризи [118].

У 1940-х і 1950-х роках, в умовах воєнного та повоєнного періодів, відбулося суттєве посилення державного регулювання фінансових ринків, що було зумовлено необхідністю стабілізації економічних систем і мінімізації фінансових ризиків. У цей період формуються підходи до розуміння фінансової безпеки як важливого елементу економічної стабільності, що сприяло активному розвитку інструментів страхування фінансових ризиків. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад управління фінансами здійснив Г. Саймон [147], який обґрунтував концепцію обмеженої раціональності, відповідно до якої економічні суб’єкти не завжди здатні приймати оптимальні рішення внаслідок обмеженості інформації та когнітивних можливостей. Зазначений підхід став теоретичним підґрунтям для вдосконалення механізмів управління фінансовими процесами, зокрема шляхом розробки більш ефективних стратегій прийняття рішень в умовах невизначеності.

1960–1970-х роках, в умовах активізації процесів глобалізації фінансових ринків, відбулося суттєве посилення ролі ризик-менеджменту та широке впровадження фінансового аналізу в практику управління підприємствами. Удосконалення фінансових інструментів та зростання рівня невизначеності економічного середовища зумовили об’єктивну необхідність розробки ефективних методів та підходів до управління фінансовими ризиками. У цей період значного розвитку набула теорія структури капіталу,

представлена працями Ф. Модільяні та М. Міллера, яка обґрунтовує принципи оптимального співвідношення власних і залучених фінансових ресурсів. Застосування даної теорії дозволяє підприємствам підвищити рівень фінансової стійкості, мінімізувати ризики та забезпечити ефективність прийняття фінансових рішень у довгостроковій перспективі [127].

В другій половині XX століття спостерігалося зростання рівня нестабільності, що обумовлювало посилення необхідності розробки механізмів управління фінансовими ризиками та формування системи ризик-менеджменту. Розбіжності між грошово-кредитною політикою та фінансовими системами стимулювали впровадження методології оцінки фінансових ризиків і підвищення ролі превентивних заходів щодо захисту інтересів економічних суб'єктів та рівня їх фінансової безпеки. Важливими історичними чинниками, що зумовили нагальність таких змін, було функціонування та подальший розпад Бреттон-Вудської валютної системи, скасування золотого стандарту в 1971 році та нафтові кризи 1973 і 1979 років. Ці події спричинили підвищену увагу до забезпечення фінансової стійкості підприємств, а також стимулювання розвитку теоретичних і практичних засад фінансової безпеки.

Дослідження Г. Марковіца з теорії портфеля, які були вперше опубліковані в 1952 році і стали фундаментальним внеском у розвиток фінансової науки, оскільки було запропоновано метод кількісної оцінки співвідношення ризику і прибутковості портфеля фінансових активів, це послужило поштовхом до побудови багатьох фінансових моделей, розроблених у наступних десятиліттях [122]. У 1980-х роках на цьому підґрунті та під тиском ринкової нестабільності посилилася практична орієнтація ризик-менеджменту: підприємства стали ширше застосовувати формалізовані процедури ідентифікації, оцінювання та хеджування фінансових ризиків, інтегруючи їх у систему фінансового управління для зниження вразливості до зовнішніх шоків.

1990-ті роки характеризувалися інтенсивністю процесів глобалізації фінансових ринків, лібералізацією руху капіталу та зростаючою складністю фінансових систем і взаємозв'язків, що призвело до підвищення вразливості компаній до зовнішніх потрясінь і необхідності підвищення рівня їх фінансової стійкості. У цих умовах оцінювання фінансової безпеки на рівні підприємства набуло системного характеру та почало базуватися на комплексному використанні інструментарію фінансового аналізу та діагностиці ризиків. Зокрема ключового значення набули показники ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності та здатності підприємства генерувати грошові потоки. Водночас особлива увага приділялася ідентифікації та оцінюванню загроз, пов’язаних із валютними коливаннями, кредитними обмеженнями й нестабільністю ринків збуту. Відповідно, у практиці фінансового менеджменту посилилася роль процедур моніторингу фінансового стану, механізмів раннього попередження кризових явищ і підтримання адаптивності фінансової політики підприємства в умовах глобальної конкуренції.

2000-ні роки, особливістю яких стала глобальна фінансова криза 2008–2009 років, зумовили переорієнтацію підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств у напрямі визначення їх здатності протистояти шоковим впливам, зберігаючи фінансову стійкість в умовах погіршення зовнішнього середовища. У цей період у практиці фінансового менеджменту та ризик-менеджменту ширше застосування отримали сценарний аналіз і стрес-тестування, спрямовані на ідентифікацію критичних зон ліквідності, платоспроможності та грошових потоків за умови зниження доходів, зростання вартості позикового капіталу, валютних коливань і обмеження доступу до фінансових ресурсів. Оцінка фінансової безпеки набула динамічного характеру, що передбачало поєднання аналізу традиційних фінансових коефіцієнтів із дослідженням запасу фінансової міцності, чутливо сті фінансових показників до впливу різних факторів ризику, а також ефективності антикризових фінансових стратегій.

2010-ті роки характеризувалися активною цифровізацією фінансових ринків та стрімким розвитком фінансових технологій, що зумовило суттєву трансформацію підходів до управління фінансовими ризиками. Поширення цифрових платіжних інструментів і аналітичних платформ дозволило забезпечити доступність фінансових послуг, оперативність обробки інформації та якості управлінських рішень. Водночас вони також стали причиною зростання кіберризиків, шахрайства та операційних ризиків. В результаті фінансовий захист став одним із найважливіших елементів фінансової безпеки.

Важливою технологічною віхою цього періоду стала поява та подальший розвиток блокчейн-підходів, концептуально описаних С. Накамото у 2008 році як механізм розподіленого реєстру для фіксації транзакцій і зниження ризиків несанкціонованих змін у записах [84]. У прикладному вимірі використання розподілених реєстрів розглядалося як один із напрямів підвищення надійності й прозорості фінансових операцій за рахунок криптографічного підтвердження транзакцій та зменшення залежності від централізованих точок контролю.

З 2020-х років глобальні економічні ризики, зокрема пандемії, енергетичні кризи та діджиталізація фінансів, стали новими викликами для фінансової безпеки підприємств [26]. Н. Талеб у своїх роботах, зокрема, концепції «чорних лебедів», акцентував увагу на необхідності підготовки до непередбачуваних кризових ситуацій у фінансовій сфері, що є важливим аспектом сучасної фінансової безпеки [150]. Таким чином, розвиток концепції фінансової безпеки підприємств проходив через етапи адаптації до змін у світовій економіці, постійно інтегруючи нові теоретичні підходи та практичні інструменти для забезпечення стійкості бізнесу в умовах фінансових та економічних невизначеностей (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Історія розвитку концепції фінансової безпеки підприємства

Період / етап	Ключові події та контекст світової економіки	Домінуючий фокус у трактуванні фінансової безпеки підприємства	Теоретичні підходи та практичні інструменти, що закріплювалися
Кінець XVIII – середина XIX ст. (промислова революція)	Формування ринків капіталу, індустріалізація, ускладнення конкуренції, потреба в модернізації виробництва	Забезпеченість капіталом, підтримання безперервності виробництва, виконання фінансових зобов'язань; платоспроможність, ліквідність, кредитоспроможність	Фінансова дисципліна, управління оборотним капіталом, контроль ліквідності та боргових зобов'язань, мобілізація ресурсів для розширення
Кінець XIX – початок XX ст. (посилення уваги до інвестицій і зростання)	Розвиток неокласичної традиції, ускладнення ринкових механізмів; інвестиційні фактори зростання	Перехід від суто «зобов'язань і ліквідності» до ширшої оцінки ефективності капіталу та інвестиційних рішень як передумови стійкості	Неокласичні пояснення функціонування фірми (А. Маршалл) як інтелектуальна рамка; поступове закріплення логіки оцінки інвестицій і продуктивності капіталу
1920–1930-ті рр. (Велика депресія, крах ринків)	Фінансова криза, різке зростання банкрутств, нестабільність фондових ринків	Фінансова стійкість як умова виживання; потреба антикризових заходів і підтримки стабільності	Концепція державного регулювання в кризах (Дж. М. Кейнс); перші системні антикризові підходи до стабілізації фінансів
1940–1950-ті рр. (війна та повоєнна відбудова)	Посилення ролі держави у фінансових ринках, відновлення економік, потреба гарантування стабільності	Управління капіталом і страхування фінансових ризиків; формування більш керованих фінансових політик	Підходи до страхування ризиків; управлінські рішення в умовах обмеженої інформації; теорія обмеженої раціональності (Г. Саймон) як пояснення меж оптимізації рішень
1960–1970-ті рр. (глобалізація фінансових ринків)	Ускладнення фінансових інструментів і ринків, зростання значення фінансового аналізу	Ризик-менеджмент і фінансовий аналіз як основа безпеки; пошук зниження вразливості через структуру фінансування	Теорія структури капіталу (Ф. Модільяні та М. Міллер) як підґрунтя оцінки співвідношення власних і позикових коштів; посилення методів аналізу ризику
Друга половина XX ст. (макротурбулентність, валютні дисбаланси)	Бреттон-Вудська система (1944–1971) та її демонтаж, відмова від золотодевізного стандарту (1971), нафтові кризи 1973 і 1979 рр.	Фінансова безпека як здатність протистояти інфляційним і курсовим ризикам, зростанню вартості капіталу та невизначеності потоків	Інституціоналізація корпоративного управління ризиками; підтримання ліквідності й платоспроможності, диверсифікація фінансування, формалізація процедур контролю ризиків

Продовження табл. 1.1.

Період / етап	Ключові події та контекст світової економіки	Домінуючий фокус у трактуванні фінансової безпеки підприємства	Теоретичні підходи та практичні інструменти, що закріплювалися
1952–1980-ті рр. (кількісні моделі ризику та практична інтеграція)	Потреба вимірювати ризик на фоні нестабільності ринків і капіталу	Перехід до кількісного виміру «ризик–дохідність» і практичного хеджування як складової безпеки	Портфельна теорія (Г. Марковіц, 1952) як методологічна база; у 1980-х – ширше впровадження формалізованих процедур ідентифікації, оцінювання та хеджування ризиків
1990-ті рр. (лібералізація руху капіталу, посилення глобальної конкуренції)	Інтенсифікація глобалізації, зростання взаємозалежності ринків і чутливості до зовнішніх шоків	Системна діагностика фінансової стійкості підприємства через показники ліквідності, платоспроможності, фінансової незалежності, рентабельності та грошових потоків	Моніторинг фінансового стану, процедури раннього попередження криз, підтримання адаптивності фінансової політики; ширше застосування індикаторного фінансового аналізу
2000-ні рр. (кульмінація: криза 2008–2009)	Глобальна фінансова криза, падіння виручки, кредитні обмеження, валютні коливання	Фінансова безпека як здатність витримувати шоки й зберігати ключові параметри стійкості в кризових сценаріях	Сценарний аналіз і стрес-тестування для ліквідності, платоспроможності та грошових потоків; оцінка запасу міцності та чутливості показників до ризик-факторів
2010-ті рр. (цифровізація фінансів і fintech)	Розвиток цифрових каналів, фінансової аналітики, зростання кіберризиків і шахрайства	Розширення поняття безпеки до технологічної складової: захист операцій і цілісності даних як елемент фінансової стійкості	Інструменти кіберзахисту та контролю операційних ризиків; блокчейн-підходи (С. Накамото, 2008) як концептуальна база розподіленого реєстру для підвищення надійності й прозорості транзакцій
З 2020-х рр. (пандемії, енергетичні кризи, нові глобальні ризики)	Пандемічні й енергетичні шоки, загострення невизначеності, прискорення діджиталізації	Орієнтація на стійкість до непередбачуваних криз і «екстремальних» подій; посилення вимоги антифрагильності фінансових систем	Концепція «чорних лебедів» (Н. Талеб) як підкреслення потреби готовності до рідкісних, але руйнівних подій; поглиблення практик управління невизначеністю та кризової готовності

Примітка. *Систематизовано автором на основі [26, 84, 118, 122, 123, 127, 143, 147, 150]

Стратегічний підхід до забезпечення фінансової безпеки підприємства передбачає її інтеграцію в систему стратегічного управління та довгострокового планування. У межах цього підходу фінансова безпека

розглядається як ключовий інструмент забезпечення стійкості та конкурентоспроможності підприємств в умовах динамічного та глобалізованого економічного середовища. Представники сучасної теорії фінансового менеджменту та контролю обґрунтовують, що фінансова безпека є фундаментальною складовою стратегічного управління підприємством, оскільки визначає його здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Такий підхід передбачає системне прогнозування потенційних ризиків та розробку ефективних стратегій для їх мінімізації. Водночас провідне місце серед інструментів забезпечення фінансової безпеки займає стратегічне фінансове планування, яке сприяє узгодженості фінансових цілей із загальною стратегією розвитку. Зокрема, О. Г. Кубай та О. А. Заставнюк [48] обґрунтовують доцільність включення фінансової безпеки до складу загальної бізнес-стратегії підприємства як її невід'ємного елементу. У свою чергу, О. О. Середа [82] акцентує увагу на ролі фінансового контролю в забезпеченні фінансової безпеки, який включає оцінку ефективності інвестиційної політики, системний моніторинг фінансових ризиків та розробку антикризових заходів.

Існує багато визначень дефініції «фінансова безпека», які різняться залежно від підходу до дослідження: економічного, стратегічного, ризик-орієнтованого, системного, і інституційного. Так, відповідно до економічного підходу фінансова безпека підприємства розглядає її як здатність підтримувати стійкість, забезпечувати самофінансування та уникати критичної залежності від зовнішніх джерел фінансування. А. Васильєв та В. Галенко [14] визначають фінансову безпеку як стан фінансового балансу підприємства, що характеризується здатністю забезпечувати фінансову стабільність і протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам в коротко- та довгостроковій перспективі.

О. Г. Кубай та О. А. Заставнюк [48] акцентують увагу на необхідності забезпечення стійкості фінансових потоків підприємств в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз. Автори обгрунтовують доцільність

застосування інструментів фінансового аналізу для оцінювання рівня фінансової стійкості підприємства та прогнозування ймовірних кризових ситуацій. В свою чергу, А. Васильєв та В. Галенко [14] розширюють теоретичні засади дослідження, розглядаючи фінансову безпеку як складову більш ширшої категорії економічної безпеки підприємства, у цьому контексті фінансова безпека функціонує у взаємозв'язку із іншими її компонентами, зокрема виробничою, кадровою та технологічною безпекою, що зумовлює необхідність комплексного підходу.

Ризик-орієнтований підхід до фінансової безпеки підприємства зосереджений на виявленні, оцінці та мінімізації фінансових ризиків, що можуть впливати на його стійкість. Основна увага приділяється управлінню ризиками та фінансовому контролю, що дозволяє своєчасно реагувати на загрози та підтримувати стійкість діяльності. Відповідно до даного підходу А. Васильєв та В. Галенко [14] визначають фінансову безпеку як рівень захищеності підприємства від фінансових ризиків, включаючи кредитні, валютні та інвестиційні. Автори підкреслюють важливість використання комплексного підходу до фінансового ризик-менеджменту для ідентифікації та мінімізації ризиків, що впливають на стабільність підприємства.

У праці Б. В. Погріщука [70] розглядалась фінансова безпека аграрного сектора як елемент загальної економічної безпеки держави. Автором було визначено функціональні характеристики системи економічної безпеки в аграрному секторі та запроновано стратегії забезпечення продовольчої безпеки з урахуванням ризиків і небезпек, що існують у цій галузі. У дослідженні Л. М. Акімової [1] сценарний аналіз був представлений як інструмент прогнозування та підготовки управлінських рішень в умовах невизначеності. Авторка показала, що варіантне моделювання розвитку подій дає змогу заздалегідь оцінювати наслідки для ключових фінансових параметрів і формувати набір антикризових дій, орієнтованих на зниження втрат. Методична цінність цього підходу в тому, що він переводить оцінку з площини констатації поточного стану в площину прогнозної діагностики:

фінансова безпека інтерпретується через здатність підприємства зберігати прийнятні фінансові параметри не лише в конкретний момент часу, а й за альтернативних траєкторій зовнішніх і внутрішніх змін. У дослідженнях І. В. Гайдукова та І. О. Андрощука [18] корпоративне шахрайство у бізнесі розглядається як загроза економічній безпеці підприємства, що спричиняє значні фінансові втрати та потребує посилення механізмів внутрішнього контролю. Автори запропонували інструменти протидії зловживанням і організаційні механізми контролю, які за своєю природою належать до економічної безпеки підприємства, передусім до інформаційної та комплаєнс-складових.

Системний підхід до фінансової безпеки підприємства ґрунтується на розумінні підприємства як складної системи, в якій взаємодіють різні елементи (фінансові, організаційні, економічні, соціальні). Він передбачає, що фінансова безпека забезпечується через оптимальну взаємодію всіх складових системи [111], а також здатність підприємства адаптуватися до змінюваних умов зовнішнього та внутрішнього середовища. Системний підхід акцентує увагу на необхідності інтегрованого підходу до управління фінансовими ризиками, використання комплексних методів оцінки та забезпечення стійкості підприємства у довгостроковій перспективі. У відповідності до даного підходу, О. О. Орлова та Р. Б. Батюк [61] розглядали фінансову безпеку через призму системного управління підприємством, зазначаючи важливість взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів та інтегрованого управління для забезпечення стійкості фінансової безпеки. В свою чергу І. В. Сембай [81] обговорює необхідність інтеграції різних методологічних підходів до управління фінансовими ризиками, підкреслюючи їх взаємодоповнюваність та синергетичний ефект у забезпечені фінансової безпеки підприємств. Особливу увагу автор приділяє аналізу ризиків, як базовому інструменту ідентифікації, оцінювання та моніторингу потенційних загроз фінансовій стійкості.

Інституційний підхід зосереджується на впливі різних інституцій на підприємства. До них можуть належати законодавчі органи, фінансові установи, урядові агентства та міжнародні організації. Цей підхід ґрунтується на тому, що фінансова безпека підприємств не може бути досягнута без наявності достатніх правових та економічних рамок. Цей підхід також акцентує увагу на необхідності створення інституцій, які підвищать фінансову безпеку підприємств.

А. Ю. Рамський та А. І. Солонько [76] розглядали процес забезпечення фінансової безпеки підприємства та його взаємозв'язок з інституційним середовищем, що охоплює нормативно-правову базу та державну підтримку. Авторами було проаналізовано концепції та функції цього механізму, а також встановлення значення фінансової безпеки як аспекту економічної безпеки підприємства та його стійкості до внутрішніх і зовнішніх загроз за допомогою фінансово-економічного механізму.

В рамках даного підходу О. І. Копилюк, У. Є Гузар, С. В. Гута [41] акцентують увагу на тому, що інституційна підтримка, зокрема, через державні програми та міжнародне регулювання, має визначальне значення для досягнення фінансової безпеки підприємства (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Порівняльний аналіз підходів до вивчення фінансової безпеки підприємства

Підхід	Основна концепція	Основні інструменти	Запропонований автором підхід
Економічний	Фінансова стабільність, ліквідність, фінансова незалежність	Фінансовий аналіз, коефіцієнти ліквідності, показники рентабельності	Передбачає розширення аналітичного інструментарію за рахунок врахування динаміки фінансових показників та їх чутливості до змін зовнішнього і внутрішнього середовища
Стратегічний	Довгострокова фінансова стійкість, прогнозування загроз	Стратегічне планування, контролінг, антикризове управління	Передбачає формалізацію його ключових параметрів шляхом встановлення прогнозних значень відповідних показників та їх узгодження із стратегічними цілями розвитку, що забезпечує інтеграцію результатів фінансової діагностики в процес прийняття рішень

Продовження табл. 1.2.

Підхід	Основна концепція	Основні інструменти	Запропонований автором підхід
Ризик-орієнтований	Захист від фінансових ризиків, мінімізація втрат	VaR, стрес-тестування, сценарний аналіз, управління ризиками	Передбачає інтеграцію оцінювання ризиків із ключовими фінансовими показниками, зокрема, платоспроможності, ліквідності, та структури капіталу, що забезпечує комплексне визначення впливу ризик-факторів на здатність підприємства забезпечувати фінансову стійкість
Системний	Комплексний характер фінансових процесів	Системний аналіз, моделювання фінансових потоків, інтеграція фінансових систем	Конкретизується через виділення ключових контурів безпеки та їх кількісну оцінку, що дозволяє здійснити перехід вид якісного опису взаємозв'язків до практичної діагностики рівня фінансової безпеки
Інституційний	Вплив інститутів і регуляторного середовища	Аналіз нормативно-правових актів, оцінка регуляторних впливів, інституційні механізми	Інтегрує зовнішні інституційні чинники з внутрішніми фінансовими показниками, враховуючи регуляторні та ринкові обмеження при встановленні порогових значень і формуванні сценаріїв оцінки фінансової безпеки

Примітка. * Систематизовано автором

Порівняльний аналіз різних наукових підходів до вивчення фінансової безпеки підприємства, наведений у табл. 1.2, свідчить, що сучасні уявлення про фінансову безпеку є фрагментарними, а деякі складові фінансової безпеки досліджуються більш детально, ніж інші. Економічний метод зосереджується на визначенні фінансового стану підприємства шляхом оцінки ліквідності, платоспроможності та прибутковості. Однак цей метод не дає змоги робити конкретні прогнози і не враховує фінансові ризики. Стратегічний метод зосереджується на довгостроковій фінансовій стійкості підприємства та взаємозв'язку між фінансовими рішеннями та організаційним розвитком. Однак йому бракує системності при оцінці

фінансової безпеки. Ризик-орієнтовний метод забезпечує більш детальний та всебічний аналіз фінансових ризиків, проте він враховує лише окремі аспекти фінансових ризиків. Системний метод враховує взаємозв'язки між фінансовими процесами, проте, оскільки в даному методі немає визначених показників фінансової безпеки, він залишається лише описовим. Інституційний метод враховує вплив зовнішніх факторів на фінансові та економічні процеси, але не враховує вплив зовнішніх факторів на фінансові показники компанії.

Запропонований авторський підхід спрямований на вирішення вказаних обмежень. Такий підхід включає в себе визначення запасу фінансової стійкості на основі індикаторного аналізу фінансового стану, оцінки внеску факторів ризиків та стратегічної інтерпретації отриманих результатів. Зокрема, визначено можливість оцінювання впливу зовнішніх інституційних умов на фінансовий стан підприємства. Такий аналіз дозволяє вважати, що фінансова безпека є здатністю підприємства підтримувати ліквідність, платоспроможність, прийнятий рівень ризику та адаптивність до зовнішнього середовища.

Фінансова безпека аграрних підприємств передбачає визначення рівня їх фінансової стійкості, ліквідності, рентабельності та інвестиційної привабливості. Аграрні підприємства мають ефективно використовувати ресурси, а також бути готовими до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Аграрні підприємства також повинні бути належним чином підготовлені до виникнення кризових ситуацій і мати можливість вирішити проблему фінансової реструктуризації [60, 133, 140, 142].

Аграрні підприємства розуміються як самостійний суб’єкт господарювання, що здійснює виробництво, первинну переробку та/або реалізацію аграрної продукції й формує власні фінансові результати та зобов’язання. Підприємства можуть функціонувати як окремі юридичні особи або як елементи інтегрованих структур, зокрема аграрних холдингів. Аграрний холдинг – це група підприємств, об’єднаних відносинами

контролю та спільного управління через материнську компанію або інший центр управління, у межах якої координуються фінансові, виробничі та збутові рішення і можлива централізація окремих функцій (фінансування, закупівель, страхування, ризик-менеджмент). Підприємства, що входять до холдингу, зберігають статус окремих господарюючих одиниць із власною структурою активів і зобов'язань, тоді як на рівні групи можуть діяти механізми внутрішньогрупового перерозподілу фінансових ресурсів, гарантій і підтримки, що впливають на ліквідність, доступ до кредитування та ризиковий профіль. Відповідно, оцінювання фінансової безпеки здійснюється на рівні підприємства як базової одиниці аналізу, а належність до холдингової структури враховується як фактор, що змінює умови фінансування, страхового захисту та управління ризиками.

Фінансова безпека складових аграрного сектору, таких як рослинництво, тваринництво, рибне господарство, також є важливим завданням. Кожна з цих галузей має свої специфічні фінансово-економічні ризики, які виникають через природно-кліматичні умови, технологічні особливості та форми господарювання. Для кожної галузі необхідно розробляти стратегії мінімізації фінансових ризиків, що дозволяють забезпечити стабільний розвиток і стійкість на ринку (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Компоненти фінансової безпеки аграрного сектору

Компонент	Основні аспекти	Ключові показники
Рослинництво	Стабільність доходів від реалізації продукції, управління ризиками пов'язаними із погодними умовами, контроль над кредитними зобов'язаннями	Рівень ліквідності, відношення витрат до доходів, рентабельність продукції, запас фінансової міцності
Тваринництво	Стабільність потоків грошових коштів, мінімізація втрат від захворювань та природних факторів	Коефіцієнт платоспроможності, частка оборотних коштів, рентабельність продукції
Рибне господарство	Контроль за фінансуванням інвестицій в обладнання та ліцензування, управління ризиками пов'язаними зі змінами екологічних умов	Коефіцієнт автономії, рентабельність виробництва, коефіцієнт покриття короткострокових зобов'язань

Примітка. * Систематизовано автором

О. Г. Кубай та О. А. Заставнюк [48], а також А. Васильєв і В. Галенко [14] підкреслюють, що фінансова безпека аграрних підприємств в Україні є надзвичайно важливою для забезпечення стабільного розвитку даного сектору економіки, який виступає основою продовольчої безпеки держави. Проте є ряд проблем, притаманних саме аграрному сектору, а саме сезонність виробництва, залежність від природних факторів та державної політики [93, 141, 144, 153].

Сезонність виробництва є однією з ключових характеристик фінансової безпеки аграрних підприємств, що обумовлює специфіку їх функціонування та формування фінансових результатів. В аграрному секторі України виробничий процес значною мірою залежить від природно-кліматичних умов, що зумовлює нерівномірність надходження доходів протягом року. Основна частина виручки формується лише після завершення виробничого циклу, зокрема, в період збору врожаю, тоді як більшу частину року підприємства позбавлені стабільного джерела відшкодування понесених витрат [135, 149]. Залежність аграрного виробництва від природних і кліматичних чинників є суттєвим обмежуючим фактором його стабільного функціонування. Коливання температури, посухи, повені та інші несприятливі метеорологічні явища можуть суттєво впливати як на якість, так і на кількість врожаю, що у свою чергу, безпосередньо відображається на фінансових результатах підприємств. У наукових підходах, зокрема, в роботах О. П. Павленко [63] обґрунтовується доцільність застосування механізмів страхового захисту для мінімізації ризиків, пов'язаних із природними катаклізмами, а також впровадження сучасних агротехнологій, спрямованих на зниження впливу непередбачуваних кліматичних умов на виробничий процес.

Нестабільність цін на аграрну продукцію виступає одним із вагомих факторів впливу на фінансову безпеку аграрних підприємств. Ринки аграрної продукції характеризуються високою волатильністю, що значною мірою

обумовлено впливом глобальних економічних тенденцій, зміною попиту і пропозиції, а також зовнішньоторговельною кон'юнктурою. У наукових дослідженнях, зокрема, С. О. Геращенко та співавторів обґрунтовується, що підвищення стійкості функціонування ринку аграрної продукції можливе за умови інтеграції національних виробників у міжнародну торгівельну мережу, диверсифікації каналів збуту та адаптації до зовнішніх ризиків, що виникають у результаті цінових коливань, кліматичних змін і глобальних змін у ринковому середовищі. Це сприяє зміцненню позицій аграрних підприємств у міжнародній торгівлі та підвищенню їхньої економічної та продовольчої безпеки [19].

Інноваційні методи управління фінансовими ресурсами мають вирішальне значення для фінансової стійкості аграрних підприємств, оскільки використання технологій безпосередньо впливає на витрати, продуктивність і якість продукції. А. М. Ліщук та ін. [51] підкреслюють значний потенціал технологій точного землеробства для оптимізації використання природних ресурсів, зменшення навантаження на агроекосистеми та підвищення ефективності аграрного виробництва, що в підсумку сприяє підвищенню їх фінансової та екологічної стійкості. Практична реалізація цього підходу передбачає застосування дистанційного контролю стану посівів (зокрема на основі даних дронів і супутникових спостережень) та диференційоване внесення ресурсів відповідно до потреб конкретних ділянок, що зменшує перевитрати та підвищує віддачу витрат. Іншим способом підвищення ефективності є автоматизація сільськогосподарських операцій за допомогою інтелектуальних систем управління полями, зрошенням та обробкою ґрунту, що зменшує участь людини, знижує кількість помилок та стабілізує фінансові результати на великих виробничих площах [6, 45].

Інновації у сфері біотехнологій дозволяють аграрним підприємствам впроваджувати нові сорти рослин, стійкі до хвороб і несприятливих погодних умов, що забезпечує більшу стабільність врожайності, знижує витрати на

боротьбу зі шкідниками і хворобами, а також дозволяє зменшити залежність від погодних факторів, що є важливим для України, де аграрний сектор зіштовхується з великою кількістю екстремальних кліматичних явищ. Впровадження інноваційних технологій не лише знижує витрати, але й покращує якість продукції. Високі стандарти обробки і контролю якості через автоматизовані системи дозволяють аграріям отримувати продукцію, яка відповідає вимогам якості на внутрішньому та міжнародному ринках. Крім того, технології дозволяють знижувати вплив на навколишнє середовище, використовуючи менш шкідливі добрива та пестициди [53, 72, 134, 148].

Завдяки інтеграції нових технологій аграрні підприємства здатні адаптуватися до змінюваних умов ринку та змінювати свої бізнес-моделі. Наприклад, за допомогою онлайн-платформ для продажу продукції безпосередньо кінцевим споживачам, підприємства можуть скоротити витрати на посередників і збільшити свої доходи, одночасно створюючи додану вартість у вигляді покращеного сервісу та зручності для клієнтів (табл. 1.4).

Таблиця 1.4.

Основні фактори, що впливають на фінансову безпеку аграрних підприємств в Україні

Фактори	Опис	Методи зниження ризиків
Сезонність виробництва	Залежність доходів від збору врожаю, обмеження грошових потоків протягом року	Створення фінансових резервів, покриття витрат через кредитування
Природно-кліматичні фактори	Вплив погодних умов на врожайність, що може призвести до втрат	Страхування від природних катастроф, модернізація агротехнологій
Нестабільність ринку аграрної продукції	Коливання цін на продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках	Диверсифікація ринків збуту, хеджування ризиків
Висока залежність від державної підтримки	Зміни в політиці субсидування та державних програм можуть призвести до фінансових труднощів	Лобіювання державних інтересів, стратегічне фінансове планування
Недостатнє використання інновацій	Застаріли технології призводять до збільшення витрат на виробництво та зниження прибутку	Впровадження точного землеробства, новітніх технологій і автоматизації

Примітка. * Систематизовано автором

На фінансову стабільність аграрних підприємств впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори. Окрім сезонності, природних і кліматичних ризиків, волатильності цін та залежності від державної підтримки (табл. 1.4), критично важливими є внутрішні фінансові показники підприємства, а саме: структура грошових потоків, рівні ліквідності та платоспроможності, а також прибутковість як засіб самофінансування. Прибутковість не забезпечує безпосередньо безперервність діяльності, особливо в аграрному секторі, який характеризується коливаннями доходів та значними початковими виробничими витратами; її функція полягає у посиленні фінансового потенціалу, що сприяє підтримці виробництва, накопиченню резервів та покриттю дефіциту ліквідності. Ліквідність – це здатність виконувати короткострокові зобов'язання, а платоспроможність – загальну здатність підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання та підтримувати фінансову стійкість. Комплексно ці характеристики визначають фінансову стійкість підприємства до зовнішніх потрясінь та його здатність виконувати фінансові зобов'язання протягом усього виробничого циклу.

Організаційні та економічні аспекти, що охоплюють ефективність управління, організаційну архітектуру та інноваційні технології, підвищують продуктивність, зменшують витрати та підтримують конкурентоспроможність. Значна капіталізація та доступ до фінансових ресурсів мають вирішальне значення для підтримання фінансової стійкості. Отже, фінансова безпека аграрних підприємств вимагає інноваційної стратегії фінансового управління, планування та адаптації до зовнішніх і внутрішніх ризиків, що сприяє стабільності та сталому розвитку в сучасних умовах господарювання [11, 20, 30, 99].

Ризик-менеджмент є основною складовою фінансової безпеки аграрного підприємства, охоплюючи виявлення і оцінку фінансових ризиків, таких як коливання цін і погодні умови. Для їх управління використовуються страхування, хеджування та адаптація до змін середовища. Фінансова безпека

аграрного підприємства в межах цього дослідження трактується як ширша управлінська категорія, у якій фінансова стійкість і платоспроможність виступають базовими умовами, але не вичерпують зміст системи [31]. Якщо ліквідність відображає здатність покривати короткострокові зобов'язання, а платоспроможність – виконувати зобов'язання у ширшому часовому горизонті, то фінансова безпека охоплює також керованість структури капіталу й боргового навантаження, фінансову автономію, прогнозованість і достатність грошових потоків, якість оборотного капіталу (швидкість інкасації дебіторської заборгованості та дисципліну управління кредиторськими зобов'язаннями), наявність запасу фінансової міцності у вигляді резервів, а також диверсифікацію каналів фінансування та доходів. Для аграрних підприємств така система є критичною через сезонність надходжень і регулярні розриви ліквідності протягом виробничого циклу, стійкість досягається не завдяки рівню прибутковості, а здатністю перетворювати фінансовий результат у ліквідний ресурс у потрібний момент, зберігаючи безперервність операцій та інвестицій і не допускаючи касових розривів [73].

Фінансові інструменти хеджування (такі як валютні та процентні деривативи, а також товарні ф'ючерси/опціони) можуть зменшити вплив цінової та валютної волатильності, проте їх практичне застосування в українському аграрному секторі є обмеженим і доступним переважно великим інтегрованим групам або компаніям, що мають необхідну фінансову інфраструктуру. Більшість підприємств управляють ціновими, валютними та кредитними ризиками за допомогою договірних та операційних стратегій, включаючи форвардні контракти з трейдерами, диверсифікацію ринків збуту, узгодження валютної структури доходів і витрат, планування закупівель і продажів, страхування окремих ризиків, коли це економічно виправдано, та підтримання резервів ліквідності і обмежень боргового навантаження. Отже, ризики слід розглядати як зовнішні та внутрішні змінні, на які система

фінансової безпеки реагує за допомогою принципів та інструментів управління, а не як внутрішні складові безпеки.

При побудові системи фінансової безпеки доцільно застосовувати ієрархічну структуру взаємопов'язаних рівнів: 1) принципи та вимоги управління, що гарантують фінансову керованість (прозорість потоків, контроль, дисципліна планування, орієнтація на ризик, диверсифікація, адаптивність); 2) інструменти реалізації, а саме процедури та управлінські рішення (політика залучення капіталу з комплексною оцінкою фінансових витрат, процедури бюджетування та казначейства для управління ліквідністю, внутрішній контроль та аудит, планування сценаріїв, протоколи кризового управління, ініціативи з підвищення ефективності витрат). У цьому контексті цифрові технології слід розглядати не як автоматизацію виробництва, а як інструменти фінансового нагляду, управлінської аналітики, бюджетування, казначейських функцій та контролю лімітів і зобов'язань. Водночас енергоефективність та автоматизація виробництва слугують механізмами операційної ефективності, які опосередковано підвищують фінансову безпеку шляхом зниження витрат, збільшення маржі та стабілізації грошових потоків. У підсумку фінансова безпека аграрного підприємства формується як здатність підтримувати відтворювальний цикл і виконувати фінансові зобов’язання в умовах шоків та невизначеності завдяки поєднанню керованої структури фінансування, контролю потоків, резервів, дисципліни планування та адаптивних рішень.

Фінансову безпеку аграрних підприємств розглядають як багаторівневу систему, розрізняючи елементи (визначальні фактори стану) та принципи (правила організаційного управління). Елементи фінансової безпеки відображають стан та результати діяльності підприємства через певні показники: прибутковість, ліквідність, платоспроможність, структура капіталу, грошові потоки – вони відкривають можливості підвищення фінансової стійкості та виконання обов'язків [31]. Принципи фінансової безпеки визначають організаційну структуру управління для підтримки

прийнятного рівня безпеки в умовах невизначеності, що охоплює управління ризиками, планування та прогнозування, диверсифікацію джерел фінансування, фінансову прозорість та контроль, оптимізацію витрат та захисні заходи проти зовнішніх загроз [93, 141, 142].

В науковій літературі зустрічаються різні підходи, щодо визначення принципів формування фінансової безпеки. Зокрема, ряд авторів, пропонує виокремлювати наступні принципи фінансової безпеки:

- принцип обгрунтованості визначає, що витрати на забезпечення належного рівня фінансової безпеки повинні відповідати наявним фінансовим можливостям підприємства та забезпечувати упередження ризиків;

- принцип своєчастності передбачає можливість оперативного реагування на виникнення загроз і небезпек, що впливають на фінансову безпеку;

- принцип стратегічності полягає у забезпеченні довгострокової орієнтації на забезпечення належного рівня фінансової стійкості підприємств та відповідності заходів направлених на дотримання рівня безпеки із загальною стратегією розвитку;

- принцип науковості передбачає поєднання основних підходів і світових практик із економічними законами та особливостями функціонування підприємств;

- принцип плановості передбачає узгодженість стратегічних і практичних планів, а також забезпечення їх фінансування, що забезпечуватиме належний рівень фінансової стийкості;

- принцип цільової спрямованості, передбачає розвиток системи фінансової безпеки відповідно до стратегічних та тактичних цілей діяльності підприємста;

- принцип оптимальності, направлений на обгрунтування та вибір найефективнішого варіанту розвитку, що сприятиме нарощенню рівня фінансової безпеки [17, 34, 77].

Інший підхід щодо обгрунтування принципів фінансової безпеки підпрємств передбачає використання програмно-цільового підходу до управління підприємствами. Зокрема, визначається необхідність узгодження фінансових інтересів підприємств із загальною місією діяльності та формалізацією цілей структурних підрозділів та персоналу.

Також виокремлюється необхідність забезпечення безперервного моніторингу, наявних та потенційних загроз, що можуть впливати на фінансову стійкість. Забезпечення належного рівня фінансової безпеки узгоджується із стратегічними орієнтирами розвитку діяльності, його місією та можливістю забезпечення ефективного зворотнього зв`язку, що дасть змогу своєчасно корегувати управлінські рішення. Поряд з цим також виділяється принцип оптимізації витрат на забезпечння фінансової безпеки, що дозволить максимізувати фінансові результати діяльності [49, 95].

Досить цікавим є підхід О. І. Судакової, яка пропонує принципи формування фінансової безпеки систематизувати за зовнішніми та внутрішніми ознаками, це дозволить більш комплексно оцінити умови забезпечення належного рівня фінансової безпеки підприємств [88].

Зовнішні принципи відображають вплив факторів зовнішнього середовища та оцінку їх позитивних і негативних ефектів. Серед ключових аспектів виділяють стабільність валютних курсів, цінову динаміку, рівень інфляції та капіталізацію банківської системи, що сприяє розширенню можливостей довгострокового кредитування підприємств.

Внутрішні принципи відображають можливість досягнення фінансової безпеки в межах виробничо-господарської системи підприємства. До даної групи варто віднести:

- принцип економічності, що передбачає раціональне управління витратами;

- принцип прибутковості, який полягає у забезпеченні перевищення фінансових результатів над витратами;

- принцип фінансової стійкості, що орієнтований на досягнення оптимального рівня стабільності діяльності підприємства;

- принцип збалансованого фінансування, який передбачає ефективне використання наявних фінансових ресурсів та обґрунтування джерел фінансування;

- принцип оптимізації виробничої структури, що передбачає врахування технологічних особливостей діяльності.

Проведений аналіз принципів формування системи фінансової безпеки аграрних підприємств дозволив виділити, на думку автора, найбільш значущі та актуальні в сучасних умовах господарювання (табл. 1.5).

Таблиця 1.5.

Систематизація принципів формування системи фінансової безпеки аграрного підприємства

Принцип	Опис (управлінський зміст)
Ризик-орієнтованість фінансового управління	Виявлення ключових фінансових ризиків (цінових, кредитних, валютних, ліквідності), оцінювання їхнього впливу на грошові потоки та боргову стійкість, запровадження лімітів і резервів, використання страхування та контрактних механізмів фіксації умов там, де це доступно й економічно доцільно
Пріоритет забезпечення стійкості та платоспроможності	Формування керованої структури капіталу й зобов'язань, підтримання фінансової автономії, контроль боргового навантаження та здатності обслуговувати борг; акцент на запасі міцності й здатності витримувати шоки, а не на декларативній «стабільності»
Диверсифікація фінансування і доходів	Розподіл залежності між власним капіталом, банківським кредитом, лізингом, торговельним кредитом, партнерськими/державними програмами (за доступності), а також диверсифікація ринків збуту для зниження ризику раптового дефіциту коштів або падіння виручки
Прозорість, контроль і підзвітність фінансів	Забезпечення якості фінансових даних, внутрішній контроль і аудит, запобігання помилкам і зловживанням, підвищення керованості потоків та довіри кредиторів/інвесторів; принцип працює як інституційна умова підтримання безпеки
Керованість оборотного капіталу та грошових потоків	Управління дебіторською/кредиторською заборгованістю, дисципліна платежів, контроль собівартості та маржі, мінімізація касових розривів; урахування сезонності надходжень і потреб у фінансуванні виробничого циклу

Продовження табл. 1.5.

Принцип	Опис (управлінський зміст)
Планування, прогнозування і сценарність	Бюджетування та фінансові плани з урахуванням сезонності й можливих відхилень (ціни, врожайність, логістика, ставка фінансування); сценарні розрахунки як інструмент підготовки до несприятливих умов і заздалегідь визначені тригери управлінських рішень
Адаптивність до зовнішнього середовища	Постійне врахування інфляції, процентних ставок, регуляторних змін, логістичних обмежень і ринкової кон'юнктури у фінансовій політиці; принцип визначає здатність системи швидко коригувати структуру фінансування, витрати та політику ризиків
Цифрова підтримка управління фінансами	Використання цифрових інструментів для моніторингу, контролю й прогнозування фінансових параметрів (казначейство, бюджетування, управлінська аналітика, контроль ковенантів/лімітів); цифровізація розглядається як інструмент керованості фінансів, а не як виробнича автоматизація

Примітка. * Систематизовано автором на основі [17, 34, 49, 77, 88, 95, 97]

Таким чином, забезпечення фінансової безпеки аграрного підприємства має базуватися на цілісній системі фінансового управління, в межах якої поєднуються ризик-орієнтоване ухвалення рішень, підтримання платоспроможності та фінансової стійкості, контроль витрат і оборотного капіталу, а також бюджетування й прогнозування з урахуванням сезонності та можливих шоків зовнішнього середовища. Реалізація цих принципів створює необхідні фінансові умови для безперервності діяльності та зниження вразливості до коливань ринкової кон'юнктури; водночас рівень конкурентних позицій підприємства не зводиться лише до фінансової компоненти, оскільки додатково залежить від виробничої ефективності, технологічних рішень та інституційного контексту функціонування.

Досліджуючи систему фінансової безпеки підприємств, доцільним є виокремлення окремих її складових.

Так, у своїх працях М. І. Крупка і Л. С. Яструбецька наводять наступні складові системи фінансової безпеки суб'єкта господарювання, серед яких: забезпечення стійкості фінансового стану суб'єкта господарювання та стабільності важливих фінансових пропорцій його розвитку, забезпечення гнучкості у разі ухвалення управлінських рішень фінансовими менеджерами,

що дає змогу протистояти наявним і потенційним загрозам, які можуть завдати фінансових збитків суб'єкту господарювання, обгрунтування структури капіталу, що сприяє узгодженню та збалансованості фінансових інтересів [47].

Фінансова безпека підприємства є складним та багатоаспектним поняттям, що має розглядатись як сукупність елементів; як і будь яка система, вона повинна включати методи та важелі управління. У своїх дослідженнях О. А. Кириченко та І. В. Кудря запропонували систему управління фінансовою безпекою підприємств, яка включає цілі, функції, принципи та стратегії. Проте для забезпечення ефективного її функціонування потрібно також враховувати основні складові елементи. Зокрема, суб'єкти (керівники та працівники підприємства), об'єкти (фінансова діяльність, прибуток, активи, капітал), загрози (зовнішні та внутрішні) а також ризики (фінансові, операційні та інвестиційні). В сукупності це забезпечить ефективне функціонування системи фінансової безпеки, при умові постійного моніторингу та контролю [37].

Досить цікавий підхід до побудови системи фінансової безпеки запропонував О. Вівчар, зокрема, він визначив основні етапи методики побудови системи фінансової безпеки підприємств. Так, він виокремив наступні:

– вивчення специфіки ведення підприємницької діяльності та сегменту ринку;

– аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємства та вивчення інформації про кризові ситуації, їх причини і шляхи врегулювання;

– аудит наявних засобів із забезпечення безпеки й аналіз їх відповідності виявленим загрозам;

– моделювання нової системи фінансової безпеки підприємства: розроблення плану усунення виявлених під час аудиту недоліків; підготовка пропозицій щодо удосконалення системи фінансової безпеки, розрахунок

усіх видів необхідних ресурсів; планування щомісячних витрат на забезпечення функціонування системи економічної безпеки;

– затвердження керівництвом моделі нової системи та бюджету на її утримання;

– формування нової системи фінансової безпеки;

– оцінка ефективності сформованої системи, а також її удосконалення [16].

Ряд дослідників при вивченні системи фінансової безпеки, виокремлюють основні завдання, що стоять перед нею, зокрема, виділяють наступні: захист законних прав і інтересів підприємства і його співробітників; збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку обставин; вивчення партнерів, клієнтів, конкурентів, кандидатів на роботу; виявлення, попередження і припинення можливої протиправної та іншої негативної діяльності співробітників підприємства на шкоду його безпеці; забезпечення збереження матеріальних цінностей і відомостей; отримання необхідної інформації для розроблення найбільш оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики фінансової діяльності компанії тощо [120].

Проведені дослідження дали можливість визначити основні складові системи фінансової безпеки аграрних підприємств, яка базується на поєднанні моніторингу ризиків, цифровізації фінансових процесів, ранньої діагностики загроз та механізмів державної підтримки (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Схема формування системи фінансової безпеки аграрного підприємства

Примітка. * Розроблено автором

Формування системи фінансової безпеки аграрного підприємства доцільно розглядати як цілісний процес, у межах якого поєднуються управлінські суб'єкти, фінансові об'єкти, базові принципи фінансового управління, зовнішні та внутрішні чинники впливу, потенційні загрози, а також інструменти практичної реалізації захисних і стабілізаційних рішень. Така система ґрунтується на ризик-орієнтованому підході, пріоритеті платоспроможності й фінансової стійкості, керованості грошових потоків, диверсифікації джерел фінансування, прозорості, контролі, прогнозуванні та здатності адаптуватися до змін економічного середовища. Її функціонування передбачає постійне врахування інфляційних, кредитних, цінових, логістичних, сезонних та інших дестабілізуючих впливів, що можуть послабляти фінансову рівновагу підприємства. Практична реалізація такої системи здійснюється через механізм фінансової безпеки, який охоплює аналітичні, планові, контрольні та регулятивні дії, а також відповідні важелі й методи фінансового впливу. Його результативність забезпечується через безперервну оцінку, моніторинг і контроль ключових фінансових параметрів, що дає змогу своєчасно виявляти відхилення, коригувати фінансові рішення та підтримувати стійке функціонування підприємства. У підсумку така логіка управління створює передумови для збереження ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності аграрного підприємства.

Отже, система фінансової безпеки аграрного підприємства є комплексною моделлю фінансового управління, у межах якої об’єкти й суб’єкти безпеки, принципи її формування, фактори впливу, загрози, а також функції, важелі, методи, оцінка, моніторинг і контроль поєднуються в єдиний механізм забезпечення стійкого функціонування підприємства. Така побудова дає змогу своєчасно виявляти фінансові ризики, зменшувати вразливість до негативних зовнішніх і внутрішніх змін, підтримувати ліквідність і платоспроможність та створювати належні передумови для довгострокової фінансової стійкості й конкурентоспроможності аграрного підприємства.

1.2. Роль банківських установ та страхових компаній у розвитку системи фінансової безпеки аграрних підприємств

Фінансова безпека аграрних підприємств є комплексним поняттям, що охоплює здатність суб’єктів господарювання забезпечувати стійкість своєї діяльності в різних умовах ведення господарської діяльності. Вона передбачає наявність достатнього рівня ліквідності, платоспроможності, рентабельності, а також ефективні механізми управління ризиками. У цьому контексті особливе значення мають фінансові установи, серед яких ключову роль відіграють банківські установи та страхові компанії. Вони створюють умови для стабільного фінансування, захисту від ризиків та загального розвитку аграрного бізнесу.

Зокрема, банківські установи та страхові компанії відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової безпеки аграрних підприємств завдяки їх здатності надавати необхідні фінансові ресурси, мінімізувати ризики та сприяти довгостроковій фінансовій стійкості бізнесу. Банки забезпечують аграрні підприємства кредитними ресурсами, що дає змогу вирівнювати сезонні розриви грошових потоків і підтримувати фінансові умови безперервності виробничого процесу. Використання кредитних ліній,

овердрафтів та інвестиційного фінансування підсилює ліквідність підприємства, розширює його поточні фінансові можливості та може створювати передумови для модернізації виробництва. Водночас, банківське кредитування не забезпечує платоспроможність, а впливає на неї опосередковано. Тобто, за збалансованих умов залучення позикового капіталу воно забезпечує своєчасне виконання зобов'язань, тоді як надмірне боргове навантаження, висока вартість кредиту або невідповідність строків погашення виробничому циклу можуть погіршувати платоспроможність і підвищувати фінансові ризики підприємства.

Страхові компанії, у свою чергу, виконують не менш важливу функцію, знижуючи фінансові ризики, пов'язані з погодними умовами, коливаннями ринкових цін та іншими непередбачуваними факторами. Аграрне страхування дозволяє підприємствам уникнути значних збитків у разі посухи, граду чи інших природних катаклізмів, тоді як страхування майна та техніки захищає від непередбачуваних втрат матеріальних активів. Окрім того, існує певна класифікація страхових інструментів, що дозволяє мінімізувати виняткові ризики, що виникають в результаті цінових коливань на аграрну продукцію [12, 20, 24, 33].

Банківські установи є одним з основних джерел фінансування для аграрних підприємств. Доступ до банківських кредитів дозволяє аграрним підприємствам виконувати капіталовкладення у сферу оновлення матеріально-технічного обладнання, автоматизації виробничих процесів, закупівлю сортів насіння та добрив. Потреба аграрних підприємств у кредитних ресурсах є значною, в зв'язку із особливостями виробничого процесу. Для суб'єктів аграрного сектору передбачена можливість залучення кредитних ресурсів від комерційних банків, які надають кредити, як короткострокового, так і довгострокового характеру [15, 21, 78].

Кредитування аграрних підприємств здійснюється за різними напрямками залежно від їх фінансових потреб та умов ведення господарської діяльності. Важливу роль в даному процесі відіграють банківські установи,

які поряд із традиційними банківськими ресурсами пропонують пільгові кредитні програми, що діють за підтримки урядових програм та міжнародних фінансових організацій. Банківський сектор, поряд із традиційним кредитуванням, сприяє фінансуванню модернізації основних засобів аграрних підприємств за допомогою інструментів лізингу, що дозволяє використовувати сучасні технології та обладнання без значних фінансових витрат. На практиці такі продукти найчастіше реалізуються не безпосередньо банком, а через пов'язані з ним лізингові компанії або партнерські структури, що дозволяє виокремлювати лізингові операції в спеціалізований сегмент і водночас забезпечувати аграрним підприємствам доступ до довгострокового джерел фінансування модернізації виробництва. Це сприяє підвищенню технологічного рівня виробництва, оптимізації витрати та зростанню конкурентоспроможність аграрної продукції.

Використання інструментів хеджування дозволяє аграрним підприємствам зменшувати вплив вікових коливань на виробничі показники. Враховуючи, що фінансування аграрних підприємств, як правило, базується на поєднанні власного капіталу, банківських кредитів і лізингових механізмів, роль банківського сегмента у забезпеченні фінансової безпеки доцільно трактувати як комплементарну, а не домінуючу. Тобто, банки забезпечують інструменти покриття сезонних розривів ліквідності та окремі можливості інвестиційного фінансування, тоді як основа фінансової стійкості формується через достатність власного капіталу, здатність генерувати грошові потоки та ефективне управління витратами й ризиками [59, 75, 79].

Фінансова стійкість підприємств аграрного сектору є багатогранною та комплексною категорією, що формується під впливом сукупності різноманітних чинників. Одним із ключових елементів, який може бути визначений як основний для забезпечення фінансової стійкості, є впровадження відповідних стратегій щодо мінімізації ризиків, а також застосування механізмів страхового захисту.

З огляду на те, що аграрне виробництво характеризується підвищеним рівнем екологічних та економічних ризиків, страхування вважається одним із ключових інструментів мінімізації можливих фінансових втрат. В даному контексті страхові компанії відіграли важливу роль у забезпеченні фінансової безпеки підприємств, пропонуючи страховий захист від виникнення таких втрат.

Аграрний сектор, що характеризується високим рівнем ризику, потребує особливого підходу до страхування. Серед основних загроз для аграрних підприємств вагоме місце посідають природні катаклізми, випадки хвороб рослин, а також інші фітопатологічні фактори. Відомо, що вплив зазначених факторів може призвести до суттєвого зниження врожайності або повної втрати врожаїв, що негативно відображається на фінансових результатах. Один із ключових інструментів мінімізації таких ризиків є страхування врожаю, що забезпечить захист виробників від фінансових втрат. Зокрема, в разі втрат врожайності внаслідок несприятливих погодних умов або природних катастроф підприємства отримають від страхової компанії компенсацію [3, 27, 85]. Таке страхування виступає як захист від виникнення відповідних фінансових втрат, що сприяє підтриманню стабільності виробничої діяльності.

Поряд із страхуванням врожаю, страхові компанії також пропонують широкий спектр страхових продуктів, що дозволяють мінімізувати та інші види ризиків, що пов`язані із іншими аспектами виробництва аграрної продукції. Страхування у тваринництві – це інструмент, що забезпечує компенсацію за загибель худоби внаслідок хвороб або стихійних лих. Залежно від умов і специфіки бізнесу, аграрні підприємства можуть застрахувати свою худобу від різних видів ризиків, таких як інфекційні хвороби, травми або несприятливі погодні умови, що мають негативний вплив на здоров’я тварин.

Також важливою складовою фінансової безпеки є страхування основних засобів аграрних підприємств, насамперед сільськогосподарської техніки,

будівель, складів, елеваторного та іншого виробничого обладнання. Такий страховий захист зменшує ризик значних одноразових втрат у разі пошкодження чи знищення майна, стабілізує грошові потоки та підтримує здатність підприємства виконувати фінансові зобов’язання й відновлювати виробничий потенціал без критичного навантаження на ліквідність. Страхування техніки дозволяє мінімізувати втрати у разі пошкодження або знищення майна внаслідок аварій, пожеж, стихійних лих або інших непередбачуваних подій, особливо в умовах війни. Для аграрних підприємств, які використовують вартісне обладнання для обробки грунту, збирання врожаю та інших процесів, це є важливою страховою гарантією, що дозволяє уникнути фінансових труднощів у разі руйнування техніки або інших важливих активів.

Особливу увагу слід приділити страхуванню кредитного ризику. У аграрному виробництві, де підприємства часто використовують кредитні ресурси для фінансування своєї діяльності, надзвичайно важливо створити надійний механізм захисту від фінансових викликів, які можуть виникнути внаслідок непередбачених подій. Страхування кредитного ризику значно зменшує небезпеку неплатоспроможності та випадки неповернення кредитів для банків і фінансових установ, тим самим знижуючи ймовірність фінансової кризи для аграрних підприємств [35, 65, 115, 151].

Крім того, важливо пам’ятати, що страхові компанії беруть участь у спеціалізованих державних програмах, які сприяють розвитку аграрного сектору, пропонуючи субсидії на страхові премії. Ці програми суттєво знижують витрати, пов'язані зі страховими послугами для аграрних підприємств, покращуючи доступність та заохочуючи ширше використання страхових інструментів в управлінні ризиками [5, 100, 102]. Наявність державних програм аграрного страхування може покращити доступність страхового покриття для аграрних виробників, однак відчутний ефект такої підтримки обмежується нерегулярністю та нестабільністю фінансування механізмів компенсації страхових премій у різні роки. Внаслідок цього

страхування не стало масовим інструментом управління ризиками, що зменшує можливтість системно компенсувати втрати від природно-кліматичних шоків. За таких умов агрострахування доцільно розглядати як важливий, але недостатньо реалізований інструмент фінансової безпеки, за наявності дієвих програм воно може знижувати ризик втрат і підтримувати відновлення виробництва, проте в реальній практиці аграрні підприємства часто змушені покладатися на власні резерви, диверсифікацію діяльності та інші механізми адаптації до зовнішніх загроз [145].

З урахуванням вагомої ролі страхування у забезпеченні фінансової стійкості аграрного сектору, підприємствам доцільно активно використовувати відповідні страхові інструменти з метою мінімізації ризиків та забезпечення безперервності виробничо-господарської діяльності. Методи страхування дають змогу аграрним суб’єктам господарювання забезпечити належний рівень платоспроможності, підвищити продуктивність та забезпечити стале функціонування підприємств у довгостроковій перспективі.

Таким чином, фінансова безпека аграрних підприємств істотно залежить від наявності дієвих механізмів управління ризиками, серед яких страхування займає важливе місце як інструмент часткового перенесення втрат у разі виникнення природно-кліматичних та інших викликів. Страхові продукти, що потенційно можуть охоплювати страхування врожаю, майна (зокрема техніки й виробничих потужностей) та окремі напрями тваринництва, здатні зменшувати коливання фінансових втрат і підтримувати належний рівень відновлення виробництва, проте їх фактичне поширення в Україні залишається обмеженим [102]. Зокрема, охоплення страхуванням посівів є низьким і становить менше 3–5% посівних площ; страхування тваринництва має поодинокий характер, а після 2022 року страховий ринок зазнав додаткового скорочення, що звузило пропозицію та попит на агрострахові продукти [146]. У таких умовах державна підтримка у вигляді субсидування страхових премій не формує сталого ефекту масштабування, оскільки

відповідні програми реалізовувалися нерівномірно та в окремі періоди фактично були призупинені, а участь страхових компаній у таких механізмах залишається обмеженою. Відповідно, страхування в сучасних умовах доцільно розглядати як перспективний, але недостатньо реалізований компонент системи фінансової безпеки аграрних підприємств, ефективність якого стримується низьким рівнем охоплення та інституційними обмеженнями ринку (табл. 1.6).

Таблиця 1.6.

Основні аспекти впливу банківських установ та страхових компаній на фінансову безпеку аграрних підприємств

Фінансова установа	Основні функції	Вплив на фінансову безпеку
Банківські установи	Надання кредитів (короткострокових, довгострокових)	Забезпечення оборотного капіталу та інвестицій у розвиток
	Лізинг сільськогосподарської техніки	Оновлення матеріально-технічної бази без значних одноразових витрат
	Депозитні програми	Формування фінансових резервів
	Фінансові хеджування (страхування валютних ризиків)	Мінімізація валютних та процентних ризиків
	Гарантійні операції та акредитиви	Забезпечення стабільності розрахунків
Страхові компанії	Страхування посівів	Захист від втрат через погодні умови
	Страхування тваринництва	Компенсація збитків у разі загибелі худоби
	Страхування сільськогосподарської техніки та майна	Захист від аварій, пожеж та природних катаклізмів
	Страхування кредитних ризиків	Зниження загрози неплатоспроможності
	Участь у державних програмах підтримки страхування	Підвищення доступності страхових послуг для аграріїв

Примітка. * Систематизовано автором

Аграрне страхування в Україні формально представлено на ринку, однак його фактичне поширення залишається обмеженим і не демонструє стійкої тенденції до масового зростання, що зумовлено поєднанням високої вартості страхового захисту, обмеженої пропозиції продуктів, низької довіри до механізмів врегулювання збитків і нестабільності державної підтримки. В

цих умов діяльність страхових компаній у сегменті агрострахування має радше вибірковий характер і орієнтується переважно на окремі культури, регіони або великих виробників, тоді як дрібні та середні підприємств використовують страхування епізодично.

Страхування загалом є ефективним інструментом управління ризиками, що дозволяє частково перенести фінансові наслідки непередбачуваних подій (передусім природно-кліматичних) на страховика та стабілізувати грошові потоки в періоди шоків. Ефективність цього інструменту була підтверджена світовою практикою, де страхування аграрного сектору є складовою системи управління ризиками і часто інтегрується з інституційною підтримкою та механізмами перестрахування, що підвищує доступність продукту та розширює його покриття [94]. Ситуація в Україні характеризується низьким рівнем поширення страхування та недостатньою інституційною підтримкою, що унеможливлює порівнянний ефект масштабу. Отже, потенціал страхування аграрного виробництва як механізму підвищення рівня фінансової безпеки підприємств залишається недостатньо реалізованим та потребує подальшого розвитку і активізації.

Метою аграрного страхування є компенсація збитків, спричинених несприятливими подіями, насамперед погодними явищами та іншими ризиками, що впливають на виробничі результати. Для аграрних підприємств наявність страхового покриття є важливим чинником підвищення фінансової стійкості та надійності у взаємовідносинах з кредиторами та контрагентами. Водночас його вплив на розширення доступу до зовнішнього фінансування є опосередкованим і залежить від сукупності факторів, зокрема розміру підприємства, умов банківського кредитування та рівня ефективності фінансового менеджменту. Модернізація діяльності та впровадження передових технічних рішень підвищують виробничі потужності аграрних підприємств і можуть збільшити їх фінансову стійкість. Однак ці ефекти не є прямим результатом аграрного страхування, а виникають у більш широкому контексті управління ресурсами та розвитку інвестицій [45, 141].

В Україні страховий захист у аграрному секторі представлений кількома напрямами, однак його застосування має вибірковий характер і суттєво залежить від якості ризику, технічного стану об’єктів, умов договору та готовності страховика приймати відповідальність. До найбільш поширених сегментів належить страхування майна та основних засобів аграрних підприємств, яке може охоплювати елеватори, склади, ферми, теплиці, обладнання та товарні запаси з покриттям ризиків пожежі, стихійних явищ, протиправних дій та інших майнових ризиків. Водночас умови такого страхування є ризик-орієнтованими, за відсутності сучасних систем протипожежного захисту, автоматичного виявлення й гасіння пожеж, а також за наявності застарілої інфраструктури (зокрема об’єктів радянського типу) страховики, як правило, підвищують тарифи, встановлюють жорсткіші обмеження, збільшують франшизи або можуть відмовляти в укладенні договору. Тому майнове страхування не можна розглядати як універсальний засіб захисту бізнесу, його дієвість прямо залежить від рівня технічної та організаційної готовності підприємства до зниження ризику, а також від якості врегулювання збитків і прозорості умов договору [67, 146].

Страхування витрат на виробництво та/або посівів і врожаю є окремим напрямом агрострахування, але на практиці охоплення культур і переліку ризиків є неоднорідним та суттєво відрізняється залежно від регіону, культури, технології вирощування й політики конкретного страховика. Зазвичай страхові програми концентруються на найбільш ліквідних і масових культурах та передбачають обмежений набір страхових подій, тоді як повне покриття широкого спектра ризиків (включно з усіма біологічними ризиками) застосовується рідко або супроводжується значними винятками, підвищеними тарифами й франшизами. Типологічно можуть використовуватися програми страхування озимих на період перезимівлі, страхування на період вегетації та страхування майбутнього врожаю ярих культур, однак реальна доступність кожного продукту та фактичні умови покриття мають визначатися конкретним договором і практикою ринку.

Страхування тваринництва в Україні характеризується ще нижчим рівнем поширення та суттєвими обмеженнями з боку страховиків. Для свинарства страхове покриття, як правило, має обмежений характер унаслідок підвищених епізоотичних ризиків, зокрема африканської чуми свиней. Це проявляється у встановленні значної кількості виключень із договорів страхування та застосуванні підвищених франшиз. Водночас у птахівництві страхування використовується обмежено, оскільки значна частина страховиків уникає цього сегмента через високу концентрацію ризику та потенційно значні обсяги можливих збитків. Окремо слід враховувати, що інфекційні захворювання часто не включаються до стандартного страхового покриття або покриваються за спеціальними умовами, які можуть істотно знижувати реальний компенсаційний ефект через винятки, ліміти відповідальності та франшизи [113].

Страхування вантажоперевезень залишається більш прикладним і відносно поширеним інструментом для підприємств, що здійснюють експорт або значні внутрішні перевезення. Воно може оформлюватися як за генеральним договором, так і за окремими полісами на конкретні відправки, із можливістю включення не лише вартості вантажу, а й транспортних та супутніх витрат, однак вибір форми договору визначається не автоматичною вигідністю, а частотою відправок, умовами логістики та тарифною політикою страховика [11, 20, 153].

У підсумку страхування доцільно визначати як інструмент фінансової безпеки, що виконує переважно компенсаційну функцію після настання події та зменшує масштаб фінансових втрат за умови доступності покриття й належної якості договору. Банківські установи та страхові компанії при цьому не виступають базовими інституціями забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств, а розглядаються як складові елементи фінансової інфраструктури, що доповнює та підсилює дію внутрішніх механізмів підприємства. Банки надають інструменти фінансування для покриття сезонних розривів і окремих інвестиційних потреб, але можуть

посилювати ризики за несприятливих умов кредитування. В свою чергу, страхові компанії забезпечують часткове перенесення окремих ризиків, однак обмежені умовами прийнятності ризику, тарифами та винятками. На фінансову безпеку аграрного підприємства переважно впливають якість фінансового управління, достатність власного капіталу та стабільність грошових потоків, а банківські та страхові інструменти відіграють допоміжну роль в управлінні фінансовими ризиками та ліквідністю.

Головна державна допомога у вигляді грантів, пільгових кредитів та інших фінансових інструментів сприяє впровадженню передових технологій в масштабах, що дозволяють аграрним підприємствам модернізувати виробничі процеси і впроваджувати нові виробничі практики. В умовах нестабільності ринкової економіки, що супроводжується виникненням численних перешкод у діяльності підприємств, державна підтримка виступає важливим інструментом їх сталого розвитку та підвищенню рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств [9].

Аналіз кількості аграрних підприємств України у періоді з 2010 по 2023 рік вказує на деякі закономірності. Загалом кількість аграрних підприємств зменшилася на 21,7%, з 80 321 у 2010 році до 62 960 у 2023 році [25, 28]. Таке зменшення свідчить про виникнення загальних викликів для аграрного сектору. Їх виникнення може бути зумовлено впливом макроекономічних дисбалансів, трансформаційними процесами у переробному секторі, а також змінами кон’юнктури ринку. Проте невеликі аграрні підприємства є ключовим структурним елементом аграрної економіки України.

Великі підприємства впродовж 2010–2023 років залишалися чисельно незначною групою, формуючи менше 0,1% від загальної кількості, однак їхня кількість зросла з 13 у 2010 році до 39 у 2023 році. Така динаміка відображає помірно динамічне зростання з низької бази і свідчить про поступове посилення концентрації у верхньому сегменті аграрного бізнесу.

Страхування слід характеризувати як потенційно важливий, але поки що недостатньо поширений інструмент, ефективність якого значною мірою

залежить від механізмів субсидування премій та розвитку інституційної підтримки ринку [97, 102, 151].

Діяльність банківських установ і страхових компаній впливає на фінансову безпеку аграрних підприємств по різному. Банки забезпечують інструменти фінансування оборотного капіталу та інвестиційних потреб, що дає змогу зменшувати сезонні розриви грошових потоків, підтримувати ліквідність і реалізовувати модернізаційні рішення, однак одночасно формують кредитні обмеження та можуть підвищувати фінансові ризики за умов високої вартості запозичень, жорстких вимог до застави та невідповідності графіків погашення виробничого циклу. Страхові компанії виконують переважно компенсаційну функцію, знижуючи масштаб фінансових втрат після настання страхових подій (передусім майнових і частково виробничих ризиків), але їх реальний внесок у стійкість сектора залежить від доступності продуктів, умов покриття, тарифів, франшиз і фактичного рівня проникнення страхування. У результаті банківські та страхові інститути не заміщують внутрішню систему фінансового управління підприємства, а виконують комплементарну функцію, доповнюють її та впливаючи на фінансову безпеку через розширення доступу до ресурсів і забезпечення можливості часткового перенесення ризиків, що й відображено на рис. 1.2.

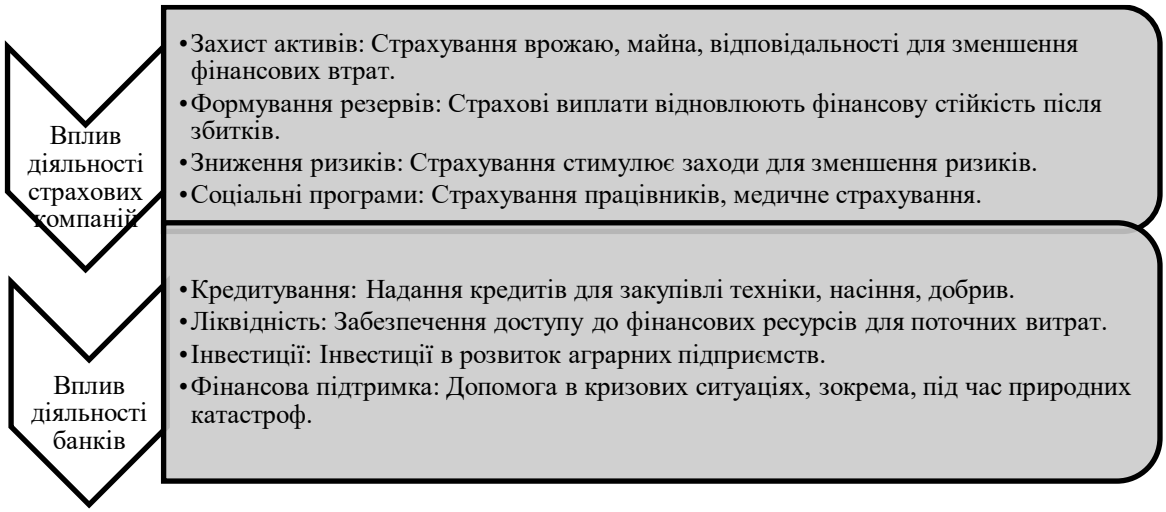

Рис. 1.2. Вплив діяльності банківських установ і страхових компаній на фінансову безпеку аграрних підприємств

Примітка. * Систематизовано автором

Ефективне функціонування аграрного сектору потребує комплексного підходу до забезпечення фінансової стійкості, і однією з основних складових цього підходу є взаємодія між банківськими та страховими установами. Ці дві фінансові інституції не лише взаємодоповнюють одна одну, але й створюють потужний механізм підтримки аграрного сектору, який є важливим для досягнення сталого розвитку аграрного виробництва. Зокрема, у цьому контексті страхування виступає ключовим інструментом для зниження фінансових ризиків, з якими стикаються аграрні підприємства. Програми страхування врожаю мають велике значення, оскільки вони дають суб'єктам господарювання можливість отримати фінансову підтримку у випадку непередбачених обставин, таких як природні катастрофи, сильні зливи, посухи або інші несприятливі погодні умови, що можуть суттєво вплинути на врожай.

Враховуючи наявність таких страхових механізмів, банки можуть знизити рівень ризику для себе при наданні кредитних ресурсів аграрним підприємствам. Це дає можливість кредитним установам пропонувати більш вигідні умови кредитування, зокрема, знижувати процентні ставки, що в свою чергу зменшує фінансове навантаження на аграрні підприємства.

Зниження процентних ставок створює умови для здешевлення залучених фінансових ресурсів, що сприяє реалізації більш масштабних проєктів і впровадженню інноваційних технологій. Суб'єкти господарювання можуть використовувати кредитні ресурси для інвестування у нові технології, що зумовлює можливість підвищення продуктивності, оптимізацію витрат та зростання прибутковості підприємств. Такий механізм впливу сприяє ефективному вирішенню проблеми високих виробничих витрат.

Страхування виступає важливим інструментом модернізації аграрного сектору. Воно дозволяє зменшити ризик для аграрних підприємств, підвищуючи інвестиційну привабливість аграрного виробництва. Крім того,

вкладення в страхування забезпечує можливість залучення додаткового капіталу, що сприяє розвитку аграрних підприємств.

Фінансова стійкість аграрного сектору формується через інтегровану взаємодію банківських та страхових установ. Крім того, банки також надають аграрним підприємствам спеціалізовані фінансові продукти, адаптовані до потреб зазначених підприємств. Спільна діяльність зазначених інститутів сприяє інформаційній підтримці суб'єктів господарювання, що дозволяє їм краще розуміти можливості фінансування виробничих процесів та оптимізації фінансових ресурсів.

Отже, взаємодія банків і страхових інститутів виступає ключовим елементом забезпечення фінансової безпеки аграрного сектору. Страхування надає аграрним підприємствам ефективні механізми контролю виробничих фінансових ризиків та сприяє отриманню більш вигідніших умов кредитування. Це дозволяє розвивати і модернізувати аграрний сектор, забезпечуючи ефективність виробництва і підвищувати фінансову стійкість в аграрному виробництві. Врахування всіх цих аспектів дозволяє аграрним підприємствам формувати передумови для сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

1.3. Методичні підходи до оцінки системи фінансової безпеки аграрних підприємств

Оцінка фінансової безпеки аграрних підприємств має вирішальне значення для забезпечення їх стійкості та операційної ефективності в умовах різноманітних внутрішніх і зовнішніх викликів. Існує кілька підходів до оцінки рівня фінансової безпеки, кожен з яких має свої переваги та недоліки, тому потребують обґрунтованого застосування відповідно до специфіки підприємства та його стратегічних цілей. Розглянемо найбільш поширені підходи до оцінки фінансової безпеки підприємств.

Отже, кожен метод має свої переваги та недоліки, а вибір залежить від конкретних умов діяльності аграрних підприємства та цілей оцінки фінансової безпеки. В загальному для проведення комплексної оцінки доцільним є застосування декількох підходів для отримання найбільш точних та раціональних результатів (табл. 1.7).

Таблиця 1.7.

Порівняння підходів до оцінки фінансової безпеки аграрних підприємств

Підхід	Переваги	Недоліки
Кількісний (аналітичний) метод	Простота, швидкість оцінки, точність при використанні фінансових коефіцієнтів	Не враховує зовнішні ризики, обмежений у комплексності
Метод експертної оцінки	Враховує широкий спектр факторів, гнучкість у підході	Суб'єктивність, залежність від кваліфікації експертів
Метод порівняльного аналізу	Простота, наочність, можливість виявлення слабких та сильних сторін	Не враховує специфіку підприємства, може бути неактуальним при зміні умов
Метод інтегрованої оцінки	Комплексність, детальний аналіз різних аспектів фінансової безпеки	Складність у зборі даних, потребує визначення важливості індикаторів
Метод стратегічного аналізу	Враховує довгострокові перспективи, адаптацію до змін	Часозатратність, складність у прогнозуванні та адаптації до змін

Примітка. * Систематизовано автором

Оцінка фінансової безпеки аграрних підприємств здійснюється із застосуванням різних підходів, кожен з яких має власну аналітичну логіку, інструментарій і сферу коректного використання. Кількісний підхід базується на вимірюванні фінансового стану через систему показників і розрахунок фінансових коефіцієнтів (рентабельності, ліквідності, платоспроможності, структури капіталу, оборотності тощо), тоді як аналітичний підхід є ширшим за змістом і передбачає інтерпретацію отриманих показників у динаміці, порівняння з нормативами, бенчмарками та виявлення причинно-наслідкових зв’язків. Саме коефіцієнтний аналіз як інструмент кількісного оцінювання широко представлений у наукових працях Г. В. Савицької, М. Г. Чумаченка, І. І. Пасіновича [80, 98, 64]. Його перевага полягає у високій деталізації та відтворюваності результатів, що дозволяє отримувати порівнювані оцінки фінансового стану та виявляти слабкі місця у ліквідності, борговому

навантаженні, рентабельності й оборотності. Водночас цей підхід потребує коректної інтерпретації, оскільки самі коефіцієнти переважно відображають внутрішні фінансові параметри підприємства і не фіксують безпосередньо зовнішні загрози. Крім того, вплив ринкової кон'юнктури, регуляторних змін або політичних ризиків проявляється у показниках опосередковано та, як правило, із часовим лагом, що знижує можливість раннього попередження можливих ризиків без залучення додаткових фінансових ресурсів.

Метод експертної оцінки, на відміну від коефіцієнтного аналізу, орієнтований на врахування факторів, які складно формалізувати у фінансовій звітності, зокрема інституційних, правових, регуляторних і соціально-економічних ризиків. Його перевага полягає в можливості швидко інтегрувати якісні оцінки середовища та специфічні галузеві умови, однак результати такого підходу є більш залежними від складу експертів, їх досвіду та методики узгодження, що вимагає процедур зниження суб'єктивності (критерії відбору експертів, шкалювання, перевірка узгодженості оцінок). Серед науковців, які розробляли або застосовували цей підхід, можна виділити І. М. Школьника та Т. Г. Бондара [101].

Метод порівняльного аналізу використовується для зіставлення показників фінансової безпеки окремого підприємства з аналогічними підприємствами або галузевими середніми значеннями. Його перевагою є наочність і можливість виявлення сильних і слабких сторін. Проте цей підхід не завжди враховує специфіку конкретного підприємства. Його активно застосовують С. І. Мельник [55], В. М. Гриньова та І. М. Балан [22].

Більш глибокий і комплексний аналіз забезпечує метод інтегрального оцінювання, який включає декілька груп індикаторів, агрегованих у загальну оцінку. Підхід дозволяє врахувати фінансові, економічні, інституційні та інші аспекти безпеки, проте потребує значного обсягу достовірних даних. Його використовують у своїх дослідженнях В. Л. Плескач та ін. [136].

До науковців, які досліджували метод стратегічного аналізу належить Г. В. Соломіна [86]. Він орієнтований на довгострокову перспективу,

враховує зовнішнє середовище, здатність до адаптації та формування стратегій розвитку. Недоліком є його складність, зокрема потреба в детальному прогнозуванні та часу на аналіз. Оцінка системи фінансової безпеки аграрних підприємств є важливим етапом для забезпечення стійкості та здатності підприємства ефективно функціонувати в умовах різноманітних зовнішніх і внутрішніх загроз [71]. Крім того оцінка фінансової безпеки з використанням даного методу передбачає використання кількох основних етапів.

На початковому етапі необхідно визначити основні фінансові показники, які будуть характеризувати рівень фінансової безпеки підприємства. Це можуть бути такі показники, як ліквідність, що відображає здатність підприємства виконувати свої зобов'язання за короткостроковими боргами, та платоспроможність, яка характеризує здатність своєчасно розраховуватися з усіма своїми боргами. Окрім того, важливими є показники рентабельності, що відображають здатність підприємства генерувати прибуток у співвідношенні до витрат, активів і капіталу, а також показники фінансової незалежності, зокрема коефіцієнт автономії, який характеризує частку власного капіталу в загальній сумі активів. Коефіцієнт автономності відповідає за відображання складу джерел фінансування, а також капіталізація вказує на рівень ринкової вартості власного капіталу, що є важливим показником для великих компаній.

Другий етап оцінки передбачає аналіз фінансової стійкості, під час якого проводиться аналіз двох основних показників: автономії та фінансової залежності. Крім вже вказаних коефіцієнтів, доцільним є врахування й іншого показника – коефіцієнта маневреності власного капіталу, що вказує на частину власного капіталу, щоб фінансувати оборотні активи. Додатково інформативним є аналіз структури зобов’язань через співвідношення довгострокових і короткострокових, оскільки для аграрних підприємств критичною є узгодженість строків погашення боргу з сезонним циклом формування виручки; домінування короткострокових зобов’язань за

відсутності стабільних грошових надходжень може підвищувати ризик порушення платіжної дисципліни навіть за належного рівня прибутковості [45, 99, 134].

Оцінка ризиків є важливою складовою процесу, оскільки аграрні підприємства функціонують в умовах значної невизначеності. Доцільно розрізняти цінові ризики, пов'язані з волатильністю цін на товари та ресурси, та природні і кліматичні ризики, що включають аномалії погоди та інші природні фактори, які впливають на врожайність, а також регуляторні та макроекономічні ризики, що виникають у результаті змін у податковому законодавстві, державній підтримці, торговельних умовах, курсах валют та загальному економічному кліматі [89]. Таке розмежування між визначеннями ризиків дозволяє зменшити можливість їх змішування та підвищує точність вибору методів їх оцінки.

Оцінку ризиків можна виконати за допомогою SWOT-аналізу (проведення оцінки сильних і слабких сторін підприємства а також загроз та можливостей для нього) або за допомогою іншого методу – моніторингу та контролю за загрозами, що можуть вплинути на фінансовий стан підприємства. Оцінювання за допомогою фінансових моделей забезпечує відображення очікуваних майбутніх змін у фінансовому стані підприємства, що дозволяє прогнозувати рівень його фінансової безпеки. Прогнозування передбачає виконання аналізу чутливості – оцінки впливу на фінансовий стан підприємства зовнішніх чи внутрішніх змін.

Оцінка ефективності рішень, що приймаються при управлінні підприємством, є однією із важливих складових процесу оцінки фінансової безпеки [96, 103]. Цей етап вимагає визначення впливу встановлених управлінських рішень на фінансові показники підприємства – ліквідність, платоспроможність, прибутковість, а також умови підтримки бізнесу. Управлінські рішення повинні бути спрямовані як на стабілізацію фінансового стану в короткостроковій перспективі, так і на створення

передумов для розвитку та зростання підприємства в середньо- та довгостроковій перспективі [69, 87, 110, 137].

Ще одним елементом є перевірка системи внутрішнього контролю фінансових операцій, що включає аудит фінансової звітності та перевірку процедур, які підтримують фінансову дисципліну, запобігають порушенням і гарантують точність бухгалтерської інформації. Ефективність цих методів залежить від їх здатності забезпечувати прозорість грошових потоків, оперативне виявлення розбіжностей та оптимальне використання фінансових ресурсів [32, 152, 155].

Оцінка фінансової стійкості аграрних підприємств має складний і багатогранний характер, оскільки критерії встановлюються з урахуванням специфічних галузевих особливостей, зокрема сезонності грошових потоків, значної частки оборотного капіталу, авансового характеру витрат, а також ризиків тимчасової втрати ліквідності, що є типовим для аграрних підприємств.

Загалом при аналізі використовується ряд показників, зокрема коефіцієнтів загальної, швидкої та абсолютної ліквідності, що дозволяє диференційовано оцінити платіжні можливості як за рахунок усіх оборотних активів, так і за рахунок найбільш ліквідної їх частини, що є критично важливим для аграрного сектора. Група показників платоспроможності спрямована на оцінювання структури джерел фінансування та рівня фінансової незалежності підприємства.

Коефіцієнти автономії, фінансової залежності й покриття зобов’язань дають змогу визначити ступінь залежності від залученого капіталу, потенційні ризики надмірного боргового навантаження та здатність підприємства зберігати фінансову рівновагу в середньо- та довгостроковій перспективі.

Показники рентабельності включені як ключові характеристики здатності підприємства генерувати прибуток на вкладений капітал і активи. Рентабельність активів, власного капіталу та реалізації дозволяє оцінити

ефективність використання ресурсів і визначити, чи формує підприємство достатню базу для самофінансування, створення резервів і підтримання фінансової безпеки.

Блок показників фінансової стійкості спрямований на аналіз внутрішніх джерел розвитку та гнучкості фінансової структури.

Коефіцієнти капіталізації, гнучкості власного капіталу та самофінансування вказують на здатність підприємства пристосовуватися до зовнішніх змін, фінансувати потреби в оборотних коштах без надмірного боргу та підтримувати стабільність під час зниження доходів або збільшення витрат.

Індикатори оборотності та ефективності сприяють поглибленій оцінці рівня ефективності діяльності аграрних підприємств, оскільки вони визначають такі показники, які впливають на обсяг фінансування підприємства та його ліквідність, які відображають рівень здатності відшкодувати фінансові витрати. Використання цих показників дозволяє виявляти потенційні ризики, пов’язані із тимчасовими фінансовими труднощами в діяльності підприємства. Система фінансових показників, що наведена в табл. 1.8, визначає комплексне вимірювання основних параметрів, що вказують на фінансову стійкість аграрних підприємства, а також сприяє обґрунтуванню впливу різних факторів на фінансовий стан підприємства.

Таблиця 1.8.

Основні показники для оцінки фінансової безпеки аграрного підприємства

Група показників	Показник	Позна-чення	Формула розрахунку	Інтерпретація для фінансової безпеки
Ліквідність	Коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності	CR	Оборотні активи / Поточні зобов’язання	Характеризує здатність покривати короткострокові зобов’язання в умовах сезонності надходжень

Продовження табл.1.8.

Група показників	Показник	Позначення	Формула розрахунку	Інтерпретація для фінансової безпеки
Ліквідність	Коефіцієнт швидкої ліквідності	QR	(Оборотні активи − Запаси) / Поточні зобов'язання	Показує платіжні можливості без урахування запасів, що важливо за повільної реалізації та «заморожених» ресурсів
	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	ALR	(Грошові кошти + Короткострокові фінансові інвестиції) / Поточні зобов'язання	Відображає здатність погашати зобов'язання негайно та мінімізувати ризик касових розривів
Платоспроможність і фінансова незалежність	Коефіцієнт автономії	AR	Власний капітал / Валюта балансу	Визначає частку власного капіталу в активах і рівень фінансової незалежності від кредиторів
	Коефіцієнт фінансової залежності	DR	Зобов'язання / Валюта балансу	Відображає залежність від позикових джерел і ризик зростання боргового тиску
	Коефіцієнт покриття зобов'язань	CL	Активи / Зобов'язання	Узагальнює здатність активів забезпечувати виконання боргових зобов'язань у середньо- та довгостроковому горизонті
Фінансова стійкість (структура боргу)	Співвідношення довгострокових і короткострокових зобов'язань	LTL/STL	Довгострокові зобов'язання / Поточні зобов'язання	Відображає узгодженість строків погашення боргу із сезонним циклом формування виручки; домінування короткострокового боргу підвищує ризики ліквідності
Фінансова стійкість (гнучкість капіталу)	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	ME	(Власний капітал − Необоротні активи) / Власний капітал	Показує частку власного капіталу у мобільній формі, доступній для фінансування оборотних активів та сезонних піків потреби в коштах
Фінансова стійкість (боргове навантаження)	Коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу	D/E	Зобов'язання / Власний капітал	Характеризує боргове навантаження відносно капіталу; зростання показника підвищує ризики платоспроможності та фінансової залежності
Рентабельність	Рентабельність активів	ROA	Чистий прибуток / Середні активи	Показує ефективність використання активів і здатність формувати прибуткову базу для резервів та самофінансування

Продовження табл.1.8.

Група показників	Показник	Позначення	Формула розрахунку	Інтерпретація для фінансової безпеки
Рентабельність	Рентабельність власного капіталу	ROE	Чистий прибуток / Середній власний капітал	Відображає віддачу на капітал та інвестиційну привабливість; підтримує доступ до фінансування
	Рентабельність реалізації	ROS	Чистий прибуток / Дохід від реалізації	Характеризує маржинальність діяльності та здатність перетворювати виручку в фінансовий результат
Оборотність і ефективність	Оборотність активів	AT	Дохід від реалізації / Середні активи	Визначає швидкість формування виручки з активів; впливає на потребу в фінансуванні та ліквідність
	Оборотність дебіторської заборгованості	RT	Дохід від реалізації / Середня дебіторська заборгованість	Показує швидкість інкасації коштів; уповільнення збільшує ризик фінансових розривів навіть за прибутковості
	Період інкасації дебіторської заборгованості	DSO	365 / RT	Відображає тривалість повернення коштів; збільшення періоду підвищує потребу в оборотному капіталі та ризик дефіциту ліквідності
	Операційний цикл	OC	DSO + DIO (де DIO – період обороту запасів)	Узагальнює тривалість перетворення вкладених ресурсів у грошові надходження; довший цикл означає більшу потребу у фінансуванні

Примітка. * Систематизовано автором

Слід наголосити, що оцінка фінансової безпеки аграрного підприємства потребує застосування широкого спектра показників, які відображають різні аспекти його фінансового стану. До таких показників належать, передусім, коефіцієнти ліквідності, що дозволяють оцінити здатність підприємства своєчасно погашати короткострокові зобов’язання. Наприклад, коефіцієнт поточної ліквідності широко використовується для визначення поточної фінансової стійкості підприємства [80], тоді як коефіцієнт швидкої

ліквідності дозволяє точніше оцінити платоспроможність без урахування менш ліквідних запасів [98]. Коефіцієнт абсолютної ліквідності, що показує частку зобов'язань, які можуть бути покриті грошовими коштами як показник критичної фінансової надійності підприємства [38].

У групі показників фінансової стійкості важливе значення має коефіцієнт автономії, який характеризує рівень фінансової незалежності підприємства та відображає частку власного капіталу в загальній сумі активів. Зростання значення цього показника свідчить про посилення здатності підприємства функціонувати з меншим залученням зовнішніх джерел фінансування та знижує його вразливість до кредитних і фінансових ризиків [64]. Коефіцієнт фінансової залежності та коефіцієнт маневреності власного капіталу також входять до класичного набору показників фінансової стійкості підприємства і визначаються у сучасних дослідженнях як ключові для оцінки структури капіталу і гнучкості фінансування діяльності [39].

Прибутковість, як економічна категорія, є вирішальним фактором в оцінці фінансової безпеки. Зокрема, рентабельність активів (ROA) полегшує оцінку ефективності використання активів підприємства і широко застосовується як у вітчизняних, так і в міжнародних дослідженнях. Рентабельність власного капіталу (ROE) та рентабельність продажів (ROS) служать важливим показником для оцінки інвестиційної привабливості [43].

Особливу увагу в сучасних наукових працях приділяють показникам структури джерел фінансування та довгострокового боргового навантаження. Зокрема, коефіцієнт довгострокової фінансової залежності, що відображає співвідношення довгострокових зобов'язань і власного капіталу, використовується у стратегічних оцінках фінансової стійкості підприємства, що відображено у дослідженнях І. Ю. Єпіфанової та В. В. Джеджули [29]. У той же час, коефіцієнт самофінансування дозволяє оцінити здатність підприємства розвиватися за рахунок власних ресурсів, без залучення зовнішнього капіталу.

Крім того, в оцінці фінансової безпеки важливими є показники оборотності. Зокрема, оборотність активів як індикатор ефективності їх використання аналізується І. М. Школьником та Т. Г. Бондарем [101], а тривалість операційного та фінансового циклів дозволяє оцінити швидкість обертання ресурсів та грошових потоків підприємства.

Оцінка фінансової безпеки аграрних підприємств є досить складною, і її ефективність значною мірою залежить від набору досліджуваних показників. У наукових публікаціях О. В. Прокопа та ін. [74], М. І. Крупка та ін. [46] та Ю. О. Лупенка [52] обґрунтовано необхідність інтеграції кількісних і якісних показників для всебічної оцінки фінансового стану та ризиків аграрних підприємств в умовах мінливої економічної ситуації, причому деякі автори розглядають інтегральні індекси як допоміжні інструменти для узагальнення та порівняльного аналізу отриманих результатів. Автори дослідження стверджують, що найефективнішим методом оцінки фінансової безпеки аграрних підприємства є ретельний аналіз ключових показників, що охоплює багатогранні аспекти діяльності підприємства.

Цей метод сприяє ретельному аналізу фінансової стійкості, ефективності використання ресурсів та здатності підприємств адаптуватися до зовнішніх змін. Важливо враховувати фінансовий аспект, який визначає здатність підприємства підтримувати належний рівень ліквідності, платоспроможності, прибутковості та оборотності активів, що безпосередньо впливає на його стійкість та здатність виконувати фінансові зобов'язання. Поряд з фінансовими показниками, комплексна оцінка фінансової безпеки повинна враховувати пов'язані сфери економічної безпеки в межах підприємства та зовнішні фактори, що безпосередньо впливають на грошові потоки, витрати, доходи та доступ до фінансування.

Зокрема, кадровий, техніко-технологічний, інформаційний та правовий компоненти належать до системи економічної безпеки й визначають ризиковий профіль підприємства, але не ототожнюються з фінансовою безпекою. Доцільним є їх використовувати як факторів, що впливають на

зміну фінансових показників і джерел загроз. Потрібно розуміти, що сезонність, природні та кліматичні коливання, а також зміни на ринку виступають зовнішніми факторами ризику для аграрного виробництва, які створюють невизначеність результатів і впливають на фінансові результати діяльності підприємств [54, 66].

Інтелектуальна та кадрова складові не належать до елементів фінансової безпеки підприємства у вузькому розумінні, оскільки їх зміст описує інноваційний, технологічний і організаційний потенціал, а не фінансові параметри. Показники інноваційної діяльності, патентної активності та наявності об'єктів інтелектуальної власності характеризують здатність підприємства генерувати й впроваджувати нові рішення та формувати конкурентні переваги, проте самі по собі вони не є фінансовими індикаторами і не можуть бути включені до системи коефіцієнтів оцінювання фінансової безпеки поряд із ліквідністю, платоспроможністю чи фінансовою стійкістю. Аналогічно кадрові характеристики: кваліфікація персоналу, мотивація, рівень навчання та розвитку, відображають управлінську спроможність підприємства, проте не є складовими оцінювання фінансової безпеки. Водночас ці складові доцільно враховувати як непрямі детермінанти фінансових результатів і ризиків: інноваційний потенціал і якість персоналу можуть впливати на продуктивність, собівартість, технологічні втрати, здатність адаптуватися до змін ринку та, як наслідок, на динаміку виручки, маржинальності й грошових потоків. Ці фактори впливають на ефективність роботи підприємства, його здатність адаптуватися до змін та впроваджувати інновації (рис. 1.3).

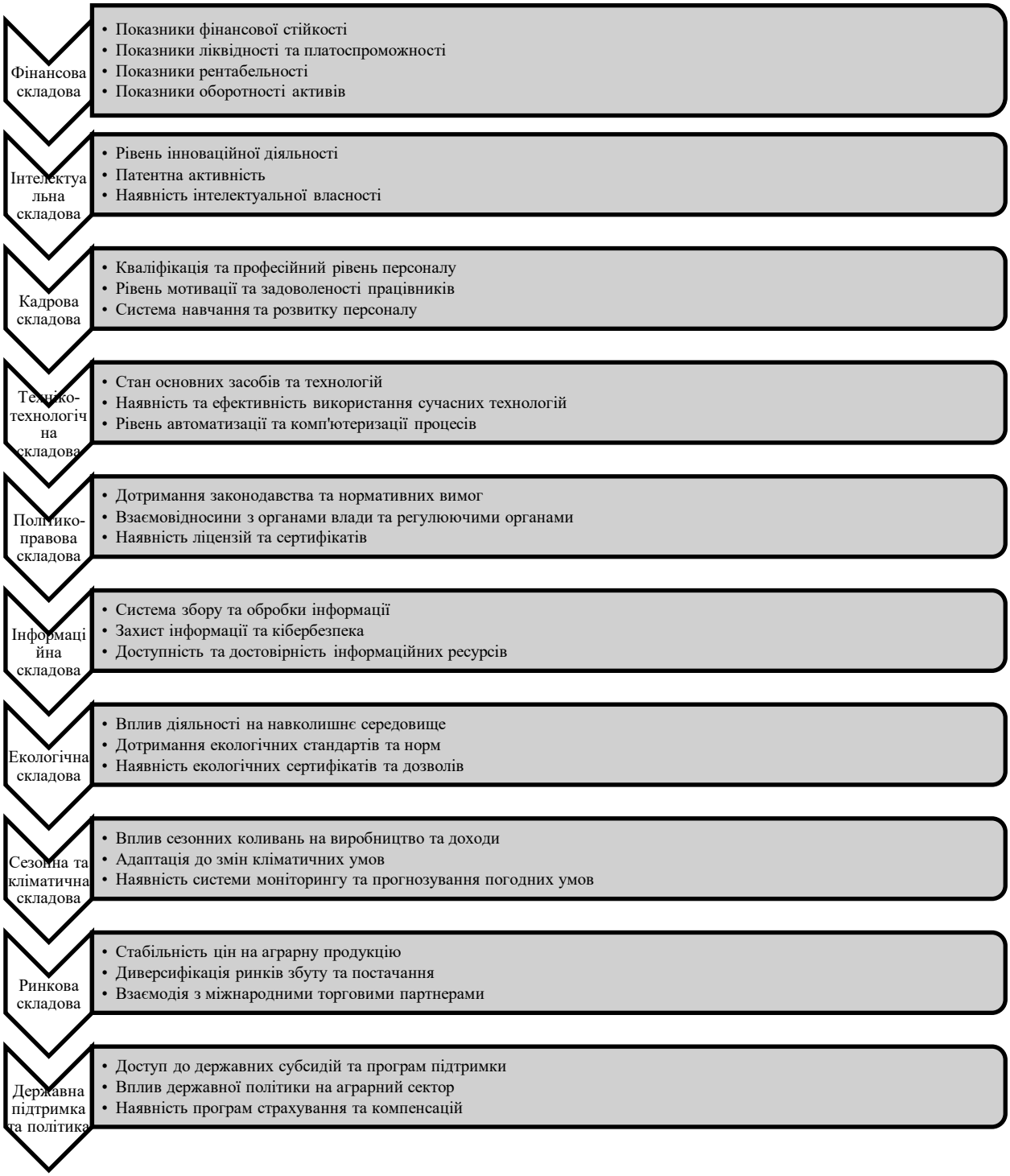

Рис. 1.3. Система оцінки рівня фінансової безпеки аграрних підприємств, яка враховує специфіку аграрного сектору

Примітка. * Систематизовано автором

Техніко-технологічні, політико-правові, інформаційні та екологічні характеристики, так само як сезонно-кліматичні й ринкові умови, не належать до структурних елементів фінансової безпеки підприємства у

вузькому методичному розумінні, оскільки вони безпосередньо не формують систему індикаторів фінансової безпеки. Їх доцільно розглядати як фактори впливу, що визначають ризиковий профіль аграрного підприємства та опосередковано відображаються у фінансових результатах і показниках ліквідності, платоспроможності, рентабельності та фінансової стійкості. Зокрема, технічний стан основних засобів, рівень технологічності, автоматизації й цифровізації впливають на продуктивність і собівартість, однак не є фінансовими індикаторами; політико-правові аспекти (дотримання нормативних вимог, наявність дозволів і ліцензій, взаємодія з регуляторами) визначають правові ризики та потенційні фінансові втрати у разі порушень, але не оцінюються як складова фінансової безпеки через систему фінансових коефіцієнтів; інформаційна та кібербезпека впливають на надійність управлінських рішень і ризик втрат, проте також мають статус зовнішніх детермінант; екологічні вимоги й сертифікація важливі для відповідності стандартам та доступу до ринків, але можуть бути враховані лише як фактори, що формують витрати й регуляторні ризики, а не як фінансові показники. Аналогічно сезонність і природно-кліматичні умови, а також ринкова кон’юнктура (цінова волатильність, диверсифікація збуту, зовнішньоторговельні обмеження) виступають ризиковими факторами аграрного виробництва і мають враховуватися у сценарних дослідженнях та ризик-аналізі як пояснювальні змінні, але не як елементи структури фінансової безпеки.

У межах дослідження нами було обрано шість ключових блоків фінансово-економічних показників, що відображають основні аспекти діяльності підприємств та впливають на рівень фінансової безпеки: рентабельність, ліквідність, фінансову стійкість, ділову активність, оборотність кредиторської заборгованості, а також показники виробничого потенціалу. Для кожного з цих блоків було відібрано по три найбільш інформативні коефіцієнти, що дозволяють здійснити поглиблений аналіз.

Оцінка системи фінансової безпеки підприємств аграрного сектору є важливим етапом у визначенні їх стійкості до зовнішніх і внутрішніх ризиків. Аграрний сектор є однією з найбільш чутливих сфер економіки, що безпосередньо залежить від впливу змін клімату, коливань на ринку, державної політики та інших економічних факторів. Тому забезпечення фінансової безпеки є необхідною умовою для стабільного розвитку та нарощення потенціалу аграрними підприємствами.

Основними аспектами аналізу фінансової безпеки підприємств аграрного сектору є:

1. Оцінка рентабельності, через використання наступних показників: коефіцієнти рентабельності активів (ROA), рентабельності капіталу (ROE) та рентабельності продажів (ROS), операційна рентабельність; рентабельність виробничих витрат.

2. Оцінка ліквідності: коефіцієнт поточної ліквідності; коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт покриття відсоткових витрат.

3. Оцінка фінансової стійкості: коефіцієнт автономії; коефіцієнт фінансового левереджу; коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами; коефіцієнт концентрації позикового капіталу; коефіцієнт маневреності власного капіталу.

4. Оцінка ділової активності: коефіцієнт оборотності активів; коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості; коефіцієнт оборотності запасів; коефіцієнт оборотності власного капіталу.

5. Оцінка оборотності кредиторської заборгованості: оборотність кредиторської заборгованості (разів); середній період погашення кредиторської заборгованості (днів); коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості; індекс зміни кредиторської заборгованості; питома вага кредиторської заборгованості в пасивах.

6. Оцінка показників виробничого потенціалу: капіталовіддача; капіталомісткість; коефіцієнт зносу основних засобів; коефіцієнт використання потужностей.

Таким чином, оцінка системи фінансової безпеки підприємств аграрного сектору є важливою для розроблення заходів, спрямованих на підвищення їх стійкості до ризиків і забезпечення сталого розвитку в умовах постійних змін на ринку та в економіці в цілому [83, 92].

Фінансова безпека аграрних підприємств є ключовою складовою ефективного розвитку, оскільки саме фінансова стійкість забезпечує можливість ефективної діяльності в умовах постійної мінливості зовнішнього середовища, коливань ринкових цін та макроекономічних загроз. Для проведення оцінки фінансової безпеки було обрано п’ять провідних аграрних підприємств України: МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon.

Для проведення оцінки фінансової безпеки аграрних підприємств, було обрано по три основні показники з кожної групи, що на думку автора найбільш повно характеризує діяльність досліджуваних підприємств.

Показники ліквідності були представлені коефіцієнтом поточної ліквідності, коефіцієнтом швидкої ліквідності та коефіцієнтом покриття поточних зобов’язань, що дає змогу оцінити здатність підприємства своєчасно виконувати короткострокові фінансові зобов’язання за рахунок оборотних активів різного ступеня ліквідності.

Аналіз фінансової стійкості здійснювався на основі коефіцієнта автономії, коефіцієнта фінансового важеля та співвідношення власного і позикового капіталу, які дозволяють оцінити структуру джерел фінансування, рівень боргового навантаження та залежність підприємства від зовнішніх фінансових ресурсів.

Для оцінки прибутковості використовувалися коефіцієнти рентабельності активів (ROA), рентабельності капіталу (ROE) та рентабельності продажів (ROS), які вказують на здатність організації отримувати прибуток від інвестованих ресурсів та доходів від продажів.

Оборотність кредиторської заборгованості оцінювалась за допомогою оборотності кредиторської заборгованості, середнього терміну погашення кредиторської заборгованості та співвідношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості. Такі показники вказують на здатність підприємства управляти своїми зобов'язаннями.

Показники виробничого потенціалу охоплювали капіталовіддачу, капіталомісткість та коефіцієнт зносу основних засобів, що дозволяє оцінити рівень використання виробничого капіталу та фізичний стан матеріально-технічної бази. Ці показники не слугують прямими показниками фінансової стійкості, а скоріше виконують функцію додаткових показників, оскільки ефективність та знецінення основних засобів впливають на виробничі витрати, інвестиційні потреби і, як наслідок, на фінансові результати організації.

Оцінка ділової активності ґрунтувалася на аналізі оборотності активів і запасів, а також тривалості операційного циклу, що дозволяє визначити швидкість трансформації вкладених ресурсів у виручку та грошові надходження і, відповідно, ефективність управління оборотним капіталом у господарському процесі.

Цей метод дозволяє провести детальну оцінку фінансової безпеки протягом досліджуваного періоду, враховуючи як внутрішні переваги, так і зовнішні перешкоди.

Для проведення комплексної оцінки фінансової безпеки аграрних підприємств доцільним є об'єднання системи фінансових показників, які характеризують основні аспекти фінансового стану підприємства та пов'язані з ним ризики.

На першому етапі доцільно обрати одиничні індикатори, які характеризують ключові параметри фінансового стану підприємства та дозволяють їх агрегування в інтегральний показник. Відбір здійснюється за критеріями інформативності, доступності даних, відтворюваності розрахунків і мінімізації дублювання змісту між коефіцієнтами. Особливості

аграрного виробництва, зокрема сезонність і залежність від природно-кліматичних умов, не визначають склад базових блоків показників (ліквідність, фінансова стійкість, рентабельність, ділова активність, виробничий потенціал), але враховуються під час інтерпретації отриманих значень та встановлення порогових орієнтирів, оскільки вони впливають на циклічність виручки, потребу в оборотному капіталі та ризик ліквідності.

Наступним етапом нашого дослідження є розробка інтегрального показника фінансової безпеки (ІПФБ), його доцільно обчислювати як зважену суму нормованих фінансових індикаторів, відібраних за блоками (ліквідність, фінансова стійкість, рентабельність, ділова активність, виробничого потенціалу тощо). До інтегрального індексу включаються лише ті показники, які мають кількісне вираження та підлягають математичній стандартизації, якісні характеристики та інституційні чинники не можуть бути безпосередньо нормовані як фінансові коефіцієнти і тому використовуються на етапі інтерпретації результатів, а не в розрахунковій формулі ІПФБ.

Для формування інтегрального показника було відібрано шість ключових фінансових коефіцієнтів, що є найбільш репрезентативними з погляду оцінки фінансової стійкості, платоспроможності, ефективності використання ресурсів та ділової активності підприємства. До складу інтегрованого показника було включено наступну сукупність коефіцієнтів:

1. Коефіцієнт поточної ліквідності – характеризує здатність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів.

2. Коефіцієнт фінансової стійкості – визначає частку власного капіталу в загальних активах підприємства і оцінює ступінь його фінансової незалежності від зовнішніх джерел фінансування. Цей показник використовується для комплексної оцінки фінансової безпеки, оскільки безпосередньо відображає структуру капіталу і здатність підприємства функціонувати з обмеженим доступом до позикових ресурсів.

3. Рентабельність операційної діяльності – свідчить про частку прибутку отриманого від операційної діяльності, і вказує на ефективність фінансових результатів основної діяльності підприємства.

4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості – відображає швидкість погашення зобов'язань перед постачальниками та іншими контрагентами й характеризує обрану підприємством стратегію управління короткостроковими зобов'язаннями. Зміна значення цього показника свідчить про особливості платіжної політики та узгодженість строків розрахунків із грошовими потоками.

5. Коефіцієнт оборотності активів – характеризує ефективність використання сукупних активів для генерування виручки та відображає інтенсивність господарської діяльності підприємства. Цей показник дозволяє оцінити швидкість трансформації активів у дохід, що має значення для аналізу ділової активності та ризиків ліквідності.

6. Коефіцієнт зносу основних засобів – характеризує технічний стан матеріально-технічної бази підприємства та потенційні потреби в оновленні основного капіталу. Цей показник має техніко-технологічну природу і не належить до класичних фінансових індикаторів, його використання в інтегральному показнику фінансової безпеки обумовлено специфікою аграрного виробництва.

Застосування єдиної системи показників забезпечує логічну та методичну узгодженість аналізу і робить можливим порівняння рівнів фінансової безпеки між підприємствами за однаковими критеріями. Вибір саме цих коефіцієнтів зумовлений їх здатністю відобразити ключові параметри фінансової безпеки у вимірюваній формі та з мінімальним дублюванням змісту: показники ліквідності фіксують спроможність виконувати короткострокові зобов'язання в умовах нерівномірних грошових надходжень; індикатори фінансової стійкості (структури капіталу) характеризують рівень фінансової незалежності та боргове навантаження, що визначає вразливість до зміни вартості фінансування і кредитних обмежень;

показники рентабельності відображають здатність підприємства формувати прибуток як джерело самофінансування, резервування та відновлення; індикатори ділової активності демонструють швидкість обігу активів і оборотного капіталу, від якої залежить потреба в залучених ресурсах та ризик розривів ліквідності; показники покриття зобов'язань дають змогу оцінити запас міцності щодо обслуговування боргу. Обрані коефіцієнти розраховуються на основі стандартної фінансової звітності, проте вони підлягають нормуванню й агрегуванню в інтегральний індекс, а їх інтерпретація є усталеною у фінансовому аналізі. Саме тому ця система показників не лише забезпечує кількісну діагностику фінансового стану і ризиків, а й створює обґрунтовану аналітичну базу для формування рекомендацій щодо підвищення фінансової стійкості підприємств аграрного сектору. Формула для інтегрального показника виглядає наступним чином:

$$ІПФБ = X_1К_i + X_2К_i + X_3К_i + X_4К_i + X_5К_i + X_6К_i, \quad (1.1)$$

де: X_1 – коефіцієнт покриття (ліквідності);

X_2 – коефіцієнт фінансової стійкості;

X_3 – коефіцієнт рентабельності операційної діяльності;

X_4 – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;

X_5 – коефіцієнт оборотності активів;

X_6 – коефіцієнт зносу основних засобів;

K_i – нормалізований коефіцієнт.

Нормалізацію фінансових показників проводили з метою забезпечення їх порівнянності, що дозволяє привести всі коефіцієнти до діапазону від 0 до 1 та підвищення об'єктивності аналітичної оцінки фінансової безпеки підприємств.

Для показників, значення яких зростає при покращенні фінансового стану (наприклад, рентабельність, ліквідність, оборотність активів):

$$К_{i_{norm}} = К_i - \frac{К_{min}}{К_{max}} - К_{min}. \quad (1.2)$$

Для показників, де зростання значення свідчить про погіршення фінансового стану (наприклад, коефіцієнт зносу основних засобів, середній період погашення кредиторської заборгованості):

$$К_{i_{norm}} = К_{max} - \frac{К_i}{К_{max}} - К_{min}. \quad (1.3)$$

Таким чином, всі нормалізовані коефіцієнти приймають значення у діапазоні від 0 до 1, де 0 відповідає найгіршому результату серед компаній, а 1 – найкращому. Такий підхід дозволяє уникнути домінування показників із великими абсолютними значеннями та забезпечує рівнозначний внесок усіх складових у формування інтегрального показника.

Після нормалізації всіх шести обраних фінансових коефіцієнтів здійснювався розрахунок ІПФБ за формулою:

$$ІПФБ = К_{1_{norm}} + К_{2_{norm}} + К_{3_{norm}} + К_{4_{norm}} + К_{5_{norm}} + К_{6_{norm}}, \quad (1.4)$$

де:

$К_{1norm}$ – нормалізоване значення коефіцієнта покриття (ліквідності);

$К_{2norm}$ – нормалізоване значення коефіцієнта фінансової стійкості;

$К_{3norm}$ – нормалізоване значення коефіцієнта рентабельності операційної діяльності;

$К_{4norm}$ – нормалізоване значення коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості;

$К_{5norm}$ – нормалізоване значення коефіцієнта оборотності активів;

$К_{6norm}$ – нормалізоване значення коефіцієнта зносу основних засобів;

$К_i$ – нормалізований коефіцієнт.

Застосування нормалізації дозволяє забезпечити комплексну оцінку фінансового стану підприємства, враховуючи всі ключові аспекти фінансової діяльності, незалежно від одиниць виміру та розмірів показників.

Завершальним етапом є інтерпретація отриманих результатів дослідження, тобто обґрунтування визначення високого, середнього та низького рівня фінансової безпеки. Залежно від значення інтегрального показника підприємства можна класифікувати в одну з таких груп: високий рівень фінансової безпеки: ІПФБ≥0,7; середній рівень фінансової безпеки: 0,4≤ІПФБ<0,7; низький рівень фінансової безпеки: ІПФБ <0,4.

Для підприємств із низьким рівнем фінансової безпеки потрібно розробити рекомендації щодо зменшення кредиторської заборгованості, покращення ліквідності, підвищення рентабельності, оптимізації витрат на активи та покращення фінансової стійкості через використання більш стабільних джерел фінансування.

Враховуючи ризики та фактори, що негативно впливають на фінансову безпеку та потребують оцінки, ми застосовуємо метод кореляційно-регресійного аналізу, який дозволяє виявити зв'язки між внутрішніми показниками діяльності аграрних підприємств та зовнішніми макроекономічними факторами. Зокрема, в дослідженні застосувано метод кореляційного аналізу, який визначає наявність та напрямок лінійної залежності між змінними.

Для визначення впливу макроекономічних факторів на фінансову стійкість аграрних компаній використовувався коефіцієнт кореляції Пірсона (r). Цей метод визначає наявність і напрямок лінійної залежності між змінними. Коефіцієнт кореляції Пірсона (r) розраховується за формулою:

$$r = n\sum xy - \frac{\sum x \sum y}{[n\sum x^2 - (\sum x)^2][n\sum y^2 - (\sum y)^2]r}, \quad (1.5)$$

де: x – значення внутрішнього показника;

y – значення зовнішнього показника;

n – кількість спостережень (у даному випадку – кількість років);

$\sum xy$ – сума добутків парних значень змінних;

$\sum x$, $\sum y$ – суми значень відповідних змінних;

$\sum x^2$, $\sum y^2$- суми квадратів відповідних змінних.

В процесі дослідження отримані значення коефіцієнтів можуть набувати значень у діапазоні від -1 до +1. Значення, близькі до +1, означають сильну позитивну кореляцію, значення, близькі до -1, означають сильну негативну кореляцію, а значення, близькі до 0, вказують на відсутність зв'язку.

Цей метод дозволяє ідентифікувати основні компоненти та найважливіші кореляції між факторами, що загрожують фінансовій стійкості аграрних підприємств. Виявлені залежності сприяють глибшому розумінню структури ризиків і дозволяють формулювати стратегії впливу на важливі аспекти, що визначають рівень фінансової безпеки. Результати слугують основою для розробки адаптивної системи управління фінансовою безпекою, спрямованої на раннє виявлення ризиків і оперативне прийняття рішень для їх мінімізації.

Використання кореляційного та регресійного аналізу є особливо актуальними в періоди значних економічних потрясінь, підвищеної волатильності цін і невизначеного розвитку аграрного ринку, коли традиційні стратегії управління стають неефективними. У цьому контексті дослідження підтверджує доцільність застосування статистичних інструментів для підвищення обґрунтованості управлінських рішень щодо забезпечення фінансової стійкості аграрних підприємств. Такий підхід відповідає сучасним науковим підходам до оцінки та управління ризиками у аграрному виробництві, викладеним у роботах фахівців у цій сфері [8, 36, 42, 90].

Для оцінки впливу зовнішніх факторів було виокремлено наступні макроекономічні змінні: рівень інфляції, облікову ставку Національного банку України та ВВП на душу населення. Наведені фактори було обрано з урахуванням їх вагомого впливу на аграрну діяльність та фінансове середовище. Інфляція та облікова ставка безпосередньо впливають на

вартість обслуговування боргу, доступ до фінансування та купівельну спроможність. ВВП на душу населення у свою чергу є агрегованим індикатором економічного добробуту, зміни якого можуть свідчити про структурні зрушення в економіці, що відбиваються на динаміці попиту, інвестиційної активності та державної підтримки аграрного сектору.

Застосування методики кореляційного аналізу в поєднанні з інтегральною оцінкою фінансової безпеки дозволяє виявити найвпливовіші зовнішні ризики та є підґрунтям для подальших стратегічних управлінських рішень у сфері антикризового фінансового планування.

Таким чином, оцінка фінансової безпеки аграрних підприємств вимагає комплексного підходу, що поєднує кількісні та якісні показники, а також різноманітні методи збору даних для отримання повної і точної інформації про фінансовий стан підприємства.

Регулярність оцінки фінансової безпеки аграрних підприємств є важливим аспектом для забезпечення їх стійкості та ефективного управління. Оскільки умови, в яких функціонує аграрний сектор, постійно змінюються – від коливань цін на аграрну продукцію до змін в природно-кліматичних умовах та державній політиці – підприємства повинні мати здатність адаптуватися до цих змін. Що передбачає систематичний моніторинг фінансового стану підприємства та розробки заходів для їх коригування.

Це дає можливість виявити, коли підприємство зіштовхується з фінансовими труднощами, чи є ризики, які можуть призвести до зниження ліквідності, платоспроможності або рентабельності. Зокрема, регулярний моніторинг фінансових звітів, таких як баланс, звіт про фінансові результати або рух грошових коштів, дозволяє виявляти негативні тренди в показниках підприємства. Якщо своєчасно виявлено зниження рівня ліквідності або збільшення заборгованості, це дає змогу оперативно коригувати стратегію діяльності підприємства, залучати додаткові фінансові ресурси або оптимізувати витрати [2, 7, 40].

Отже, проведені дослідження свідчать, що оцінка рівня фінансової безпеки передбачає оцінку одиничних індикаторів та визначення інтегрального показника фінансової безпеки, це дозволить здійснювати систематичний моніторинг рівня фінансової безпеки та своєчасно реагувати на загрози та ризики, що впливають на фінансову стійкість підприємств. Крім того, потрібно пам’ятати, що фінансова безпека аграрних підприємств тісно пов'язана з іншими системами управління, включаючи управління ризиками, стратегічне планування та управління ресурсами. Ця взаємопов'язаність забезпечує цілісну стратегію підтримки підприємства та дозволяє ефективно реагувати на зміни як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі.

Висновки до розділу 1

У процесі дослідження теоретико-методичних основ системі фінансової безпеки аграрних підприємств визначено сутність та принципи фінансової безпеки, обґрунтовано роль банківських установ та страхових компаній у розвитку аграрних підприємств, узагальнено методичні підходи до оцінки фінансової безпеки, та дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Узагальнивши погляди науковців встановлено, що фінансова безпека аграрних підприємств є складною багатофакторною та багатовимірною економічною категорією. Вона відображає здатність підприємства протистояти внутрішнім і зовнішнім фінансовим загрозам, забезпечувати стабільність функціонування, ефективне використання ресурсів і досягнення стратегічних цілей в умовах ринкової нестабільності. Фінансова безпека є необхідною для підтримання економічної стабільності, платоспроможності, прибутковості та здатності підприємства реагувати на зовнішні зміни.

2. Встановлено, що забезпечення фінансової безпеки аграрного підприємства має здійснюватися в межах цілісної системи фінансового управління, у якій поєднуються об’єкти і суб’єкти управління, принципи

формування, фактори впливу, загрози, а також механізм практичної реалізації через функції, важелі, методи, оцінку, моніторинг і контроль, що в кінцевому результаті забезпечить фінансову стійкості, платоспроможність й конкурентоспроможність підприємств.

3. На основі проведеного ґрунтовного дослідження виокремлено принципи фінансової безпеки аграрних підприємств, що передбачають поєднання ризик-орієнтованості фінансового управління, пріоритетів забезпечення платоспроможності, диверсифікації фінансування, адаптації до зовнішнього економічного середовища, планування, контролю та прогнозування, що дасть можливість своєчасно виявляти та попереджати загрози.

4. Визначено важливу функцію банківських установ та страхових компаній у підвищенні фінансової стійкості аграрних підприємств шляхом надання фінансових ресурсів та стратегій зменшення ризиків. Необхідність постійної оцінки фінансової безпеки обґрунтована як основа для оперативного діагностування проблем, проактивного прийняття рішень та підвищення спроможності підприємства вміло управляти фінансовими ризиками.

5. Проаналізувавши методичні підходи щодо оцінки фінансової безпеки підприємств, встановлено існування значної їх кількості, обґрунтовано доцільність проведення оцінки на основі використання інтегрального показника, що передбачає оцінку ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, кредитної заборгованості, зносу основних засобів та оборотності активів. Такий підхід забезпечує всебічну оцінку фінансової безпеки, враховуючи як внутрішні можливості підприємств, так і зовнішні ризики, що є основою для розробки ефективних управлінських рішень і стратегій підвищення фінансової стійкості аграрного сектору.

РОЗДІЛ 2.
АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХОЛДИНГОВОГО ТИПУ В УКРАЇНІ

2.1. Стан розвитку підприємств аграрного сектору

Аграрний сектор України традиційно залишається одним із ключових напрямів розвитку національної економіки. Він не тільки забезпечує продовольчу безпеку країни, а й формує вагому частину експортного потенціалу країни. Станом на 2024 рік у структурі аграрного виробництва функціонує значна кількість підприємств, які займаються вирощуванням рослинницької продукції, тваринництвом, переробкою сировини та її експортом. Загальна кількість зареєстрованих аграрних підприємств перевищує 40 тисяч, і ця цифра залишається відносно стабільною протягом останніх років [19].

Аналіз стану розвитку підприємств аграрного секрету України (табл. 2.1) свідчить, що частка аграрного сектору у ВВП упродовж досліджуваного періоду змінювалася. Так, прослідковувалося зниження даного показника у 2022 році, що було обумовлено загалом складною економічною ситуацію, починаючи з 2023 р. прослідковується зростання зазначеного показника і в 2024 році він склав 11%, що може свідчити як про відновлення аграрного сегмента, так і про зміну структури економіки внаслідок різної швидкості відновлення галузей. Виробництво зернових і зернобобових характеризувалося істотними коливаннями: після високого рівня 2021 року (85,1 млн т) у 2022 році відбулося різке скорочення (53,3 млн т), що узгоджується з впливом воєнних факторів на доступ до ресурсів, логістику, площі посівів і можливості експорту. У 2023 році показник частково відновився (58,4 млн т), однак залишався нижчим за рівень 2021 року, що свідчить про неповне відновлення виробничого потенціалу та збереження структурних обмежень. Виробництво олійних культур також скоротилося у

2022 році до 18,2 млн т, однак у 2023 році зросло до 20,8 млн т, що свідчить про часткове відновлення після шоку 2022 року без повної компенсації попередніх втрат. Виробництво цукрових буряків стабільно зростає, що може бути результатом збільшення попиту на цукор і покращення умов вирощування. Виробництво цукрових буряків у 2020–2024 роках демонструє висхідну динаміку, її доцільно інтерпретувати як результат поєднання кон'юнктурних чинників і змін у виробничих рішеннях (площі, технології, рентабельність культури) [19].

Експорт аграрної продукції має неоднакову динаміку, зокрема найвищим даний показник був у 2021р. – 27,8 млрд.дол. США у 2023 році зазначений показник зменшився до 22,1 млрд.дол. США., а у 2024 році прослідковується його зростання до 24,5 млрд дол. США, що вказує на часткове відновлення експортної виручки порівняно з попереднім роком, але без повернення до пікового рівня 2021 року [19].

Таблиця 2.1.

Стан розвитку підприємств аграрного сектору України

Показник	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Частка агросектору у ВВП, %	10,2	10,6	9,5	10,1	11
Експорт аграрної продукції, млрд дол. США	22,2	27,8	23,4	22,1	24,5
Частка аграрної продукції в загальному експорті України, %	44,1	41,9	53	48,5	50
Рослинництво – загальний обсяг виробництва, млн т					
Виробництво зернових, млн т	65,4	85,1	53,3	58,4	53,9
Виробництво олійних, млн т	22,6	23,3	18,2	20,8	19,7
Виробництво цукрових буряків, млн т	8,2	10,5	10,9	11,9	12,1
Тваринництво – загальний обсяг виробництва, млн т					
Виробництво м'яса, млн т	2,4	2,5	2,7	2,6	2,5
Виробництво молока, млн т	9,2	9	8,7	8,5	8,3

Примітка. * Систематизовано на основі [19]

Показники тваринництва є більш інерційними: виробництво м'яса загалом утримується на відносно стабільному рівні з невеликими коливаннями. Водночас виробництво молока показує тенденцію до зниження, що є важливим сигналом про необхідність підтримки цієї галузі,

зокрема в частині поголів'я великої рогатої худоби та поліпшення технологічних умов виробництва.

Аграрні підприємства виступають активними суб’єктами господарювання, що здійснюють діяльність на значних площах сільськогосподарських земель, при цьому загальна площа оброблюваних угідь перевищує 30 мільйонів гектарів. Така концентрація земельних ресурсів забезпечує можливість здійснення масштабного виробництва як для внутрішнього ринку, так і на експорт. Поряд із розширенням посівних площ та підвищенням продуктивності, спостерігається збільшення обсягів капіталовкладень в технічне переоснащення, розвиток логістичної інфраструктури, впровадження зрошувальних систем та цифрових технологій.

Фінансовий стан аграрних підприємств України впродовж 2020–2024 років демонстрував поступове покращення (табл. 2.2). Незважаючи на складну економічну ситуацію, викликану війною та глобальними ринковими коливаннями, підприємства адаптувалися до нових умов, зосередивши зусилля на підвищенні ефективності виробництва, зниженні витрат і забезпеченні фінансової стабільності.

Таблиця 2.2.

Основні фінансові показники аграрних підприємств України

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Валовий дохід (млрд грн)	42,7	46	44,5	45,3	47
Операційні витрати (млрд грн)	19	20,1	21	21,5	22,3
Валовий прибуток (млрд грн)	23,7	25,9	23,5	23,8	24,7
Чистий прибуток (млрд грн)	25	30	35	40	42
EBITDA (млрд грн)	40	45	50	55	58
Загальний обсяг активів (млрд грн)	250	275	300	330	355
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7
Коефіцієнт автономії	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5
Коефіцієнт оборотності	1,9	2	1,7	1,8	1,85
Дебіторська заборгованість (млрд грн)	5,5	5,8	6	6,2	6,5
Рентабельність виробництва (%)	12,5	14,3	15,8	17,2	17,8

Примітка. * Систематизовано автором на основі [25]

Протягом зазначеного періоду валовий дохід демонстрував тенденцію до зростання – з 42,7 млрд грн у 2020 році до 47,0 млрд грн у 2024 році. Динаміка валового доходу відображає насамперед масштаб діяльності та зміну цінової кон’юнктури, а також може бути зумовлена інфляційними чинниками, структурними зрушеннями у виробництві чи переорієнтацією ринків збуту. Хоча у 2022 році спостерігалося тимчасове зниження до 44,5 млрд грн, у наступні роки дохід знову зріс, що свідчить про адаптаційні можливості галузі. Одночасно з цим операційні витрати зросли, але меншими темпами, що дозволило сільськогосподарським компаніям підтримувати стабільний валовий дохід. У 2024 році він склав 24,7 млрд грн, що на 4,2% більше, ніж у 2020 році.

Чистий прибуток зріс з 25 млрд грн у 2020 році до 42 млрд грн у 2024 році, що свідчить про коливання кінцевого фінансового результату після врахування всіх витрат, доходів, фінансових результатів та податкових зобов'язань. Показник EBITDA за відповідний період зріс з 40 млрд грн до 58 млрд грн, що свідчить про підвищення операційних результатів (до вирахування амортизації, відсотків та податків) на 45%. Отже, чистий прибуток та EBITDA характеризують різні аспекти фінансової ефективності підприємства і доцільно аналізуються у взаємозвязку, з урахуванням відмінностей у методології їх розрахунку, без ототожнення їх економічного змісту.

Щодо показників ліквідності, також прослідковується позитивна динаміка, зокрема коефіцієнт поточної ліквідності зріс з 1,3 до 1,7, що свідчить про збільшення спроможності підприємств виконувати короткострокові зобов'язання за допомогою оборотних активів.

Коефіцієнт оборотності активів демонстрував відносну стабільність з 2020 по 2024 рік, проте в 2022 році він знизився до 1,7, що свідчить про зменшення інтенсивності економічної діяльності та уповільнення перетворення загальних активів у дохід через ринкові обмеження, пов'язані з кризою. У 2024 році показник частково відновився до 1,85, що свідчить про

певне підвищення ефективності використання активів саме з позиції генерування виручки, а не прибутковості. Одночасно дебіторська заборгованість зросла з 5,5 до 6,5 млрд грн, що може вказувати на подовження строків розрахунків та зміну умов комерційного кредитування в ланцюгах постачання. Дана динаміка посилює ризики ліквідності, оскільки збільшення дебіторської заборгованості свідчить про збільшення обсягів коштів, іммобілізованих у розразунках із контрагентами, що, у свою чергу, зумовлює необхідність удосконалення політики управління дебіторською заборгованістю.

Загальний рівень рентабельності виробництва також демонструє позитивну динаміку. Якщо у 2020 році цей показник становив 12,5%, то у 2024 – вже 17,8%, що підтверджує поступове зростання прибутковості аграрного виробництва навіть за умов обмежених ресурсів і складного зовнішнього середовища.

Узагальнення результатів аналізу фінансових показників свідчить про підвищення рівня фінансової стійкості аграрних підприємств України, оптимізацію структури їх фінансових ресурсів, а також зростання ефективності їх використання. Водночас тенденції до зростання дебіторської заборгованості зумовлюють необхідність посилення управлінського контролю, оскільки це може негативно впливати на ліквідність і платоспроможність у середньостроковій перспективі.

У цілому, стан розвитку аграрних підприємств в Україні можна оцінити як стабільно позитивний, з огляду на ключові фінансові індикатори. Підприємства показують здатність адаптуватися до сучасних умов ведення господарської діяльності, ефективно мобілізувати ресурси та управляти ними, що дає змогу не лише зберігати, а й зміцнювати свої позиції як на внутрішньому, так і на світовому ринках. Незважаючи на зовнішні обмеження, аграрний сектор залишається одним з найактивніших і стратегічно важливих складових економіки країни.

Крім того, аналіз фінансових показників аграрних підприємств свідчить про зміни в ефективності використання активів та фінансовій автономії в останні роки. Коефіцієнт автономії, що відображає частку власного капіталу в загальній структурі джерел фінансування підприємств, у досліджуваному періоді варіювався в межах 0,52–0,58. Максимальне значення 0,58 було досягнуто в 2021 році, що свідчить про відносне посилення фінансової незалежності та стійкості підприємства у цей період. У подальші роки спостерігається його зниження з подальшою стабілізацією на рівні близько 0,55 у 2024 році, що може вказувати на певне зростання залежності від позикових джерел фінансування, однак без суттєвого погіршення загального рівня фінансової стійкості (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Ефективність використання активів аграрних підприємств України

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Коефіцієнт автономії	0,54	0,58	0,52	0,53	0,55
Коефіцієнт капіталовіддачі основних засобів	1,68	1,75	1,60	1,63	1,66
Коефіцієнт покриття запасів	1,30	1,40	1,25	1,28	1,30
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	6,1	6,7	5,9	6,0	6,2
Частка операційних витрат у валовому доході	44,5	43,7	47,2	47,5	47,4

Примітка. * Систематизовано автором [25]

Коефіцієнт капіталовіддачі основних засобів характеризує ефективність використання основних засобів підприємства та відображає обсяг виробленої продукції, що припадає на одиницю вартості основних засобів. У 2020 році цей показник становив 1,68, а в 2024 році – 1,66. Незважаючи на зниження у 2022 році, показник залишався на стабільному рівні, що свідчить про інтенсивність використання матеріально-технічної бази для отримання доходу в умовах економічної нестабільності.

Коефіцієнт покриття запасів коливався від 1,25 до 1,40 протягом аналізованого періоду, що свідчить про наявність джерел фінансування

запасів, зокрема власного капіталу та довгострокових зобовязань. Даний показник характуризує рівень фінансової забезпеченості запасів і не відображає ефективність їх використання.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості демонстрував незначні коливання, знизившись до 5,9 у 2022 році, а потім збільшившись до 6,2 у 2024 році. Ця тенденція свідчить про поступове вдосконалення систем управління дебіторською заборгованістю та прискорення врегулювання операцій з контрагентами. Частка операційних витрат у валовому доході зросла з 44,5% у 2020 році до 47,4% у 2024 році. Зростання частки витрат свідчить про збільшення загального навантаження на виробничі витрати, що обумовлює необхідність посилення контролю за витратами та підвищення економічної ефективності діяльності підприємств.

Незважаючи на певні коливання окремих показників, ефективність використання активів аграрними підприємствами є порівняно стабільною. Збереження високої рентабельності капіталу та підвищення оборотності дебіторської заборгованості є позитивним зрушенням. Збільшення частки операційних витрат у порівнянні з доходами свідчить про необхідність контролю витрат у виробництві та підвищення операційної ефективності.

Крім того, незважаючи на значний потенціал, розвиток аграрних підприємств обмежується певними факторами, що негативно впливають на їх ефективність та конкурентоспроможність. Основні проблеми включають недостатній обсяг інвестицій, неналежну технічну підтримку, залежність від кліматичних умов, труднощі з доступом до фінансових ресурсів та невизначену політичну та економічну ситуацію в країні [17, 23, 44, 50]. Щодо технологічного рівня аграрний сектор України характеризується вираженою неоднорідністю: частина підприємств упроваджує цифрові рішення, елементи точного землеробства, дистанційний моніторинг посівів (зокрема із використанням БПЛА та супутникових даних) і системи підтримки управлінських рішень, тоді як інші працюють переважно за традиційними технологічними схемами.

Менша ефективність у цьому випадку проявляється насамперед у слабшій керованості виробничих процесів і ресурсів: витрати на насіння, добрива, засоби захисту рослин та пальне частіше здійснюються за усередненими нормами без просторової диференціації, що збільшує ризик перевитрат або недовнесення та, відповідно, підвищує собівартість одиниці продукції. Додатково зростають втрати від несвоєчасних або менш точних технологічних операцій (обробіток, внесення, захист), що впливає на якість і стабільність урожайності, особливо в умовах погодної мінливості. У фінансовому вимірі це може проявлятися у зниженні показникив маржинальності та рентабельності порівняно з господарствами, які впроваджують інструменти точного управління ресурсами та здійснюють контроль виробничих ризиків.

Ефект від цифровізації та точного землеробства зазвичай найбільш відчутний у ресурсомістких культурах і в тих виробничих умовах, де висока варіативність ґрунтів і врожайності, а також значні площі, тобто там, де є потенціал для оптимізації норм внесення і логістики робіт. Для невеликих фермерських господарств або окремих культур із зменшеною часткою змінних витрат на ресурси економічний ефект може бути менш вираженим або відстроченим через значні витрати на технології та обмежений доступ до послуг і даних. У цих випадках переваги, як правило, більше стосуються зменшення операційних ризиків і поліпшення керованості, ніж швидкого збільшення врожайності.

Крім того, експортний потенціал є важливим елементом розвитку аграрного сектору. Україна входить до п'ятірки найбільших світових експортерів зернових культур, таких як пшениця, кукурудза та ячмінь. Водночас орієнтація на експорт створює певні ризики, пов'язані із залежністю від зовнішніх ринків, волатильністю світових цін на аграрну продукцію та обмеженнями міжнародної торгівлі.

Аграрний сектор України демонструє ознаки відродження та прогресивного розвитку, незважаючи на наявність низки зовнішніх та

внутрішніх викликів. Відзначається значне зростання врожайності, особливо цукрових буряків та олійних культур, а також збільшення частки аграрного сектору у ВВП. Коливання врожайності зернових культур обумовлює необхідність впровадження додаткових стратегічних заходів, спрямованих на підвищення стійкості аграрних підприємств. Слід здійснювати оцінку переважно у фінансовому, економічному та виробничому вимірах, зосереджуючись на здатності аграних підприємств залишатися платоспроможними, досягати задовільного рівня прибутковості та забезпечувати безперервність виробництва в умовах коливань цін, логістичних викликів та змін навколишнього середовища. Основні показники фінансової стійкості включають ліквідність, фінансову автономію, прибутковість, стабільність грошових потоків та тимчасову мінливість результатів виробництва. Інтеграція фінансових та виробничих показників дозволяє оцінити здатність аграрного сектору протистояти зовнішнім шокам, зберігаючи при цьому економічну ефективність та інвестиційний потенціал.

Питання збереження родючості ґрунтів є актуальним для аграрних підприємств, оскільки інтенсивна експлуатація земельних ресурсів без належної сівозміни, недостатнє застосування органічних добрив та порушення агротехнічних стандартів негативно впливають як на поточні врожаї та потенційну родючість ґрунтів, так і на економічну віддачу від використання землі. Зниження продуктивності підтверджується нестабільністю та зменшенням врожайності основних культур, збільшенням витрат на мінеральні добрива та засоби захисту рослин, необхідні для підтримки рівня виробництва, а також зниженням рентабельності використання землі. Продуктивність і стан ґрунтів оцінюються за такими показниками, як середня врожайність з гектара, вміст гумусу, баланс поживних речовин, коефіцієнт відтворення родючості, а також економічні показники доходу і прибутку на одиницю площі, що сприяє комплексній агрономічній та фінансово-економічній оцінці ефективності землекористування.

Державна підтримка має значний вплив на розвиток аграрного сектору. Державні програми субсидування, пільгове кредитування, сприяння експорту та розвиток сільської інфраструктури підвищують конкурентоспроможність аграрних підприємств. Проте ефективність цих програм іноді знижується через бюрократичні перешкоди, корупцію та несправедливий розподіл ресурсів. Розвиток аграрних підприємств України має значний потенціал, однак для його реалізації необхідна цілісна стратегія, що охоплює залучення інвестицій, модернізацію виробництва, оптимальне використання ресурсів, стимулювання інновацій та поліпшення умов експорту. Тільки за таких умов аграрний сектор може справді слугувати каталізатором економічного зростання країни та гарантувати довгостроковий сталий розвиток.

Україна є одним із основних гравців на світовому аграрному ринку завдяки своїм унікальним природним ресурсам, значним площам орних земель та потужному експортному потенціалу. Однак стан розвитку аграрних підприємств суттєво варіюється залежно від регіону, що зумовлено різницею у природних, економічних, соціальних та інфраструктурних умовах. Для поглибленого аналізу доцільно зосередитися на обмеженій вибірці великих аграрних компаній, які формують істотну частку валової продукції та експортних надходжень аграрного сектору України. Такий підхід дозволяє простежити специфіку формування фінансової безпеки у масштабних, капіталомістких структурах, що працюють в умовах високої ринкової волатильності, логістичних обмежень та доступу до зовнішніх фінансових ресурсів. У зв’язку з цим об’єкт дослідження у роботі звужено до п’яти великих аграрних компаній – KSG Agro, МХП, Nibulon, Kernel та Астарта-Київ, які обрано за сукупністю критеріїв економічної значущості, зокрема обсягами виручки, масштабами операцій, участю в експорті та роллю у формуванні галузевих фінансових потоків.

Зазначені п'ять великих українських аграрних компаній мають різні спеціалізації та підходи до ведення бізнесу, що дозволяє їм ефективно працювати як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Зокрема,

Миронівський Хлібопродукт (МХП) відомий передусім як виробник м’яса птиці, однак він також вирощує зернові культури для власних потреб, що зменшує залежність від зовнішніх постачальників кормів. Компанія активно впроваджує енергоефективні рішення, зокрема біогазові установки, що сприяє зниженню екологічного навантаження. МХП більше орієнтується на внутрішній ринок, хоча й має експортну частку.

Nibulon спеціалізується на вирощуванні зернових культур і є одним з лідерів з експорту аграрної продукції. Компанія багато інвестує в розвиток логістичної інфраструктури та зрошувальних систем, що дозволяє їй ефективно працювати навіть в умовах кліматичних викликів південних регіонів України. Її діяльність майже повністю орієнтована на зовнішній ринок.

Kernel є найбільшим виробником та експортером соняшникової олії в Україні. Крім того, компанія вирощує зернові, активно модернізує виробничі потужності та має розвинену інфраструктуру для зберігання і транспортування продукції. Kernel працює в умовах вертикальної інтеграції, що дозволяє контролювати всі етапи виробництва.

Астарта-Київ – це диверсифікований агропромисловий холдинг, який займається вирощуванням зернових і олійних культур, цукровим та молочним виробництвом. Компанія збалансовано поєднує роботу на внутрішньому ринку з експортною діяльністю та є одним із найбільших виробників цукру в Україні.

KSG Agro має вужчу спеціалізацію і порівняно менші масштаби, однак компанія активно розвиває тваринництво та вирощування зернових культур. Вона значну частину своєї продукції експортує і демонструє високу ефективність у модернізації та впровадженні нових технологій, незважаючи на обмежені ресурси.

Всі аналізовані підприємства мають різні стратегії розвитку, але загалом можна відзначити, що всі вони активно працюють на міжнародних ринках, інвестують у модернізацію і намагаються підтримувати високий рівень

продуктивності. Компанії з великими обсягами виробництва та експорту, такими як МХП і Nibulon, орієнтовані на масштаби та технології, в той час як менші компанії, такі як KSG Agro, ставлять на інші стратегії розвитку, наприклад, на спеціалізацію або ефективне використання ресурсів на своїх обмежених площах.

У 2024 році структура капіталу оцінених сільськогосподарських підприємств демонструє різноманітні методи фінансування операційної діяльності, інвестицій та розвитку інфраструктури, що свідчить про різні бізнес-моделі та стратегії. Астарта-Київ та Кернел мають збалансовану структуру капіталу, що характеризується переважанням власного капіталу, що свідчить про їх фінансову стабільність та здатність до самофінансування. Астарта-Київ, що має 60% власного капіталу, демонструє значну фінансову автономію та невелике боргове навантаження, що сприяє підвищенню її прибутковості. Кернел, що має 55% власного капіталу, демонструє міцне фінансове становище завдяки реструктуризації та зменшенню запозичень у відповідь на геополітичні проблеми (рис. 2.1).

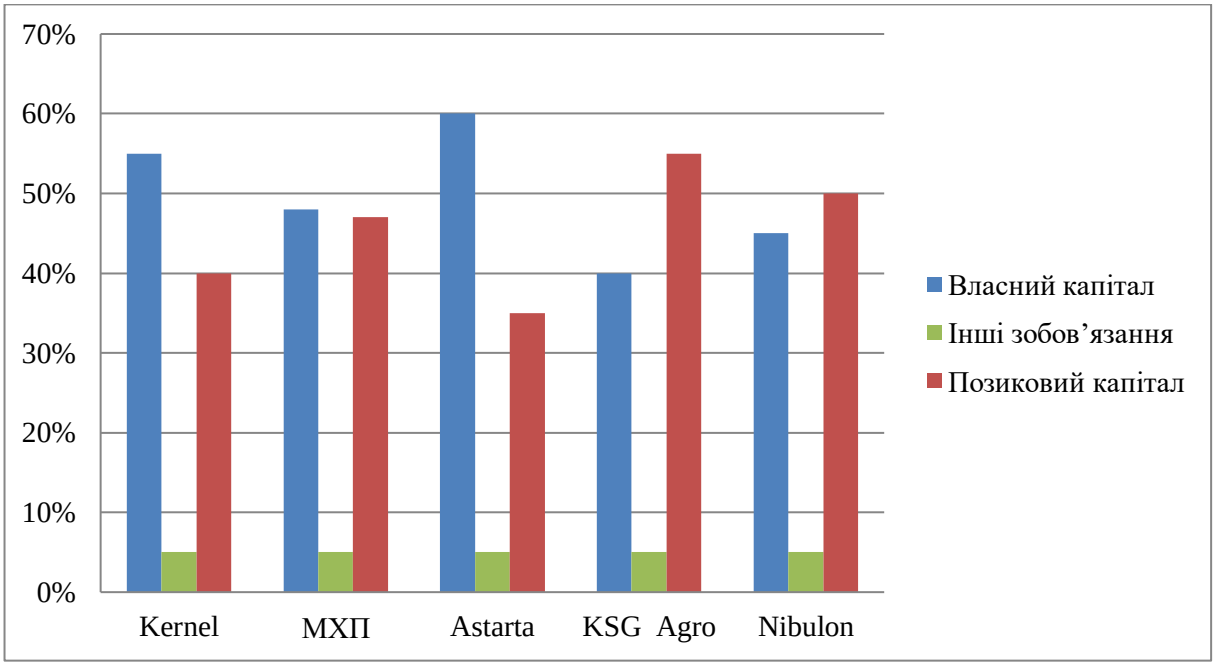

Рис. 2.1. Структура капіталу агропідприємств у 2024 році

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

У компанії МХП структура капіталу є більш рівномірною, з 48% власних та 47% позикових коштів. Це свідчить про активну стратегію інвестування у великі енергетичні та біогазові проєкти, які вимагають значних зовнішніх фінансувань. KSG Agro має найбільшу залежність від позикового капіталу серед розглянутих компаній – 55%, що вказує на агресивну стратегію зростання за рахунок кредитних ресурсів. Однак такий підхід підвищує ризики залежності від ринкових ставок і доступності капіталу. Nibulon має схожу структуру до KSG Agro, з часткою позикового капіталу 50%, що пояснюється необхідністю фінансування великих інфраструктурних проєктів, таких як портові термінали та елеватори. Частка власного капіталу у 45% є достатньою для підтримки інвестиційної привабливості.

Динаміка фінансових показників МХП у 2020–2024 роках свідчить про змінну прибутковість компанії, зумовлену поєднанням ринкових, операційних і фінансових чинників. У 2020 році фінансовий результат був негативним, попри значні обсяги валового доходу, що відображає високий рівень витрат і тиск на маржинальність. У 2021 році компанія повернулася до прибуткової діяльності на тлі сприятливішої кон’юнктури та відносної стабілізації витрат. У 2022 році прибутковість знизилася внаслідок зростання витрат, порушення логістичних ланцюгів і загального погіршення економічних умов. У 2023 році фінансовий результат знову покращився, що пов’язано з адаптацією операційної моделі та частковим відновленням рентабельності. Загалом динаміка показників підтверджує, що фінансові результати МХП формуються не лише обсягами доходів, а й співвідношенням доходів і витрат, а також ефективністю управління операційними та фінансовими ризиками. 2024 рік став найуспішнішим, з подальшим зростанням як прибутку, так і валового доходу, що вказує на стабільну фінансову ситуацію і подальше зростання компанії (рис. 2.2).

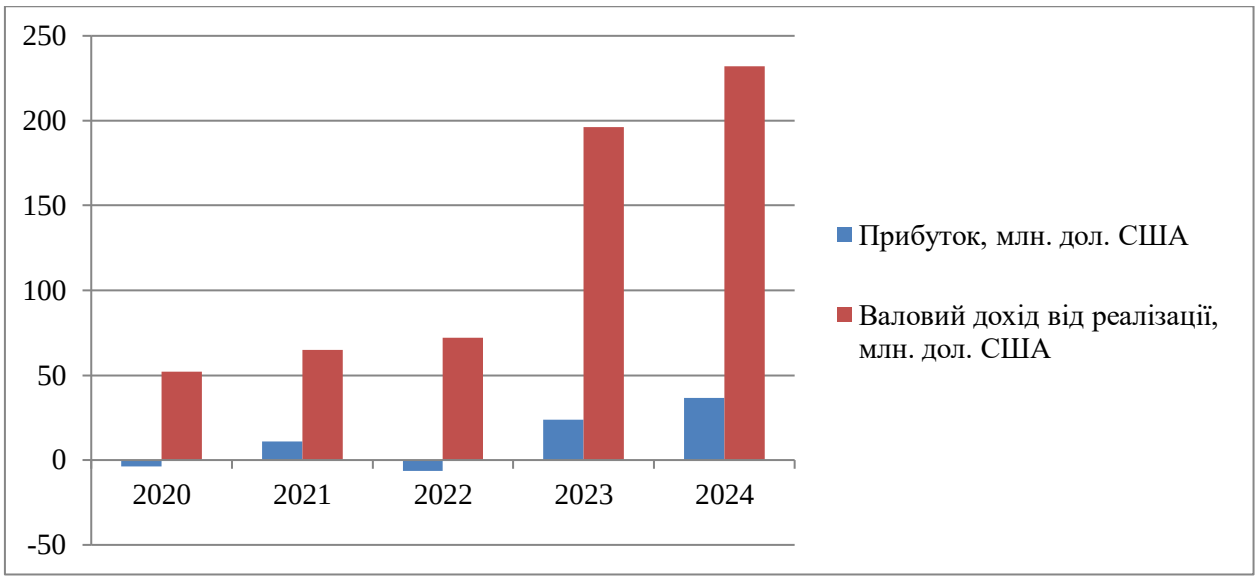

Рис. 2.2. Динаміка валового доходу та прибутку МХП

Примітка. * Систематизовано на основі [58]

Аналіз фінансових показників консолідованої звітності Kernel Holding за 2020–2024 роки свідчить про істотну мінливість прибутковості компанії в умовах зміни ринкової кон'юнктури та зовнішніх шоків. У 2020 році компанія продемонструвала позитивний фінансовий результат за виручки 4 107 млн дол. США та чистого прибутку 123 млн дол. США. У 2021 році фінансові результати суттєво покращилися: виручка зросла до 5 595 млн дол. США, а чистий прибуток – до 506 млн дол. США, що відображає сприятливу цінову ситуацію на світових аграрних ринках та високу маржинальність операцій. У 2022 році Kernel Holding зафіксувала чистий збиток у розмірі 41 млн дол. США на тлі збереження високого рівня виручки (5 331 млн дол. США), що свідчить про різке зростання витрат, логістичні обмеження та погіршення операційної ефективності. У 2023 році компанія відновила прибутковість, отримавши чистий прибуток у розмірі 299 млн дол. США, незважаючи на зниження виручки до 3 455 млн дол. США, що вказує на адаптацію бізнес-моделі та часткове відновлення маржі. У 2024 році виручка зросла до 3 581 млн дол. США, однак чистий прибуток скоротився до 168 млн дол. США, що відображає збереження тиску витрат і неоднорідність фінансових результатів за сегментами діяльності (рис. 2.3).

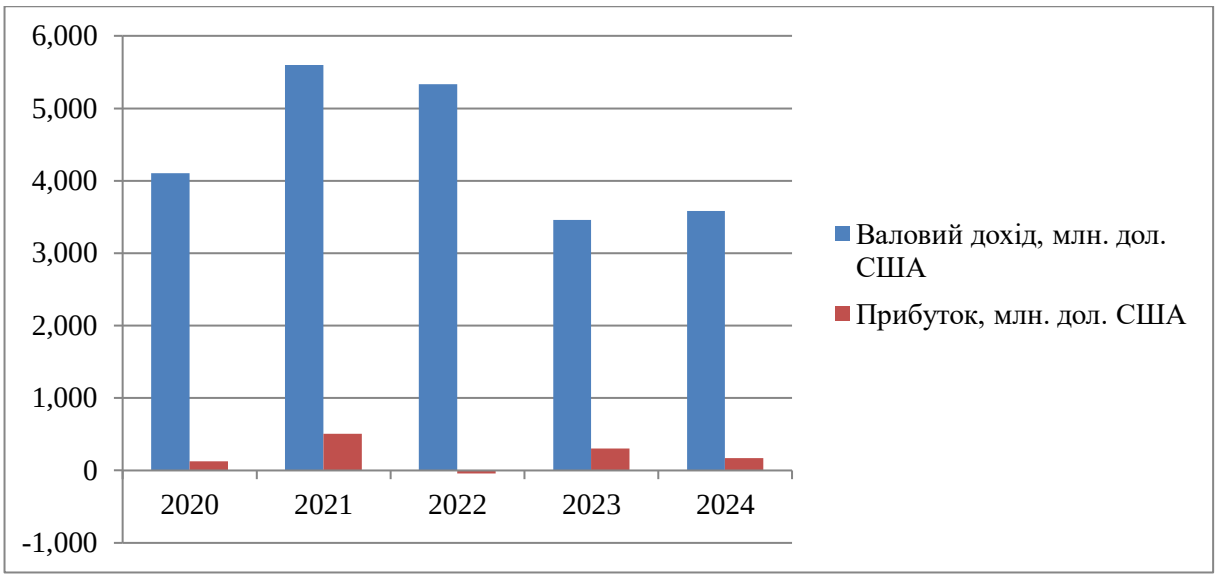

Рис. 2.3. Динаміка прибутку та валового доходу від реалізації Kernel Holding, млн дол. США

Примітка. * Систематизовано на основі консолідованої звітності [117]

Фінансові показники компанії Астарта-Київ за 2020–2024 роки демонструють позитивну динаміку, хоча й з коливаннями. У 2020 році валовий дохід становив 1 711,05 млн дол. США, а чистий прибуток – 16,62 млн дол. США. У 2021 році, попри зростання виручки до 1 876,15 млн дол. США, чистий прибуток скоротився до 15,23 млн дол. США, що свідчить про зменшення маржинальності діяльності, ймовірно внаслідок зростання операційних та фінансових витрат. У 2022 році виручка різко зросла – до 3 793,47 млн дол. США, що майже вдвічі перевищує рівень попереднього року. Водночас чистий прибуток залишився практично незмінним 15,22 млн дол. США, що відображає істотне зростання витрат і зниження ефективності трансформації доходів у фінансовий результат, зокрема під впливом воєнного стану, логістичних обмежень та зростання собівартості. У 2023 році виручка суттєво скоротилася – до 1 692,64 млн дол. США, однак чистий прибуток зріс до 16,93 млн дол. США. Така динаміка вказує на покращення контролю витрат, адаптацію операційної моделі та часткову стабілізацію бізнес-процесів, що дозволило зберегти прибутковість навіть за умов зменшення обсягів реалізації. У 2024 році ситуація покращилася: як валовий дохід, так і прибуток зросли, що

демонструє поступове відновлення прибутковості компанії (рис. 2.4).

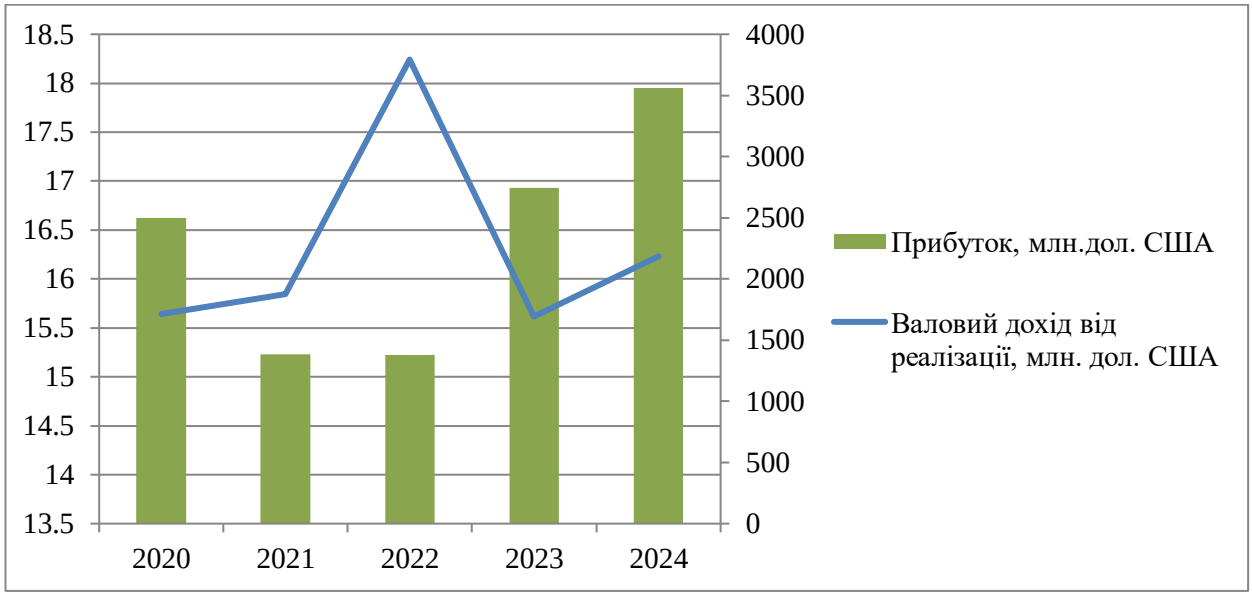

Рис. 2.4. Динаміка валового доходу від реалізації та прибутку Астарта-Київ, млн. дол. США

Примітка. * Систематизовано на основі [4]

Стосовно KSG Agro, то у 2020 році компанія отримала валовий дохід від реалізації на рівні 21 млн дол. США, при цьому прибуток склав 1,27 млн дол. США, що є досить помірним фінансовим результатом на тлі загального обсягу доходу. У 2021 році спостерігається зниження виручки до 20 млн дол. США, однак компанія досягла надзвичайно високого прибутку – 17 млн дол. США, що свідчить про ефективне управління витратами та підвищення рентабельності. Проте вже у 2022 році ситуація різко змінилася – доходи впали до 16,2 млн дол. США, а прибуток зменшився майже до нуля, що може вказувати на істотні внутрішні проблеми або вплив зовнішніх чинників. У 2023 році валовий дохід дещо зріс до 18,79 млн дол. США, але компанія зазнала збитків у розмірі 1,09 млн дол. США, що свідчить про зниження ефективності діяльності або про надмірне зростання операційних витрат. У 2024 році виручка збільшилася до 22,1 млн дол. США, а фінансовий результат знову став позитивним. Водночас рівень прибутковості залишався низьким, що вказує на збереження структурних обмежень ефективності та

потребу в подальшому посиленні контролю витрат і підвищенні операційної результативності (рис. 2.5).

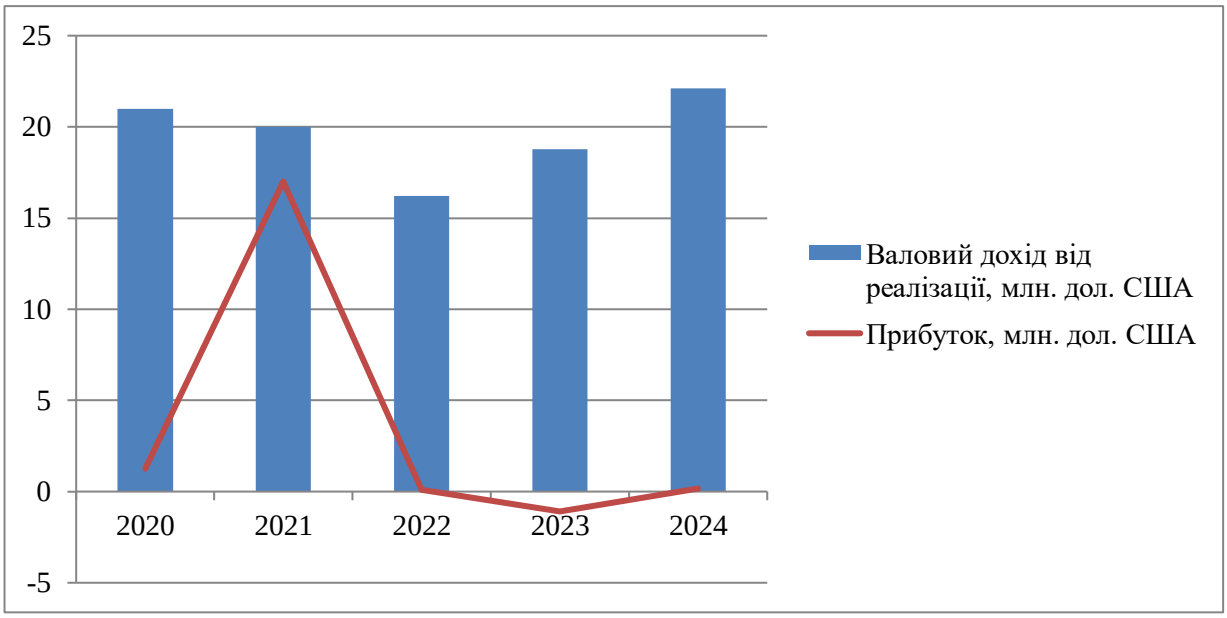

Рис. 2.5. Динаміка валового доходу від реалізації та прибутку KSG Agro, млн. дол. США

Примітка. * Систематизовано на основі [119]

За період 2020–2024 років фінансові результати компанії Nibulon характеризують неоднорідну динаміку. Так, після пікових показників 2021 року спостерігалося різке погіршення фінансового результату, а в наступні роки – лише часткове та нестійке відновлення. Така динаміка відображає високу чутливість компанії до змін зовнішнього середовища, зокрема логістичних обмежень, цінової волатильності та воєнних чинників. У 2022 році, попри подальше зростання виручки до 24,4 млн дол., прибуток різко знизився до 0,4 млн дол., що свідчить про виникнення внутрішніх або зовнішніх факторів, які негативно вплинули на ефективність господарювання. У 2023 році динаміка зберігає позитивний тренд у частині доходу, який зріс до 26,8 млн дол., а прибуток дещо відновився – 0,6 млн дол., хоча залишається значно нижчим за рівень 2021 року. Нарешті, у 2024 році валовий дохід досяг 28,5 млн дол., а прибуток – 1,2 млн дол., що свідчить про покращення фінансової ситуації. Така динаміка вказує на

загальне зміцнення фінансового стану Nibulon, хоча з періодичними труднощами в управлінні витратами та стабільністю прибутку (рис. 2.6).

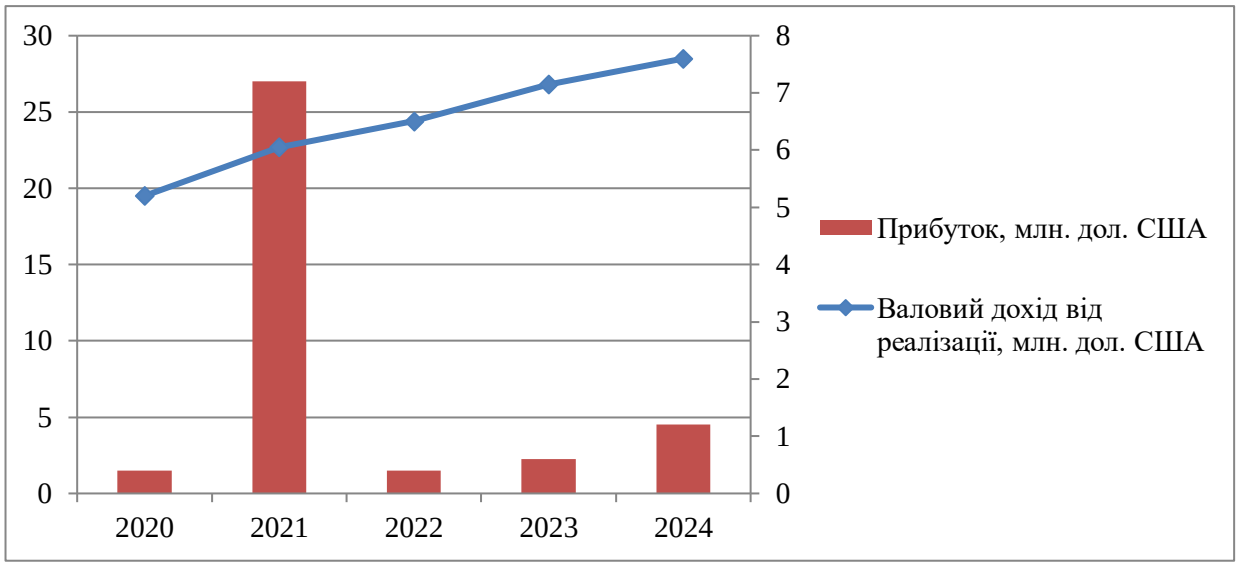

Рис. 2.6. Динаміка валового доходу від реалізації та прибутку Nibulon, млн. дол. США

Примітка. * Систематизовано на основі [131]

Аналіз підсумкових показників рентабельності операційної діяльності та рентабельності виробництва продукції свідчить про значну диференціацію ефективності для досліджуваних компаній (рис. 2.7).

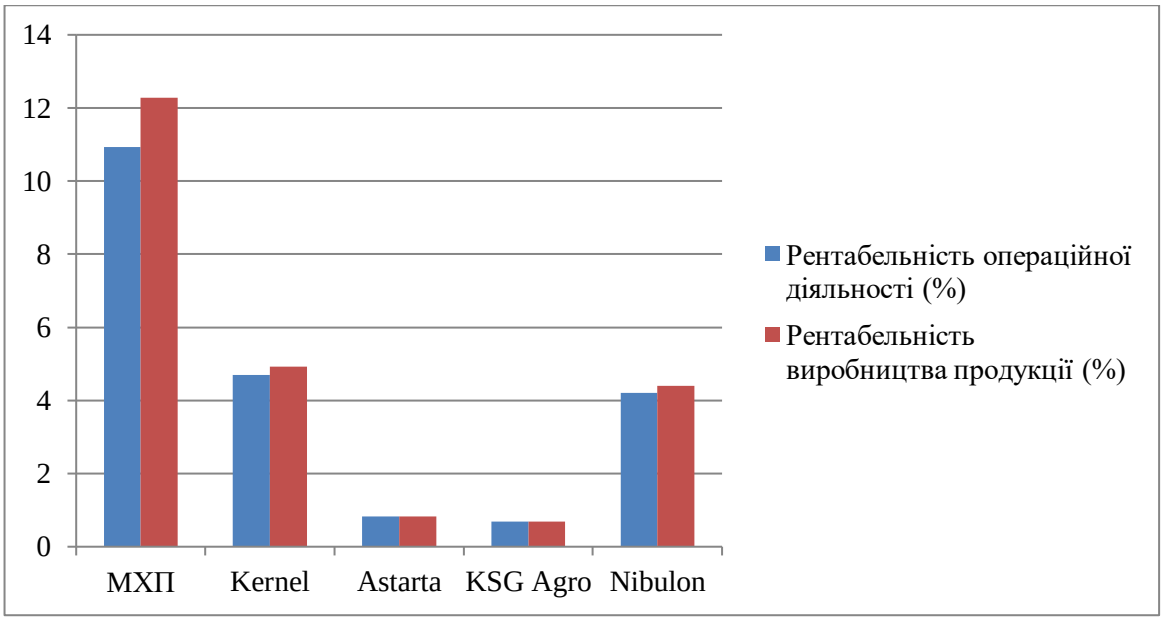

Рис. 2.7. Динаміка показників рентабельності аграрних підприємств, 2020-2024р.

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Найвищі показники рентабельності зафіксовано у компанії МХП: рентабельність операційної діяльності становить 10,93%, а рентабельність виробництва продукції – 12,28%, що свідчить про ефективну бізнес-модель, яка дозволяє не лише контролювати витрати, але й досягати високого рівня прибутковості на кожну одиницю виробленої продукції. Такий результат може бути зумовлений високим рівнем технологічного розвитку, вертикальною інтеграцією виробництва, а також налагодженими каналами збуту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Компанія Kernel посідає середню позицію за показниками рентабельності, зокрема рентабельність операційної діяльності становить 4,69%, а рентабельність виробництва – 4,92%. Незважаючи на помітно нижчі значення порівняно з МХП, підприємство демонструє збалансовану ефективність, що свідчить про здатність генерувати прибуток у складних економічних умовах, проте із нижчим рівнем маржинальності.

Nibulon має схожі показники рентабельності: операційна діяльність – 4,21%, виробництво – 4,4%, що свідчить про ефективну фінансово-виробничу структуру, з помірним прибутком. Зауважимо, що компанія активно інвестує в розвиток логістичної інфраструктури, що може позитивно впливати на зменшення витрат і покращення конкурентних позицій у довгостроковій перспективі.

Значно нижчі показники демонструють Астарта-Київ та KSG Agro. У Астарта-Київ рентабельність операційної діяльності дорівнює 0,82%, а виробництва – 0,83%, що свідчить про мінімальний прибуток або діяльність на межі рентабельності. У KSG Agro обидва показники знаходяться на рівні 0,68%, що свідчить про досить низький рівень ефективності.

Загалом, можна зробити висновок, що лише окремі аграрні підприємства забезпечують високу рентабельність, тоді як інші працюють в умовах обмеженої прибутковості або близької до нульової рентабельності, що обумовлено різними факторами. Зокрема, структурою витрат, доступом до

інвестицій, рівнем технологізації, стратегією збуту та управлінням ризиками. Високі показники рентабельності вказують на стійкі позиції на ринку, тоді як низькі – на потребу в реструктуризації або вдосконаленні бізнес-процесів.

З метою проведення більш детального аналізу розглянемо динаміку показників фінансової стійкості для п’яти досліджуваних аграрних підприємств – МХП, Kernel, Астарта-Київ, KSG Agro та Nibulon (табл. 2.4).

Проведені дослідження свідчить, що коефіцієнт автономії у всіх досліджуваних підприємств протягом аналізованого періоду зріс і його значення знаходиться в межах нормативного, тобто більше 0,5, крім KSG Agro. Дана динаміка свідчить про помірну залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Таблиця 2.4.

Динаміка показникив фінансової стійкості

Компанія	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення, 2024/2020
Коефіцієнт автономії						
МХП	0,42	0,45	0,47	0,5	0,52	0,1
Kernel	0,40	0,45	0,50	0,55	0,60	0,2
Астарта-Київ	0,42	0,47	0,52	0,57	0,60	0,18
KSG Agro	0,40	0,42	0,44	0,46	0,48	0,08
Nibulon	0,42	0,45	0,47	0,5	0,52	0,1
Коефіцієнт фінансування						
МХП	1,65	1,33	1,67	1,56	1,44	-0,21
Kernel	1,12	1,05	1,48	1,20	1,10	-0,02
Астарта-Київ	0,52	0,39	0,45	0,50	0,48	-0,04
KSG Agro	10,70	2,10	3,52	3,00	2,50	-8,20
Nibulon	10,70	2,10	1,80	1,50	1,20	-9,50
Коефіцієнт заборгованості						
МХП	0,62	0,57	0,63	0,61	0,59	-0,03
Kernel	0,53	0,51	0,60	0,55	0,52	-0,01
Астарта-Київ	0,34	0,28	0,31	0,30	0,29	-0,05
KSG Agro	0,91	0,68	0,78	0,75	0,70	-0,21
Nibulon	0,91	0,68	0,55	0,50	0,45	-0,46

Продовження табл. 2.4.

Компанія	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення, 2024/2020
Коефіцієнт маневреності капіталу						
МХП	0,95	0,94	1,09	0,88	0,92	-0,03
Kernel	1,02	1,17	1,50	1,30	1,35	0,33
Астарта-Київ	0,58	0,70	0,78	0,80	0,82	0,24
KSG Agro	3,50	1,12	1,87	2,00	2,20	-1,30
Nibulon	1,12	1,87	2,00	2,30	2,50	1,38

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Аналіз коефіцієнта автономії в компанії Nibulon свідчить про його зростання протягом досліджуваного періоду з 0,42 до 0,52, тобто на 0,1. У KSG Agro також зафіксовано зростання, проте серед сукупності досліджуваних підприємств темпи зростання є найнижчими лише на 0,08 з 0,4 до 0,48, що залишається нижче нормативного значення. У Kernel і Астарта-Київ коефіцієнт автономії протягом досліджуваного періоду зріс найбільше і у 2026 р. склав 0,6, що свідчить про відсутність залежності від залучених джерел фінансування.

Аналіз коефіцієнта фінансування свидчить, що найсприятливіша ситуація спостерігалася в Астарта-Київ, де значення у всі роки залишалося нижчим за 1, що свідчило про переважання власного капіталу над позиковим. Для МХП, Kernel, KSG Agro та Nibulon цей показник перевищував 1, хоча в більшості випадків простежувалася тенденція до його зниження. Найсуттєвіше скорочення відбулося у Nibulon – з 10,70 до 1,20, а також у KSG Agro – з 10,70 до 2,50, що вказувало на послаблення боргового навантаження порівняно з початком періоду.

Коефіцієнт заборгованості в усіх компаній не перевищував 1, що загалом свідчило про контрольований рівень боргового навантаження. Найнижчі значення цього показника мала Астарта-Київ – 0,29 у 2024 р., що підтверджувало її більш стійку модель фінансування. Найбільше скорочення

коефіцієнта заборгованості зафіксовано у Nibulon – на 0,46, а також у KSG Agro – на 0,21, однак навіть після зниження ці підприємства залишалися більш ризиковими порівняно з іншими компаніями вибірки.

Показник маневреності капіталу виявив найбільшу варіативність. У МХП він залишався відносно стабільним і у 2024 році майже відповідав рівню 2020 році. У Kernel, Астарта-Київ і Nibulon простежувалося зростання цього коефіцієнта, що може свідчити про розширення можливостей гнучкішого використання власного капіталу у фінансуванні поточної діяльності. Найбільший приріст спостерігався у Nibulon – на 1,38. У KSG Agro, навпаки, після дуже високого значення у 2020 році показник знизився на 1,30, хоча й залишився відносно високим у 2024 році.

Узагальнення результатів дає підстави стверджувати, що найбільш стійке фінансове становище серед досліджених компаній мала Астарта-Київ, яка поєднувала високий рівень автономії, низький коефіцієнт фінансування та помірне боргове навантаження. Nibulon продемонстрував найвідчутніше покращення більшості показників фінансової стійкості, хоча повне досягнення стійкої структури фінансування ще потребувало подальшого зміцнення. МХП і Kernel характеризувалися відносно стабільними, але залежними від зовнішнього фінансування моделями. Найбільш проблемною залишалася ситуація у KSG Agro, де попри позитивні зміни основні індикатори все ще свідчили про підвищені ризики фінансової стійкості.

Усі досліджені компанії застосовують різні методики стратегічного розвитку, проте їх об'єднує активна діяльність на світових ринках, інвестиції в модернізацію виробництва та прагнення до високої продуктивності. Великі агропромислові компанії, зокрема МХП і Nibulon, роблять акцент на обсягах виробництва та впровадженні технологічних вдосконалень, що дозволяє їм утримувати домінуючі позиції в експорті аграрної продукції. Менші підприємства, такі як KSG Agro, застосовують різноманітні стратегії, роблячи акцент на спеціалізації, ефективному управлінні внутрішніми ресурсами та адаптації до регіональних умов.

Як наслідок, аграрний сектор України демонструє стабільне зростання, незважаючи на безліч проблем, з якими стикається країна, включаючи економічні труднощі, пов'язані з конфліктом та нестабільністю світового ринку. З 2020 по 2024 рік аграрні підприємства поступово покращували свої фінансові показники, включаючи валовий дохід, чистий прибуток та рентабельність. Частка аграрного сектору у ВВП зросла, що свідчить про зростання його значення для країни. Зростання дебіторської заборгованості та збільшення операційних витрат відносно валового доходу свідчать про необхідність покращення управління витратами та посилення платіжної дисципліни.

Аналіз діяльності різних аграрних компаній показує різницю в тактиках розвитку та фінансових результатах. МХП, лідер у виробництві курятини, має вищі показники прибутковості та ефективності завдяки впровадженню технологічних досягнень та вертикальній інтеграції. Nibulon провідна компанія в галузі аграрного експорту, активно інвестує в логістичну інфраструктуру, що забезпечує ефективну діяльність на міжнародних ринках. Астарта-Київ та KSG Agro одночасно стикаються з труднощами в нарощенні прибутковості, що вимагає вдосконалення методів управління та оптимізації витрат.

Kernel, незважаючи на коливання прибутковості, демонструє стабільну ефективність, що свідчить про його здатність адаптуватися до мінливих ринкових умов. KSG Agro, яка найбільше залежить від позикових коштів, повинна покращити управління витратами та зміцнити фінансову стабільність. Українські аграрні компанії мають значний потенціал для розвитку, проте їх успіх залежить від здатності адаптуватися до зовнішніх змін, впроваджувати інновації та ефективно управляти ресурсами.

Отже, незважаючи на перешкоди, аграрний сектор України демонструє сприятливі тенденції розвитку, що підкреслює її значення для національної економіки. Для забезпечення сталого зростання необхідно підвищити фінансову стійкість, впроваджувати нові технології та оптимізувати витрати,

що дозволить підприємствам зміцнити свої позиції як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

2.2. Оцінка системи фінансової безпеки аграрних підприємств

Аналіз діяльності п'яти провідних аграрних компаній (МХП, Kernel, Астарта-Київ, KSG Agro та Nibulon) показує різноманітність стратегій розвитку та фінансових показників. Компанії з високою рентабельністю, такі як МХП, демонструють ефективність у контролі витрат і впровадженні технологічних інновацій. Водночас, KSG Agro та Астарта-Київ зіштовхуються з викликами, пов'язаними з низькою прибутковістю та високою залежністю від зовнішніх фінансових ресурсів.

З огляду на ці фактори, важливим є оцінка системи фінансової безпеки аграрних підприємств. Вона повинна враховувати не лише фінансові показники, а й ризики, пов'язані з зовнішніми та внутрішніми чинниками, що можуть вплинути на стабільність і розвиток аграрного сектору. Стабільна система фінансової безпеки дозволить аграрним підприємствам зберегти свої ринкові позиції та сприятиме сталому розвитку в умовах мінливої економічної ситуації.

Для оцінки системи фінансової безпеки підприємств аграрного сектору необхідно застосовувати комплексний набір показників, що охоплюють основні елементи забезпечення та підтримання фінансової стійкості в умовах нестабільної зовнішньої кон'юнктури. У дослідженні виділено шість категорій фінансових та економічних показників, обраних для забезпечення всебічного охоплення основних джерел фінансових ризиків та процедур їх мінімізації. Показники виробничого потенціалу сприяють оцінці капіталомісткості та техніко-економічних засад формування доходів, що опосередковано впливає на фінансову стійкість підприємств через структуру витрат та інвестиційні потреби.

Показники ділової активності визначають швидкість обороту ресурсів та здатність підприємства створювати дохід без надмірної залежності від додаткового капіталу. Оцінка показників, що стосуються управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, є необхідним для дослідження платіжних ризиків та короткострокової фінансової стійкості. Показники ліквідності безпосередньо оцінюють здатність підприємства виконувати свої поточні зобов'язання, тоді як показники фінансової стійкості ілюструють склад джерел фінансування та ступінь залежності від позикового капіталу. Зрештою, показники прибутковості відображають здатність компанії отримувати прибуток, що є фундаментальною передумовою для підтримки довгострокової фінансової безпеки. Дослідження цих шести категорій показників дозволяє провести комплексну оцінку фінансової безпеки компанії як цілісної системи взаємопов'язаних фінансових показників.

Доцільним є оцінка основних фінансово-економічних показників діяльності компанії Kernel (табл. 2.5). Більшість основних показників демонструють зростання, особливо у сфері виробничого потенціалу, комерційної діяльності та фінансової стійкості.

Таблиця 2.5.

Динаміка основних фінансово-економічних показників компанії Kernel за 2020–2024 роки

Показник	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**Відхилення 2024 до 2020**
Показники виробничого потенціалу						
Капіталовіддача	1,3	1,4	1,3	1,5	1,6	+0,3
Капіталомісткість	0,77	0,71	0,77	0,67	0,63	-0,14
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,55	0,53	0,52	0,51	0,5	-0,05
Показники ділової активності						
Оборотність активів	1	1,1	1,2	1,3	1,4	+0,4
Оборотність запасів	4	4,2	4,4	4,6	4,8	+0,8
Оборотність власного капіталу	2,5	2,7	2,9	3	3,1	+0,6
Показники оборотної кредиторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4,8	5,1	4,9	5,3	5,6	+0,8

Продовження табл. 2.5.

	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024 до 2020
Середній період погашення кредиторки, днів	76	71,6	74,5	68,9	65,2	-10,8
Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	1,2	1,3	1,25	1,35	1,4	+0,2
Показники ліквідності						
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	+0,4
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	+0,4
Коефіцієнт покриття	1,25	1,23	1,21	1,2	1,19	-0,06
Показники фінансової стійкості						
Коефіцієнт автономії	0,4	0,45	0,5	0,55	0,6	+0,2
Коефіцієнт фінансового важеля	1,5	1,4	1,3	1,2	1,1	-0,4
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	+0,4
Показники рентабельності						
ROA, %	2,96	9,17	9,49	6,31	3,57	+0,61
ROE, %	6,24	21,12	20,83	12,45	6,78	+0,54
ROS, %	2,96	9,17	9,49	6,31	3,57	+0,61

Примітка. * Систематизовано на основі [117]

Показники капіталовіддачі та капіталомісткості змінювалися різноспрямовано, що відповідає їх економічній природі як обернених індикаторів. Зростання капіталовіддачі супроводжувалося зниженням капіталомісткості, що свідчить про підвищення ефективності використання основних засобів і залученого капіталу у процесі формування виручки. Ця тенденція свідчить про зменшення капітальних витрат на одиницю реалізації та більш інтенсивне використання наявних матеріальних і технологічних ресурсів, що сприяє зростанню обсягів реалізації без відповідного збільшення інвестицій. Незначне зниження норми амортизації основних засобів свідчить про часткове оновлення виробничої бази або зниження норми амортизації.

У діяльності компанії спостерігаються позитивні тенденції: зростає оборотність активів, запасів і власного капіталу, що свідчить про підвищення ефективності управління ресурсами. Це підтверджується поліпшенням показників кредиторської заборгованості – скороченням терміну погашення зобов'язань та збільшенням співвідношення дебіторської заборгованості до кредиторської. Показники ліквідності компанії стабільно зростають, що свідчить про її здатність швидко виконувати короткострокові зобов'язання.

Незважаючи на незначне зниження коефіцієнта покриття, інші показники демонструють стабільне зростання.

Коефіцієнти автономності та фінансової стійкості зростають, що свідчить про збільшення частки власного капіталу в загальній структурі фінансування. Зниження коефіцієнта фінансового левериджу свідчить про меншу залежність від позикового капіталу. Показники прибутковості за п'ятирічний період демонструють нестабільну динаміку: після піку в 2021–2022 роках, в 2023–2024 роках спостерігається їх зниження, що пов'язано із зростанням витрат, коливаннями ринку або впливом зовнішніх економічних факторів. Проте порівняно з 2020 роком, значення залишаються вищими, що загалом свідчить про збереження прибутковості бізнесу.

Отже, проведені дослідження свідчать що, попри певне зниження прибутковості в останні два роки, компанія Kernel демонструє стабільне покращення за більшістю структурних і операційних показників. Вона ефективно управляє грошовими потоками, боргами та активами, зміцнює фінансову стійкість і зменшує залежність від зовнішнього фінансування. Така динаміка дозволяє говорити про високий рівень адаптації до змін та криз, а також про потенціал для подальшого розвитку після стабілізації зовнішнього середовища.

Упродовж 2020–2024 років компанія МХП демонструвала позитивну динаміку фінансово-економічних показників, що вказує на її стабільний розвиток та ефективне управління ресурсами в умовах зростаючої конкуренції й ринкової невизначеності (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Динаміка основних фінансово-економічних показників компанії МХП за 2020–2024 роки

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024 до 2020
Показники виробничого потенціалу						
Капіталовіддача	1,2	1,3	1,2	1,4	1,5	+0,3
Капіталомісткість	0,83	0,77	0,83	0,71	0,67	-0,17
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,58	0,56	0,57	0,55	0,53	-0,05

Продовження табл. 2.6.

Показники ділової активності						
Оборотність активів	1,2	1,3	1,1	1,2	1,3	+0,1
Оборотність дебіторської заборгованості	6,1	6,4	6,2	6,6	6,9	+0,8
Оборотність власного капіталу	2,1	2,3	2	2,2	2,4	+0,3
Показники оборотної кредиторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4,6	4,9	4,7	5,1	5,4	+0,8
Середній період погашення кредиторки, днів	78,5	74,5	77,7	71,6	67,6	-10,9
Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	1,25	1,22	1,2	1,18	1,15	-0,1
Показники ліквідності						
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,25	1,35	1,3	1,4	1,45	+0,2
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,95	1,05	1	1,1	1,15	+0,2
Коефіцієнт покриття	1,7	1,8	1,75	1,85	1,9	+0,2
Показники фінансової стійкості						
Коефіцієнт автономії	0,42	0,45	0,47	0,5	0,52	+0,1
Коефіцієнт фінансового важеля	1,38	1,3	1,25	1,2	1,15	-0,23
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,72	1,65	1,6	1,55	1,5	-0,22
Показники рентабельності						
ROA, %	4	5,2	3,8	4,6	5	+1
ROE, %	7,8	8,3	6,5	7	7,5	-0,3
ROS, %	5	6	4,7	5,5	6,2	+1,2

Примітка. * Систематизовано на основі [58]

Аналіз показників виробничого потенціалу свідчить, що протягом аналізованого періоду спостерігалося поступове зростання капіталовіддачі – з 1,2 у 2020 році до 1,5 у 2024-му, що свідчить про підвищення ефективності використання інвестованого капіталу. Щодо коефіцієнта капіталомісткості, то прослідковується зворотня динаміка, протягом досліджуваного періоду він зменшився на 0,17. Коефіцієнт зносу основних засобів МХП у 2020–2024 роках демонструє помірну низхідну динаміку: з 0,58 у 2020 році до 0,53 у 2024 році. Зменшення показника свідчить про поступове оновлення та

модернізацію основних засобів підприємства, що відповідає стратегії підтримання виробничої бази на належному техніко-економічному рівні та зниження ризиків, пов’язаних із фізичним і моральним зносом активів.

Показники ділової активності компанії в цілому характеризуються відносною стабільністю з помірним покращенням наприкінці періоду. Оборотність активів зросла з 1,2 у 2020 році до 1,3 у 2024 році, що відображає ефективніше використання сукупних активів для формування виручки. Оборотність дебіторської заборгованості підвищилася з 6,1 до 6,9 разів, що свідчить про скорочення середнього періоду інкасації дебіторської заборгованості та покращення управління розрахунками з покупцями. Оборотність власного капіталу також зросла з 2,1 до 2,4 разів, що відображає підвищення інтенсивності використання власних фінансових ресурсів у господарському обороті.

Аналіз показників кредиторської заборгованості свідчить про певне покращення платіжної поведінки підприємства. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості збільшився з 4,6 у 2020 році до 5,4 у 2024 році, водночас середній період її погашення скоротився з 78,5 до 67,6 днів. Це вказує на прискорення розрахунків з постачальниками та контрагентами. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості зменшився з 1,25 до 1,15, що свідчить про більш збалансовану структуру короткострокових розрахунків без суттєвого накопичення дебіторської заборгованості відносно кредиторської.

Показники ліквідності МХП упродовж досліджуваного періоду мають загальну тенденцію до покращення. Коефіцієнт поточної ліквідності зріс з 1,25 у 2020 році до 1,45 у 2024 році, а коефіцієнт швидкої ліквідності – з 0,95 до 1,15. Це свідчить про посилення здатності підприємства виконувати короткострокові зобов’язання як за рахунок оборотних активів загалом, так і без урахування запасів. Коефіцієнт покриття протягом періоду також зростав – з 1,7 до 1,9, що підтверджує достатній рівень забезпеченості поточних зобов’язань активами.

Аналіз показників фінансової стійкості свідчить про зміцнення позицій компанії. Коефіцієнт автономії зріс з 0,42 у 2020 році до 0,52 у 2024 році, що означає збільшення частки власного капіталу в структурі фінансування активів. Водночас коефіцієнт фінансового важеля зменшився з 1,38 до 1,15, що вказує на зниження залежності від позикових коштів. Коефіцієнт фінансової стійкості знизився з 1,72 до 1,50, що свідчить про певне вирівнювання структури джерел фінансування без втрати платоспроможності та фінансової рівноваги.

Показники рентабельності МХП характеризуються коливаннями, зумовленими зовнішніми та внутрішніми чинниками, однак у довгостроковому вимірі залишаються на прийнятному рівні. Рентабельність активів (ROA) зросла з 4,0 % у 2020 році до 5,0 % у 2024 році, що свідчить про покращення ефективності використання сукупних ресурсів. Рентабельність власного капіталу (ROE) зменшилася з 7,8 % до 7,5 %, що за умов зростання автономії та зниження фінансового важеля відображає зміну структури капіталу й обмежений ефект фінансового левериджу. Рентабельність продажів (ROS) зросла з 5,0 % до 6,2 %, що свідчить про покращення операційної маржинальності у фінальній частині аналізованого періоду.

МХП демонструє стабільне зростання основних фінансових та економічних показників, що свідчить про її надійність, інвестиційну привабливість та здатність до ефективного управління в умовах зовнішніх негативних факторів.

Аналіз фінансових та економічних показників Астарта-Київ свідчить, що з 2020 по 2024 роки фінансові та економічні показники компанії демонструють позитивну динаміку, що демонструє ефективне управління виробничими ресурсами, зростання фінансової стабільності та поліпшення ліквідності (табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Динаміка основних фінансово-економічних показників компанії Астарта-Київ за 2020–2024 роки

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024 до 2020
Показники виробничого потенціалу						
Капіталовіддача	1,05	1,1	1,08	1,15	1,2	+0,15
Капіталомісткість	0,95	0,91	0,93	0,87	0,83	-0,12
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,56	0,54	0,52	0,51	0,5	-0,06
Показники ділової активності						
Оборотність активів	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5	+0,4

Продовження табл. 2.7.

Оборотність запасів	3,8	4	4,2	4,4	4,6	+0,8
Оборотність власного капіталу	2,6	2,7	2,8	2,9	3	+0,4
Показники оборотної кредиторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4,2	4,5	4,3	4,7	5	+0,8
Середній період погашення кредиторки, днів	86,9	80,9	84,9	77,7	73	-13,9
Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	1,1	1,2	1,2	1,3	1,4	+0,3
Показники ліквідності						
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,6	1,7	1,8	1,9	2	+0,4
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	+0,4
Коефіцієнт покриття	1,22	1,21	1,2	1,19	1,18	-0,04
Показники фінансової стійкості						
Коефіцієнт автономії	0,42	0,47	0,52	0,57	0,6	+0,18
Коефіцієнт фінансового важеля	1,4	1,3	1,2	1,1	1	-0,4
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	+0,4
Показники рентабельності						
ROA, %	5,41	19,57	19,57	9,08	9	+3,59
ROE, %	8	23	23	10	10	+2
ROS, %	5,41	19,57	19,57	9,08	9	+3,59

Примітка. * Систематизовано на основі [4]

Зростання ккапіталовіддачі з 1,05 у 2020 році до 1,20 у 2024 році свідчить про підвищення ефективності використання основних засобів. Одночасно відбувається зниження капіталомісткості, що є логічним, оскільки корпорація досягає більшого обсягу виробництва при менших капітальних витратах. Зниження коефіцієнта зносу основних засобів з 0,56 до 0,50 свідчить про оновлення виробничих потужностей та модернізацію технологічної інфраструктури.

Відбулося значне поліпшення оборотності активів і запасів у бізнес-операціях. Так, оборотність активів зросла з 1,1 до 1,5, а оборотність запасів – з 3,8 до 4,6, що свідчить про підвищення рівня оборотності ресурсів і підвищення ефективності логістичних операцій. Оборотність капіталу також зросла, що свідчить про його більш ефективне використання у виробничому процесі.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості зріс з 4,2 до 5, що вказує на більш динамічне погашення зобов'язань. Середній період погашення кредиторської заборгованості скоротився з 86,9 до 73 днів. Паралельно з цим зростає коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості, що свідчить про зростання обсягу дебіторської заборгованості на фоні стабільного управління короткостроковими зобов'язаннями.

Аналіз показників ліквідності свідчить про загальне посилення здатності компанії виконувати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів. Коефіцієнт поточної ліквідності протягом досліджуваного періоду зріс з 1,6 до 2,0, що вказує на розширення запасу платоспроможності у короткостроковій перспективі. Одночасно коефіцієнт швидкої ліквідності підвищився з 1,3 до 1,7, що відображає зростання частки найбільш ліквідних активів у структурі оборотного капіталу. Разом ці зміни свідчать про підвищення фінансової гнучкості підприємства та зниження ризику поточної неплатоспроможності, хоча підтримання оптимального рівня ліквідності потребує постійного контролю з огляду на можливі коливання грошових потоків.

Аналіз фінансової стійкості демонструє послідовне зростання коефіцієнта автономії з 0,42 до 0,60, що є свідченням поступового зменшення залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Одночасно з цим знижується коефіцієнт фінансового важеля, що вказує на більш збалансовану структуру капіталу. Підвищення коефіцієнта фінансової

стійкості до рівня 1,7 відображає зміну структури джерел фінансування підприємства на користь більш стійких пасивів.

Рентабельність компанії також демонструє суттєве покращення порівняно з базовим 2020 роком. Хоч у 2022 році спостерігався пік рентабельності активів та власного капіталу 19,57% і 23% відповідно, у 2023–2024 роках ці показники дещо знизились, але залишилися на рівні, що перевищує показники 2020 року. Це свідчить про збереження прибутковості бізнесу навіть в умовах можливого зниження зовнішнього попиту чи зростання витрат.

Отже, підприємство продемонструвало зростання ефективності, стабільність та поступову адаптацію до змін зовнішнього середовища, що свідчить про його конкурентоспроможність та сталий розвиток.

Аналіз фінансово-економічного стану KSG Agro за 2020–2024 роки наведений в таблиці 2.8. Динаміка показників виробничого потенціалу свідчить, що коефіцієнт капіталовіддачі зріс з 1 до 1,3 що демонструє підвищення ефективності використання основних засобів, а зниження капіталомісткості з 1 до 0,77 відображає зниження виробничих витрат.

Таблиця 2.8.

Динаміка основних фінансово-економічних показників компанії KSG Agro за 2020–2024 роки

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024 до 2020
Показники виробничого потенціалу						
Капіталовіддача	1	1,1	1	1,2	1,3	+0,3
Капіталомісткість	1,00	0,91	1,00	0,83	0,77	-0,23
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,6	0,58	0,57	0,56	0,55	-0,05
Показники ділової активності						
Оборотність активів	1	1,1	1	1,1	1,2	+0,2
Оборотність запасів	3,0	3,2	3,1	3,3	3,5	+0,5
Оборотність власного капіталу	2,2	2,3	2,2	2,4	2,5	+0,3
Показники оборотної кредиторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4	4,3	4,1	4,5	4,8	+0,8
Середній період погашення кредиторки, днів	91,3	84,9	89	81,1	76	-15,3
Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	1	1,1	1,1	1,2	1,3	+0,3

Продовження Таблиці 2.8

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024 до 2020
Показники ліквідності						
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,2	1,3	1,2	1,3	1,4	+0,2
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,9	1	0,9	1	1,1	+0,2
Коефіцієнт покриття	1,1	1,12	1,13	1,14	1,15	+0,05
Показники фінансової стійкості						
Коефіцієнт автономії	0,4	0,42	0,44	0,46	0,48	+0,08
Коефіцієнт фінансового важеля	1,5	1,4	1,3	1,2	1,1	-0,4
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,2	1,3	1,3	1,4	1,5	+0,3
Показники рентабельності						
ROA, %	3,5	4	3,2	3,8	4,2	+0,7
ROE, %	6	6,5	5,5	6	6,5	+0,5
ROS, %	4	4,5	3,8	4,2	4,6	+0,6

Примітка. * Систематизовано на основі [119]

Показники ділової активності підтверджують зростання ефективності управління оборотними активами. Оборотність активів підвищилася з 1,0 до 1,2, а оборотність запасів – з 3,0 до 3,5, що відображає прискорення обігу ресурсів у господарському процесі. Зростання оборотності власного капіталу з 2,2 до 2,5 свідчить про підвищення інтенсивності використання власного капіталу та збільшення обсягу виручки, що генерується на одиницю власних фінансових ресурсів підприємства.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості зріс на 0,8 одиниці, а середній строк погашення скоротився на понад 15 днів. Це означає, що компанія швидше розраховується з постачальниками, що покращує її фінансову дисципліну. Зростання співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості може свідчити як про розширення практики надання відстрочок платежів покупцям, так і про скорочення зобов’язань перед постачальниками. Водночас підвищення цього показника розглядається як потенційно ризикова тенденція, оскільки воно може відображати накопичення дебіторської заборгованості та створювати додатковий тиск на ліквідність підприємства за умов уповільнення надходження грошових коштів.

Аналіз показників ліквідності свідчить про помірне, але загалом стабільне їх зростання. Поточна та швидка ліквідність підвищилися на 0,2 одиниці, що свідчить про збільшення частки ліквідних активів у структурі балансу та покращення короткострокової фінансової рівноваги. При цьому зростання коефіцієнтів ліквідності не ототожнюється автоматично зі зростанням платоспроможності, оскільки остання визначається не лише балансними співвідношеннями, а й реальними грошовими потоками та строковістю зобов'язань. Позитивна динаміка коефіцієнта поточної ліквідності підтверджує загальну тенденцію до посилення короткострокової фінансової стійкості підприємства.

Щодо фінансової стійкості, зростання коефіцієнта автономії з 0,40 до 0,48 означає збільшення частки власного капіталу в структурі джерел фінансування. Одночасно зменшення коефіцієнта фінансового важеля демонструє поступове зниження залежності компанії від зовнішніх джерел фінансування. Зростання коефіцієнта фінансової стійкості підтверджує здатність компанії підтримувати рівновагу між позиковими та власними ресурсами.

Показники рентабельності демонструють позитивні зрушення. Усі три ключові показники (ROA, ROE, ROS) зросли впродовж аналізованого періоду. Зокрема, рентабельність активів зросла на 0,7%, власного капіталу – на 0,5%, а рентабельність операційної діяльності – на 0,6%, що свідчить про підвищення прибутковості діяльності компанії та зростання її фінансових результатів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що KSG Agro демонструє поступове покращення основних показників ефективності, ліквідності, фінансової стійкості та рентабельності. Тому слід відзначити стабільний розвиток компанії, підвищення її інвестиційної привабливості та здатності до подальшого зростання в умовах конкурентного ринку.

Компанія Nibulon 2020–2024 роках демонструє стабільне покращення більшості ключових фінансових показників, що свідчить про ефективне

управління ресурсами, зростаючу фінансову стійкість і активну господарську діяльність. Зокрема, показники виробничого потенціалу зазнали помірного покращення (табл. 2.9).

Так, капіталовіддача зросла з 1,1 до 1,4, що свідчить про підвищення ефективності використання основного капіталу. Водночас капіталомісткість зменшилася, що означає зниження витратності виробництва на одиницю випуску. Коефіцієнт зносу основних засобів знизився на 0,05, що вказує на оновлення основних фондів або їх ефективніше використання.

Таблиця 2.9.

Динаміка основних фінансово-економічних показників компанії Nibulon за 2020–2024 роки

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024 до 2020
Показники виробничого потенціалу						
Капіталовіддача	1,1	1,2	1,1	1,3	1,4	+0,3
Капіталомісткість	0,91	0,83	0,91	0,77	0,71	-0,19
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,52	0,51	0,5	0,48	0,47	-0,05
Показники ділової активності						
Оборотність активів	1,2	1,3	1,1	1,25	1,3	+0,1
Оборотність запасів	3,5	3,8	3,4	3,9	4,1	+0,6
Оборотність власного капіталу	2,5	2,7	2,4	2,8	2,9	+0,4
Показники оборотної кредиторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4,4	4,7	4,6	5	5,3	+0,9
Середній період погашення кредиторки, днів	82,9	77,6	79,3	73	68,9	-14
Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	1,05	1,1	1,12	1,15	1,2	+0,15
Показники ліквідності						
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,25	1,35	1,3	1,4	1,45	+0,2
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,95	1,05	1	1,1	1,15	+0,2
Коефіцієнт покриття	1,1	1,12	1,13	1,15	1,18	+0,08
Показники фінансової стійкості						
Коефіцієнт автономії	0,42	0,45	0,47	0,5	0,52	+0,1
Коефіцієнт фінансового важеля	1,38	1,3	1,25	1,2	1,15	-0,23
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,25	1,3	1,35	1,4	1,45	+0,2
Показники рентабельності						
ROA, %	4,5	5,2	3,8	4,6	5	+0,5
ROE, %	7,8	8,3	6,5	7	7,5	-0,3
ROS, %	5	6	4,7	5,5	6,2	+1,2

Примітка. * Систематизовано на основі [131]

Аналіз показників ділової активності свідчить про зростання інтенсивності використання ресурсів підприємства. Підвищення оборотності активів і запасів, зокрема зростання оборотності запасів з 3,5 до 4,1 разу, свідчить про скорочення тривалості їх обігу, зменшення періоду зберігання продукції та більш раціональну організацію виробничо-логістичних процесів. Зростання оборотності запасів свідчить про посилення економічної активності та збільшення обсягу продажів на одиницю фінансових ресурсів, що означає структурні зміни у використанні капіталу. Прослідковується зростання оборотності кредиторської заборгованості з 4,4 до 5,3, що свідчить про скорочення строків погашення зобов'язань або розширення операційної діяльності. Середній термін погашення зобов'язань скоротився з 82,9 до 68,9 днів. Це є сприятливим показником для постачальників і фінансових установ. Зростання співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості свідчить про активізацію економічної діяльності.

Показники ліквідності покращилися, що відображає здатність компанії своєчасно виконувати свої короткострокові зобов'язання. Поточна ліквідність зросла з 1,25 до 1,45, а швидка ліквідність – з 0,95 до 1,15. Це свідчить про міцне фінансове становище навіть у разі своєчасного погашення боргів. Поступове зростання поточної ліквідності до 1,18 свідчить, що поточні активи достатньо покривають короткострокові зобов'язання компанії, що підтверджує прийнятний рівень короткострокової платоспроможності за оцінюваний період.

Що стосується фінансової стійкості, то спостерігається поступове зростання автономності – з 0,42 до 0,52, що свідчить про зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування. Коефіцієнт фінансового левериджу зменшився, що свідчить про зменшення частки позикового капіталу. Це вказує на сприятливу тенденцію щодо довгострокової стабільності. Одночасно покращилися показники фінансової стійкості, про що свідчить більш справедливе співвідношення власного капіталу до

позикового капіталу та зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування, що призвело до більш стійкої структури капіталу.

При оцінці прибутковості важливо зауважити, що всі три основні показники – ROA, ROE та ROS – у 2024 році були вищими або незначно нижчими порівняно з 2020 роком. Зокрема, рентабельність активів зросла з 4,5% до 5%, що свідчить про підвищення ефективності використання активів. Незважаючи на зниження рентабельності власного капіталу на 0,3 процентного пункту, це може бути пов'язано із зростанням власного капіталу при незмінному чистому прибутку. Сприятлива тенденція в операційній прибутковості, яка зросла з 5% до 6,2%, свідчить про підвищення операційної прибутковості, за винятком фінансових витрат. Аналіз фінансових та економічних показників компанії Nibulon за період з 2020 по 2024 рік свідчить про стабільне зростання операційної ефективності, платоспроможності та прибутковості. Це особливо важливо в умовах непередбачуваної економічної ситуації, наслідків військових дій та змін на аграрному ринку України.

Оцінка фінансових показників діяльності аграрних підприємств є важливим інструментом для визначення їх економічної стабільності та ефективності. У цьому контексті, розгляд таких компаній, як МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon, дає змогу порівняти їх фінансові результати та виявити сильні і слабкі сторони в управлінні фінансами. Основні фінансові показники, такі як ліквідність, рентабельність, ефективність використання активів, дозволяють зробити висновки щодо стійкості підприємств, їх здатності реагувати на зовнішні виклики та забезпечувати зростання. Даний аналіз дає можливість не лише оцінити поточний стан підприємств, а й визначити напрями для оптимізації їх фінансової діяльності та підвищення конкурентоспроможності на ринку.

Для оцінки рівня фінансової безпеки аграрних підприємств у дослідженні використано методику розрахунку інтегрального показника, запропоновану С. І. Мельником [55]. Цей підхід передбачає визначення

узагальненого індикатора фінансової безпеки на основі групових показників, нормалізації значень та обчислення інтегральної оцінки. У роботі також враховано теоретико-методичні підходи до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, розроблені З. С. Варналієм та А. М. Мехедом [10], які акцентують увагу на поєднанні кількісних і якісних показників при оцінюванні безпекового стану підприємства.

Дана методика передбачає обчислення інтегрального показника як середнього арифметичного значення нормалізованих фінансових коефіцієнтів, що забезпечує простоту розрахунку та порівнянність результатів. Для забезпечення інформаційної односпрямованості та порівнянності початкових фінансових коефіцієнтів кожний показник нормалізовано методом «мін-макс». Нормалізоване значення і-го показника визначається для стимуляторів як:

$$x_{ij} = \frac{x_{ij}(raw) - x_{i_{min}}}{x_{i_{max}} - x_{i_{min}}}, \tag{2.1}$$

а для дестимуляторів як:

$$x_{ij} = \frac{x_{i_{max}} - x_{ij}(raw)}{x_{i_{max}} - x_{i_{min}}}. \tag{2.2}$$

Нормалізація переводить всі показники у шкалу [0; 1] (0 – найгірше значення, 1 – найкраще), що забезпечує порівнянність і дозволяє проводити агрегування. Ваги окремих показників у межах групи визначено експертно або за правилом Фішберна:

$$r_i = \frac{2(m-i+1)}{(m(m+1))}, \tag{2.3}$$

де: m – кількість показників у групі;

і – ранг показника;

інтегральний показник групи обчислено як зважена сума $G_j=\sum_i=1 mr_{ij}x_{ij}$ (підсумковий інтегральний показник фінансової безпеки розраховується як зважена сума групових показників або як їх середнє).

Проміжні розрахунки нормалізації виконано за кожним показником шляхом визначення мінімального та максимального значень у вибірці підприємств, після чого фактичні значення приведено до шкали [0;1] за формулами (2.1)–(2.2).

Для показників-дестимуляторів (у разі їх включення до інтегральної оцінки) застосовується формула (2.2), що забезпечує зворотну інтерпретацію: більшим значенням вихідного показника відповідають менші нормалізовані оцінки.

Таблиця 2.10.

Нормалізовані значення фінансових показників підприємств аграрного сектору та інтегральний показник фінансової безпеки (шкала [0;1])

Показник	**МХП**	**Астарта-Київ**	**KSG Agro**	**Kernel**	**Nibulon**
Коефіцієнт покриття (ліквідності)	0,8065	1,0000	0,0000	0,9677	0,8602
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,0000	0,6800	0,0000	0,6800	0,6000
Коефіцієнт рентабельності операційної діяльності	1,0000	0,6667	0,0000	0,7500	0,4167
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,0000	0,0000	0,3200	0,7200	0,4800
Коефіцієнт оборотності активів	1,0000	0,4048	0,0000	0,7619	0,5238
Коефіцієнт зносу основних засобів	1,0000	0,1429	0,0476	0,4286	0,0000
Інтегральний показник фінансової безпеки	0,968	0,482	0,061	0,718	0,480

Примітка. * Розраховано автором

У таблиці 2.10 подано результати нормалізації ключових фінансових коефіцієнтів п’яти аграрних компаній (МХП, Астарта-Київ, KSG Agro,

Kernel, Nibulon) до єдиної шкали 0–1, що забезпечує коректну порівнянність показників різної розмірності та різних діапазонів. Нормалізовані значення демонструють чітке лідерство МХП майже за всіма параметрами: компанія має максимально можливі значення (1,0000) за фінансовою стійкістю, рентабельністю операційної діяльності, оборотністю кредиторської заборгованості, оборотністю активів і коефіцієнтом зносу основних засобів; дещо нижчим є лише нормалізований показник ліквідності (0,8065), однак навіть він залишається конкурентним відносно більшості інших учасників вибірки.

Kernel посідає друге місце за сукупністю параметрів, формуючи високі нормалізовані значення ліквідності (0,9677), оборотності кредиторської заборгованості (0,7200) та активів (0,7619), а також відносно сильну операційну рентабельність (0,7500) і помірний рівень зносу основних засобів (0,4286), хоча за фінансовою стійкістю він поступається лідеру (0,6800).

Астарта-Київ вирізняється найкращою нормалізованою ліквідністю (1,0000) і прийнятними значеннями фінансової стійкості (0,6800) та операційної рентабельності (0,6667), однак її позиції суттєво послаблюють нульове значення оборотності кредиторської заборгованості (0,0000) і відносно низька оборотність активів (0,4048), що вказує на слабші параметри ділової активності в порівнянні з лідерами.

Nibulon займає проміжну позицію: за ліквідністю (0,8602) і оборотністю активів (0,5238), він виглядає краще за частину вибірки, але має нижчі значення операційної рентабельності (0,4167) та фінансової стійкості (0,6000), а за зносом основних засобів отримує мінімальне нормалізоване значення (0,0000), що в межах застосованої процедури нормалізації відповідає найслабшому відносному результату серед порівнюваних компаній за цим індикатором.

Найнижчі значення практично за всіма показниками демонструє KSG Agro (нулі за ліквідністю, фінансовою стійкістю, операційною рентабельністю та оборотністю активів; низькі значення за оборотністю

кредиторської заборгованості 0,3200 і зносом 0,0476), що відображається і в підсумковій оцінці.

Підсумковий інтегральний показник фінансової безпеки, розрахований на основі нормалізованих коефіцієнтів, узагальнює ці відмінності: найвищий рівень має МХП (0,968), далі йде Kernel (0,718), тоді як Астарта-Київ (0,482) і Nibulon (0,480) формують майже однаковий середній рівень фінансової безпеки, а KSG Agro істотно відстає (0,061). Таким чином, інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки свідчить, що найвищий рівень характерний для МХП, тоді як найнижчий – для KSG Agro.

Динаміку зміни інтегрального показника фінансової безпеки аграрних підприємств (рис. 2.8), дозволяє оцінити не лише відносні позиції компаній у межах вибірки, а й тенденції їх фінансової стійкості в умовах макроекономічної нестабільності та структурних змін у галузі. На рис. 2.8 відображено зміну інтегрального показника фінансової безпеки досліджуваних аграрних підприємств у 2020-2024рр.

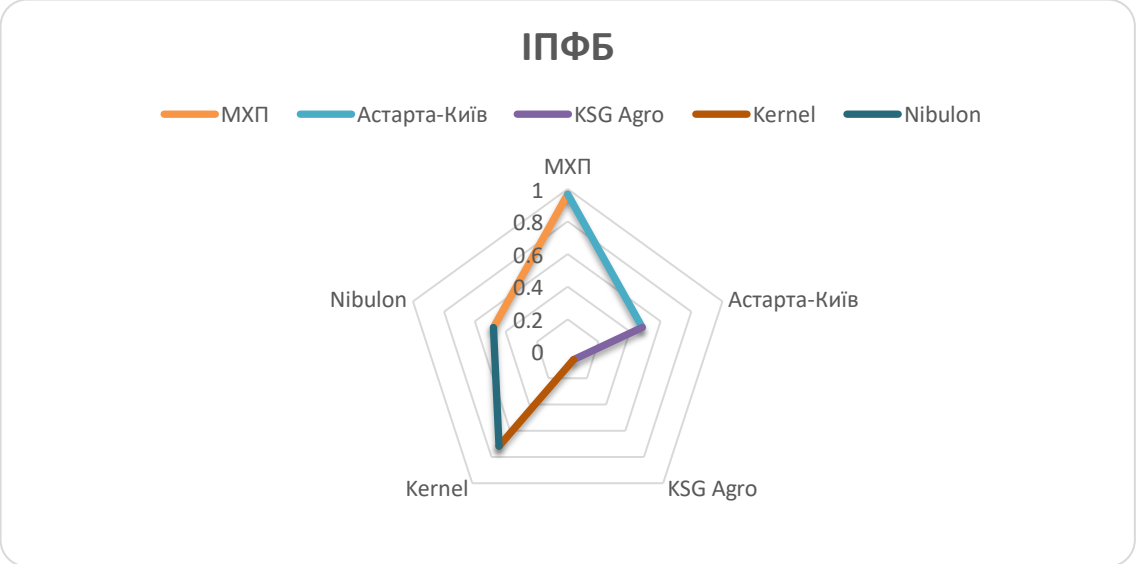

Рис. 2.8. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки аграрних підприємств, 2020–2024 рр.

Примітка. * Побудовано автором

Проведений аналіз свідчить, що інтегральний показник фінансової безпеки досліджуваних аграрних підприємств характеризується суттєвою

диференціацією. Найвищий рівень показника демонструє МХП (0,968), що свідчить про сформовану збалансовану систему фінансової стійкості та ефективне використання ресурсного потенціалу. Другу позицію посідає Kernel (0,718), що також характеризується достатньо високими параметрами ліквідності, ділової активності та операційної ефективності. Натомість Астарта-Київ (0,482) і Nibulon (0,480) мають близький за значенням середній рівень фінансової безпеки, що відображає наявність як сильних, так і проблемних фінансових компонентів у їх структурі. Найнижче значення інтегрального показника зафіксовано у KSG Agro (0,061), що вказує на підвищену фінансову вразливість підприємства та необхідність посилення механізмів управління ліквідністю, прибутковістю та фінансовою стійкістю.

Таким чином, проведена нормалізація фінансових показників і побудова інтегрального показника фінансової безпеки дозволили здійснити комплексну порівняльну оцінку досліджуваних аграрних підприємств. Отримані результати свідчать про суттєву диференціацію рівня фінансової безпеки у досліджуваних підприємств. Найвищий інтегральний показник продемонструвало підприємство МХП, що характеризується збалансованою структурою фінансових параметрів, високою операційною ефективністю та стабільною ліквідністю. Kernel посідає другу позицію, формуючи достатньо сильний фінансовий профіль, однак поступаючись лідеру за окремими показниками стійкості. Астарта-Київ і Nibulon демонструють середній рівень фінансової безпеки, що обумовлено неоднорідністю їх фінансових параметрів та наявністю окремих слабких зон у структурі ділової активності або фінансової стабільності. Найнижчий інтегральний показник характерний для KSG Agro, що свідчить про підвищений рівень фінансової вразливості та необхідність посилення внутрішніх механізмів управління ризиками. Аналіз динаміки інтегрального показника підтвердив, що рівень фінансової безпеки підприємств аграрного сектору є чутливим до макроекономічних та галузевих шоків, а також залежить від масштабу діяльності та рівня диверсифікації ресурсів. Це обґрунтовує необхідність формування

системного механізму управління фінансовою безпекою, що поєднує інструменти підвищення ліквідності, прибутковості, фінансової стійкості та страхового захисту.

2.3. Аналіз загроз для фінансової стійкості аграрних підприємств

Фінансова стабільність аграрних підприємств виступає ключовим фактором їх довгострокової життєздатності та підтримки конкурентоспроможності. У сучасних умовах вона визначається як внутрішніми характеристиками підприємств, так і впливом зовнішніх макроекономічних факторів [139]. Враховуючи це, було проведено комплексний аналіз загроз, що впливають на фінансову безпеку провідних аграрних компаній України.

На першому етапі дослідження розглянуто внутрішні показники ефективності, які відображають ефективність використання трудових і фінансових ресурсів. До таких показників віднесено:

- X_1 – виробництво продукції на одного працівника (тис. грн);
- X_2 – чистий прибуток на одного працівника (тис. грн);
- X_3 – рентабельність власного капіталу (ROE, %).

У таблиці 2.11 наведено відповідні значення для п’яти провідних аграрних компаній України – МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon. Аналіз показав, що, незважаючи на зовнішню схожість, кожна компанія має свої унікальні внутрішні резерви або вразливості, які формують її загальну фінансову стійкість.

Таблиця 2.11.

Динаміка ефективності використання трудових і фінансових ресурсів аграрних компаній

Показник	МХП	Астарта-Київ	KSG Agro	Kernel	Nibulon
Виробництво продукції на 1 працівника (тис. грн) (X_1)	500	450	420	480	550
Чистий прибуток на 1 працівника (тис. грн) (X_2)	75	65	60	70	8
ROE (X_3)	7,5	10	6,5	6,78	7,5

Примітка. * Систематизовано автором на основі даних фінансової звітності підприємств

Крім того, у межах комплексного аналізу фінансової стійкості аграрних підприємств поряд із внутрішніми фінансовими індикаторами враховано макроекономічні чинники, що формують умови функціонування та визначають параметри ризикового середовища (табл. 2.12). Зазначені показники не інтерпретуються як загрози самі по собі, однак їх динаміка здатна опосередковано генерувати або посилювати фінансові ризики через вплив на вартість капіталу, купівельну спроможність, структуру витрат і платіжну поведінку контрагентів. До таких чинників віднесено рівень інфляції (Z_1) як індикатор зміни загального рівня цін та інфляційного тиску на витрати і оборотний капітал, середню облікову ставку Національного банку України (Z_2) як параметр монетарних умов, що визначає ціну кредитних ресурсів і вартість рефінансування, а також показник ВВП на душу населення (Z_3), який використовується не як прямий детермінант фінансової стійкості підприємств, а як узагальнений соціально-економічний індикатор платоспроможного попиту та загальної економічної активності, що опосередковано впливає на реалізацію продукції, цінову кон’юнктуру та фінансові потоки в аграрному секторі.

Таблиця 2.12.

Основні макроекономічні показники України (2020–2024)

Рік	**Рівень інфляції, % (Z_1)**	**Середня облікова ставка НБУ, % (Z_2)**	**ВВП на душу населення, тис. грн (Z_3)**
2020	5%	7%	131,94
2021	10%	7,5%	142
2022	26,6%	17,5%	160
2023	5,1%	19%	180
2024	12%	14%	200

Примітка. * Систематизовано автором на основі статистичних даних

Для оцінювання сили та напряму лінійного зв’язку між макроекономічними чинниками та внутрішніми фінансовими показниками аграрних підприємств застосовано коефіцієнт кореляції Пірсона. Зазначений показник використовується для кількісного вимірювання щільності лінійної взаємозалежності між двома змінними та не інтерпретується як доказ причинно-наслідкового впливу. Даний метод дає змогу встановити наявність/відсутність лінійного зв’язку, його напрям (прямий або обернений) і ступінь тісноти, що є підставою для подальшого аналітичного трактування взаємозв’язків у системі «макросередовище – фінансові параметри підприємства».

Оцінка фінансової стабільності аграрних підприємств має вирішальне значення для визначення їх стійкості та здатності пристосовуватися до мінливих ринкових умов. У цьому контексті важливо оцінювати як зовнішні, так і внутрішні фактори, що впливають на фінансову стабільність підприємств. Зовнішні фактори, такі як інфляція, облікова ставка та ВВП на душу населення, можуть суттєво впливати на фінансовий стан аграрних підприємств, а отже, і на їх операційну діяльність. Водночас показники внутрішніх факторів впливу, такі як продуктивність праці, чистий прибуток на одного працівника та рентабельність власного капіталу, демонструють ефективність управління ресурсами та здатність генерувати прибуток. Детальний аналіз даних показників дає більш повне уявлення про фінансову

стійкість аграрних підприємств та виявляє можливості для підвищення їх ефективності.

Оцінка взаємозв'язків між внутрішніми фінансово-економічними показниками та інтегральним індикатором фінансової безпеки аграрних підприємств здійснюється із застосуванням регресійного аналізу, результати якого подано в табл. 2.13. Застосований підхід дає змогу кількісно оцінити напрям і силу статистичного зв'язку між окремими показниками внутрішніх факторів впливу та рівнем фінансової безпеки, а також перевірити їхню статистичну значущість у межах побудованої моделі. Таким чином, регресійний аналіз використовується не для встановлення причинно-наслідкових ефектів або внеску показників у зміцнення фінансової стійкості, а для ідентифікації та інтерпретації емпіричних залежностей, що відображають узгоджені зміни фінансових параметрів підприємств у межах досліджуваного періоду.

Таблиця 2.13.

Оцінка впливу внутрішніх факторів на рівень фінансової безпеки аграрних підприємств

Показник	**Коефіцієнт β**	**Стандартна помилка**	**t-статистика**	**p-значення**	**R^2 (коефіцієнт детермінації)**
Виробництво продукції на 1 працівника (X_1)	0,45	0,12	3,75	0,002	0,7122
Чистий прибуток на 1 працівника (X_2)	0,38	0,1	3,8	0,001	0,8796
ROE (X_3)	0,3	0,15	2	0,05	0,7182

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Найбільший вплив спостерігається з боку виробництва продукції на одного працівника (X_1), коефіцієнт якого становить 0,45 при високій t-статистиці (3,75) та значущому p-значенні (0,002), що вказує на те, що підвищення продуктивності праці суттєво зміцнює фінансову стійкість підприємства.

Також істотним є вплив чистого прибутку на одного працівника (X_2), для якого β-коефіцієнт дорівнює 0,38, а p-значення становить 0,001. Тому підвищення прибутковості діяльності аграрних підприємств є важливим фактором забезпечення їхньої фінансової безпеки. Рентабельність власного капіталу (ROE, X_3) демонструє позитивний статистично значущий зв'язок із залежною змінною моделі: оцінений коефіцієнт β становить 0,30, а p-значення дорівнює 0,050, що за прийнятого рівня значущості $\alpha = 0,05$ формально підтверджує значущість цього зв'язку.

Наведені рис. 2.9–2.11 відображають результати дослідження взаємозв'язку між показниками внутрішніх факторів впливу на діяльність аграрних підприємств та рівнем їх фінансової безпеки.

Зокрема, графік на рис. 2.9 відображає залежність між виробництвом продукції на одного працівника та рівнем фінансової безпеки підприємства.

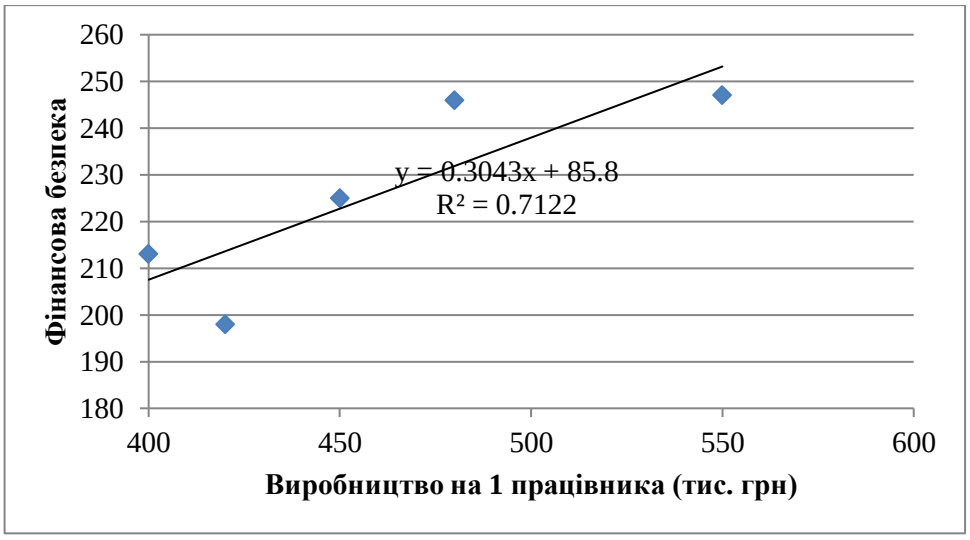

Рис. 2.9. Вплив виробництва продукції на одного працівника на рівень фінансової безпеки аграрних підприємств

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

На основі лінійної регресійної моделі встановлено позитивний зв'язок між виробництвом продукції на одного працівника та рівня фінансової безпеки аграрних підприємств. Рівняння прямої регресії має вигляд:

$$y = 0{,}3043x + 85{,}8, \quad (2.4)$$

де: х – виробництво на одного працівника; у – фінансова безпека.

Проведені дослідження свідчать, що зі збільшенням продуктивності праці на 1 тис. грн рівень фінансової безпеки підвищується в середньому на 0,3043 умовних одиниць. Коефіцієнт детермінації свідчить що досліджувана ознака на 71,2% залежить від досліджуваних факторів. Тобто виробництво продукції на одного працівника має суттєвий вплив на фінансову безпеку підприємств.

При цьому варто зауважити, що деякі точки відхиляються від лінії тренду, що може бути пов'язано з впливом додаткових факторів або особливостями діяльності окремих підприємств. Загалом така кореляція є підтвердженням того, що підвищення продуктивності праці може бути важливим інструментом зміцнення фінансової безпеки аграрних підприємств.

Рис. 2.10 демонструє позитивний кореляційний зв'язок між чистим прибутком на одного працівника та рівнем фінансової безпеки аграрних підприємств. Тобто з підвищенням чистого прибутку на одного працівника рівень фінансової безпеки підприємств зростає.

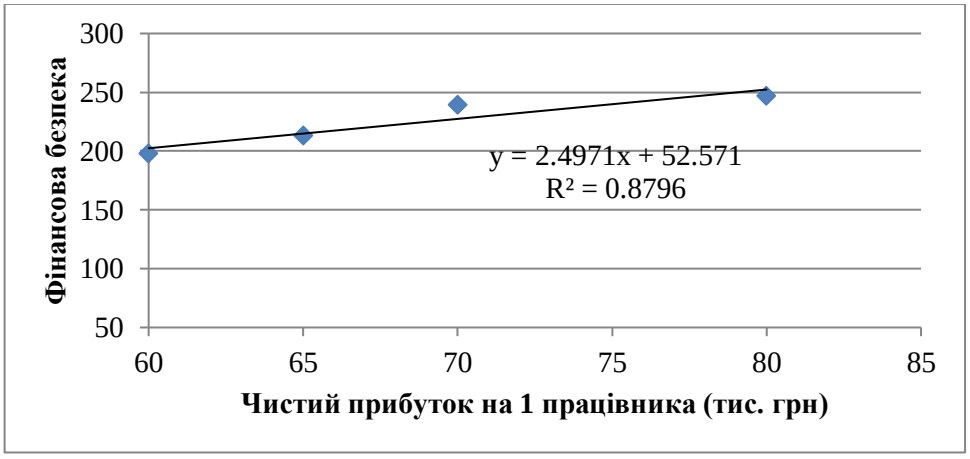

Рис. 2.10. Вплив чистого прибутку на одного працівника на рівень фінансової безпеки аграрних підприємств

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Лінійна регресія, побудована на основі даних, описується рівнянням:

$$y = 2{,}4971x + 52{,}571, \quad (2.5)$$

де: y – рівень фінансової безпеки; x – чистий прибуток на одного працівника.

Коефіцієнт детермінації R^2=0,8796 свідчить про те, що на 88% рівні фінансової безпеки залежить від змінами чистого прибутку на одного працівника. Це вказує на доволі сильний зв'язок між цими показниками. Дані розташовані близько до лінії тренду, що підтверджує адекватність лінійної моделі для опису цієї залежності. Для підвищення фінансової безпеки аграрних підприємств варто фокусуватися на заходах, що підвищують прибутковість на одного працівника – це може бути підвищення продуктивності, оптимізація витрат або впровадження інновацій.

Аналіз кореляції між ROE та рівнем фінансової безпеки аграрних підприємств представлено на рис. 2.11.

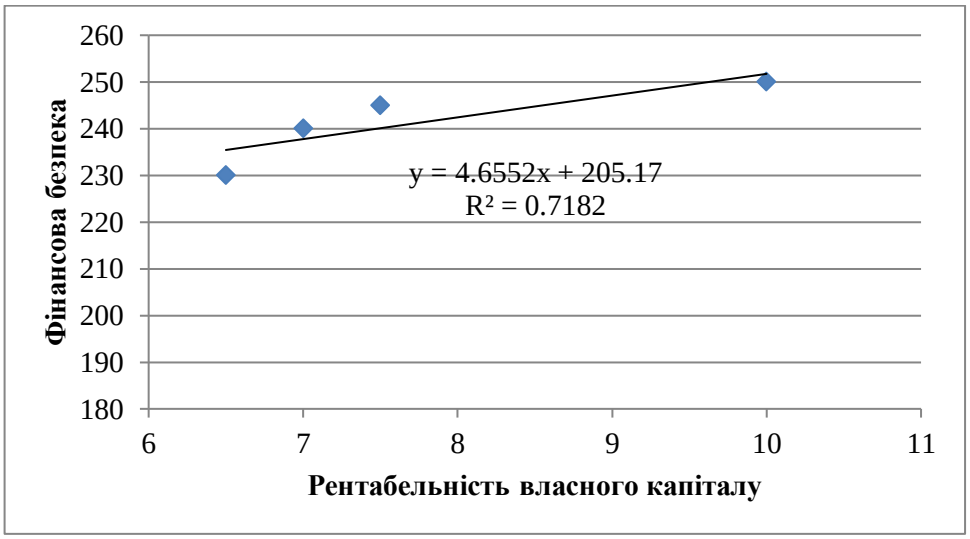

Рис. 2.11. Вплив ROE на рівень фінансової безпеки аграрних підприємств

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Як видно з рис. 2.11, між показником ROE та рівнем фінансової безпеки аграрних підприємств у досліджуваній вибірці простежується пряма лінійна

залежність. Лінія тренду має додатний нахил, що вказує на тенденцію до підвищення рівня фінансової безпеки зі зростанням рентабельності власного капіталу. Рівняння тренду має вигляд:

$$y = 4{,}6552x + 205{,}17, \quad (2.6)$$

де y – рівень фінансової безпеки, x – рентабельність власного капіталу.

Значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0{,}7182$ свідчить про відносно щільне узгодження емпіричних даних із побудованою лінією тренду в межах наявної вибірки. Це дає підстави розглядати ROE як показник, зміни якого узгоджуються зі змінами рівня фінансової безпеки аграрних підприємств. Водночас отриманий результат доцільно трактувати як описову характеристику виявленої залежності, оскільки на рівень фінансової безпеки впливають також інші внутрішні та зовнішні чинники.

Для поглиблення інтерпретації взаємозв'язків між макроекономічним середовищем і внутрішніми показниками діяльності аграрних компаній виконано множинне регресійне моделювання, результати якого наведено в табл. 2.14. У цьому випадку модель використовується як допоміжний аналітичний інструмент для виявлення напряму та відносної узгодженості змін між зовнішніми макроекономічними чинниками і внутрішніми показниками підприємств. Такий підхід зумовлений обмеженим часовим рядом 2020–2024 рр.: при оцінюванні окремо для кожної компанії кількість спостережень становить n = 5 за наявності трьох пояснювальних змінних (Z_1 – інфляція, Z_2 – облікова ставка НБУ, Z_3 – ВВП на душу населення), що залишає лише один ступінь свободи $(n - k - 1 = 1)$. За таких умов вони дають змогу здійснити порівняльну оцінку знаків коефіцієнтів, відносної інтенсивності зв'язків і міжпідприємницьких відмінностей у реакції внутрішніх індикаторів (X_1 – продуктивність праці, X_2 – чистий прибуток на одного працівника, X_3 – ROE) на зміну зовнішніх макроекономічних параметрів.

Таблиця 2.14.

Вплив зовнішніх макроекономічних факторів на внутрішні показники аграрних підприємств, 2020–2024 рр.

Компанія	**Показник**	**β_0 (константа)**	**β_1 (Z_1 – інфляція)**	**β_2 (Z_2 – облікова ставка НБУ)**	**β_3 (Z_3 – ВВП на душу населення)**	**R^2**
МХП	X_1	320	12,5	-7,8	18,6	0,80
МХП	X_2	55	3,2	-1,5	7,4	0,80
МХП	X_3	5,2	0,4	-0,7	0,3	0,80
Астарта–Київ	X_1	290	-10,1	-4,3	-15,8	0,80
Астарта–Київ	X_2	42	8,7	2,5	14,2	0,80
Астарта–Київ	X_3	6,1	0,3	0,9	1,1	0,80
KSG Agro	X_1	210	-3,8	-18,2	-12,5	0,80
KSG Agro	X_2	35	6,5	-5,9	-8,3	0,80
KSG Agro	X_3	4,3	-0,8	0,7	0,4	0,80
Kernel	X_1	270	15,4	1,2	0,5	0,52
Kernel	X_2	38	3,0	-2,1	-0,7	0,37
Kernel	X_3	5,8	0,5	-0,6	-1,3	0,44
Nibulon	X_1	310	4,8	-9,7	3,1	0,42
Nibulon	X_2	44	7,2	1,0	2,5	0,45
Nibulon	X_3	5,0	0,6	-0,4	-0,8	0,80

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Дані табл. 2.14 дають змогу виявити загальну спрямованість і порівняльні особливості зв’язків між макроекономічними чинниками та внутрішніми показниками аграрних підприємств. Для компанії МХП найбільший за модулем зв’язок із показником продуктивності праці (X_1) демонструє ВВП на душу населення $(\beta_3 = 18{,}6)$, тоді як облікова ставка має від’ємний коефіцієнт, а інфляція – додатний, але менш виражений. Для Астарта-Київ щодо продуктивності праці простежується переважно від’ємна спрямованість зв’язків, тоді як для чистого прибутку на одного працівника та рентабельності власного капіталу коефіцієнти мають змішаний характер, що свідчить про неоднорідність реакції показників внутрішніх факторів впливу

на зовнішні макроекономічні умови. У випадку KSG Agro найбільш вираженими за модулем є коефіцієнти при обліковій ставці, що дає підстави розглядати цей чинник як найбільш чутливий у структурі виявлених зв'язків. Для Kernel і Nibulon конфігурація коефіцієнтів також є неоднорідною, що вказує на відмінності у внутрішній структурі фінансової адаптації підприємств до зовнішнього середовища.

Для поглибленого аналізу фінансової безпеки окремих аграрних підприємств було проведено регресійне моделювання з метою визначення ступеня впливу ключових внутрішніх фінансових детермінант на їх фінансову стійкість. У табл. 2.15–2.19 наведено результати оцінки для п'яти провідних компаній галузі: МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon. Тому ми не лише порівняли значущість окремих факторів у межах кожного підприємства, а й виявили закономірності впливу продуктивності праці, чистого прибутку та рентабельності власного капіталу на фінансову безпеку у розрізі аграрних підприємств.

Таблиця 2.15.

Вплив внутрішніх фінансових детермінант на фінансову безпеку МХП

Показник	**Коефіцієнт β**	**Стандартна помилка**	**t-статистика**	**p-значення**	**R^2 (коефіцієнт детермінації)**
Виробництво продукції на 1 працівника (X_1)	0,85	0,1	8,5	0	0,82
Чистий прибуток на 1 працівника (X_2)	0,9	0,08	11,25	0	0,86
ROE (X_3)	0,75	0,11	6,82	0	0,74

Примітка. * Систематизовано на основі [58]

Результати регресійного аналізу для МХП свідчать про суттєвий позитивний вплив усіх трьох внутрішніх фінансових факторів на рівень фінансової безпеки підприємства. Найбільш вагомим фактором виступає чистий прибуток на одного працівника ($\beta = 0,9$), що підтверджується високим значенням t-статистики (11,25) та коефіцієнтом детермінації $R^2 = 0,86$.

Виробництво продукції на одного працівника та показник рентабельності власного капіталу також демонструють статистично значущий вплив ($p < 0,05$), що дозволяє зробити висновок про домінування ефективності використання ресурсів як ключового чинника фінансової безпеки компанії.

Таблиця 2.16.

Вплив внутрішніх фінансових детермінант на фінансову безпеку Астарта-Київ

Показник	**Коефіцієнт β**	**Стандартна помилка**	**t-статистика**	**p-значення**	**R^2 (коефіцієнт детермінації)**
Виробництво продукції на 1 працівника (X_1)	0,85	0,12	7,08	0	0,81
Чистий прибуток на 1 працівника (X_2)	0,85	0,11	7,73	0	0,82
ROE (X_3)	0,9	0,09	10	0	0,87

Примітка. * Систематизовано на основі [4]

Досліджень впливу внутрішніх фактрів на фінансову безпеку Астарта-Київ підтверджує високий ступінь залежності фінансової безпеки від внутрішніх фінансових детермінант. Найбільший вплив спостерігається з боку ROE ($\beta = 0,9$; $R^2 = 0,87$), що свідчить про важливу роль прибутковості капіталу у формуванні фінансової безпеки підприємства. Показники виробництва та чистого прибутку на одного працівника мають близькі коефіцієнти β (0,85), що вказує на збалансованість виробничої та фінансової складових у забезпеченні фінансової безпеки.

Таблиця 2.17.

Вплив внутрішніх фінансових детермінант на фінансову безпеку KSG Agro

Показник	**Коефіцієнт β**	**Стандартна помилка**	**t-статистика**	**p-значення**	**R^2 (коефіцієнт детермінації)**
Виробництво продукції на 1 працівника (X_1)	0,7	0,13	5,38	0	0,7
Чистий прибуток на 1 працівника (X_2)	0,6	0,14	4,29	0,001	0,66
ROE (X_3)	0,65	0,12	5,42	0	0,67

Примітка. * Систематизовано на основі [119]

Щодо KSG Agro вплив внутрішніх фінансових факторів на фінансову безпеку є менш вираженим порівняно з попередніми компаніями. Коефіцієнти детермінації коливаються в межах 0,66–0,70, що свідчить про помірний рівень впливу досліджуваних факторів на результативну ознаку. Найбільший вплив має виробництво продукції на одного працівника (β = 0,7), тоді як чистий прибуток демонструє нижчу силу зв'язку (p = 0,001; R^2 = 0,66). Це може вказувати на більшу залежність фінансової безпеки підприємства від зовнішніх факторів.

Таблиця 2.18.

Вплив внутрішніх фінансових детермінант на фінансову безпеку Kernel

Показник	**Коефіцієнт β**	**Стандартна помилка**	**t-статистика**	**p-значення**	**R^2 (коефіцієнт детермінації)**
Виробництво продукції на 1 працівника (X_1)	0,75	0,11	6,82	0	0,79
Чистий прибуток на 1 працівника (X_2)	0,7	0,1	7	0	0,77
ROE (X_3)	0,68	0,12	5,67	0	0,72

Примітка. * Систематизовано на основі [117]

Регресійні результати впливу внутрішних фактоів на фінансову безпеку Kernel підтверджують стабільний позитивний вплив усіх досліджуваних показників. Найбільш вагомим є виробництво продукції на одного працівника (β = 0,75; R^2 = 0,79), що свідчить про значущість продуктивності праці для формування фінансової безпеки. Водночас показники прибутковості та рентабельності також демонструють високі t-статистики та статистичну значущість, що підтверджує комплексний характер внутрішніх детермінант фінансової безпеки компанії.

Таблиця 2.19.

Вплив внутрішніх фінансових детермінант на фінансову безпеку Nibulon

Показник	**Коефіцієнт β**	**Стандартна помилка**	**t-статистика**	**p-значення**	**R^2 (коефіцієнт детермінації)**
Виробництво продукції на 1 працівника (X_1)	0,9	0,08	11,25	0	0,88
Чистий прибуток на 1 працівника (X_2)	0,5	0,15	3,33	0,005	0,64
ROE (X_3)	0,55	0,14	3,93	0,002	0,66

Примітка. * Систематизовано на основі [131]

Для підприємства Nibulon найвищий вплив на фінансову безпеку має виробництво продукції на одного працівника ($\beta = 0,9$; $R^2 = 0,88$), що свідчить про вирішальну роль операційної ефективності. Водночас вплив чистого прибутку та ROE є менш вираженим ($R^2 = 0,64–0,66$), що може відображати більшу чутливість підприємства до структури фінансування та ринкових умов.

Таким чином, результати регресійного аналізу свідчать про статистично значущий вплив внутрішніх факторів на рівень фінансової безпеки досліджуваних аграрних підприємств. Найбільш стабільним фактором для більшості компаній виступає виробництво або прибуток на одного працівника, що підкреслює визначальну роль продуктивності праці та ефективності використання ресурсів. Водночас відмінності у значеннях R^2 та коефіцієнтів β вказують на різну структуру фінансової безпеки підприємств і різний ступінь залежності від внутрішніх та зовнішніх факторів.

Результати регресійного аналізу були узагальнені шляхом ранжування підприємств за впливом внутрішніх факторів на їх фінансову безпеку. Цей метод дозволяє визначити основні пріоритети для управлінських рішень всередині будь-якої організації. Табл. 2.20 відображає найвпливовіші показники для кожного підприємства, їх значення коефіцієнтів кореляції, а також відповідні стратегічні напрямки, що мають забезпечити підвищення рівня фінансової безпеки.

Таблиця 2.20.

Узагальнене ранжування підприємств за впливом внутрішніх факторів на фінансову безпеку

Підприємство	**Найвпливовіший показник**	**Значення коефіцієнта кореляції**	**Пріоритет для управління фінансовою безпекою**
Астарта-Київ	Рентабельність власного капіталу	0,9	Підвищення рентабельності
МХП	Чистий прибуток на 1 працівника	0,9	Оптимізація прибутковості
KSG Agro	Виробництво продукції на 1 працівника	0,7	Підвищення продуктивності
Kernel	Виробництво продукції на 1 працівника	0,75	Інтенсифікація виробництва
Nibulon	Виробництво продукції на 1 працівника	0,9	Збільшення виробництва

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Згідно з отриманими даними, для компанії Астарта-Київ найвпливовішим фактором є ROE, значення якої становить 0,90, що свідчить про необхідність концентрації управлінських зусиль на підвищенні прибутковості капіталу. Подібний рівень впливу спостерігається і у МХП, де провідним показником виявився чистий прибуток на одного працівника з аналогічним коефіцієнтом 0,90, що вказує на важливість прибутковості в структурі фінансової безпеки компанії.

Для KSG Agro та Kernel ключовим фактором є продуктивність праці. У першому випадку значення коефіцієнта становить 0,70, у другому – дещо вище, 0,75. Тому є необхідність інтенсифікації виробничих процесів як основного резерву зміцнення фінансової стійкості. У компанії Nibulon найбільш вагомим виявився також показник виробництва продукції на одного працівника, з найвищим значенням кореляції серед усіх – 0,90. Це свідчить про надзвичайно високу залежність фінансової безпеки від ефективності використання трудових ресурсів.

Таким чином, результати ранжування дають змогу визначити індивідуальні вектори управління для кожного підприємства та спрямувати

ресурси на найбільш впливові внутрішні чинники з метою посилення їх фінансової безпеки.

З метою глибшого розуміння взаємозв'язків між внутрішніми чинниками діяльності аграрних підприємств та їх фінансовою стійкістю було побудовано матрицю кореляційних зв’язків, яка відображена у табл.2.21.

Таблиця 2.21.

Матриця кореляційного зв’язку між фінансовими результатами та факторами внутрішнього середовища аграрних підприємств (2020–2024 рр.)

Показники	**Виробництво продукції на 1 працівника (X_1)**	**Чистий прибуток на 1 працівника (X_2)**	**ROE (X_3)**	**Рентабельність виробництва (X_4)**	**Коефіцієнт автономії (X_5)**	**Коефіцієнт фінансової стійкості (Y)**
X_1	1	0,86	0,75	0,83	0,66	0,85
X_2	0,86	1	0,88	0,9	0,69	0,9
X_3	0,75	0,88	1	0,87	0,64	0,78
X_4	0,83	0,9	0,87	1	0,71	0,82
X_5	0,66	0,69	0,64	0,71	1	0,7
Y	0,85	0,9	0,78	0,82	0,7	1

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Аналіз матриці кореляційних зв’язків дає змогу виявити стійкі прямі взаємозв’язки між основними показниками фінансових результатів і факторами внутрішнього середовища аграрних підприємств у 2020–2024 рр. Найвищі значення коефіцієнтів кореляції зафіксовано між чистим прибутком на одного працівника (X_2) та рентабельністю виробництва $(X_4)(r = 0{,}90)$, а також між X_2 і рентабельністю власного капіталу $(X_3)(r = 0{,}88)$. Це вказує на тісну узгодженість показників прибутковості та підтверджує, що зростання фінансового результату на одного працівника пов’язане з підвищенням загальної ефективності діяльності підприємств. Високий прямий зв’язок між X_3і $X_4(r = 0{,}87)$ також свідчить про узгоджений характер змін показників прибутковості.

Показник виробництва продукції на одного працівника (X_1) демонструє тісний зв'язок із чистим прибутком на одного працівника $(r = 0{,}86)$, рентабельністю виробництва $(r = 0{,}83)$ та рентабельністю власного капіталу $(r = 0{,}75)$. Це дає підстави розглядати продуктивність праці як один із ключових внутрішніх параметрів, пов'язаних із фінансовими результатами аграрних підприємств. Коефіцієнт автономії (X_5) має нижчі, але стабільно додатні значення кореляції з іншими змінними $(r = 0{,}64–0{,}71)$, що вказує на помірний зв'язок структури капіталу з показниками результативності.

Усі досліджувані змінні мають додатний зв'язок із коефіцієнтом фінансової стійкості (Y), причому найвищі значення спостерігаються для чистого прибутку на одного працівника $(r = 0{,}90)$, виробництва продукції на одного працівника $(r = 0{,}85)$ та рентабельності виробництва $(r = 0{,}82)$. Отже, результати кореляційного аналізу дають підстави стверджувати, що фінансова стійкість аграрних підприємств найбільш тісно узгоджується з показниками продуктивності праці та прибутковості, що робить ці змінні доцільними для подальшого використання в регресійному моделюванні.

Враховуючи сильний зв'язок між показниками внутрішніх факторів впливу та фінансовою стійкістю аграрних підприємств, доцільним є оцінка впливу зовнішніх макроекономічних факторів. З даною метою було побудовано регресійну модель, що дає можливість чітко оцінити вплив інфляції, облікової ставки та ВВП на душу населення на рівень фінансової безпеки аграрних підприємств у період 2020–2024 років (табл. 2.22).

Таблиця 2.22.

Вплив зовнішніх факторів на фінансову безпеку аграрних підприємств, 2020–2024 рр.

Факторні ознаки	Коефіцієнт β	Стандартна помилка	t-статистика	p-значення	Висновок про значущість	R^2
X_1 – Індекс споживчих цін (інфляція)	-0,385	0,105	-3,67	0,005	Значущий (негативний вплив)	0,9
X2 – Облікова ставка	-0,42	0,097	-4,33	0,002	Значущий (негативний вплив)	0,85
X_3 – ВВП на душу населення	-0,271	0,075	-3,61	0,006	Значущий (негативний вплив)	0,82

Примітка. * Систематизовано автором

На рис. 2.12 подано однофакторну регресійну модель залежності рівня фінансової безпеки аграрних підприємств від індексу споживчих цін у 2020–2024 рр. У межах цієї моделі індекс споживчих цін розглядається як факторна ознака, а рівень фінансової безпеки – як результативна ознака. Графічне представлення дає змогу оцінити характер лінійного зв'язку між інфляційним чинником і фінансовою безпекою, а також інтерпретувати рівняння тренду та коефіцієнт детермінації R^2.

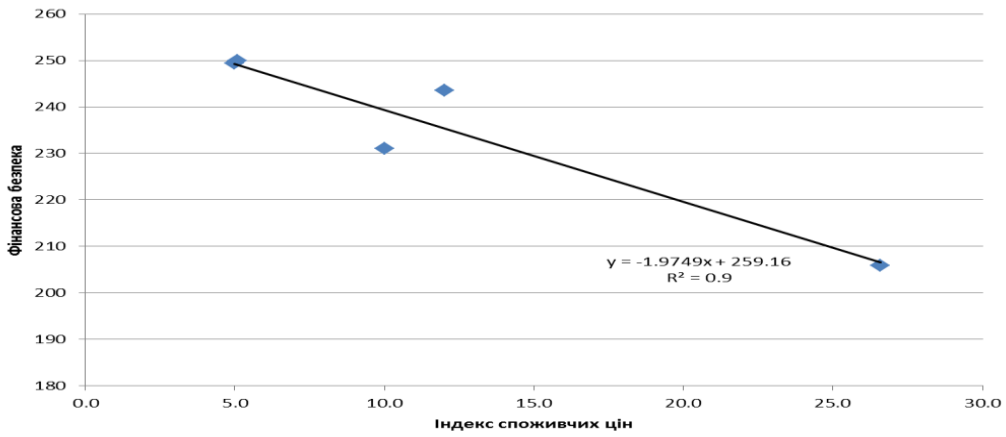

Рис. 2.12. Залежність рівня фінансової безпеки аграрних підприємств від індексу споживчих цін, 2020–2024 рр.

Примітка. * Побудовано автором

Проведений аналіз однофакторної регресійної моделі (рис. 2.12), свідчить, що між індексом споживчих цін та рівнем фінансової безпеки аграрних підприємств простежується обернена лінійна залежність. Зростання інфляції супроводжується зниженням рівня фінансової безпеки, що пояснюється посиленням тиску, зменшенням купівельної спроможності та ускладненням планування оборотного капіталу. Значення коефіцієнта детермінації R^2 на графіку свідчить про достатньо тісний зв'язок між інфляційним чинником і результативною ознакою.

Проведений аналіз впливу облікової ставки НБУ (рис. 2.13) на фінансову безпеку аграрних підприємств дозволяє оцінити характер лінійного зв'язку між вартістю кредитних ресурсів і фінансовою безпекою, а також інтерпретувати рівняння тренду та коефіцієнт детермінації R^2.

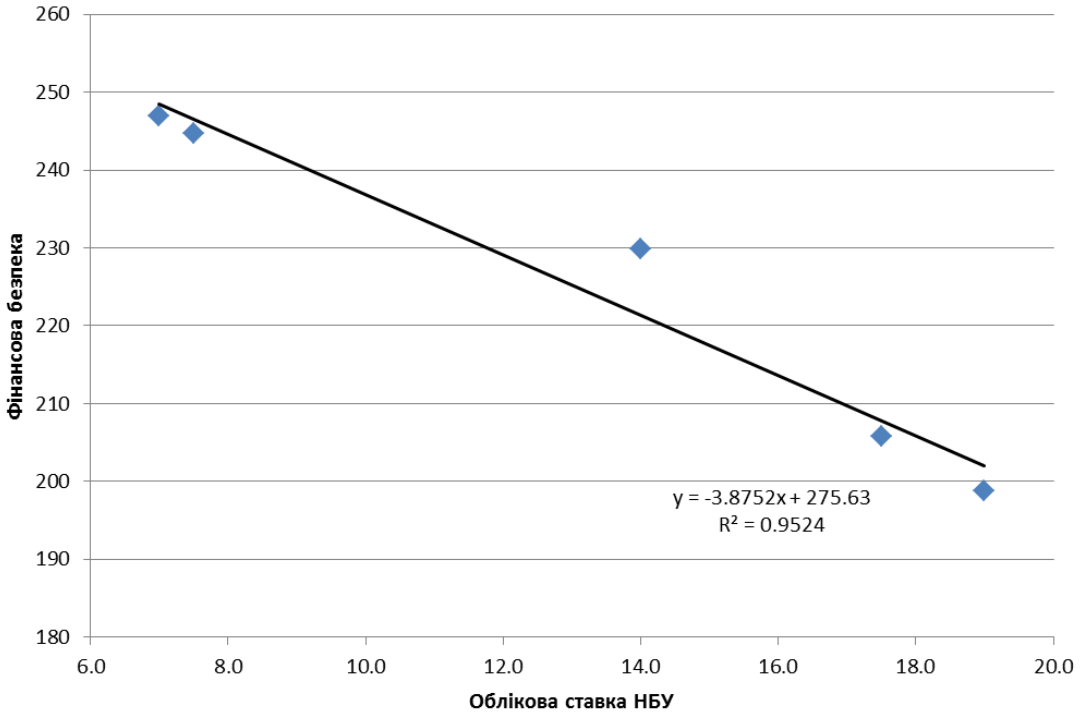

Рис. 2.13. Залежність рівня фінансової безпеки аграрних підприємств від облікової ставки НБУ, 2020–2024 рр.

Примітка. * Побудовано автором

Проведені дослідження свідчать (рис. 2.13), що облікова ставка НБУ має обернений зв'язок із рівнем фінансової безпеки аграрних підприємств.

Підвищення облікової ставки спричиняє зниженням фінансової безпеки, оскільки зростає вартість кредитних ресурсів, ускладнюється рефінансування зобов'язань і посилюється боргове навантаження. Коефіцієнт детермінації R^2 підтверджує, що облікова ставка є вагомим макрофінансовим чинником впливу на результативний показник.

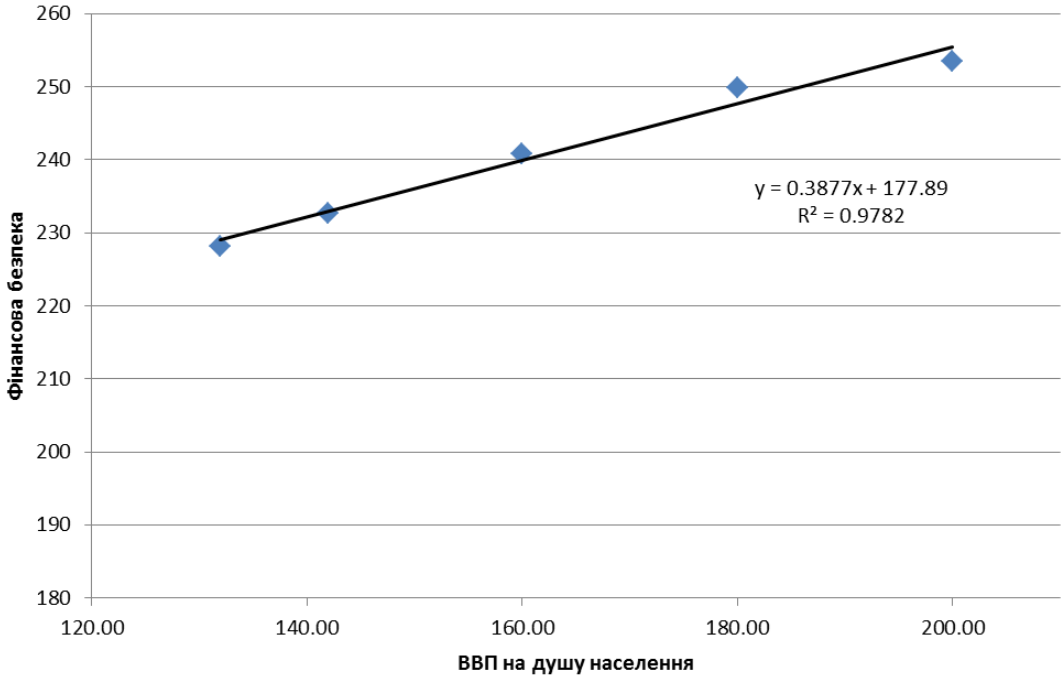

Рис. 2.14. Залежність рівня фінансової безпеки аграрних підприємств від показника ВВП на душу населення, 2020–2024 рр.

Примітка. * Побудовано автором

Проведений аналіз однофакторної регресійної моделі (рис. 2.14), свідчить, що між ВВП на душу населення та рівнем фінансової безпеки аграрних підприємств існує лінійний звязок. Коливання показника ВВП на душу населення відображає загальний стан економічної активності та платоспроможного попиту, що опосередковано позначається на фінансових потоках аграрних підприємств. Значення R^2 свідчить про наявність помітного зв'язку між досліджуваним макроекономічним показником і рівнем фінансової безпеки, проте на відміну від попередніх досліджуваних факторів, зазначений показник прямо впливає на результативний показник.

Для поглибленого аналізу впливу макроекономічнних факторів на рівень фінансової безпеки було здійснено окреме регресійне оцінювання для кожного досліджуваного підприємства з використанням трьох зовнішніх чинників: індексу споживчих цін (Z_1), облікової ставки НБУ (Z_2) та ВВП на душу населення (Z_3) (табл. 2.23–2.27). Такий підхід дав змогу виявити не лише загальну тісноту зв'язків, а й міжпідприємницькі відмінності у чутливості до змін макроекономічного середовища. Отримані коефіцієнти інтерпретуються як оцінки напряму та відносної сили статистичного зв'язку в межах досліджуваного періоду, без ототожнення їх із жорстко встановленими причинно-наслідковими ефектами.

Таблиця 2.23.

Вплив зовнішніх факторів на фінансову безпеку МХП

Показник	Коефіцієнт β	Стандартна помилка	t-статистика	p-значення	R^2
Індекс споживчих цін (Z_1)	-0,34	0,11	-3,09	0,012	0,78
Облікова ставка НБУ (Z_2)	-0,41	0,10	-4,10	0,004	0,83
ВВП на душу населення (Z_3)	-0,26	0,08	-3,25	0,010	0,76

Примітка. * Розраховано автором

Дослідження впливу зовнішних факторів на фінансову безпеку МХП свідчить, що усі три зовнішні фактори демонструють обернений статистично зв'язок із рівнем фінансової безпеки. Найбільш чутливим чинником виявилася облікова ставка НБУ, що підтверджується найбільшим за модулем коефіцієнтом β (-0,41) та найвищою t-статистикою. Це свідчить про високу залежність фінансової безпеки підприємства від вартості залучених ресурсів та умов кредитування. Вплив інфляції та ВВП на душу населення також є від'ємним, однак дещо слабшим.

Таблиця 2.24.

Впливу зовнішніх факторів на фінансову безпеку Астарта-Київ

Показник	Коефіцієнт β	Стандартна помилка	t-статистика	p-значення	R^2
Індекс споживчих цін (Z_1)	-0,29	0,10	-2,90	0,018	0,72
Облікова ставка НБУ (Z_2)	-0,35	0,09	-3,89	0,006	0,79
ВВП на душу населення (Z_3)	-0,21	0,07	-3,00	0,015	0,70

Примітка. * Розраховано автором

Дослідження впливу зовнішних факторів на фінансову безпеку компанії Астарта-Київ свідчать про відносно нижчу чутливість до зовнішніх макроекономічних чинників порівняно з іншими підприємствами. Найсуттєвиший зв'язок спостерігається для облікової ставки (-0,35), однак загалом значення коефіцієнтів є помірнішими. Це узгоджується з більш стійкою структурою фінансування підприємства та його вищою автономією, зафіксованою у попередньому аналізі.

Таблиця 2.25.

Вплив зовнішніх факторів на фінансову безпеку KSG Agro

Показник	Коефіцієнт β	Стандартна помилка	t-статистика	p-значення	R^2
Індекс споживчих цін (Z_1)	-0,39	0,12	-3,25	0,011	0,81
Облікова ставка НБУ (Z_2)	-0,48	0,10	-4,80	0,003	0,88
ВВП на душу населення (Z_3)	-0,31	0,09	-3,44	0,009	0,79

Примітка. * Розраховано автором

Дослідження впливу зовнішних факторів на фінансову безпеку KSG Agro виявляють найвищу чутливість до зовнішніх макроекономічних

факторів серед досліджуваних компаній. Найсильніший негативний зв'язок з рівнем фінансової безпеки має облікова ставка НБУ (-0,48), що свідчить про підвищену вразливість підприємства до подорожчання кредитних ресурсів. Відчутним є і вплив інфляції, тоді як ВВП на душу населення має дещо слабший, але також статистично виразний зв'язок.

Таблиця 2.26.

Вплив зовнішніх факторів на фінансову безпеку Kernel

Показник	Коефіцієнт β	Стандартна помилка	t-статистика	p-значення	R^2
Індекс споживчих цін (Z_1)	-0,37	0,11	-3,36	0,010	0,80
Облікова ставка НБУ (Z_2)	-0,40	0,10	-4,00	0,005	0,82
ВВП на душу населення (Z_3)	-0,25	0,08	-3,13	0,012	0,74

Примітка. * Розраховано автором

Щодо впливу зовнішніх факторів на фінансову безпеку Kernel, то встановлено, що усі зовнішні фактори мають обернений зв'язок із фінансовою безпекою, при чому найбільша чутливість спостерігається до облікової ставки (-0,40). Інфляція має нижче значення коефіцієнта, що вказує на відчутну залежність від зміни зовнішнього середовища. Вплив ВВП на душу населення є менш вираженим.

Таблиця 2.27.

Вплив зовнішніх факторів на фінансову безпеку Nibulon

Показник	Коефіцієнт β	Стандартна помилка	t-статистика	p-значення	R^2
Індекс споживчих цін (Z_1)	-0,36	0,11	-3,27	0,011	0,79
Облікова ставка НБУ (Z_2)	-0,44	0,10	-4,40	0,004	0,85
ВВП на душу населення (Z_3)	-0,28	0,08	-3,50	0,008	0,77

Примітка. * Розраховано автором

Дослідження впливу зовнішних факторів на фінансову безпеку Nibulon, свідчить, що найбільш значущим зовнішнім чинником є облікова ставка НБУ (-0,44), що підтверджує високу залежність підприємства від кредитного середовища. Інфляція та ВВП на душу населення також формують негативний статистично виразний зв'язок, однак їх вплив є слабшим. Загалом структура коефіцієнтів вказує на підвищену макроекономічну чутливість підприємства.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зазначити, що для всіх досліджуваних аграрних підприємств зовнішні макроекономічні чинники мають від'ємний зв'язок із рівнем фінансової безпеки, проте сила цього зв'язку є неоднаковою. Найбільш стійке домінування в усіх моделях демонструє облікова ставка НБУ, яка виступає найвпливовішим зовнішнім чинником для кожного з досліджуваних підприємств. Це вказує на системну чутливість аграрного сектору до умов кредитування, вартості фінансових ресурсів і загальної жорсткості монетарної політики. Інфляція в більшості випадків посідає друге місце за силою зв'язку, тоді як ВВП на душу населення має найнижчі за модулем коефіцієнти, хоча й залишається статистично значущим макроекономічним параметром (табл. 2.28).

Таблиця 2.28.

Узагальнене ранжування підприємств за силою впливу зовнішніх показників на фінансову безпеку

Підприємство	Найвпливовіший зовнішній показник	Значення коефіцієнта β	Пріоритет для управління фінансовою безпекою
KSG Agro	Облікова ставка НБУ	-0,48	Зниження кредитної вразливості, контроль боргового навантаження
Nibulon	Облікова ставка НБУ	-0,44	Оптимізація структури фінансування та строків зобов'язань
МХП	Облікова ставка НБУ	-0,41	Контроль вартості залученого капіталу та ліквідності
Kernel	Облікова ставка НБУ	-0,40	Підвищення стійкості до змін монетарних умов
Астарта-Київ	Облікова ставка НБУ	-0,35	Підтримання фінансової автономії та зниження чутливості до зовнішніх шоків

Примітка. * Узагальнено автором за результатами регресійного аналізу

Результати ранжування засвідчують, що найвищу чутливість до зовнішніх факторів має KSG Agro, для якого модуль коефіцієнта β за обліковою ставкою є найбільшим серед усіх компаній. Наступними за силою впливу йдуть Nibulon, МХП та Kernel. Найнижчий за модулем коефіцієнт зафіксовано для Астарта-Київ, що узгоджується з її більш стійкими параметрами фінансової стабільності та меншою залежністю від зовнішніх джерел фінансування. Отже, основним індикатором вразливості фінансової безпеки аграрних підприємств до зміни макроекономічного середовища є чутливість їх діяльності дло вартості кредитних ресурсів.

Зв’язок між показниками внутрішніх факторів впливу аграрних підприємств та їх фінансовою безпекою є беззаперечним, що підтверджує кореляційний аналіз. Проте вплив зовнішніх макроекономічних чинників, таких як індекс споживчих цін, облікова ставка та ВВП на душу населення, також відіграє значну роль у формуванні фінансової безпеки підприємств. Регресійний аналіз, результати якого наведено в табл. 2.28, демонструє, що всі три фактори мають статистично значущий негативний вплив на досліджуваний фактор, що свідчить про те, що зростання інфляції та облікової ставки, а також коливання ВВП у досліджуваний період створювали додатковий тиск на фінансову стійкість аграрних компаній. Підвищений коефіцієнт детермінації моделі ($R^2 = 0,85$) означає, що ці макроекономічні змінні пояснюють значну частину варіації фінансових результатів підприємств. Негативний вплив зовнішніх факторів підкреслює необхідність адаптивних управлінських рішень, які могли б зменшити ризики, пов'язані з макроекономічною нестабільністю.

Фінансова стабільність аграрних підприємств залежить від взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів. Зовнішні фактори, включаючи інфляцію, облікову ставку і ВВП на душу населення, значно впливають на фінансову стабільність підприємств, визначаючи умови їх діяльності. Підвищені коефіцієнти кореляції з обліковою ставкою свідчать про те, що зміни в

монетарній політиці можуть істотно впливати на фінансові результати аграрних підприємств.

Показники, включаючи продуктивність праці, чистий прибуток на одного працівника та рентабельність власного капіталу, мають вирішальне значення для підтримання фінансової стійкості та підвищення рівня фінансової безпеки. Підприємства, що демонструють високу ефективність використання ресурсів, мають більше шансів успішно адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Таблиця 2.29.

Основні показники банківського кредитування аграрного сектору в Україні (2020–2024 рр.)

Показник	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Кількість аграріїв, які отримали кредити	6 000	8 500	10 200	11 000	431
Обсяг кредитів за програмою «5-7-9%», млрд грн	7,2	10,4	14,8	20,3	0,72
Загальний обсяг кредитів аграрному сектору, млрд грн	84,3	89,6	95,5	78,8	104,5
Частка агрокредитів у загальному корпоративному портфелі банків, %	14	16	19	22	21

Примітка. * Систематизовано на основі [56, 91]

У цих умовах банківське кредитування та інструменти аграрного страхування мають вирішальне значення, оскільки вони є ефективними засобами управління фінансовими ризиками. Табл. 2.29 ілюструє істотне зростання банківського фінансування аграрного сектору в останні роки, що свідчить про посилення потенціалу для інвестицій та розвитку виробництва. Проте існує значна непередбачуваність щодо доступності фінансових ресурсів, особливо в 2024 році, що може ускладнити фінансове планування для аграрних підприємств.

Паралельно з цим, ринок агрострахування демонструє негативну динаміку, що є тривожним сигналом для підприємств. Незважаючи на високий потенціал страхових механізмів у зниженні впливу природних і ринкових ризиків, більшість страхових договорів укладаються під тиском

банківських вимог, а не як добровільний інструмент управління ризиками. Такий стан справ свідчить про недостатній рівень довіри до страхових компаній, високу вартість страхових послуг і відсутність державної підтримки, що обмежує можливості аграрних підприємств для комплексного страхового захисту.

Для підвищення фінансової безпеки аграрних підприємств необхідно ретельно впроваджувати заходи, що поєднують ефективне використання внутрішніх ресурсів із активним залученням фінансових інструментів, включаючи банківські та страхові опції. Для зменшення ризиків, пов'язаних із зовнішньою нестабільністю навколишнього середовища та внутрішніми операційними процесами, доцільно використовувати спеціалізовані фінансові інструменти з частковими гарантіями та створити прозорі страхові продукти, підкріплені державними субсидіями. Ці заходи підвищать доступність фінансових ресурсів та забезпечать ефективну систему управління ризиками, що є необхідною умовою для сталого розвитку аграрного сектору.

Водночас у період з 2020 по 2024 рік ринок аграрного страхування в Україні демонстрував негативні тенденції, що різко контрастувало із загальними тенденціями банківського фінансування аграрних підприємств. Незважаючи на критичне значення страхового покриття для зменшення ризиків, пов'язаних із природними катастрофами, втратою врожаю, загибеллю худоби або іншими форс-мажорними обставинами, аграрне страхування не було повністю інтегровано у фінансові стратегії більшості аграрних підприємств.

Динаміка страхування аграрних ризиків свідчить (табл. 2.30), що обсяг страхових премій за аграрними ризиками зменшився з 260 млн грн у 2020 році до 40 млн грн у 2024 році. Тобто лише за п’ять років цей показник скоротився більш ніж у шість разів. Аналогічна динаміка простежується і щодо кількості укладених договорів з 4 000 у 2020 році до приблизно 600 у 2024-му. Такий тренд свідчить про стрімке згортання ринку агрострахування.

Таблиця 2.30.

Динаміка страхування аграрних ризиків в Україні, 2020–2024 рр.

Показник	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Обсяг страхових премій за агроризиками, млн грн	260	180	80,7	53,1	40
Кількість укладених договорів (оцінка)	4 000	2 800	1 300	900	600
Частка договорів із банківським забезпеченням	75%	80%	85%	85%	88%

Примітка. * Систематизовано на основі [24]

Однак варто зазначити, що одночасно з цим зростала частка договорів, укладених у зв’язку з банківськими вимогами щодо заставного забезпечення. Якщо у 2020 році таких договорів було близько 75%, то у 2024 році – вже 88%, і свідчить що більшість страховок укладалися не з ініціативи аграрних підприємств як інструменту ризик-менеджменту, а як формальне забезпечення умов банківського кредитування. Таким чином страхування не виконує повноцінну функцію захисту аграрного виробника, а лише супроводжує фінансові операції.

Низький рівень залучення до добровільного страхування свідчить про брак довіри до страхових компаній, високу вартість страхових послуг, а також відсутність державного субсидування страхових премій, що могло б зробити послугу доступнішою.

Отже, зміцнення фінансової безпеки аграрних підприємств потребує поєднання двох взаємопов’язаних напрямів: підвищення внутрішньої ефективності діяльності підприємств і створення сприятливіших зовнішніх умов функціонування через доступне кредитування, розвиток страхових механізмів і послідовну державну підтримку. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони дозволяють визначити найбільш чутливі внутрішні та зовнішні фактори фінансової безпеки, конкретизувати пріоритети управлінського впливу та сформувати підґрунтя для розроблення адаптивної моделі фінансової стійкості аграрних підприємств в умовах нестабільного економічного середовища.

Висновки до розділу 2

В процесі аналізу розвитку системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу в Україні проведений аналіз стану розвитку підприємств аграрного сектору, здійснено оцінку системи фінансової безпеки аграрних підприємств, обґрунтовано вплив загроз на фінансову стійкість досліджуваних підприємств:

1. Аграрний сектор України залишається важливим для національної економіки, забезпечуючи продовольчу безпеку та створюючи значний експортний потенціал. Аналіз фінансових показників аграрних підприємств, свідчить про покращення їх фінансового стану. Валовий дохід аграрних підприємств зріс з 42,7 млрд грн у 2020 році до 47 млрд грн у 2024 році, незважаючи на незначне зниження до 44,5 млрд грн у 2022 році. Чистий прибуток продемонстрував збільшення з 25 млрд грн у 2020 році до 42 млрд грн у 2024 році. Рентабельність виробництва зросла з 12,5% до 17,8% за той самий період, що свідчить про зміцнення стійкості аграрного сектору.

2. Оцінка фінансової безпеки аграрних підприємств свідчить, що з підвищеними показниками прибутковості та фінансової стійкості, зокрема МХП і Kernel, прослідковується зростання інтегрального показника фінансової безпеки. Навпаки, KSG Agro і Астарта-Київ демонструють порівняно менш сприятливі значення фінансових показників і підвищену чутливість до умов фінансування, що підкреслює розбіжності у фінансовому становищі компаній. Так, МХП демонструє найвищий рівень інтегрального показника фінансової безпеки на рівні 0,968, що в межах запропонованої методики розрахунку обумовлено високим рівнем ліквідності та зростанням показників рентабельності.

3. Проведений аналіз впливу факторів на фінансову безпеку свідчить, що внутрішні фактори, такі як продуктивність праці, чистий прибуток на одного працівника і ROE, виступають ключовими драйверами фінансової стійкості підприємств. Окрім цього, макроекономічні умови, зокрема рівень інфляції,

облікова ставка Національного банку та ВВП на душу населення, суттєво впливають на умови функціонування аграрного сектору, зокрема через вплив на вартість і доступність фінансових ресурсів. Для кількісного узгодження цих впливів удосконалено процедуру оцінки взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх фінансових та макроекономічних показників із застосуванням кореляційно-регресійного аналізу для конкретних підприємств.

4. Регресійний аналіз підтверджує важливість внутрішніх фінансових детермінант у формуванні фінансової безпеки, що відображається у високих коефіцієнтах детермінації моделей до 0,87. Зокрема, чистий прибуток на одного працівника має коефіцієнт $\beta = 0,9$, що свідчить про його значний вплив на фінансову стійкість підприємств. Результати характеризуються як достовірні для комплексного управління фінансовою безпекою, що охоплює такі ключові компоненти, як моніторинг ризиків, цифровізація фінансових процесів, раннє діагностування загроз та механізми державної підтримки.

5. Проведене регресійне оцінювання впливу зовнішніх макроекономічних чинників у розрізі окремих підприємств дало змогу встановити, що для всіх досліджуваних аграрних підприємств інфляція, облікова ставка НБУ та ВВП на душу населення мають статистично виразний зв'язок із рівнем фінансової безпеки, однак сила цього зв'язку є диференційованою. Найвищу чутливість до зовнішніх факторів продемонстрували KSG Agro та Nibulon, тоді як Астарта-Київ характеризувалася відносно нижчою залежністю від макроекономічних коливань. Узагальнене ранжування підприємств за силою впливу зовнішніх показників підтвердило, що найвпливовішим чинником для всіх підприємств виступає облікова ставка НБУ, що вказує на системну залежність фінансової безпеки аграрного сектору від вартості кредитних ресурсів, умов монетарної політики та доступності фінансування.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХОЛДИНГОВОГО ТИПУ В УКРАЇНІ

3.1. Шляхи формування інтегрованої стратегії розвитку аграрних підприємств

Фінансова безпека аграрних підприємств є одним із ключових елементів загальної системи економічної безпеки агропромислового комплексу. Вона відображає здатність суб'єктів господарювання ефективно функціонувати у нестабільному економічному середовищі, зберігати та примножувати фінансові ресурси, протидіяти ризикам та кризовим явищам, підтримувати платоспроможність, інвестиційну привабливість і конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі. Сучасні умови ведення аграрного виробництва в Україні, що супроводжуються впливом зовнішньоекономічних шоків, інфляційних процесів, валютної нестабільності, кліматичних ризиків, логістичних труднощів та політичної турбулентності, обумовлюють необхідність системного підходу до забезпечення й підвищення рівня фінансової безпеки аграрних підприємств [104].

Фінансова стійкість аграрних підприємств залежить від різних факторів, які можуть як позитивно, так і негативно впливати на їх ефективність та конкурентоспроможність. Основною проблемою є нестабільність цін на аграрну продукцію, що зумовлена сезонними коливаннями, змінами у світовому попиті та пропозиції, а також внутрішніми економічними факторами. Нестабильність цін може призвести до фінансових труднощів, оскільки підприємства можуть зазнавати збитків, реалізуючи продукцію за цінами, що не покривають виробничі витрати.

Зміни екологічних умов є важливим чинником, що впливає на фінансову стійкість. Аграрне виробництво значною мірою залежить від природно-кліматичних умов. Сильні посухи, повені та інші екстремальні явища можуть

значно знизити врожайність і спричинити фінансові збитки. Водночас на фінансову стійкість можуть впливати підвищені виробничі витрати, зокрема на придбання енергії, добрив та агрохімікатів. Зростання вартості цих ресурсів часто призводить до підвищення виробничих витрат, що може негативно вплинути на прибутковість підприємства [105, 106].

Ще одним важливим питанням є доступність фінансових ресурсів для аграрних підприємств. Багато компаній стикаються з проблемами при отриманні кредитів через високі процентні ставки або обмежені можливості залучення позикового капіталу. Це обмежує їх здатність інвестувати в модернізацію виробництва, що є необхідним для підтримки стабільної діяльності на ринку.

Зміни в нормативно-правовому середовищі та податковому законодавстві можуть суттєво вплинути на фінансову стійкість аграрних підприємств. Часті зміни в податковій політиці та вимогах до звітності зумовлюють зростання адміністративного навантаження та підвищення транзакційніх витрат. Непередбачені законодавчі зміни обумовлюють необхідність додаткових витрат, пов’язаних із адаптацією виробничих процесів, модернізацією технологій та забезпечення відповідності встановленим вимогам.

Зростання загальних цін призводить до збільшення витрат на матеріали, паливо та інші ресурси. Якщо ціни на аграрну продукцію не зростають пропорційно зростанню витрат, це може призвести до зниження прибутковості і навіть до збитків. Відсутність доступу до новітніх технологій і технічних інновацій є ще однією загрозою для фінансової стійкості. Без інвестицій у модернізацію та впровадження нових технологій підприємства можуть зазнавати труднощів в підвищенні продуктивності та зменшенні собівартості продукції, що ставить їх у невигідне становище порівняно з конкурентами, які активно використовують сучасні технології [107, 108]. Нарешті, організаційна ефективність і управлінські процеси мають прямий вплив на фінансову стійкість підприємств. Неефективне управління

ресурсами, відсутність чіткої стратегії розвитку, проблеми з фінансовим управлінням можуть призвести до погіршення фінансових результатів, навіть у випадку, коли зовнішні умови сприятливі.

Отже, фінансова стійкість аграрних підприємств є результатом багатьох факторів, де важливою умовою є їх здатність адаптуватися до змінюваних умов, вчасно реагувати на виклики і активно впроваджувати нові підходи в управлінні і виробництві.

Аграрні підприємства України, такі як МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon, стикаються з різноманітними загрозами, які мають великий вплив на їх фінансову стійкість та здатність ефективно функціонувати в умовах мінливого ринкового середовища. Щоб зберегти свою конкурентоспроможність, ці компанії повинні враховувати ряд факторів, що можуть спричинити суттєві фінансові труднощі.

Природно-кліматичні ризики є одними з найбільших загроз для аграрних підприємств. Аграрне виробництво, як правило, залежить від погодних умов, та змін клімату, такі як посухи, повені та екстремальні температури, можуть мати серйозний вплив на врожайність. Наприклад, у 2020 році МХП зазнав значних збитків, що частково пояснюється несприятливими погодними умовами. Кліматичні зміни зумовлюють зростання частоти та інтенсивності екстремальних природно-кліматичних явищ, що негативно впливає на фінансові результати діяльності. Зниження обсягів виробництва аграрної продукції обумовлює необхідність збільшення витрат на забезпечення виробничого процесу. Водночас підприємства змушені адаптували технологічні процеси шляхом впровадження інноваційних рішень та оптимізації виробничих умов з метою мінімізації ризиків.

Екологічні ризики, що виникають внаслідок посилення вимог до безпеки, можуть вимагати додаткових витрат на технології, що зменшують негативний вплив на навколишнє середовище. Недотримання екологічних норм може призвести до штрафних санкцій та інших наслідків. Провідні агропромислові компанії, зокрема Астарта-Київ, здійснює систематичні

капітальні інвестиції в екологічні та енергоефективні ініціативи, обсяг яких, за наявними оцінками впродовж 2021-2023рр. становив близько 15–20 млн євро щорічно. Така інвестиційна активність обумовлена необхідністю забезпечення відповідності сучасним нормативно-правовим вимогам у сфері охорони довкілля, що своєю чергою зумовлює зростання витрат на підтримку виробничих процесів. Встановлено, що витрати на природоохоронні заходи, включаючи функціонування очисних споруд, впровадження біогазових комплексів, утилізацію відходів, енергоефективні рішення, становлять в середньому 3–5% виробничих витрат у відповідних сегментах діяльності, що безпосередньо впливають на фінансові результати. Водночас недотримання екологічних стандартів супроводжується значними фінансовими санкціями, розмір санкцій у аграрному секторі може варіюватися від сотень тисяч до кількох мільйонів гривень на рік, що створює додаткові фінансові ризики для компаній у разі недотримання цих стандартів.

Політичні та правові питання, такі як зміни в державній політиці, можуть становити загрозу для аграрних підприємств. Зокрема, зміни в системі субсидування або регуляторних вимогах можуть створити додаткові виклики для підприємств, що займаються аграрним виробництвом. Політична нестабільність значно впливає на інвестиційну привабливість країни та здатність аграрних підприємств забезпечувати фінансування [108, 109, 112].

Посилення конкуренції становить значний ризик для фінансової стійкості аграрних підприємств. Зокрема, провідні компанії можуть зазнавати тиску з боку імпортних товарів за нижчими цінами, що призведе до зниження цін на внутрішньому ринку. Як наслідок, ринкова частка компанії зменшиться, що призведе до скорочення доходів, а також витрат на маркетинг та просування. Війна, що впливає на економічні умови України, призвела до зниження доходів KSG Agro з 17 млн доларів у 2021 році до 96 000 доларів у 2022 році. Підприємства повинні постійно оцінювати

ринкові умови та коригувати свою стратегію для збереження конкурентоспроможності.

Технологічні ризики, що обумовлені недостатньою інвестиційною спроможністю або обмеженим доступом до нових технологій, можуть значно гальмувати розвиток підприємства. Nibulon інвестує в свою логістичну інфраструктуру, але нездатність модернізувати свою технологічну базу може призвести до зниження конкурентоспроможності. Зниження вартості необоротних активів компанії, про що свідчить зменшення їх вартості з 25 035 тис. доларів у 2020 році до 18 000 тис. доларів у 2024 році, може означати недостатність інвестицій у довгострокові активи, що ставить під загрозу життєздатність компанії.

Соціальні проблеми також впливають на фінансову стійкість аграрних підприємств. Після початку повномасштабного вторгнення суттєво відчувається дефіцит робочої сили, що ускладнює виконання виробничих завдань і збільшує витрати, пов'язані з наймом і утриманням кваліфікованих робітників. Зниження продуктивності праці на одного працівника в KSG Agro до 420 000 грн може свідчити про зниження ефективності використання трудових ресурсів. Зростання витрат на оплату праці знижує прибутковість підприємства і ускладнює його фінансове планування.

Екологічні ризики, що виникають через підвищення вимог до екологічної безпеки, можуть призвести до необхідності додаткових інвестицій у технології, що зменшують негативний вплив на навколишнє середовище. Підприємства, такі як Астарта-Київ, мають постійно інвестувати в екологічно чисті технології для забезпечення відповідності вимогам, що може збільшувати витрати на адаптацію та підтримку виробничих процесів.

Таким чином, аграрні підприємства України стикаються з багатьма ризиками, які можуть серйозно вплинути на їх фінансову стійкість. Вони повинні впроваджувати стратегії для мінімізації цих загроз, забезпечувати інвестиції в інноваційні технології, розвивати стійкі конкурентні переваги та активно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Основні загрози для аграрних підприємств України (МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon) та їх потенційний вплив на фінансову стійкість

Тип загрози	Опис загрози	Вплив на фінансову стійкість	Приклад для підприємств
Природно-кліматичні ризики	Зміни клімату (посухи, повені, екстремальні погодні умови)	Зниження врожайності, підвищення витрат на виробництво (закупівля кормів, додаткові витрати на зрошення)	МХП може зазнати втрат через посуху, що знижує обсяги виробництва та підвищує витрати на кормову базу
Економічні ризики	Коливання цін на аграрну продукцію на світових ринках	Зниження доходів від експорту, втрати прибутку через падіння цін на аграрну продукцію на світових ринках	Kernel може постраждати від падіння цін на олію, що зменшує прибутки від експорту
Політичні та правові ризики	Зміни в державній політиці, субсидіях, регуляторних вимогах, екологічних нормах	Підвищення витрат на адаптацію до нових законодавчих вимог, зниження ефективності виробництва через нові регулювання	Астарта-Київ може понести додаткові витрати на впровадження нових екологічних стандартів
Конкуренція	Зростання конкуренції від імпортних товарів або інших виробників	Зниження ринкової частки, тиск на ціни та доходи від реалізації продукції	KSG Agro може відчувати тиск від дешевших імпортних товарів, що знижує ринкові ціни та прибуток
Технологічні ризики	Відсутність інвестицій у нові технології, недостатня інноваційна діяльність	Зниження ефективності виробництва, збільшення витрат через відставання в технологічному розвитку	Nibulon може втратити конкурентоспроможність через відсутність інвестицій в інновації у логістичних процесах
Соціальні ризики	Міграція робочої сили з сільських територій, нестача кваліфікованих працівників	Підвищення витрат на залучення та утримання робочої сили, зниження продуктивності	Всі підприємства можуть зіткнутися з проблемою нестачі робочої сили на сезонних роботах або кваліфікованих працівників
Екологічні ризики	Зростання вимог до екологічної безпеки, нові стандарти в охороні навколишнього середовища	Необхідність великих інвестицій у технології, що зменшують вплив на навколишнє середовище, можливість штрафів за порушення екологічних норм	Астарта-Київ повинна інвестувати в екологічно чисті технології для збереження норм екологічної безпеки

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Для детального аналізу загроз та виявлення можливостей було проведено SWOT-аналіз аграрних підприємств: МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel, Nibulon (Рис. 3.1–3.5).

Сильні сторони	**Слабкі сторони**
Велика вертикальна інтеграція (від вирощування до переробки) Потужна логістична інфраструктура Розвинені експортні канали (ЄС, Близький Схід) Інвестиції в модернізацію та інноваційні технології	Залежність від погодних умов та врожайності Високий рівень боргового навантаження Вразливість до коливань на ринку аграрної продукції
Можливості	**Загрози**
Розширення на нові ринки (Азія, Африка) Інвестиції в нові технології для зниження витрат Зростання попиту на органічні продукти	Економічна нестабільність в Україні Зміни в кліматі, зниження врожайності Зростаюча конкуренція від імпортних продуктів

Рис. 3.1. SWOT-аналіз для МХП

Примітка. * Систематизовано на основі [58]

Результати SWOT-аналізу МХП свідчать про високий ступінь вертикальної інтеграції та розвинену логістичну інфраструктуру як ключові фактори фінансової стійкості компанії. Водночас суттєвими обмеженнями залишаються боргове навантаження та залежність від цінової кон'юнктури аграрного ринку. Поєднання експортної орієнтації з інвестиціями в модернізацію формує потенціал для зміцнення фінансової безпеки за умови ефективного управління ризиками.

Сильні сторони	**Слабкі сторони**
Масштаби виробництва та автоматизація Різноманітність продукції (зерно, цукор, молочні продукти) Сильні фінансові показники та стабільний потік доходів Інвестиції в екологічно чисті технології	Залежність від внутрішнього ринку України Витрати на адаптацію до нових екологічних стандартів Вразливість до змін в державній політиці
Можливості	**Загрози**
Розширення виробничих потужностей Розвиток органічного аграрного виробництва Зростаючий попит на високоякісні продукти в ЄС	Коливання цін на аграрну продукцію (цукор) Політична та економічна нестабільність в Україні Можливі зміни в податковій та екологічній політиці

Рис. 3.2. SWOT-аналіз для Астарта-Київ

Примітка. * Систематизовано на основі [4]

SWOT-аналіз Астарта-Київ демонструє більш диверсифіковану виробничу структуру та стабільні фінансові результати, що позитивно впливає на рівень фінансової безпеки. Разом із тим значна залежність від внутрішнього ринку та регуляторного середовища створює додаткові ризики. Розвиток органічного

виробництва та вихід на європейські ринки розглядаються як стратегічні напрями зміцнення конкурентоспроможності.

Сильні сторони	**Слабкі сторони**
Широка географія діяльності (Європа, СНД) Потужна позиція на ринку тваринництва та зернових Система агрономії та сучасні методи вирощування	Невелика диверсифікація у порівнянні з великими конкурентами Зниження прибутку через економічну нестабільність Високий рівень боргових зобов'язань
Можливості	**Загрози**
Розвиток нових напрямків в аграрному виробництві Збільшення експорту продукції в країни ЄС Інвестиції в автоматизацію для зниження витрат	Війна та економічні труднощі в Україні Зростаюча конкуренція з боку міжнародних компаній Можливі зміни в законодавстві та регулюванні

Рис. 3.3. SWOT-аналіз для KSG Agro

Примітка. * Систематизовано на основі [119]

Для KSG Agro характерна менша масштабність і нижча диверсифікація порівняно з великими агрохолдингами, що підвищує чутливість до макроекономічних коливань. Водночас компанія має потенціал розширення експорту та підвищення ефективності через автоматизацію виробничих процесів. Ключовим викликом залишається забезпечення фінансової стійкості в умовах нестабільності.

Сильні сторони	**Слабкі сторони**
Лідер на ринку аграрної продукції, зокрема соняшникової олії та зерна Висока ефективність управління ланцюгом постачання та логістики Потужна експортна база	Залежність від світових економічних коливань Залежність від політичної ситуації в Україні
Можливості	**Загрози**
Розширення на нові ринки (Південно-Східна Азія) Збільшення попиту на здорове харчування та стійку продукцію	Нестабільна політична ситуація в Україні Зниження світових цін на аграрну продукцію

Рис. 3.4. SWOT-аналіз для Kernel

Примітка. * Систематизовано на основі [117]

SWOT-аналіз Kernel підтверджує сильні позиції компанії на міжнародних ринках і високий рівень логістичної ефективності. Основні ризики, пов’язані зі світовими ціновими коливаннями та політичною

ситуацією в Україні. Стратегічна орієнтація на нові ринки та продукцію з доданою вартістю може посилити довгострокову фінансову безпеку.

Сильні сторони Лідер на ринку зернових та олійних культур Розвинена інфраструктура з перевалки та транспортування Високий рівень технологічної інноваційності	**Слабкі сторони** Залежність від ринку зернових культур Обмежений доступ до фінансування для розширення виробництва
Можливості Інвестиції в нові технології для покращення ефективності Розширення експортних можливостей (Європа, Азія)	**Загрози** Війна та економічна нестабільність в Україні Політичні ризики та зміни в державному регулюванні

Рис. 3.5. SWOT-аналіз для Nibulon

Примітка. * Систематизовано на основі [131]

Nibulon характеризується потужною інфраструктурною базою та високим рівнем технологічності, що є важливими чинниками фінансової стійкості. Разом із тим залежність від зернового сегмента та обмежений доступ до фінансування формують структурні ризики. Розширення експортних каналів і впровадження інновацій залишаються ключовими напрямами зміцнення фінансової безпеки.

Таким чином, результати SWOT-аналізу свідчать, що для всіх досліджуваних аграрних підприємств характерним є поєднання високого експортного потенціалу та залежності від зовнішніх макроекономічних і політичних факторів. Спільними загрозами виступають воєнні ризики, коливання світових цін і зміни державного регулювання. Водночас можливості пов’язані з диверсифікацією ринків збуту, впровадженням інновацій і розвитком страхових та фінансових механізмів захисту. Це підтверджує необхідність формування системи управління фінансовою безпекою, який інтегрує інструменти ризик-менеджменту, диверсифікації та страхового покриття.

Встановлено, що МХП є одним з лідерів аграрної галузі завдяки своїй вертикальній інтеграції, що охоплює весь процес – від вирощування сільськогосподарських культур до переробки м'яса, що дає можливість

нарощувати конкурентні переваги, оскільки вона повністю контролює виробничі процеси, що забезпечує стабільність і високу якість продукції. Потужна логістична інфраструктура дозволяє ефективно організовувати постачання продукції як на внутрішній, так і на зовнішні ринки, зокрема до Європи та країн Близького Сходу. Окрім того, МХП активно інвестує в нові технології, що дає змогу знижувати витрати та підвищувати якість продукції. Однак компанія має і деякі слабкі сторони. Однією з основних є залежність від погодних умов, що безпосередньо впливає на врожайність. Наприклад, у 2020 році компанія зазнала фінансових втрат унаслідок несприятливих погодних умов, що проявилося у зниженні врожайності окремих культур та погіршенні фінансових результатів. Згідно з даними річної фінансової звітності та проведеними розрахунками, виконаними на її основі, погодні аномалії (посуха та нерівномірний розподіл опадів) у 2020 році призвели до скорочення валового збору аграрної продукції орієнтовно на 4–6 % від планових показників, а також до зростання виробничої собівартості в середньому на 3–5 %, що негативно позначилося на операційному прибутку компанії, зумовивши його зниження в межах 6–8 % порівняно з очікуваним рівнем [58]. МХП має значні перспективи для виходу на нові ринки, особливо в Азії та Африці, де попит на аграрну продукцію зростає. Інвестиції в інноваційні технології для мінімізації витрат і підвищення ефективності виробництва можуть зміцнити конкурентні позиції компанії на світовому ринку. Зростаючий попит на органічну продукцію створює новий потенціал для розвитку цього перспективного сектора для підприємства.

Проте МХП стикається з певними ризиками. Основною проблемою є економічна нестабільність в Україні, яка може вплинути на виробничі витрати, логістику та валютні ризики. Вплив скорочення внутрішнього попиту на діяльність компанії є незначним, що зумовлено експортно орієнтованою моделлю функціонування. Зокрема, переважна частина доходів МХП формується за рахунок реалізації продукції птахівництва та продуктів її переробки на міжнародних ринках, тоді як внутрішній ринок виконує

допоміжну роль в структурі збуту. Зміна клімату, особливо екстремальні погодні явища та коливання температури, можуть негативно вплинути на галузь рослинництва та постачання кормів, що, в свою чергу, впливає на ціноутворення в тваринницький галузі та фінансові результати компанії.

Астарта-Київ володіє значними виробничими потужностями, що дозволяє їй знижувати собівартість одиниці продукції за рахунок ефекту масштабу. В даний час корпорація автоматизує свої виробничі процеси, що призводить до підвищення ефективності та зниження витрат на оплату праці. Різноманітний асортимент продукції компанії, що включає зерно, цукор та молочні продукти, дозволяє їй диверсифікувати джерела доходу та зменшити залежність від одного сегмента ринку.

Основним недоліком є залежність від внутрішнього ринку України, де економічна невизначеність може вплинути на попит і рівень доходів компанії. Компанія має потенціал для збільшення своїх виробничих потужностей, а саме для збільшення обсягів виробництва органічної продукції, яка користується попитом на європейському ринку. Розвиток органічного аграрного виробництва може стати важливим напрямком для зростання доходів підприємств.

Астарта-Київ може зіткнутися з волатильністю цін на аграрну продукцію, особливо цукор, який становить значну частку доходів компанії. Політичні зміни, особливо щодо державної політики підтримки аграрних товаровиробників, можуть вплинути на фінансові результати компанії.

KSG Agro має міцні позиції в секторах тваринництва та зерновому виробництві, що дозволяє компанії забезпечувати стабільні доходи. Перевагою компанії є ефективне управління агрономічними процесами та застосування сучасних технологій вирощування. Компанія працює в широкому географічному діапазоні, особливо в Європі, що дозволяє їй отримувати вигоду від різних ринкових умов.

Проте, основним обмеженням KSG Agro є вузький асортимент продукції порівняно з такими основними конкурентами, як МХП або Астарта-Київ. Це

робить корпорацію більш вразливою до коливань цін на її основні продукти. Крім того, економічна невизначеність в Україні призвела до зниження прибутку компанії в 2022 році, що суттєво вплинуло на фінансову стійкість під час криз. KSG Agro має перспективи диверсифікації в нові галузі аграрного виробництва, зокрема органічне виробництво та вдосконалення технологій вирощування сільськогосподарських культур. Збільшення експорту до країн ЄС може стати важливим заходом для корпорації з розширення своїх ринків збуту. Основною загрозою для KSG Agro є конфлікт та економічні виклики в Україні, які можуть негативно вплинути на її діяльність. Зниження попиту на товари через економічну кризу, а також посилення конкуренції з боку глобальних компаній можуть погіршити фінансові показники компанії.

Kernel є провідним підприємством у секторі аграрного виробництва зокрема соняшникової олії та зернових, що дозволяє компанії підтримувати стабільні доходи. Ефективне управління ланцюгами поставок та логістикою забезпечує конкурентну перевагу, зокрема завдяки мінімізації витрат на транспортування та зберігання. Компанія постійно впроваджує новітні технології для підвищення ефективності виробництва. Основною вразливістю Kernel є її залежність від глобальної економічної нестабільності, особливо від коливань цін на аграрну продукцію. Політична ситуація в Україні може виступати вагомим фактором ризику для діяльності корпорації, оскільки економічні санкції, а також зміни в державній політиці та регуляторному середовищі здатні суттєво впливати на її діяльність.

Компанія має перспективи для виходу на нові ринки, особливо в Південно-Східній Азії, де попит на аграрну продукцію зростає. Підвищений попит на продукти харчування та екологічно чисті товари створює нові можливості для виробництва продукції. Основною загрозою для Kernel є нестабільна політична ситуація в Україні, яка може негативно вплинути на фінансову стійкість компанії. Зниження світових цін на аграрну продукцію може призвести до зменшення прибутковості.

Nibulon є провідним підприємством у вирощуванні зернових та олійних культур, що забезпечує корпорації стабільний дохід. Значний рівень технологічних інновацій є важливою перевагою, що дозволяє організації нарощувати конкурентні переваги. Варто відмітити, що Nibulon суттєво залежить вид коливання цін на ринку зернових. Основною вразливістю корпорації є її залежність від ринку зерна, що робить вразливою до коливань цін на ці товари. Крім того, обмежений доступ до капіталу для розширення виробництва може стримувати подальший розвиток. Компанія має значні перспективи для нарощення обсягів виробництва за рахунок інвестицій в інноваційні технології, які підвищать ефективність виробництва та зменшать виробничі витрати. Розширення експортних можливостей може значно зміцнити позиції компанії на світовому ринку. Основною загрозою для Nibulon є війна та економічна нестабільність в Україні, що може негативно вплинути на діяльність компанії. Політичні загрози та зміни в державних нормативних актах можуть потенційно створити додаткові виклики для підприємства.

Аналіз ризиків для фінансової стійкості українських аграрних компаній, зокрема МХП, Астарта-Київ, KSG Агро, Кернел та Nibulon, свідчать, що ці підприємства стикаються з низкою перешкод, які можуть істотно вплинути на їх результати діяльності. Основні виклики включають волатильність цін на аграрну продукцію, зміну клімату, підвищення виробничих витрат, обмежений доступ до фінансування та зміни в регуляторному середовищі. Крім того, конкуренція з боку іноземних компаній та нестабільна політична ситуація в Україні становлять додаткову загрозу для цих підприємств. В умовах економічної нестабільності та мінливої ринкової ситуації аграрні підприємства повинні активно впроваджувати інновації, коригувати свою стратегію та шукати нові можливості для зростання, щоб зберегти свою конкурентоспроможність та фінансову стійкість.

Варто зазначити, що посилення внутрішнього фінансового контролю та планування є ключовим напрямом для підвищення фінансової безпеки.

Застосування сучасних методів фінансового управління, зокрема бюджетування, стратегічного прогнозування, аналізу грошових потоків та оцінки фінансових ризиків, дозволяє аграрним підприємствам ефективно розподіляти ресурси, зменшити витрати та запобігати неефективним фінансовим рішенням.

Диверсифікація джерел фінансування має вирішальне значення для підтримання фінансової стійкості. Аграрні підприємства, які залежать виключно від банківського фінансування, стикаються зі значними ризиками, пов'язаними із підвищенням процентних ставок, обмеженим доступом до кредитів та вимогами щодо застави. Альтернативні фінансові інструменти, включаючи, фінансовий лізинг, кредитні кооперативи, платформи краудфандингу та програми державної фінансової допомоги фермерам, сприяють розширенню фінансової бази підприємств, знижують боргове навантаження та покращують оптимізацію структури капіталу. Створення сприятливої інституційної бази для розвитку цих фінансових інструментів зменшить фінансову вразливість аграрного сектору в цілому.

Покращення стратегій управління витратами є важливим для зміцнення фінансової стійкості. Впровадження ресурсозберігаючих технологій, використання енергоефективної техніки, оптимізація логістичних процесів та мінімізація втрат під час зберігання та переробки продукції сприяють зниженню виробничих витрат, підвищенню прибутковості та створенню фінансових резервів. Перехід до цифрових моделей управління має вирішальне значення, це підвищує ефективність виробництва та сприяє прийняттю своєчасних, фінансово обґрунтованих управлінських рішень.

Важливим елементом досягнення фінансової стабільності є створення ефективної системи страхового захисту. З огляду на значну залежність аграрного виробництва від кліматичних умов, хвороб рослин і тварин та непередбачених подій, аграрне страхування стає все більш важливим для захисту майнових прав підприємств. Використання страхових продуктів, адаптованих до особливостей аграрного виробництва, мінімізує потенційні

фінансові втрати, зберігає ліквідність підприємства та забезпечує стабільність грошових потоків.

Крім того, необхідно впровадити структуру фінансових резервів, яка дозволить аграрним підприємствам витримувати короткострокове фінансове навантаження, що виникає у зв'язку з сезонністю виробництва, коливаннями на ринку або затримками платежів.

Особливий акцент слід зробити на підвищенні фінансової грамотності управлінського персоналу. Для прийняття ефективних рішень у сфері фінансового управління необхідні всебічні знання в галузі бухгалтерського обліку, фінансового аналізу, податкової стратегії, оцінки ризиків та інвестицій. Постійний професійний розвиток, участь у семінарах, тренінгах, консультаціях та обмін досвідом є необхідними для підвищення ефективності фінансового управління в бізнесі [114, 116].

Отже, підвищення фінансової стійкості аграрних підприємств є складним, багатогранним завданням, що потребує системного підходу до узгодженості внутрішніх управлінських стратегій із зовнішніми фінансово-економічними та регуляторними умовами. На державному рівні надзвичайно важливо підтримувати цілісність фінансової системи, вдосконалювати інфраструктуру аграрного фінансування, стимулювати інвестиційну діяльність та створити ефективний механізм державного аграрного страхування. Досягнення високого рівня фінансової безпеки, необхідного для сталого розвитку аграрного сектору, можливе виключно завдяки спільним зусиллям підприємств, фінансових установ, державних органів та іноземних партнерів.

Фінансова безпека аграрних підприємств є основою для стабільного розвитку аграрного сектору, особливо в умовах криз, глобальних економічних потрясінь, зміни клімату та політичної нестабільності. Забезпечення фінансової стійкості дозволяє організаціям підтримувати платоспроможність, підвищувати інвестиційну привабливість та здатність відновлюватись після економічних потрясінь. У 2023 році дані Міністерства

аграрної політики України показали, що понад 45% аграрних підприємств зазнали дефіциту оборотного капіталу через перебої в логістичних ланцюгах, зростання виробничих витрат та обмежений доступ до фінансування [56].

Основним напрямом підвищення фінансової стійкості є диверсифікація джерел фінансування. Аграрні підприємства в усьому світі використовують типові банківські кредити, а також канали форвардного фінансування, кооперативні кредити, страхування врожаю та інструменти фінансового інжинірингу. Програма сільськогосподарських квитанцій в Україні дала позитивні результати: за даними International Finance Corporation (Міжнародна фінансова корпорація), фінансування за цими квитанціями перевищило 25 млрд грн, що свідчить про зростання довіри кредиторів та інвесторів.

Наступним важливим етапом є створення внутрішніх систем фінансового контролю, підвищення прозорості бухгалтерського обліку та автоматизація операцій з бухгалтерського обліку та управління ресурсами. Важливо забезпечувати контроль над дебіторською заборгованістю, оптимізувати кредитні ризики та ефективно управляти грошовими потоками.

Надзвичайно важливо нарощувати внутрішні фінансові ресурсі та забезпечувати можливість отримувати зовнішню підтримку, що вимагає активної співпраці з урядовими організаціями, взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями (наприклад, EIB, EBRD, FAO, USAID), участі в програмах фінансової допомоги аграрним товаровиробникам, грантових ініціативах та схемах субсидування процентних ставок. В рамках програми USAID Agro аграрні підприємства отримують не лише фінансові ресурси, а й консультативну підтримку, що сприяє підвищенню фінансової грамотності та адаптації до можливих ризиків.

Отже, для підвищення фінансової стійкості аграрних підприємств необхідно дотримуватись комплексної та багатокомпонентної стратегії. Вона повинна охоплювати стратегічне фінансове планування, інновації, підвищення управлінської компетентності, модернізацію систем

бухгалтерського обліку та моніторингу, а також тісну співпрацю з урядовими та міжнародними організаціями. Такий комплексний підхід підвищить стійкість аграрного сектору до криз і сприятиме довгостроковому економічному зростанню країни.

Стратегічні напрями, наведені з SWOT-аналізу (зниження ризиків, диверсифікація, орієнтація на експорт та впровадження практик ESG), мають рекомендаційний характер і відображають якісні пріоритети для підвищення фінансової стійкості. Для МХП основним напрямом розвитку є подальша диверсифікація асортименту продукції, зокрема шляхом включення органічних продуктів, що підвищить конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Підприємство має забезпечувати нарощення інвестицій у сучасні технології, що підвищують ефективність виробництва та збільшують врожайність. Особливий акцент слід зробити на проникненні на ринки Азії та Африки, використовуючи угоди про співпрацю для зменшення ризиків. Важливим компонентом цього підходу є дотримання комплексних умов управління ризиками, що включають страхування врожаю, яке зменшить негативні наслідки кліматичних змінних та економічної нестабільності (рис. 3.6).

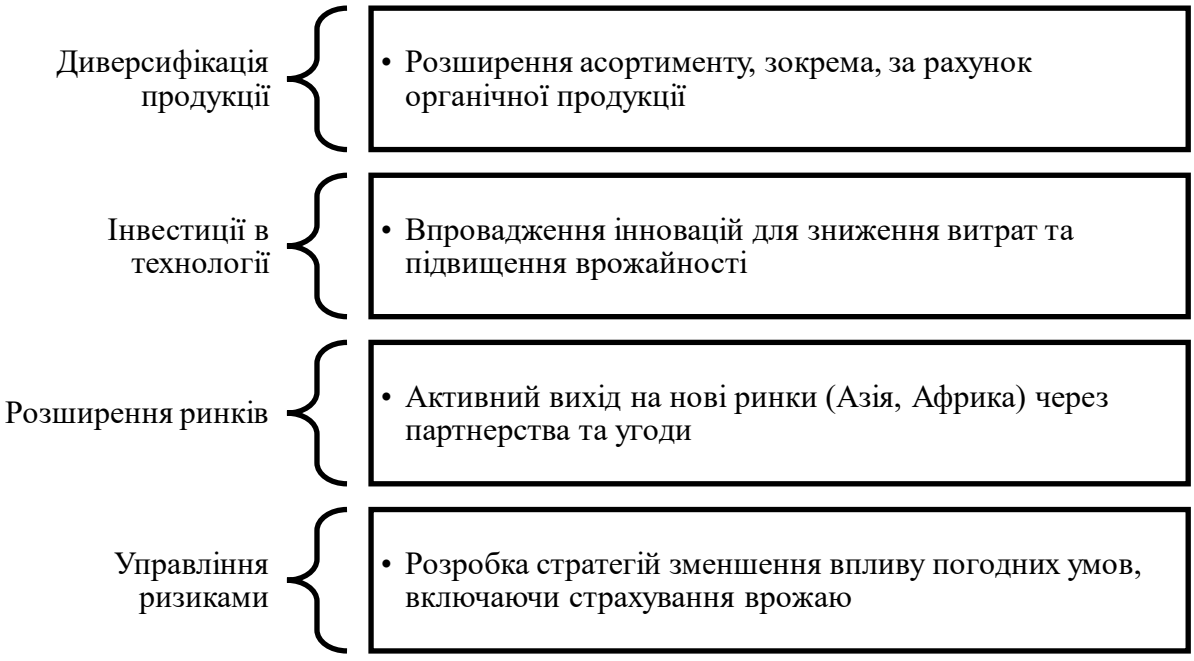

Рис. 3.6. Стратегії розвитку аграрного підприємства МХП

Примітка. * Систематизовано автором

Щодо діяльності Астарта-Київ, стратегія повинна бути спрямована на диверсифікацію експортних ринків, особливо з акцентом на країни Європейського Союзу. Підприємство зосереджує увагу на розвитку органічного виробництва, що відповідає зростаючому попиту на здорові продукти. Одночасно компанія впроваджує заходи щодо оптимізації виробничих витрат шляхом інноваційних технологій і активно адаптується до нових екологічних та технічних стандартів, що забезпечує її конкурентоспроможність в умовах регуляторних змін (рис. 3.7).

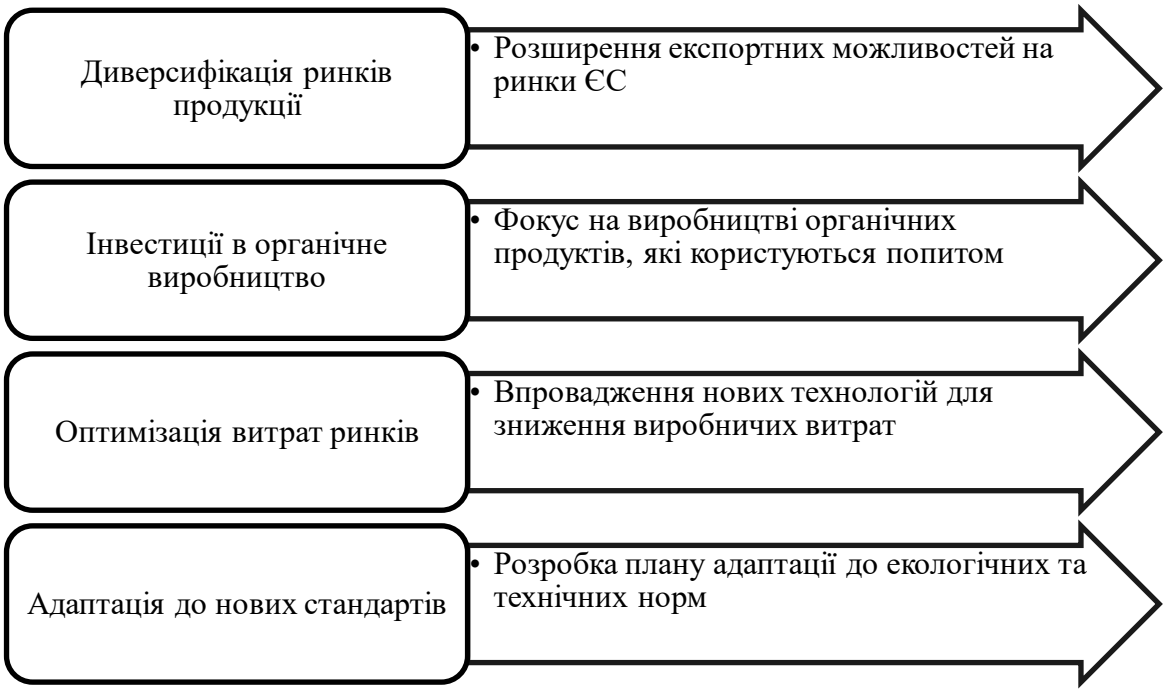

Рис. 3.7. Стратегії розвитку аграрного підприємства Астарта-Київ

Примітка. * Систематизовано автором

Для KSG Agro пріоритетом є розширення продуктової лінійки з метою зменшення залежності від окремих секторів. Підприємство інвестує в автоматизацію виробничих процесів, що дозволяє підвищити ефективність та знизити операційні витрати. Особлива увага приділяється розширенню експортних можливостей, орієнтуючись на країни Європейського Союзу. Водночас компанія працює над зменшенням боргового навантаження, щоб

підвищити свою фінансову стійкість в умовах сучасних викликів, таких як військові дії та посилення конкуренції (рис. 3.8).

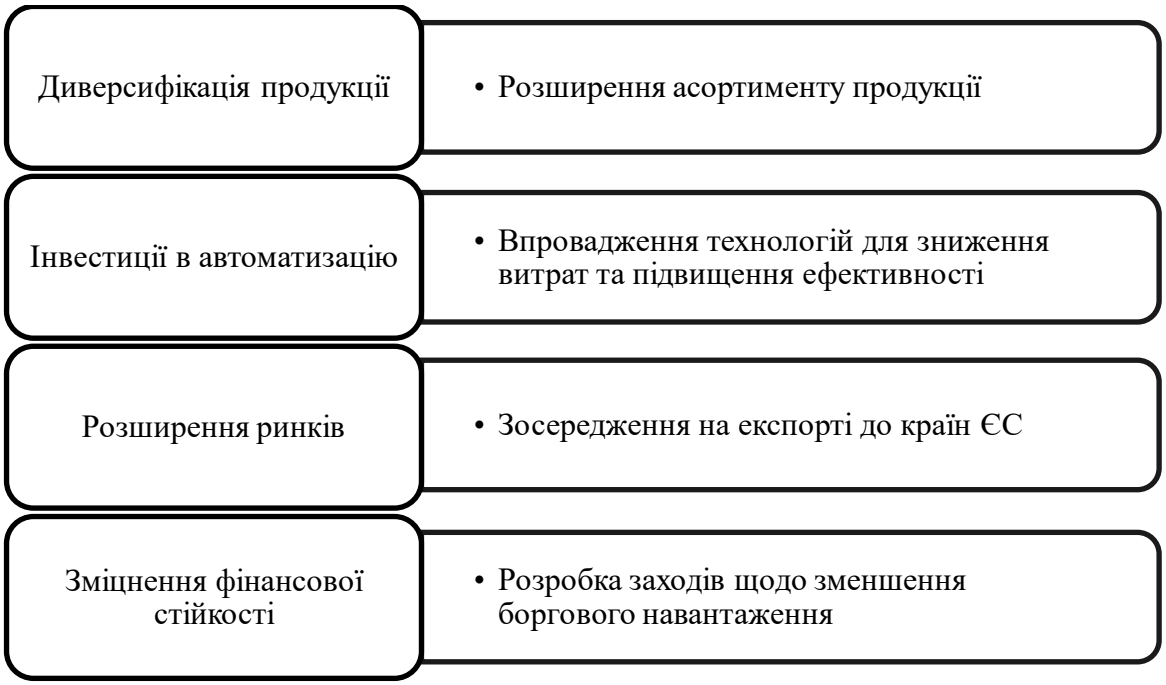

Рис. 3.8. Стратегії розвитку аграрного підприємства KSG Agro

Примітка. * Систематизовано автором

Kernel ґрунтує свою стратегію на розширенні каналів збуту, зокрема на ринки Південно–Східної Азії, де зростання попиту на продукти здорового харчування опосередковано формує підвищений попит на базову сировинну агропродукцію, зокрема зернові культури та рослинні олії, що використовуються як вхідні компоненти у виробництві продуктів із високим ступенем переробки. У цьому контексті компанія не передбачає безпосереднього виходу на сегмент кінцевих споживчих продуктів, а реалізується через інтеграцію у міжнародні ланцюги постачання харчової промисловості. Компанія інвестує в інновації для підвищення операційної ефективності та впроваджує системи управління ризиками, що дозволяють зменшити вплив нестабільності світової економіки. Одночасно Kernel прагне диверсифікувати продуктовий портфель, передусім у межах поглибленої переробки сировини (олійні продукти, шроти, побічні продукти переробки),

що відповідає сучасним споживчим трендам без зміни базової сировинної спеціалізації компанії (рис. 3.9).

Рис. 3.9. Стратегії розвитку аграрного підприємства Kernel

Примітка. * Систематизовано автором

Для Nibulon ключовими напрямами є впровадження новітніх технологій, які покращують продуктивність і оптимізують виробничі процеси. Підприємство активно працює над розширенням експортних каналів, намагаючися знизити ризики, пов’язані із залежністю від традиційних ринків зернових. Крім того, Nibulon розробляє стратегії зменшення боргового навантаження та плани адаптації до змін зовнішнього середовища, що дозволяє компанії зберігати стабільність у складних політичних і економічних умовах (рис. 3.10).

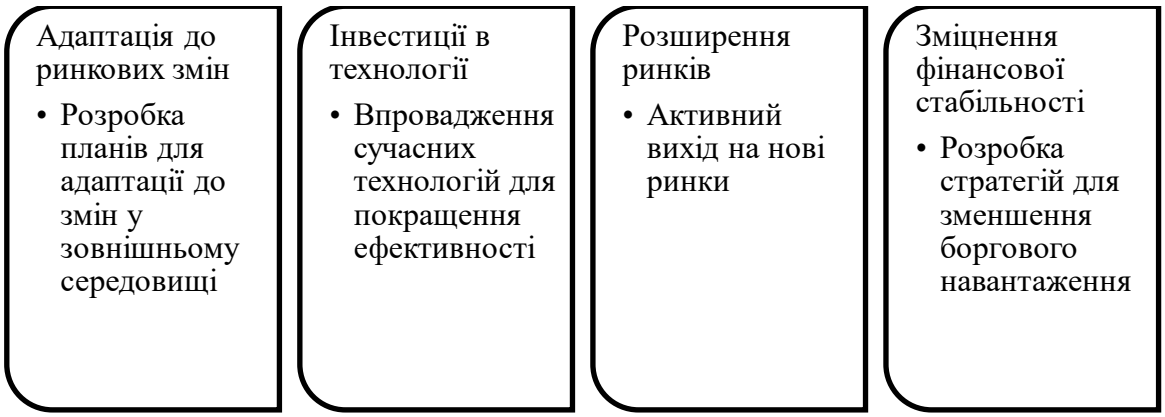

Рис. 3.10. Стратегії розвитку аграрного підприємства Nibulon

Примітка. * Систематизовано автором

Після формування стратегій розвитку для провідних аграрних підприємств на основі SWOT-аналізу постає завдання підбору інструментів, які можуть бути ефективними для реалізації обраних напрямів. Інструменти фінансового управління повинні відповідати специфіці підприємства, його ринковій позиції, фінансовому стану, а також рівню інноваційного потенціалу. Проаналізувавши стратегії МХП, Астарти-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon, можна дійти висновку, що запропоновані нижче інструменти є загалом релевантними для впровадження, проте рівень їх застосування має відрізнятися залежно від масштабу, рівня цифровізації та структури бізнесу кожної компанії.

Так, МХП і Kernel, як великі інтегровані компанії з високим рівнем управлінської автоматизації, вже активно впроваджують цифрові технології та можуть посилити ефективність за допомогою розширення ERP-рішень і аналітичних систем. Для них актуальним є хеджування фінансових ризиків у зовнішній торгівлі та диверсифікація джерел фінансування через гранти міжнародних програм.

Астарта-Київ може ефективно поєднувати цифровізацію з агрострахуванням, особливо в умовах переходу до органічного виробництва. Також доцільним є створення фінансових резервів для зміцнення стійкості у періоди коливань цін. KSG Agro, враховуючи потребу в зміцненні фінансової стійкості та низьку рентабельність, потребує кооперативних форм

фінансування, аграрних розписок як доступних інструментів залучення коштів, а також агрострахування для уникнення втрат у тваринництві.

Nibulon, маючи потужну логістику і експортний фокус, доцільно застосовувати механізми хеджування цінових ризиків, а також залучати міжнародну підтримку для модернізації інфраструктури та впровадження нових технологій.

Узагальнені інструменти покращення фінансової безпеки аграрних підприємств подано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Інструменти покращення фінансової безпеки аграрних підприємств

Напрям удосконалення	**Інструмент/Механізм**	**Очікуваний ефект**
Диверсифікація фінансування	Аграрні розписки, кооперативне кредитування	Зниження кредитного ризику
Управління ризиками	Агрострахування, хеджування	Мінімізація фінансових втрат
Цифровізація управління	ERP-системи, GPS-моніторинг, дрони	Підвищення ефективності витрат
Формування фінансових резервів	Створення антикризових фондів	Підвищення стійкості до кризи
Залучення зовнішньої підтримки	Гранти, субсидії, програми МФО	Розширення джерел фінансової підтримки

Примітка. * Систематизовано автором

Нижче наведено детальний виклад пропозицій щодо посилення фінансової безпеки аграрних підприємств України на основі аналізу діяльності МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon. Перш за все, важливим напрямом є диверсифікація джерел фінансування. Для підвищення фінансової стійкості аграрні підприємства мають активно залучати альтернативні джерела коштів. Наприклад, МХП і Kernel, маючи значний досвід роботи на міжнародних ринках, можуть розширювати доступ до міжнародних інвестицій, грантів, довгострокових кредитів та програм фінансової допомоги від міжнародних фінансових інституцій. Це зменшить їх залежність від комерційних банків та зробить фінансові потоки більш стабільними. У випадку KSG Agro, доцільним є створення кооперативів чи агрокомпаній, які б об’єднували ресурси декількох господарств для спільного

фінансування інфраструктурних проєктів або інвестування в новітні аграрні технології.

Важливою передумовою для забезпечення фінансової безпеки є модернізація виробництва. Сучасні аграрні технології, включаючи системи точного землеробства, автоматизовані логістичні комплекси, цифрові платформи управління земельним банком та GPS-навігацію, можуть істотно знизити витрати, мінімізувати втрати та підвищити врожайність. Такі методики особливо актуальні для таких підприємств, як Nibulon, яке володіє потужною логістичною інфраструктурою і може впроваджувати нові рішення в галузі транспортування та зберігання товарів. Астарта-Київ співпрацює з науковими інститутами з метою розробки нових сортів сільськогосподарських культур, пристосованих до кліматичних змін, що фінансується на державному рівні.

Особливої уваги заслуговує управління ризиками. З огляду на кліматичну нестабільність, економічну волатильність та військові загрози, аграрні підприємства повинні впроваджувати комплексні системи страхування врожаю, обладнання та майна для зменшення фінансових втрат, спричинених стихійними лихами або коливаннями цін на аграрну продукцію. KSG Agro, що представляє середні аграрні підприємства, є більш вразливим до фінансових та кліматичних ризиків і потребує допомоги у встановленні страхових механізмів та підвищенні стійкості до зовнішніх потрясінь. Диверсифікація виробництва – вирощування різних видів культур, помірне зростання переробки або перехід до спеціалізованих сегментів – може зменшити залежність від певних ринкових змінних та цінової нестабільності. Для підприємств, що застосовують вертикально інтегрований підхід, цей метод є економічно доцільним.

Для компанії Nibulon, з огляду на її спеціалізацію в логістиці та експорті, а також її позицію як основного оператора з експорту зерна, розвиток комплексного органічного землеробства не є стратегічно доцільним напрямком. Поточні ринкові тенденції свідчать, що попит на органічну

продукцію переважно формується малими і середніми виробниками з короткими ланцюгами створення вартості, тоді як великі експортно-орієнтовані компанії надають пріоритет логістичній ефективності, масштабам діяльності та стабільності поставок як основним факторам конкурентоспроможності. У цьому контексті найбільш перспективними стратегіями для компанії є оптимізація логістичних процесів, інвестиції в інфраструктуру зберігання та транспортування, а також впровадження екологічно стійких логістичних практик (шляхом мінімізації вуглецевого сліду), а не перехід до органічного землеробства.

Підвищення фінансової грамотності як співробітників, так і керівництва є важливим аспектом зміцнення фінансової стійкості.

В умовах обмеженого доступу аграрних підприємств до фінансування особливо важливими є державні субсидії, гранти та податкові пільги. Компанія Астарта-Київ, яка активно інвестує в технології обробки ґрунту та біоенергетику, може ефективно використовувати державні ініціативи для підтримки зелених технологій. Податкові пільги для аграрних підприємств, що інвестують у модернізацію, прискорять оновлення технічного обладнання та підвищать продуктивність.

Важливим заходом є впровадження системи постійної оцінки фінансових показників. Використання інструментів управлінського обліку та фінансової аналітики сприяє швидкому виявленню недоліків у діяльності компанії, аналізу тенденцій та коригуванню фінансових планів у відповідь на ринкові коливання. Як підприємство, що переважно орієнтоване на експорт, Кернел може отримати переваги від впровадження таких систем, щоб швидко реагувати на коливання цін на світових ринках. Постійна оцінка ефективності заходів з підвищення фінансової безпеки дозволяє визначити найефективніші стратегії розширення [121, 124].

Стратегічне планування є основою фінансової стійкості. Формування політики, що враховує політичні, економічні та кліматичні проблеми, гарантує адаптивність та стійкість до змін. МХП може включити в свою

стратегію потенційні сценарії щодо змін в експортних правилах та торговельних обмеженнях, а також появи нових ринків збуту. Астарта-Київ може використовувати методи швидкого коригування свого продуктового портфеля у відповідь на коливання попиту на місцевому ринку.

Не менш важливо враховувати екологічний аспект. Упровадження екологічно безпечних технологій, таких як краплинне зрошення, сонячна енергетика або біогазові установки, зменшують екологічне навантаження на довкілля і водночас знижують витрати на енергоресурси. Nibulon може стати прикладом у впровадженні проєктів з екологічного транспортування (наприклад, використання річкового флоту замість автомобільного транспорту), що дозволить не лише зменшити викиди, а й знизити логістичні витрати.

Для KSG Agro більш доцільними є форми взаємодії з ринковим середовищем, зокрема контрактне партнерство, довгострокові угоди з постачальниками ресурсів, а також участь у галузевих об’єднаннях або асоціаціях, що дозволяє досягати ефекту масштабу без втрати корпоративної автономії.

Формування корпоративної стратегії є систематичним процесом, що складається з декількох основних етапів. Початковий етап полягає у визначенні основної мети діяльності підприємства.

Другий етап передбачає вивчення впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на діяльність підприємств. Зовнішнє середовище аналізується з точки зору факторів, які сприяють або перешкоджають розвитку підприємства. Внутрішні фактори охоплюють ресурси та процеси, які безпосередньо регулює організація, такі як технології, людські ресурси та виробничі потужності.

Третій етап зосереджується на визначенні сильних сторін та обмежень підприємства, що сприяє оцінці його операційної ефективності та нарощенню конкурентоспроможності.

Розробка стратегії передбачає виконання таких ключових завдань:

1. Формування структурної схеми стратегії, яка відображає цільову спрямованість розвитку підприємств.

2. Аналіз основних тенденцій і прогнозування потенціалу розвитку регіональної системи.

3. Виявлення проблемних аспектів і формування організаційної структури для ефективного ресурсного забезпечення.

4. Визначення стратегічних цілей, їх пріоритетності та шляхів реалізації.

Стратегія розвитку підприємств має на меті максимізувати ефект використання ресурсів при мінімальних витратах. Вона передбачає гнучкість вибору напрямів діяльності з урахуванням особливостей господарювання.

Різні підходи до формування стратегії можуть враховувати:

- окремі види продукції;
- конкретні сорти;
- підприємство в цілому.

Загальна стратегія розвитку аграрних підприємств України, зокрема МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon, повинна бути побудована на інтеграції ключових напрямів, які одночасно враховують індивідуальні особливості кожного підприємства та загальні виклики аграрного сектору. Її основою є диверсифікація продукції та ринків, що передбачає розширення продуктової лінійки, включаючи органічну продукцію, для задоволення зростаючого попиту на екологічно чисті та здорові продукти, а також активний вихід на нові експортні ринки Азії та Європи з метою зменшення залежності від традиційних напрямів збуту.

Важливою складовою є інноваційно-технологічний розвиток, що включає інвестиції в автоматизацію, цифровізацію та впровадження інноваційних технологій, здатних підвищити ефективність виробництва та знизити витрати.

Фінансова стійкість та ефективне управління ресурсами передбачають диверсифікацію джерел фінансування через аграрні розписки, кооперативне кредитування, грантові програми та міжнародні інвестиції.

Екологічна відповідальність має проявлятися у впровадженні технологій, які зменшують навантаження на довкілля, зокрема краплинного зрошення, біогазових установок та методів ощадливого землекористування.

Розвиток людського капіталу є стратегічною умовою успішної діяльності.

Стратегічне планування має бути гнучким і передбачати регулярний моніторинг фінансового стану за допомогою інструментів управлінського обліку та фінансової аналітики, що дозволить своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища. Довгострокові плани повинні враховувати політичні, економічні та екологічні ризики, забезпечуючи адаптивність та конкурентоспроможність підприємств (рис.3.11).

Важливим напрямом підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств є розвиток кооперації та партнерських відносин. Співпраця з міжнародними організаціями сприятиме модернізації інфраструктури, впровадженню нових технологій та зміцненню конкурентних позицій на світовому аграрному ринку.

Ця стратегія є цілісною та узгодженою, вона об'єднує економічні, технологічні, соціальні та екологічні аспекти, що гарантуватиме сталий розвиток та довгострокову конкурентоспроможність аграрних підприємств України в динамічному зовнішньому середовищі. Узагальнюючи відповідність запропонованих напрямів до стратегій п’яти провідних аграрних підприємств, можна зробити висновок, що запропоновані заходи логічно доповнюють та підсилюють вектори їх розвитку.

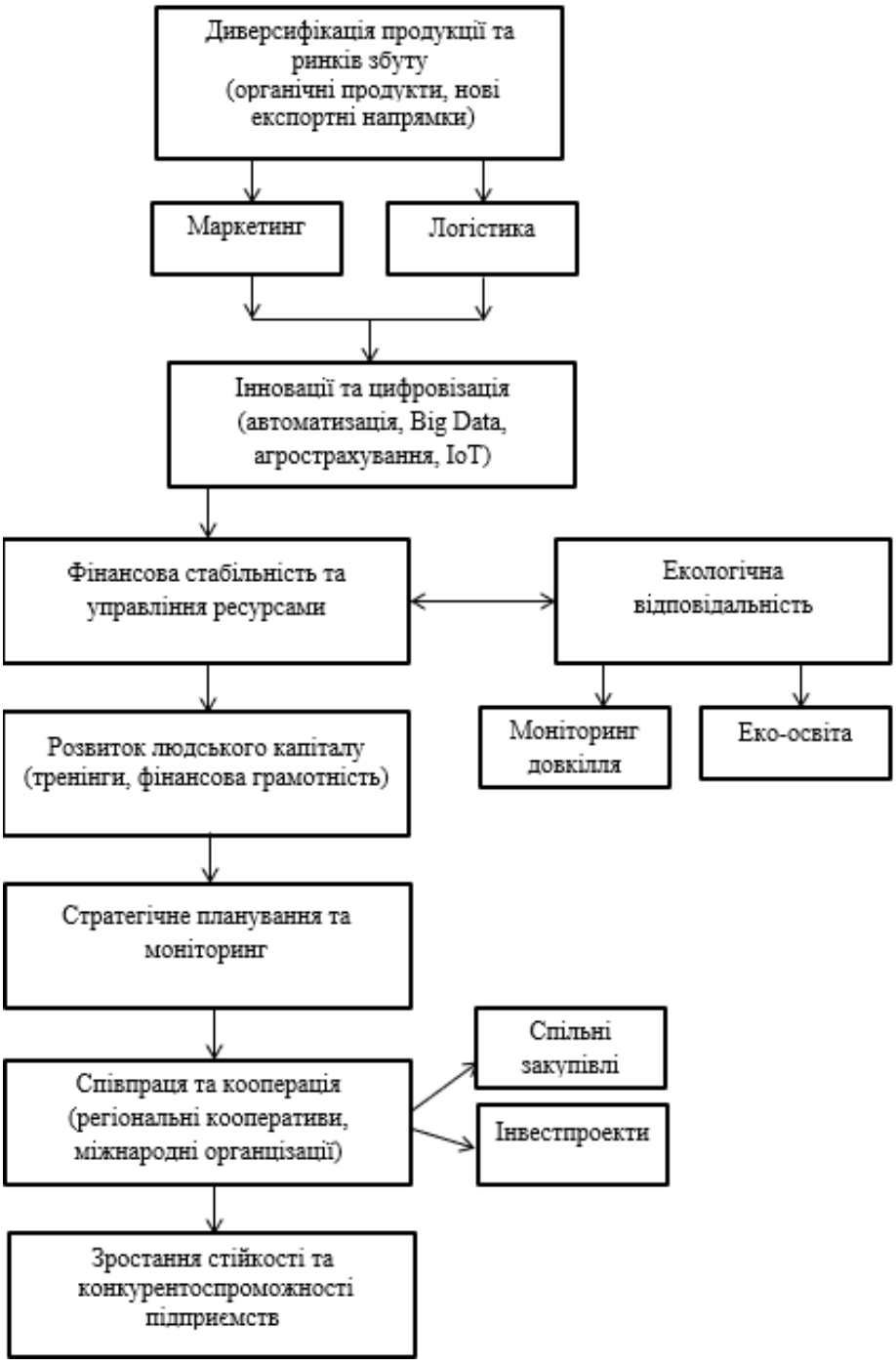

Рис. 3.11. Інтегрована стратегія розвитку аграрних підприємств України

Примітка. * Систематизовано автором

Для МХП актуальними є заходи, спрямовані на розширення фінансування, впровадження стратегічного управління та посилення контролю за фінансовими потоками, що відповідає масштабам холдингу та його інтеграційній моделі. Астарта-Київ, орієнтована на екологічну

модернізацію, потребує інновацій, підтримки з боку держави, стратегічного планування та підвищення екологічної стійкості.

У випадку з KSG Agro, ключову роль відіграють інструменти управління ризиками, фінансової грамотності, кооперації та альтернативного фінансування, що зумовлено відносно слабшими фінансовими позиціями підприємства. Для Kernel як лідера ринку важливими є механізми зовнішнього фінансування, фінансового моніторингу, державного стимулювання та довгострокового планування. Нарешті, Nibulon, враховуючи експортно-логістичний вектор, потребує впровадження інновацій, управління ризиками, сталого розвитку та екологічних рішень у партнерстві з міжнародними організаціями.

Отже, запропонована інтегрована стратегія розвитку враховує специфіку функціонування великих аграрних підприємств та поєднує інструменти фінансового забезпечення, інноваційного розвитку та управління ризиками. Її універсальність проявляється у здатності адаптуватися до особливостей діяльності окремих підприємств, залежно від масштабів діяльності, рівня інтеграції та фінансового потенціалу. Узагальнення запропонованих підходів дає можливість стверджувати, що запропонована стратегія є найбільш релевантною саме для аграрних підприємств холдингового типу, оскільки враховує специфіку їх організаційно структури та диверсифікацію діяльності.

Загалом, фінансова безпека підприємств аграрного сектору України може бути досягнута лише за умов комплексного підходу, в якому гармонійно поєднуються інвестиції, інновації, ефективне управління ризиками, підтримка від держави, розвиток людського капіталу, екологічна відповідальність та стратегічне планування. Такий підхід забезпечить не тільки стійкість аграрних підприємств у нестабільному зовнішньому середовищі, а й дозволить їм стати ключовими драйверами економічного розвитку країни.

З огляду на зазначене, особливої актуальності набуває необхідність проведення прогнозування фінансової безпеки аграрних підприємств. В

умовах високої невизначеності зовнішнього середовища, коливання ринкової кон'юнктури, впливу макроекономічних і політичних факторів, а також зростання інвенстиційно-інноваціних ризиків, саме прогнозування дозволяє ідентифікувати потенційні загрози та оцінити рівень фінансової стійкості.

Прогнозування розвитку фінансової безпеки аграрних підприємств потребує комплексного врахування зовнішніх факторів, які можуть як стимулювати зростання, так і спричинити значні ризики для стабільності діяльності. Для якісної оцінки перспектив доцільно використовувати сценарний підхід, що дозволяє окреслити ймовірні траєкторії розвитку, визначити ключові ризики та сформувати відповідні управлінські рішення [124, 125, 126, 129].

В умовах оптимістичного сценарію, який передбачає стабільне економічне зростання, сприятливі зовнішні умови торгівлі та прогнозовану політичну ситуацію, аграрний сектор демонструє високі показники прибутковості. Зростання цін на аграрну продукцію, підтримка держави, розширення доступу до міжнародних ринків та сприятливі кліматичні умови створюють умови для активного інвестування, модернізації виробничих потужностей і технологій. Підприємства отримують можливість формувати резервні фонди, скорочувати боргове навантаження та впроваджувати інноваційні проєкти. У таких умовах зростає рентабельність виробництва, покращується кредитна історія підприємств, знижується рівень фінансових ризиків, що сприяє формуванню довгострокових стратегій фінансової стійкості [130, 132].

У базовому сценарії передбачається помірна економічна нестабільність, коливання цін на продукцію, обмежена державна підтримка та незначні кліматичні відхилення. Компанії повинні реагувати на зміни шляхом оптимізації витрат, управління ліквідністю, обережної диверсифікації виробництва та обмеження інвестицій. У цьому контексті фінансова безпека досягається за рахунок посиленого контролю над грошовими потоками, розробки планів дій у надзвичайних ситуаціях та поступового оновлення

основних засобів. Як наслідок, у коротко- та середньостроковій перспективі зберігається відносна стабільність, проте темпи інноваційного розвитку сповільнюються, приплив зовнішнього капіталу обмежується, а модернізація відбувається поступово.

Найскладніші обставини виникають у похмурому сценарії, що характеризується глибокою економічною та політичною кризою, інфляційними тенденціями, девальвацією національної валюти, скороченням державної підтримки та суворими погодними явищами. Головною метою є забезпечення виживання підприємства – підтримання платоспроможності, збереження мінімального рівня виробництва та запобігання неплатоспроможності. Такі обставини часто супроводжуються скороченням робочої сили, відчуженням активів, зменшенням фінансової автономії та посиленням залежності від зовнішньої підтримки, особливо від міжнародних благодійників.

Отже, прогнозування сценаріїв є важливим інструментом стратегічного управління фінансовою стабільністю сільськогосподарських підприємств. Щоб підвищити здатність адаптуватися до зовнішніх викликів, підприємства повинні сформувати гнучку фінансову стратегію, що включає формування резервів, страхування ризиків, диверсифікацію виробництва, впровадження цифрових рішень для моніторингу фінансових загроз та систематичний аналіз макроекономічних і політичних змін. Цей метод не тільки зменшує ризики в нестабільних умовах, але й сприяє стратегічному розвитку в сприятливих ситуаціях.

3.2 Посилення ролі банківських установ та страхових компаній у мінімізації фінансових ризиків аграрних підприємств

Аграрні підприємства працюють в умовах високої невизначеності та фінансових ризиків, зокрема природних катастроф, зміни ринкових умов і коливань цін на продукцію. Враховуючи особливості аграрного виробництва,

роль банківських установ та страхових компаній у мінімізації цих ризиків стає особливо важливою.

Банківські установи для аграрних підприємств є основним джерелом фінансування, що дозволяє забезпечити їх ліквідність та фінансову стійкість. Одним із важливих інструментів є короткострокові кредити для покриття операційних витрат на закупівлю насіння, добрив та засобів захисту рослин, що є важливим в умовах сезонної залежності аграрного виробництва. Крім того, підприємства можуть отримувати інвестиційні кредити на модернізацію техніки та будівництво інфраструктури, що допомагає підвищити продуктивність та зменшити витрати на довгостроковій основі.

Важливим аспектом відносин між аграрними підприємствами та банківським сектором є фінансування інвестицій у нові технології, включаючи придбання високоефективного сільськогосподарського обладнання та впровадження автоматизації у виробничі процеси. Ці витрати аграрні підприємствами визначають як складові їх стратегії управління ризиками, яка спрямована на підвищення операційної ефективності та зменшення виробничих ризиків шляхом стабілізації якості та обсягів продукції. Банки відповідають за надання фінансових ресурсів та доступ до інструментів, однак рішення щодо їх використання та доцільності залишаються за підприємством.

Потенціал залучення банківських продуктів значно варіюється залежно від масштабів діяльності аграрних компаній. Великі аграрні підприємства, як правило, мають доступ до ширшого спектру фінансових інструментів, таких як форвардні контракти та валютні і товарні деривативи, що дозволяє їм самостійно реалізовувати стратегію хеджування від цінових та валютних ризиків з банками як контрагентами.

З іншого боку, страхові компанії також мають велике значення для зменшення фінансових ризиків агрофірм. Враховуючи, що аграрне виробництво є дуже залежним від погодних умов, страхування врожаю стає необхідним для захисту підприємства від втрат через стихійні лиха, такі як

посуха, заморозки або град. Таке страхування дозволяє аграрним підприємтсвам отримати компенсацію за зниження врожайності, що може бути викликано несприятливими погодними умовами, і зберегти стабільність доходів.

Крім того, страхування сільськогосподарської техніки допомагає агрофірмам зменшити ризики, пов’язані з простоями або аваріями техніки, що використовується у виробничому процесі.

Спільна діяльність банківських установ і страхових компаній дає таким підприємствам комплексний підхід до управління фінансовими ризиками. Адже отримуючи кредити від банків на розширення виробництва або придбання техніки, компанія одночасно може застрахувати свої активи та врожай від можливих ризиків, що дозволяє підприємствам знизити рівень фінансових втрат та підвищити свою здатність до адаптації в умовах мінливого економічного середовища [2, 7, 40, 62, 13].

У період з 2020 по 2024 рік банківське кредитування відігравало важливу роль у зміцненні фінансової стійкості аграрних підприємств України. Ескалація внутрішніх і зовнішніх викликів, зокрема пандемія, зміна клімату та повномасштабна війна, поглибила проблему недостатності власного капіталу підприємств. За цих обставин банківські установи стали основним джерелом фінансових ресурсів для аграрних підприємств [56, 91].

Ініціатива уряду «Доступні кредити 5-7-9%» стала ефективним механізмом для зменшення фінансових ризиків, з якими стикаються аграрні товаровиробники. Про ефективність програми свідчить динаміка зростання кредитування: у 2020 році було видано 7,2 млрд грн, а у 2023 році обсяг кредитів зріс до 20,3 млрд грн, що майже втричі перевищує попередній показник. Сукупний обсяг банківських кредитів аграрній галузі постійно зростав: з 22 млрд грн у 2020 році до 54 млрд грн у 2023 році. Частка сільськогосподарських кредитів у корпоративних портфелях банків демонструвала стабільне зростання з 14% у 2020 році до 22% у 2023 році, що

свідчить про посилення уваги до аграрного сектору в банківському фінансуванні [91].

Однак ситуація у 2024 році змінилася: за січень-квітень укладено лише 431 кредитний договір, а обсяг кредитів за програмою «5-7-9%» становив усього 0,72 млрд грн, що є суттєвим спадом порівняно з попереднім роком. Загальний обсяг кредитування за цей період не перевищив 2,1 млрд грн. Зниження активності пояснюється як загостренням військових дій, так і макрофінансовими труднощами, зокрема підвищенням облікової ставки та ускладненням доступу до рефінансування. Водночас частка агрокредитів у корпоративному портфелі банків залишилася відносно стабільною – близько 21%, що свідчить про збереження важливості галузі, попри загальне зниження обсягів фінансування [56].

Таким чином, упродовж 2020–2023 років банківське фінансування виконувало функцію підтримки ліквідності та оборотного капіталу аграрних підприємств і розширювало їх можливості щодо інвестицій та покриття сезонних розривів грошових потоків.

У 2025 році Україна продовжує реалізовувати державну стратегію, спрямовану на підтримку аграрного сектору, який залишається ключовою складовою національної економіки. У контексті військових викликів фінансова та інституційна допомога аграрним виробникам має вирішальне значення [36].

У 2025 році за допомогою міжнародних організацій, зокрема Європейського Союзу, реалізуються програми фінансування. Ініціативи, спрямовані на допомогу фермерам, зосереджені на наданні ресурсної підтримки, включаючи фінансування придбання насіння, мінеральних добрив та відновлення матеріально-технічних ресурсів [67, 68].

Держава сприяє розвитку аграрного страхування, яке є важливим механізмом для зменшення ризиків, пов'язаних із стихійними лихами або несприятливими метеорологічними умовами. Страхування врожаю, техніки

та інших сільськогосподарських активів дозволяє підприємствам підтримувати фінансову стійкість у разі форс-мажорних обставин.

Зміни в регуляторній сфері, включаючи перегляд нормативно-правової бази, суттєво впливають на аграрний сектор у 2025 році. Державні регуляторні норми спрощують критерії кредитування аграрних підприємств, створюючи додаткові можливості для фінансування оборотного капіталу та інвестицій у розвиток виробництва. Впровадження нових вимог щодо перевірки підприємств, які експортують аграрну продукцію, підвищує прозорість та довіру до українського аграрного сектору серед міжнародних партнерів, а також сприяє розширенню доступу до зовнішніх ринків.

Крім того, уряд продовжує впровадження заходів, спрямованих на модернізацію аграрного сектору через інноваційні рішення. Зміни в регулюванні страхового ринку роблять агрострахування більш доступним, адаптованим до реальних потреб фермерів і здатним ефективно захищати їхні інтереси.

Отже, державна політика України у 2025 році характеризується комплексним підходом до підтримки аграрних підприємств. Поєднання фінансових механізмів, міжнародної допомоги, дотацій, страхування та регуляторних реформ створює умови для стабільного функціонування агросектору, його стійкості до ризиків та поступового переходу до більш ефективних, технологічно розвинених форм господарювання [138].

Загалом, роль банків у зменшенні фінансових ризиків аграрних підприємств є значно вагомішою порівняно зі страховими компаніями. Проте для формування повноцінної системи управління ризиками в аграрному секторі необхідне поєднання обох механізмів – кредитного та страхового – із активною участю держави.

Таким чином, співпраця банківських установ та страхових компаній з аграрними підприємствами є невід’ємною частиною системи фінансової безпеки. Завдяки фінансовим інструментам, які вони надають, агрофірми

можуть зменшити фінансові ризики, стабілізувати свою діяльність та забезпечити сталий розвиток в умовах змінного ринкового середовища.

У сучасному аграрному бізнесі України, зокрема в діяльності таких провідних компаній, як МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon, банківські установи відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості та мінімізації ризиків (табл. 3.3). У складних умовах, що характеризуються високою волатильністю цін на сировину, несприятливими погодними факторами та геополітичною нестабільністю, саме банки виступають надійним партнером, який забезпечує гнучке фінансове реагування на зовнішні виклики.

Таблиця 3.3.

Роль банківських установ у забезпеченні фінансової безпеки аграрних підприємств України

Компанія	Роль банківських установ	Приклади реалізації
МХП	Фінансування масштабних інвестиційних проєктів; аналітика та фінансовий консалтинг	Отримання кредитних ліній для модернізації виробництва; оптимізація фінансових потоків у співпраці з банками
Астарта-Київ	Кредитування для розвитку біоенергетики; управління грошовими потоками; стратегічне фінансове планування	Співпраця з банками щодо фінансування зеленої енергетики; консалтинг з управління активами
KSG Agro	Валютне хеджування експортних доходів; короткострокове фінансування сезонної діяльності	Використання банківських інструментів для зменшення валютних ризиків при експорті
Kernel	Довгострокове інвестиційне фінансування; валютне хеджування; фінансування портової інфраструктури та трейдингу	Залучення банківських кредитів для інфраструктурних проєктів; хеджування валютних ризиків
Nibulon	Управління поточними фінансовими потоками; забезпечення ліквідності; короткострокові кредити на закупівлі та логістику	Співпраця з банками для контролю грошових потоків у реальному часі; підтримка оборотного капіталу

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Для таких великих компаній, як Kernel або МХП, банківські кредити є важливим джерелом фінансування інвестиційних проєктів, спрямованих на розширення виробничих потужностей, розвиток інфраструктури, логістики чи будівництво нових підприємств. У свою чергу, компанії типу Астарта-

Київ та Nibulon активно користуються банківськими інструментами для управління поточними грошовими потоками, що дозволяє їм зменшувати витрати та уникати фінансових розривів у періоди сезонних коливань цін або попиту. Суттєве значення має також доступ до короткострокового фінансування, особливо в періоди пікових закупівель сировини чи активного виробництва. Для експортно орієнтованих компаній, таких як KSG Agro та Kernel, критично важливим є управління валютними ризиками. Банки надають можливість використання інструментів валютного хеджування, що дозволяє зменшити вплив коливань курсу на прибутковість експортних операцій. Крім того, великі аграрні холдинги активно користуються послугами банків у сфері аналітики та фінансового консалтингу. Зокрема, МХП та Астарта-Київ отримують консультації щодо аналізу фінансових потоків, оптимізації структури активів і зобов'язань, що сприяє стратегічному плануванню та прийняттю зважених управлінських рішень. Така багаторівнева взаємодія з банками дозволяє аграрним підприємствам формувати стійкі фінансові моделі та ефективно адаптуватися до змін ринкового та макроекономічного середовища.

Слід виокремити також роль страхових компаній, яка є надзвичайно важливою для забезпечення фінансової стійкості підприємств, особливо таких, як МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon (табл. 3.4).

Таблиця 3.4.

Роль страхових компаній для провідних аграрних підприємств України

Сфера страхування	Зміст	Компанії, для яких особливо актуально
Страхування врожаю та техніки	Захист від фінансових втрат через посуху, зливи, град тощо; страхування сільськогосподарської техніки	Nibulon, Астарта-Київ
Страхування фінансових ризиків	Покриття ризиків неплатоспроможності контрагентів, коливань цін на продукцію	KSG Agro, Kernel
Страхування відповідальності та майна	Захист від втрат, пов'язаних з екологічними або техногенними інцидентами; страхування об'єктів і майна	МХП, Астарта-Київ
Страхування ризику невиконання контрактів	Страхування експортних постачань у разі несплати або затримки платежів з боку іноземних покупців	Nibulon, Астарта-Київ

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Для компаній із великими площами землекористування, таких як Nibulon та Астарта-Київ, наявність ефективних механізмів страхового захисту від стихійних лих дозволяє істотно зменшити втрати та забезпечити стійкість у довгостроковому плануванні.

Крім цього, страхові компанії пропонують інструменти для зниження фінансових ризиків, зокрема страхування від неплатоспроможності контрагентів або різких змін на сировинних ринках. Такі продукти є особливо корисними для компаній, які ведуть активну зовнішньоекономічну діяльність і залежать від цінової кон'юнктури – наприклад, KSG Agro та Kernel. Страхування фінансових ризиків дозволяє їм мінімізувати втрати в умовах нестабільних ринкових умов чи контрактних зобов'язань.

Окрему роль відіграє страхування відповідальності та майна, зокрема у сфері екологічної безпеки та техногенних ризиків. Це важливо для таких підприємств, як МХП та Астарта-Київ, які мають великий асортимент продукції та розгалужену інфраструктуру. Страхування майна та виробничих об'єктів дозволяє їм компенсувати втрати в разі нещасних випадків або пошкодження об'єктів унаслідок аварій, що забезпечує безперервність бізнес-процесів.

Також актуальним для компаній-експортерів є страхування ризику невиконання контрактних зобов'язань з боку покупців. Для Nibulon та Астарта-Київ, які працюють із міжнародними партнерами, страхування кредитних ризиків дозволяє зменшити ймовірність фінансових втрат у разі затримок платежів або повної несплати за продукцію, що постачається на зовнішні ринки. У сукупності такі страхові інструменти стають важливою складовою загальної системи управління ризиками в аграрному бізнесі.

Банки та страхові компанії відіграють спільну, взаємодоповнюючу роль у мінімізації фінансових ризиків аграрних підприємств, зокрема таких лідерів ринку, як МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel та Nibulon (табл. 3.5). Їх взаємодія полягає у комплексному супроводі – від кредитування та

управління грошовими потоками до страхового захисту від низки внутрішніх і зовнішніх загроз.

Таблиця 3.5.

Роль банківських установ і страхових компаній у мінімізації фінансових ризиків аграрних підприємств

Аграрне підприємство	Фінансові послуги банків	Страхові послуги	Приклади фінансових ризиків	Інструменти мінімізації ризиків
МХП	Кредити для фінансування виробництва та модернізації інфраструктури; консалтинг щодо управління фінансами	Страхування врожаю від погодних ризиків; страхування майна і відповідальності	Ризик невиконання контрактів, погодні умови (посуха, зливи, град)	Хеджування валютних ризиків, страхування від природних катастроф
Астарта-Київ	Кредитування оборотного капіталу; фінансування сільськогосподарських проєктів	Страхування від втрат врожаю; страхування від екологічних і техногенних ризиків	Коливання цін на продукцію; екологічні та техногенні ризики	Страхування врожаю, хеджування цінових ризиків
KSG Agro	Кредити на розширення виробництва, кредитування на закупівлю техніки	Страхування відповідальності; страхування від зупинки виробництва	Високі виробничі витрати, коливання ринкових цін на сировину	Страхування фінансових ризиків, кредитні лінії на випадок форс-мажору
Kernel	Кредити на закупівлю агротехніки, інвестиції в розширення землеволодіння	Страхування фінансових ризиків, кредитних ризиків	Ризики, пов'язані з валютними коливаннями, економічною нестабільністю	Хеджування валютних ризиків, кредитування під забезпечення
Nibulon	Підтримка оборотного капіталу, фінансування інфраструктурних проектів	Страхування відповідальності перед контрагентами; страхування від природних катастроф	Невиконання контрактів, вплив погодних умов	Страхування відповідальності, кредитні продукти на розвиток бізнесу

Примітка. * Систематизовано на основі [4, 58, 117, 119, 131]

Так, наприклад, МХП активно користується банківськими послугами для залучення кредитних ресурсів, необхідних для модернізації виробничої інфраструктури, а також для аналітичного супроводу щодо управління фінансами. Одночасно компанія страхує врожай від погодних катаклізмів, а

також майно і відповідальність, щоб захистити себе від ризику невиконання контрактів або форс-мажорних ситуацій, пов’язаних із природними катастрофами. У даному випадку банки забезпечують інструменти хеджування валютних ризиків, що також критично важливо для компанії з експортною орієнтацією.

Астарта-Київ зосереджує увагу на кредитуванні оборотного капіталу та залученні банківського фінансування для розвитку аграрних проєктів, що дозволяє підтримувати гнучкість у виробничому процесі. У свою чергу, страхові компанії надають їй захист від втрат урожаю та покриття ризиків, пов’язаних з екологічними й техногенними чинниками. Завдяки цим заходам компанія отримує можливість зменшити вплив коливань цін на продукцію та забезпечити стабільність грошових потоків, використовуючи як страхування, так і банківські інструменти хеджування.

Для KSG Agro актуальним є залучення банківських кредитів на розширення виробництва, включно з придбанням сільськогосподарської техніки. Оскільки підприємство працює у сфері з високими виробничими витратами та ризиками зміни цін на сировину, страхування відповідальності та ризику зупинки виробництва дозволяє знизити потенційні фінансові втрати. Крім того, підприємство користується кредитними лініями як засобом реагування на можливі форс-мажорні обставини, що створює додаткову гнучкість у кризових ситуаціях.

Kernel активно інвестує в агротехнології та збільшує свій земельний банк за допомогою банківського фінансування. Корпорація зменшує значну частину своїх ризиків за допомогою страхування фінансових та кредитних ризиків, оскільки її діяльність тісно пов'язана з волатильністю валют та економічною нестабільністю. У цій ситуації банки пропонують послуги з хеджування валютних ризиків та забезпечення кредитів, що дозволяє Kernel підтримувати ліквідність та ефективно управляти фінансовими потоками.

У випадку Nibulon фінансові установи відіграють вирішальну роль у забезпеченні оборотного капіталу та фінансуванні масштабних

інфраструктурних ініціатив, що охоплюють розвиток логістики та річкового транспорту. Корпорація використовує страхування відповідальності контрагентів та захист від стихійних лих, тим самим зменшуючи збитки, що виникають у результаті невиконання експортних контрактів з зовнішніх причин. У взаємодії з банками, які надають спеціалізовані продукти для фінансування експортних операцій, Nibulon забезпечує безперервність своєї зовнішньоекономічної діяльності навіть за умов ризикового середовища.

Таким чином, синергія між банками і страховими компаніями створює для аграрних підприємств комплексний фінансово-захисний механізм, який дозволяє не лише знизити поточні ризики, а й формувати стратегічну стійкість на довгострокову перспективу. В умовах глобальної нестабільності такий контакт має вирішальне значення для збереження конкурентоспроможності та сталого розвитку українських аграрних підприємств.

Прогнозований вплив змін у банківській та страховій сферах на фінансову стабільність українських аграрних підприємств у період з 2026 по 2030 рік є важливим аналітичним інструментом для стратегічного планування як на рівні окремих компаній, так і в рамках національної аграрної політики. Для формування відповідного прогнозу було застосовано поетапний підхід із використанням екстраполяції на основі базових індикаторів, регресійного моделювання та оцінки динаміки ключових змінних.

У межах цього дослідження лінійне прогнозування застосовано як базовий інструмент екстраполяції для оцінювання ймовірної динаміки інтегрального показника фінансової безпеки (ІПФБ), а також пов’язаних із ним параметрів банківського фінансування та страхового покриття у 2026–2030 роках. Лінійна модель інтерпретується як спрощена трендова апроксимація середнього напряму змін за наявними спостереженнями, придатна для побудови порівняльних сценарних оцінок і виявлення загальної спрямованості динаміки. Вибір саме лінійного прогнозування додатково

обґрунтовано порівнянням альтернативних трендових моделей (лінійної, експоненційної, логарифмічної та поліноміальної другого порядку) за критеріями щільності зв'язку між фактичними та вирівняними значеннями. Для кожної моделі було побудовано ряд $\hat{Y}_t$ і розраховано коефіцієнт кореляції $r = \mathrm{corr}(Y_t, \hat{Y}_t)$ та коефіцієнт детермінації R^2; модель з найбільшими rта R^2приймалася як найбільш придатна для екстраполяції на наявному інтервалі даних. Додатково проаналізовано автокореляційну структуру часових рядів: істотна позитивна автокореляція першого лага $r_1 = \mathrm{corr}(Y_t, Y_{t-1})$ підтверджує інерційність і наявність трендової компоненти, а зниження автокореляції залишків $e_t = Y_t - \hat{Y}_t$ після лінійного вирівнювання свідчить, що трендова модель «знімає» системну частину динаміки та залишає переважно випадкову складову (Додаток А).

Таким чином, за сукупністю критеріїв (максимальна кореляція фактичних і трендових значень, найвище R^2, прийнятна поведінка залишків) саме лінійний тренд визначено найбільш придатним інструментом прогнозної екстраполяції в дослідженні, а також таким, що забезпечує прозорість інтерпретації та мінімізує ризик перенавчання на коротких рядах (табл. 3.6).

Таблиця 3.6.

Порівняння альтернативних трендових моделей та обґрунтування вибору лінійної екстраполяції ІПФБ (середнє за 5 компаніями, база 2010–2023 рр.)

Модель	Аналітична форма	r = corr(Yфакт, Ŷ)	R^2	Σ(Y – Ŷ)²	corr(e_t, e_{t−1})	Оцінка придатності
Лінійна	Ŷ = a + bt	0,9999	0,9998	мінімальне	наближена до 0	Найвища щільність зв'язку, мінімальна помилка апроксимації, стабільні залишки

Продовження табл. 3.6

Модель	Аналітична форма	r = corr(Yфакт, Ŷ)	R^2	$\Sigma(Y - \hat{Y})^2$	corr(e_t, e_{t−1})	Оцінка придатності
Експоненційна	$\hat{Y} = \alpha \cdot e^{\beta t}$	0,9989	0,9977	більше, ніж у лінійної	позитивна	Добре описує зростання, але має більшу суму квадратів похибок
Логарифмічна	$\hat{Y} = a + b \cdot \ln(t)$	0,9998	0,9996	трохи більше, ніж у лінійної	помірна	Близька до лінійної, однак інтерпретаційно менш універсальна
Поліном 2-го порядку	$\hat{Y} = a + bt + ct^2$	0,9999	0,9998	співставне з лінійною	мінімальна	Не дає статистично суттєвої переваги над лінійною; ризик перенавчання на короткому ряді

Перший етап дослідження передбачає побудову лінійного прогнозу ІПФБ на основі значень 2010–2023 років та середньорічного приросту за формулою:

$$YX = a + b \times (X - X0)Y, \tag{3.1}$$

де: YX – прогнозоване значення ІПФБ на рік XXX;

a – значення показника у 2023 році;

b – середньорічний приріст;

X – рік прогнозу;

X0 – середнє за 2010–2023 рр.

З аналізу даних узагальнені прогнозні дані, які наведено у табл. 3.7, дозволяють зробити висновок про наявність чіткої позитивної тенденції у фінансовому розвитку провідних аграрних підприємств України.

Таблиця 3.7.

Прогнозовані значення фінансових показників аграрних підприємств України на основі лінійного тренду, 2026–2030 рр.

Компанія	МХП	Kernel	Астарта-Київ	KSG Agro	Nibulon
Коефіцієнт покриття	1,52	1,6	1,7	1,32	1,36
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,64	0,7	0,72	0,55	0,6
ROS	0,12	0,128	0,138	0,095	0,108
Оборотність кредиторської заборгованості, рази	4,5	5,2	5	3,8	4,1
Оборотність активів, рази	0,85	0,92	0,88	0,74	0,79
Знос основних засобів, %	42	39,5	41,2	47,8	44

Примітка. * Систематизовано автором

Хоча початкові позиції компаній відрізняються, їх прогнозні фінансові показники свідчать про поступове зростання фінансової стійкості та ефективності діяльності. Так, найбільш збалансованими показниками характеризуються Астарта-Київ та Kernel, які демонструють високий рівень коефіцієнта покриття та фінансової стійкості, що вказує на достатні резерви ліквідності й контрольовану залежність від зовнішніх джерел фінансування. Підприємство МХП також утримує відносно стабільні позиції: його прогнозовані коефіцієнти рентабельності й оборотності активів підтверджують ефективне використання ресурсів та здатність до стабільного генерування прибутку.

Натомість KSG Agro вирізняється нижчим початковим рівнем фінансової безпеки, проте демонструє найдинамічніші темпи зростання. Це проявляється у поступовому зміцненні коефіцієнта покриття та зростанні рентабельності, хоча значення зносу основних засобів залишаються порівняно високими, що може обмежувати довгострокові перспективи. Компанія Nibulon продемонструвала невелике поліпшення фінансових показників, проте коефіцієнти ліквідності та фінансової стійкості

залишаються нижчими за середні показники в галузі, що свідчить про необхідність оптимізації структури капіталу.

Прогнозні результати показують, що всі досліджувані підприємства мають потенціал для підвищення своєї фінансової безпеки, проте швидкість і масштаби цього процесу залежать від особливостей їхніх бізнес-моделей, ефективності управління ризиками та інвестиційних стратегій. Отже, комплексна оцінка фінансової безпеки, заснована на цих показниках, повинна охоплювати не тільки абсолютний рівень фінансової стійкості, але й здатність підприємств адаптуватися та підвищувати свої конкурентні переваги в середньо- та довгостроковій перспективі.

Отже, всі підприємства демонструють сприятливу динаміку фінансової безпеки, проте вони відрізняються за початковим рівнем та темпами зростання, що пояснюється як масштабами їх діяльності, так і внутрішньою ефективністю управління ризиками.

Розрахунок власного капіталу здійснено на основі взаємозв'язку коефіцієнта фінансової стійкості та оборотності активів. Вихідним є співвідношення $K_{fs} = E/A$, де E – власний капітал, A – активи, та показник оборотності активів $AT = R/A$, де R – виручка підприємства. З урахуванням того, що $A = R/AT$, власний капітал визначається як $E = K_{fs} \cdot A = K_{fs} \cdot (R/AT)$. Подальше приведення цього виразу до виручки дозволяє отримати розрахункову формулу частки власного капіталу у виручці: $E/R = K_{fs}/AT$. Застосування цієї формули до прогнозних даних, наведених у табл. 3.6, показало, що для МХП співвідношення власного капіталу до виручки становить $0{,}64/0{,}85 = 0{,}753$, для Kernel – $0{,}70/0{,}92 = 0{,}761$, для Астарта – Київ – $0{,}72/0{,}88 = 0{,}818$, для KSG Agro – $0{,}55/0{,}74 = 0{,}743$, для Nibulon – $0{,}60/0{,}79 = 0{,}760$. Отримані значення відображають частку власного капіталу, що припадає на одну гривню виручки, і характеризують рівень фінансування діяльності підприємств за рахунок власних джерел у прогнозному періоді.

Другий етап передбачав розрахунок прогнозних значень обсягів банківського кредитування та застрахованих площ, базуючись на фактичних обсягах 2023 року та темпах приросту (табл. 3.8).

Таблиця 3.8.

Вхідні дані для розрахунків (2023 рік)

Підприємство	Кредити (млн грн)	Приріст кредитів (%)	Застраховані площі (%)	Щорічний приріст площ (п.п.)
МХП	4000	8%	18	2
Астарта-Київ	3500	7%	15	1,8
KSG Agro	2500	9%	12	2,5
Kernel	4500	6%	20	1,5
Nibulon	3000	7,5%	16	2

Примітка. * Систематизовано автором

У табл. 3.9 та 3.10 подано прогнозні значення обсягів кредитування та рівня страхування провідних аграрних підприємств України на період 2026–2030 років. Отримані результати свідчать про стійку позитивну динаміку як за абсолютними обсягами залучених кредитних ресурсів, так і за часткою застрахованих площ.

Таблиця 3.9.

Прогноз обсягів кредитування провідних аграрних підприємств України, 2026–2030 рр. (млн грн)

Показник / Рік	2026	2027	2028	2029	2030
t	3	4	5	6	7
МХП	5035	5437	5870	6334	6822
Астарта-Київ	4519	4836	5176	5534	5909
KSG Agro	3238	3530	3847	4189	4558
Kernel	5361	5687	6028	6381	6749
Nibulon	3692	3967	4260	4572	4894

Примітка. t – номер прогнозного періоду; для 2026–2030 рр. t набуває значень від 3 до 7, якщо відлік ведеться від базового 2023 року.

Примітка. * Систематизовано автором

Таблиця 3.10.

Прогноз рівня страхування провідних аграрних підприємств України, 2026–2030 рр. (%)

Показник / Рік	2026	2027	2028	2029	2030
t	3	4	5	6	7
МХП	24,0	26,0	28,0	30,0	32,0
Астарта-Київ	20,4	22,2	24,0	25,8	27,6
KSG Agro	19,5	22,0	25,0	27,5	30,0
Kernel	24,5	26,0	28,0	29,5	31,0
Nibulon	22,0	24,0	26,0	28,0	30,0

Примітка.* t – номер прогнозного періоду; для 2026–2030 рр. t набуває значень від 3 до 7, якщо відлік ведеться від базового 2023 року

Примітка. * Систематизовано автором

Прогнозні розрахунки свідчать, що в усіх досліджуваних підприємствах очікується поступове збільшення обсягів кредитування та частки застрахованих площ, однак інтенсивність цього зростання є неоднаковою. Для МХП прогнозований обсяг кредитування зростає з 5035 млн грн у 2026 році до 6822 млн грн у 2030 році, тоді як рівень страхування підвищується з 24,0 % до 32,0 %. Астарта-Київ демонструє стабільну висхідну траєкторію як за кредитуванням, так і за страховим покриттям: відповідно з 4519 до 5909 млн грн та з 20,4 % до 27,6 %.

Для KSG Agro також прогнозується поступове зростання обсягів кредитування – з 3238 млн грн у 2026 році до 4558 млн грн у 2030 році. Водночас рівень страхування збільшується з 19,5 % до 30,0 %, що свідчить про потенційне розширення страхового захисту підприємства. Для Kernel та Nibulon прогноз також відображає позитивну динаміку за обома

показниками, хоча масштаби приросту залишаються диференційованими залежно від стартових параметрів і прийнятих темпів зміни (Додаток Б, В).

Таким чином, результати прогнозу кредитування та страхування слід розглядати як вихідну аналітичну основу для подальшого оцінювання можливої зміни інтегрального показника фінансової безпеки. Особливу увагу доцільно приділити підприємствам із нижчим базовим рівнем фінансової безпеки, для яких навіть помірне покращення доступу до фінансових ресурсів і розширення страхового покриття може мати суттєвіший відносний ефект.

Саме тому на наступному етапі прогнозування доцільно зосередити увагу на підприємстві KSG Agro, яке в попередньому аналізі продемонструвало найнижче значення інтегрального показника фінансової безпеки, і оцінити можливу траєкторію його зміни в 2026–2030 рр. за умови поступового посилення кредитної та страхової підтримки.

Для оцінки впливу макрофінансових параметрів на ІПФБ побудовано багатофакторну регрисійну модель:

$$Y=0.1-0.17X_1+0.03X_2+0.21X_3-0.11X_4+0.15X_5, \qquad (3.2)$$

де X1 – облікова ставка НБУ (%); X2 – обсяг банківського кредитування (млрд грн); X3 – обсяг страхових виплат (млрд грн); X4 – обсяг страхових премій (млрд грн); X5 – рівень страхування провідних аграрних підприємств (% застрахованих площ); Y – інтегральний показник фінансової безпеки (Додаток Г).

На рис. 3.12 подано прогнозну траєкторію зміни інтегрального показника фінансової безпеки підприємства KSG Agro на 2026–2030 рр.

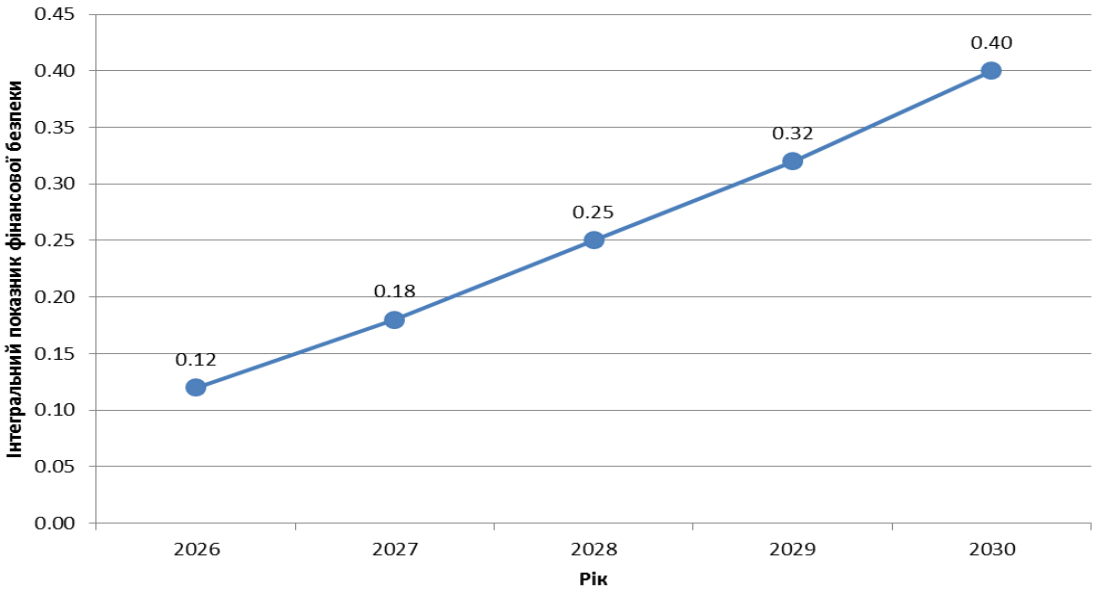

Рис. 3.12. Прогноз зміни інтегрального показника фінансової безпеки KSG Agro на 2026–2030 рр.

Примітка. * Систематизовано автором

Проведений аналіз свідчить, що прогнозна траєкторія інтегрального показника фінансової безпеки KSG Agro (рис. 3.12) має поступовий висхідний характер упродовж 2026–2030 рр. У 2026 році значення показника прогнозується на рівні 0,12, проте до у 2030 році зазначений показник за прогнозами зросте до 0,40. Варто ві дмітити, що хоча даний показник залишається нижче середнього, проте прослідковується суттєве його зростання. Така динаміка відображає сценарій поетапного зміцнення фінансової безпеки підприємства.

Загалом динаміка демонструє покращення фінансової ситуації в аграрному секторі за умов збереження прогнозованих трендів. Прогноз вказує на поступове зміцнення фінансової стійкості аграрних підприємств України, що обумовлено послідовним зниженням облікової ставки, збільшенням обсягів кредитування та страхових виплат. Облікова ставка та кількість страхових премій негативно впливають на ситуацію, підкреслюючи необхідність вдосконалення політики фінансування аграрних підприємств та процедур страхування.

Загалом прогнозований вплив змін банківських і страхових чинників на фінансову безпеку аграрних підприємств України у 2026–2030 роках демонструє позитивну динаміку та є важливим інструментом для стратегічного планування розвитку аграрного сектору.

Прогнозовані результати свідчать про те, що за умови збереження стабільності та поліпшення фінансових умов, а саме за умови послідовного зниження облікової ставки НБУ та збільшення обсягів банківського кредитування і страхових виплат, фінансова стійкість аграрних підприємств буде поступово зростати. Зростання індексу прогнозованої фінансової безпеки (ІПФБ) свідчить про підвищення фінансової стійкості та перспективний розвиток аграрних підприємств протягом найближчих п'яти років.

Водночас певні елементи, такі як облікова ставка та страхові тарифи, мають негативний вплив, що підкреслює необхідність посилення державних програм підтримки, впровадження відповідних механізмів субсидування та реформування системи аграрного страхування. Ці ініціативи зменшать потенційні ризики та сприятимуть більш сталому розвитку аграрного сектору.

Таким чином, для фінансової стійкості аграрних підприємств необхідна надійна інтеграція кредитної та страхової політики, спрямованої на їх підтримку. Покращення цих інструментів сприятиме сталому розвитку аграрного сектору, підвищить інвестиційну привабливість та зміцнить економічний потенціал українських аграрних товаровиробників в умовах непередбачуваної макроекономічної ситуації.

3.3. Розробка моделі забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств

Покращення фінансової безпеки аграрних підприємств в Україні є критично важливим чинником для забезпечення їх стабільного

функціонування, розширення ринкових позицій та підвищення конкурентоспроможності. В умовах зростаючих економічних, кліматичних та геополітичних ризиків, фінансова безпека визначається не лише рівнем прибутковості підприємства, але й здатністю ефективно реагувати на зовнішні загрози, оптимізувати використання ресурсів та забезпечувати стратегічну гнучкість (табл. 3.11).

Таблиця 3.11.

Комплексний підхід до підвищення рівня фінансової безпеки аграрних підприємств

Напрям дії	Конкретні заходи	Очікувані результати
Інвестиційне забезпечення	- Співпраця з МФО - Випуск облігацій - Кооперація агровиробників	Залучення капіталу, розширення виробництва, зменшення кредитних ризиків
Технічна модернізація	- Цифровізація - Сучасне обладнання - Розвиток логістики	Зниження витрат, підвищення продуктивності, якість контролю
Управління ризиками	- Агрострахування - Диверсифікація - Хеджування	Зменшення втрат, підвищення гнучкості
Освіта та підготовка кадрів	- Фінансова освіта - Консалтинг	Покращення стратегічного управління, запобігання помилкам
Державна політика	- Субсидії, пільги - Програми підтримки - Податкова мотивація	Підвищення стійкості сектору, зростання інвестиційної привабливості

Примітка. * Систематизовано автором

Один з основних шляхів зміцнення фінансової безпеки аграрного бізнесу полягає у активному залученні інвестицій. Підприємства повинні орієнтуватися на пошук та освоєння нових джерел капіталу, як внутрішніх, так і зовнішніх. Важливою є співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, які можуть надати кредити на вигідних умовах або грантову підтримку інноваційних та екологічних ініціатив. Крім того, доцільним є вихід аграрних компаній на ринок цінних паперів, зокрема випуск корпоративних облігацій для залучення інвесторів. Одним із перспективних рішень також є створення аграрних кооперативів, що дозволяє об'єднувати

фінансові ресурси, знижувати витрати на залучення капіталу та підвищувати інвестиційну привабливість.

Другим напрямом виступає технологічна модернізація виробництва. Впровадження цифрових технологій, інноваційних агротехнічних рішень та оновлення матеріально-технічної бази дозволяє суттєво підвищити ефективність виробництва, скоротити втрати, зменшити залежність від людського фактору та знизити собівартість продукції.

Необхідність ефективного управління ризиками є незаперечною. Створення системи управління ризиками повинно охоплювати фінансові інструменти, зокрема страхування врожаю та активів, а також хеджувальні контракти, поряд зі стратегічними методологіями, що забезпечують диверсифікацію виробництва, географічну та продуктову адаптивність, а також оперативне реагування на коливання на внутрішніх та міжнародних ринках.

Підвищення фінансової грамотності менеджерів та фінансових служб аграрних підприємств має вирішальне значення для зміцнення фінансової безпеки.

Також інструменти впливу є необхідними для досягнення фінансової стійкості, включаючи бюджетування, управління ліквідністю, диверсифікацію доходів, джерела фінансування, страхування аграрного виробництва, внутрішній аудит та управління кризовими ситуаціями.

Формування системи управління здійснюється через застосування показників фінансової безпеки, зокрема ліквідність, платоспроможність, рентабельність та рівень фінансових ризиків (рис. 3.13). Такий підхід забезпечує зворотний зв’язок у системі управління та дозволяє своєчасно коригувати управлінські рішення залежно від змін зовнішнього середовища.

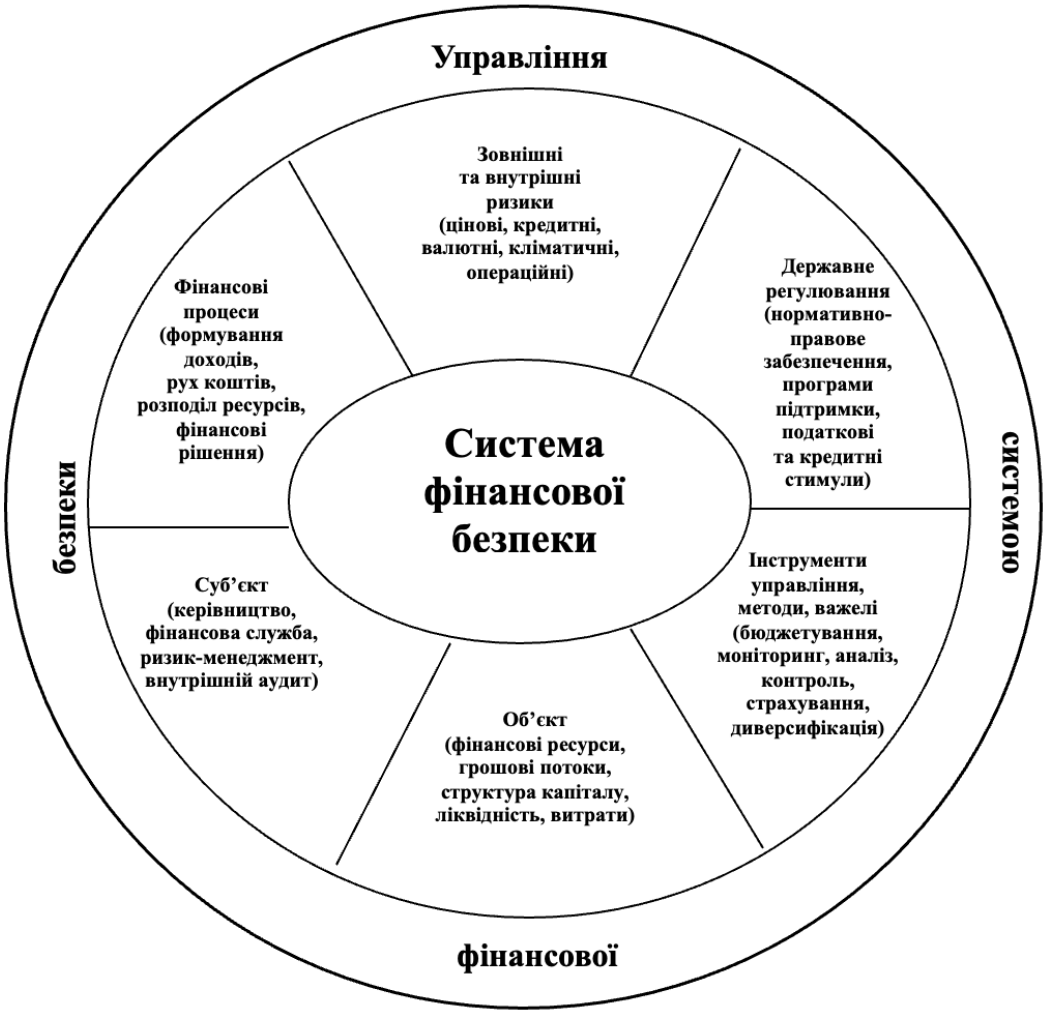

Рис. 3.13. Система управління фінансовою безпекою аграрних підприємств

Примітка. * Систематизовано автором

Таким чином, запропонована система управління фінансовою безпекою аграрних підприємств є комплексна, адаптивна та практикоорієнтована, оскільки поєднує інструменти фінансового управління, страхового захисту, диверсифікації та цифрового моніторингу, забезпечуючи зниження впливу зовнішніх ризиків та підтримання належного рівня фінансової безпеки в умовах нестабільного економічного середовища.

Іншим важливим питанням є активна участь держави у зміцненні фінансової стійкості аграрного сектору. Створення сприятливого бізнес-середовища, впровадження ефективних систем субсидій, кредитів та податкових стимулів для модернізації та цифровізації, а також спрощення

доступу до державних програм допомоги сприятимуть загальному фінансовому оздоровленню галузі. Не менш важливим є участь держави в регулюванні ринку землі, сприянні експорту та створенні страхових фондів.

Слід зазначити, що підвищення рівня фінансової безпеки аграрних підприємств вимагає комплексного підходу управління, який поєднує внутрішні реформи, впровадження технологій, управління ризиками, розвиток компетентності персоналу та систематичну державну підтримку. Такий підхід дозволить аграрному сектору України ефективно функціонувати попри складні зовнішні умови, забезпечуючи стабільний розвиток економіки в цілому.

Система управління фінансовою безпекою підприємств формує теоретико-методичне підґрунтя для ідентифікації, оцінювання та нейтралізації фінансових ризиків, а також визначає сукупність принципів, методів та інструментів забезпечення стабільного функціонування суб'єктів господарювання. Вона охоплює структурні елементи необхідні для формування цілісного підходу до захисту фінансових інтересів підприємств.

Водночас ефективність функціонування даної системи безпосередньо залежить від практики реалізації її положень у процесі управління фінансовою безпекою. Це передбачає активне застосування управлінських рішень спрямованих на підтримання платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості. Це дозволить забезпечити перехід від формування системи як теоретичної конструкції до її практичного впровадження як дієвого інструмента управління фінансовою безпекою.

Комплексний підхід до забезпечення управління фінансовою безпекою аграрних підприємств включає моніторинг ризиків, цифровізацію фінансових процесів, раннє виявлення загроз та механізми державної підтримки, що сприяє значному підвищенню рівня фінансової безпеки аграрних підприємств (рис. 3.14).

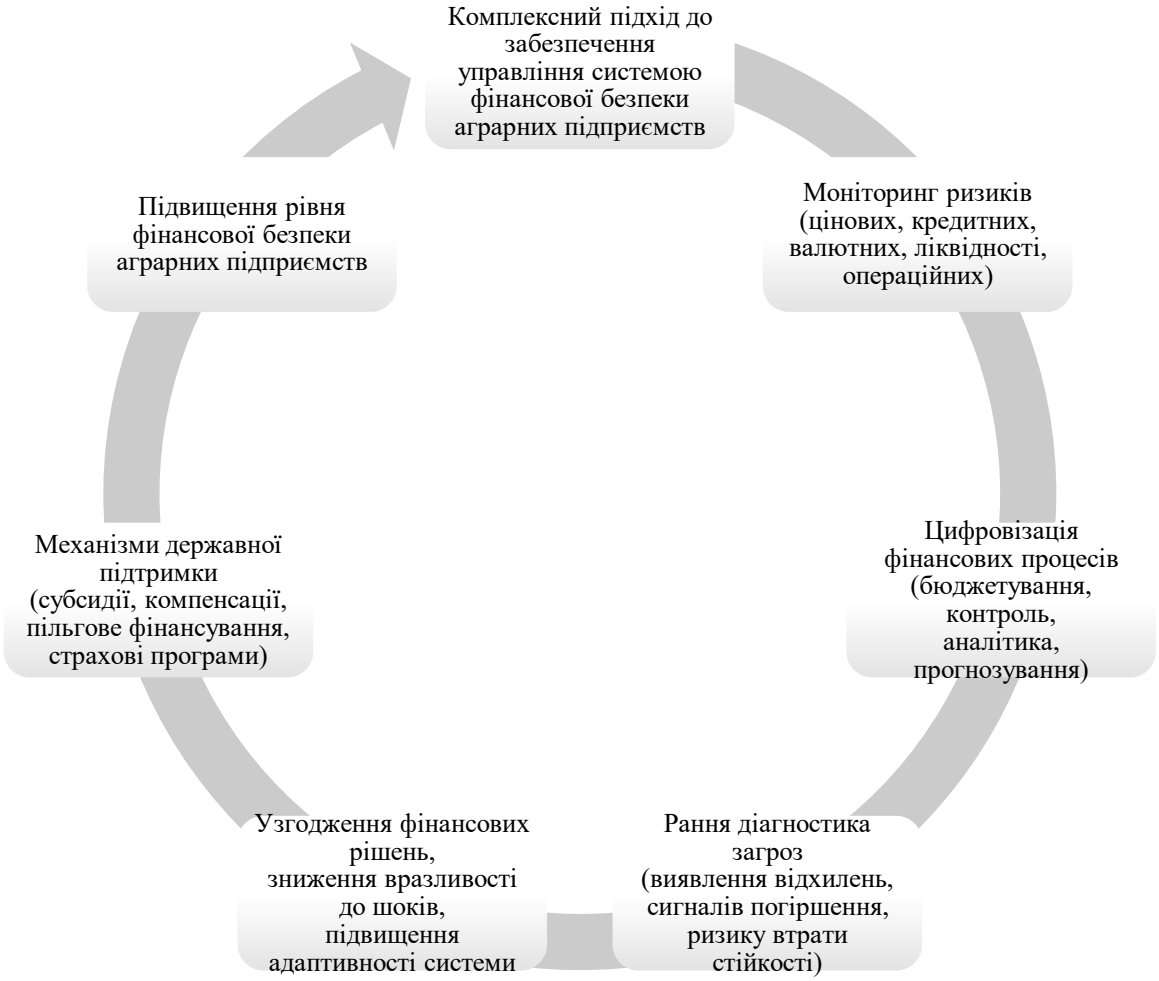

Рис. 3.14. Комплексний підхід до забезпечення управління системою фінансової безпеки аграрних підприємств

Примітка. * Розроблено автором

Система фінансової безпеки аграрних підприємств – це складна багаторівнева структура, що поєднує в собі численні управлінські, економічні, технологічні та організаційні стратегії, покликані захистити підприємство від внутрішніх і зовнішніх загроз. З огляду на переважаючі в аграрному секторі обставини, що характеризуються значною непередбачуваністю, сезонністю, залежністю від екологічних і кліматичних факторів та впливом державної політики, питання забезпечення фінансової стійкості має першочергове значення. Для досягнення цієї мети необхідно

створити комплексну модель, яка враховує всі значущі фактори впливу та сприяє швидкій реакції на зміни у зовнішньому середовищі.

Основним елементом системи фінансової безпеки є оцінка ризиків. Цей етап передбачає визнання основних категорій небезпек, які можуть вплинути на стійкість аграрних підприємств. Сюди входять природні та кліматичні небезпеки (посухи, заморозки, повені), економічна невизначеність (волатильність цін, коливання курсу валют, інфляція), політичні загрози (зміни в законодавстві, торговельні бар'єри) та технологічна вразливість (застаріле виробниче обладнання, недостатня механізація). Після виявлення ризиків оцінюється їх потенційний вплив на фінансові результати підприємства з урахуванням ймовірності їх виникнення та розміру можливих збитків. На основі даної оцінки встановлюються методи управління ризиками, включаючи диверсифікацію виробництва, страхування врожаю та створення резервних фондів.

Другий аспект – це фінансова стратегія, спрямована на забезпечення достатніх фінансових ресурсів та їх ефективного використання. Вона передбачає чітке розмежування фінансових джерел: внутрішніх (прибуток, амортизаційні відрахування), зовнішніх (банківські кредити, лізинг) та інвестиційних (залучення зовнішніх інвесторів, іноземні гранти, облігаційні ініціативи). Важливо не тільки забезпечити фінансування, але й створити оптимальну структуру капіталу – збалансоване співвідношення власного капіталу та боргу, щоб зменшити небезпеку надмірної залежності від запозичень. У цьому контексті важливу роль відіграє розробка плану розвитку інвестицій, що включає оцінку прибутковості проєкту, термінів окупності та оцінку ризиків.

Третім напрямом виступає модернізація та впровадження інновацій. Сюди належить впровадження цифрових технологій, автоматизованих систем управління виробництвом, GPS-моніторингу, обліку ресурсів, використання дронів для моніторингу посівів. Інвестиції в технічне переоснащення – оновлення парку сільськогосподарської техніки,

будівництво сучасних сховищ, логістичних центрів – це дозволить підвищити конкурентоспроможність.

Управління ресурсами – ще один важливий компонент моделі. Раціональне використання водних і ґрунтових ресурсів, дотримання сівозміни та застосування біологічних методів захисту рослин належать до екологічної та виробничо-технологічної безпеки, однак їх вплив на фінансову безпеку реалізується опосередковано через економічні результати діяльності підприємства. У цьому контексті людський фактор виступає носієм управлінських і технологічних рішень, від яких залежить рівень дотримання екологічних і виробничих стандартів. Необхідно постійне підвищення кваліфікації працівників, мотивація, запровадження ефективної системи управління персоналом.

Суттєве значення має державна підтримка аграрного сектору. Участь у державних програмах розвитку сільських територій, агропромислових кластерів, співпраця з профільними міністерствами та місцевими органами влади відкривають можливості для отримання фінансування, технічної допомоги або пільг.

Завершальним етапом є система моніторингу та оцінки, яка забезпечує постійний контроль за фінансовим станом підприємства.

Вона включає систематичну оцінку основних фінансових показників: ліквідності, рентабельності, обіговості активів, рівня заборгованості. На основі аналізу зазначених показників приймаються управлінські рішення щодо коригування стратегії, оптимізації витрат або змін у структурі фінансування. Такий моніторинг дозволяє своєчасно виявляти проблеми та зменшувати негативний вплив зовнішніх факторів.

Стратегічне планування задає довгострокові цілі, визначає пріоритети та формує основні напрями розвитку. Тактичний рівень відповідає за планування ресурсів і розробку конкретних заходів, а оперативний контроль забезпечує моніторинг виконання та оперативне реагування на відхилення від плану. Така взаємодія забезпечує цілісність управлінського процесу і

дозволяє підприємству підтримувати фінансову стійкість у будь-яких умовах (рис. 3.15).

Рис. 3.15. Фактори забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств

Примітка. * Систематизовано на основі [8, 36, 42, 83, 90]

Особливу увагу в моделі слід приділяти інформаційній підтримці управління. Використання сучасних інформаційних систем і технологій дає змогу збирати, обробляти та аналізувати великі обсяги даних про внутрішні та зовнішні умови діяльності підприємства, що сприяє точному прогнозуванню ризиків, ефективнішому прийняттю рішень і швидкому коригуванню стратегії.

Крім того, модель враховує характерні особливості аграрного сектору, зокрема сезонність виробництва, значну залежність від природних і

кліматичних факторів, а також вирішальний вплив державного регулювання та підтримки. Важливим елементом є ефективна взаємодія з банківськими установами, які надають кредити, управляють валютними ризиками та надають факторингові та гарантійні послуги, тим самим підвищуючи ліквідність і фінансову стійкість підприємств. Ефективність моделі оцінюється за її здатністю забезпечувати належний рівень фінансової безпеки під час криз та сприяти сталому розвитку, тим самим підвищуючи конкурентоспроможність підприємств, збільшуючи інвестиційну привабливість та сприяючи потенційному економічному зростанню.

Сучасна модель фінансової безпеки для аграрних підприємств є динамічною, комплексною та інтегрованою системою, призначеною для підвищення гнучкості компанії, оптимізації використання ресурсів та зменшення ризиків у мінливих економічних та екологічних умовах. Вона є важливим компонентом у створенні ефективного аграрного сектору, який може гарантувати продовольчу безпеку країни та сталий розвиток національної економіки.

Ефективне впровадження моделі фінансової безпеки в аграрне виробництво вимагає методичної та послідовної стратегії, яка враховує як внутрішні ресурси підприємства, так і зовнішні негативні фактори. Успішне впровадження такої моделі має базуватися на численних критичних елементах, включаючи попередню оцінку ризиків, ефективне управління фінансовими потоками, інвестиційну стратегію, модернізацію виробництва та постійний моніторинг результатів.

Першочергово необхідно провести ретельну оцінку фінансової стійкості підприємства, щоб виявити його вразливі місця та потенційні загрози.

Наступний етап повинен передбачати створення кризового резерву – фінансового фонду, призначеного для використання у випадках форс-мажорних обставин. Систематичне відрахування частини прибутку до резервів дозволить підприємству зберегти платоспроможність у критичні періоди. Одночасно комплексно оцінити структуру доходів і витрат

підприємства, щоб зменшити фінансову залежність від конкретних партнерів або сезонних впливів.

Забезпечення фінансування є надзвичайно важливим, але не менш значущим є ефективне управління ресурсами шляхом інвестування в модернізацію технічного обладнання, впровадження інноваційних аграрних технологій, підвищення енергоефективності та оптимізацію логістичних процедур.

Цифрова трансформація агробізнесу має критичне значення.

Важливою особливістю ефективної реалізації моделі фінансової безпеки є наявність кваліфікованих кадрів.

Налагодження конструктивної взаємодії з урядовими органами та відповідними групами має вирішальне значення для отримання своєчасної інформації про нові можливості допомоги, зміни в законодавстві, ринкові тенденції та участь у проєктах розвитку аграрного сектору. Співпраця з консультаційними службами або центрами сільськогосподарських інновацій може надати компанії доступ до сучасної інформації та інструментів для підвищення ефективності.

Необхідною складовою впровадження є постійний моніторинг ефективності реалізованих заходів. Для цього рекомендується впровадити систему ключових фінансових індикаторів (ліквідність, рентабельність, рівень заборгованості тощо), яка дозволяє аналізувати динаміку змін та оперативно вносити корективи у фінансову стратегію підприємства (рис. 3.16).

Рис. 3.16. Алгоритм забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств

Примітка. * Систематизовано на основі [8, 23, 42, 44, 83, 90]

Таким чином, модель фінансової безпеки повинна стати не лише набором теоретичних принципів, а й практичним інструментом управління, що активно використовується у повсякденній діяльності аграрного підприємства. Її впровадження потребує комплексного підходу, стратегічного планування та гнучкості до змін – лише за таких умов можна досягти стійкості та конкурентоспроможності в умовах сучасної економіки.

Узагальнена модель забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств, розроблена з урахуванням діяльності провідних агрохолдингів України (МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel, Nibulon), передбачає інтеграцію стратегічного, тактичного й оперативного рівнів управління, ґрунтується на адаптивному підході та охоплює взаємодію внутрішніх і зовнішніх факторів фінансового середовища.

Метою моделі є забезпечення стабільності, стійкості та адаптивності фінансових потоків аграрного підприємства, мінімізація впливу ризиків, а також створення передумов для довгострокового зростання прибутковості та підвищення інвестиційної привабливості (табл. 3.12).

Таблиця 3.12.

Комплексний підхід до забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств

Рівень управління	Ціль	Ключові елементи	Приклади реалізації
Оперативний (до 1 року)	Управління поточними фінансовими потоками, ліквідністю та ризиками	- Щотижневий моніторинг ліквідності - Управління дебіторською/кредиторською заборгованістю - Автоматизація фінансової аналітики - Підвищення фінансової грамотності персоналу - Створення оперативних резервів	МХП – щоденний фінансовий моніторинг, автоматизація аналітики для всіх підрозділів. Астарта-Київ – створення короткострокових резервів для забезпечення обігових коштів. KSG Agro – контроль дебіторської заборгованості та покращення внутрішньої звітності. Kernel – онлайн-моніторинг грошових потоків, підвищення фінансової обізнаності працівників. Nibulon – оперативне управління ліквідністю в реальному часі для забезпечення безперервної логістики.

Продовження табл. 3.12

Рівень управління	Ціль	Ключові елементи	Приклади реалізації
Тактичний (1-3 роки)	Оптимізація ресурсів, забезпечення гнучкої адаптації до змін ринку	- ERP-системи (SAP, 1С:Агро) - Фінансовий аналіз та cash-flow планування - Страхування ризиків (врожай, логістика) - Альтернативне фінансування (зелені облігації, гранти) - Агрокооперація для малого бізнесу	МХП – використання SAP для бюджетування та контролю витрат. Астарта-Київ – залучення фінансування від європейських банків розвитку для модернізації. KSG Agro – реалізація проєктів за рахунок грантових коштів, страхування тваринництва. Kernel – планування cash-flow для керування експортною виручкою та сезонними коливаннями. Nibulon – страхування ризиків перевезення та зберігання, адаптація фінансових планів до умов воєнного часу.
Стратегічний (5+ років)	Забезпечення стійкого розвитку підприємства в умовах макроекономічної, екологічної та геополітичної нестабільності	-Диверсифікована фінансова стратегія (експорт, ESG) - Інноваційна інвестиційна політика - Сценарне планування ризиків - Партнерство з державою та донорами - Екологічна трансформація (зелена енергетика)	МХП – впровадження довгострокової перспективи співпраці з інвесторами. ESG-стратегії, інвестиції в біогазові установки та енергоефективність виробництва. Астарта-Київ – стратегічне партнерство з міжнародними донорами (IFC, EBRD), зелена трансформація (біоенергетика). KSG Agro – диверсифікація активів, розвиток свинарства та проєкти з біоенергетики. Kernel – стратегічна інтеграція трейдингових і портових активів, фокус на експорт та цифрову трансформацію. Nibulon – розвиток власної логістичної інфраструктури та флоту як довгостроковий запобіжник валютних і транспортних ризиків.

Примітка. * Систематизовано на основі [8, 36, 42, 83, 90]

Оперативний рівень, розрахований на термін до одного року, передбачає управління поточними фінансовими потоками, підтримання ліквідності та щоденний контроль за ризиками. Він охоплює щотижневу оцінку платоспроможності, моніторинг дебіторської та кредиторської заборгованості, автоматизацію фінансової звітності та аналітики, підвищення фінансової грамотності персоналу через систему навчань і KPI, створення оперативних фінансових резервів і використання сервісів ризик-

менеджменту. Nibulon використовує постійний моніторинг фінансових операцій у режимі реального часу для поліпшення управління логістикою.

Тактичний рівень охоплює період від одного до трьох років і зосереджується на оптимізації ресурсів та фінансовій стабільності в умовах мінливого ринку. Ключові компоненти включають впровадження ERP-систем для бюджетування та управління витратами, фінансовий аналіз прибутковості, ліквідності та ефективності інвестицій, а також прогнозування грошових потоків. Важливе значення мають страхові інструменти, залучення альтернативних джерел фінансування (таких як «зелені» облігації та іноземні гранти), а також розвиток партнерських програм і співпраці з малими підприємствами. Астарта-Київ регулярно бере участь у горизонтальній співпраці з міжнародними фондами в секторі біоенергетики.

На стратегічному рівні, який орієнтований більше ніж на п'ять років, основна увага приділяється створенню фінансового плану, що враховує макроекономічні, екологічні та геополітичні виклики. Це передбачає диверсифікацію джерел доходу, посилення експортних можливостей, впровадження ESG-фінансування та інвестування в інноваційні енергоефективні технології. Концепція включає сценарне планування для управління ризиками, співпрацю з урядовими та міжнародними донорами, а також інтеграцію екологічного аспекту через розвиток зеленої енергетики. Прикладом є компанія Kernel, яка інтегрує фінансову стратегію з розвитком експортної логістики.

Інституційна складова моделі базується на створенні спеціалізованих підрозділів в організації, включаючи фінансово-аналітичний центр, координаційну раду з питань фінансової безпеки, відділ управління ризиками та сучасну IT-інфраструктуру, яка сприяє інтеграції даних з усіх відділів в єдину систему. Методи реалізації включають проведення фінансових аудитів, складання карт ризиків, визначення важливих фінансових показників (ліквідність, автономність, EBITDA, страхове покриття), регулярне

оновлення сценаріїв та планів дій, а також включення концепцій ESG до фінансової стратегії організації.

Реалізація моделі дозволить зменшити фінансові втрати від зовнішніх шоків, стабілізувати грошові потоки та прибутковість, підвищити інвестиційну привабливість підприємства, сприяти входженню на зовнішні ринки та забезпечити систематичне управління ризиками.

Для ефективного забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу розроблено інтегровану дескриптивну модель, яка враховує ключові фактори впливу та дозволяє оперативно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі (рис. 3.17).

Варто додати, що у сучасних умовах господарювання аграрні підприємства функціонують в умовах значної економічної нестабільності, зростаючих ризиків та постійних змін як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Враховуючи це, модель забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств повинна мати високий рівень адаптивності, комплексності та інтеграції ключових напрямків управління. Такий підхід дозволяє підприємствам не лише ефективно реагувати на виклики, а й забезпечувати сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Адаптивність моделі передбачає її здатність оперативно реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища. У аграрному секторі, де на результати діяльності впливають економічні, політичні, кліматичні та соціальні чинники, можливість швидко коригувати управлінські рішення є надзвичайно важливою. Адаптивна модель враховує як непередбачувані шоки (коливання валютних курсів, зміни нормативно–правового регулювання, екстремальні погодні умови), так і поступові трансформації ринку (технологічний розвиток, зміна споживчих уподобань), що підвищує гнучкість бізнес-процесів і здатність підприємства своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища. Такий підхід спрямований насамперед на зниження рівня фінансових ризиків, обмеження потенційних втрат та підтримання фінансової стійкості, а також створює передумови для

покращення фінансових результатів у середньо- та довгостроковій перспективі за сприятливих ринкових умов.

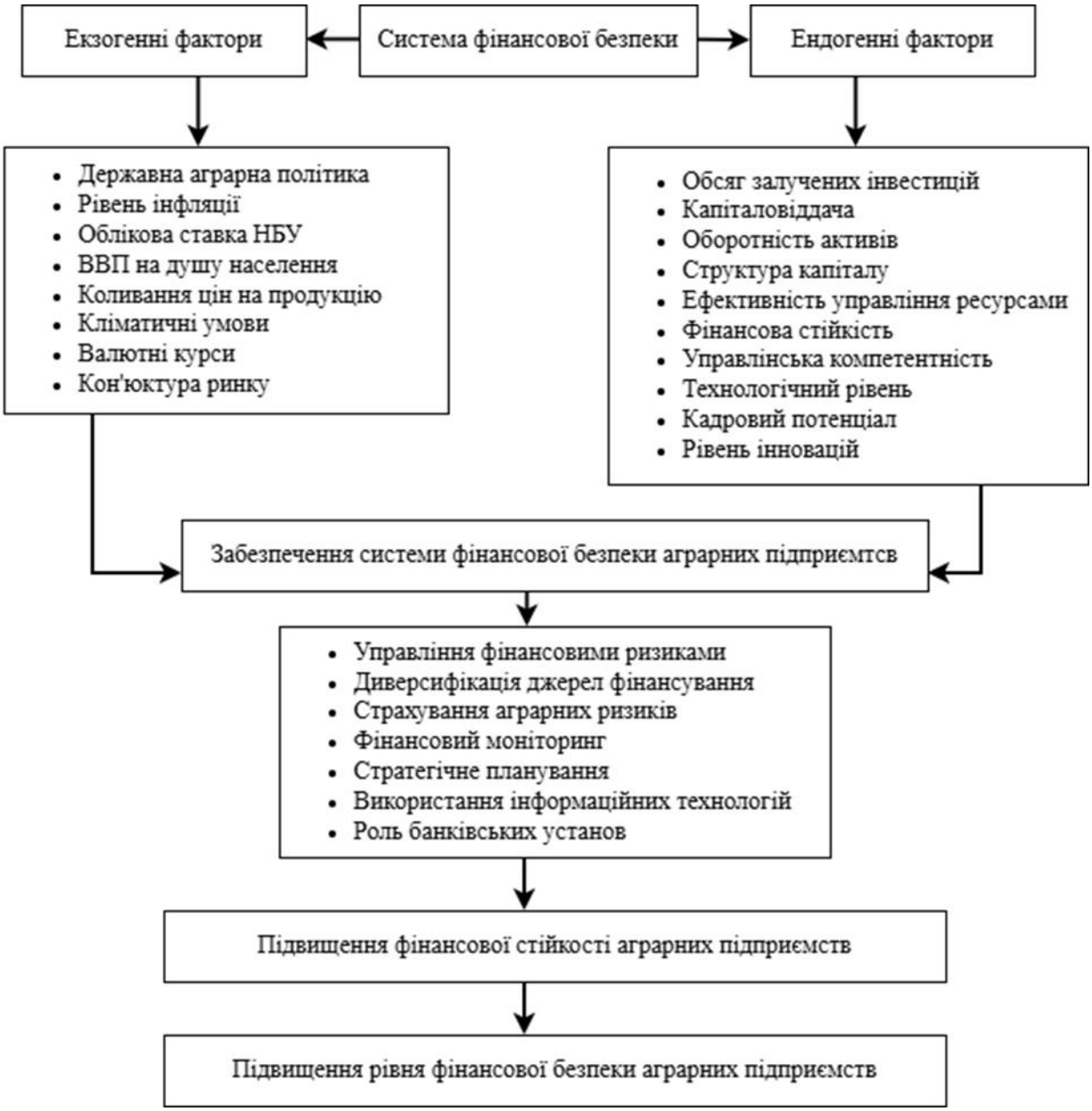

Рис. 3.17. Дескриптивна модель забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств

Примітка. * Систематизовано автором

Комплексність підходу означає, що модель забезпечення фінансової безпеки охоплює всі основні аспекти діяльності підприємства – від аналізу ризиків і формування внутрішніх резервів до стратегічного планування і

оперативного контролю. Комплексна система включає використання різноманітних інструментів управління, серед яких:

- управління фінансовими ризиками (ризик-менеджмент);
- диверсифікація джерел фінансування;
- страхування аграрних ризиків;
- фінансовий моніторинг;
- стратегічне планування;
- застосування інформаційних технологій;
- взаємодія з банківськими установами для забезпечення кредитування та управління валютними ризиками.

Такий багатокомпонентний підхід дозволяє зменшити вразливість підприємства до несприятливих факторів і підвищити його здатність швидко відновлюватися після криз. Інтеграція ключових напрямків управління полягає у формуванні єдиної системи, де стратегічні, тактичні та оперативні рішення взаємопов’язані і узгоджені між собою.

Отже проведені дослідження дали змогу сформувати основні складові системи забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств, зокрема визначено структуру даної системи, що забезпечує комплексний підхід до ідентифікації і нейтралізації загроз. Запропонований підхід ґрунтується на інтеграції аналітичних, організаційних та фінансових інструментів, що дозволяє підвищити ефективність прийняття управлінських рішень.

Обґрунтована модель забезпечення системи фінансової безпеки відображає взаємозв’язок ключових елементів управління, спрямованих на досягнення фінансової стійкості, платоспроможності та розвитку підприємств у довгостроковій перспективі. Практика її реалізації сприятиме підвищенню рівня захищеності фінансових інтересів, мінімізації ризиків та формуванню передумов для стабільного функціонування суб’єктів господарювання в довгостроковий перспективі.

Висновки до розділу 3

В процесі аналізу розвитку системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу в Україні обґрунтувано необхідність формування інтегрованої стратегії розвитку аграрних підприємств, визначити роль банківських установ та страхових компаній у мінімізації фінансових ризиків, запропонувати модель забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств:

1. У межах дослідження обґрунтовано систему управління фінансовою безпекою аграрних підприємств холдингового типу та запропоновано комплексний підхід до її забезпечення, що грунтується на поєднанні моніторингу фінансових ризиків, цифровізації фінансових процесів, інструментів ранньої діагностики ризиків. Таке поєднання дозволило сформувати цілісну систему реагування на внутрішні та зовнішні дестабілізуючі фактори, забезпечуючи підвищення ефективності управлінських рішень.

2. Розроблена інтегрована модель фінансової безпеки аграрних підприємств базується на багаторівневому управлінні, яке охоплює стратегічний, тактичний та оперативний рівні, і передбачає системний аналіз ризиків із кількісною оцінкою їхнього впливу на фінансові результати, формування збалансованої структури капіталу, модернізацію виробництва, раціональне управління ресурсами та активну державну підтримку. Постійний моніторинг фінансових показників із застосуванням сучасних інформаційних технологій забезпечує оперативне реагування на зміни зовнішнього середовища та підтримання фінансової стійкості.

3. Обґрунтовано можливість використання інтегральної стратегії розвитку аграрних підприємств холдингового типу, що враховує економічні, технологічні, соціальні та екологічні складові, дозволяє забезпечити комплексний підхід до управління їх діяльністю в умовах динамічного зовнішнього середовища. Впровадження даної стратегії забезпечить

підвищення конкурентоспроможності підприємств, оптимізацію використання ресурсного потенціалу та зміцнення рівня їх фінансової безпеки.

4. Визначено роль банківських установ і страхових компаній у мінімізації фінансових ризиків аграрних підприємств. Встановлено, що банки виступають партнерами, які забезпечують кредитування операційної діяльності та інвестицій, а також пропонують інструменти валютного хеджування і фінансовий консалтинг, ефективність яких визначається якістю ризик-менеджменту підприємств. Страхові компанії, у свою чергу, забезпечують захист від природних катастроф, техногенних ризиків і фінансових втрат, пов'язаних із неплатоспроможністю контрагентів. Синергія банківських і страхових продуктів у фінансовій стратегії підприємств узагальнена як складова механізму управління фінансовою безпекою, що підвищує стійкість аграрних підприємств за рахунок поєднання інструментів ліквідності, доступу до ресурсів і компенсації збитків.

5. Обгрунтувано вплив зовнішніх і внутрішніх фінансових та макроекономічних факторів, зокрема доступності до кредитних ресурсів та страхування ризиків, на рівень фінансової безпеки. Прогнозні розрахунки з використанням лінійного моделювання та багатофакторної регресійної модель свідчать, що в усіх досліджуваних підприємств очікується поступове збільшення обсягів кредитування та частки застрахованих площ, однак інтенсивність цього зростання є неоднаковою. Проведені дослідження свідчать, що інтегральний показник фінансової безпеки KSG Agro має поступову динаміку до зростання. Так, у 2026 році значений показник буде на рівні 0,12, проте до у 2030 року його прогнозне значення зросте до 0,40. Це підкреслює необхідність посилення державної політики підтримки аграрного сектору та вдосконалення механізмів субсидування та регулювання з метою зниження витрат на ресурси та підвищення доступності страхового покриття.

6. Запропоновано дескриптивну модель забезпечення системи

фінансової безпеки аграрних підприємств, яка виступає важливим інструментом, що дозволяє структуровано описати взаємозв'язок ключових елементів фінансової безпеки та визначити логіку їх функціонування. Застосування даної моделі сприятиме підвищенню рівня фінансової стійкості шляхом удосконалення процесів прийняття управлінських рішень та підвищення їх обґрунтованості.

7. Доведено, що управління фінансовою безпекою аграрних підприємств має здійснюватися як цілісний процес, у якому взаємопов'язано функціонують зовнішні та внутрішні ризики, суб'єкти управління, об'єкти фінансового впливу, інструменти забезпечення, процедури оцінки рівня фінансової безпеки та результативний блок. Такий підхід дозволяє розглядати фінансову безпеку не лише як стан захищеності фінансових ресурсів, а як динамічну систему управлінських рішень, спрямованих на стабілізацію грошових потоків, зниження фінансових втрат, підтримання платоспроможності та підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення науково-практичного завдання, пов’язаного із розвитком системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, що є ключовою умовою їхньої стійкості та конкурентоспроможності в умовах динамічних внутрішніх і зовнішніх викликів. Проведене дослідження дозволило отримати результати, що мають важливе теоретичне й практичне значення, а саме:

1. Визначено сутність поняття системи фінансової безпеки аграрних підприємств як комплексу взаємопов’язаних елементів, який створює підґрунтя для формування їх фінансової стійкості та конкурентоспроможності в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, що відображає здатність підприємства підтримувати платоспроможність, фінансову стійкість, інвестиційну здатність і керованість ризиків під дією загроз внутрішнього та зовнішнього середовища. На відміну від інших трактувань, запропоноване уточнення враховує специфіку аграрної діяльності, де фінансові результати опосередковуються природно-кліматичними чинниками, сезонністю грошових потоків, ціновою волатильністю та обмеженнями доступу до фінансових інструментів.

2. Удосконалено наукову систематизацію принципів формування системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, що на відміну від існуючих ґрунтуються на основі поєднання ризик-орієнтованості фінансового управління, пріоритетах забезпечення платоспроможності, диверсифікації фінансування, адаптації до зовнішнього економічного середовища, планування, контролю та прогнозування, що створює передумови для підвищення рівня фінансової стійкості аграрних підприємств холдингового типу.

3. Удосконалено методичний підхід до оцінки рівня системи фінансової безпеки аграрних підприємств на основі інтегрального показника,

сформованого з шести нормованих складових, що передбачає оцінку ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, кредитної заборгованості, оборотності активів та зносу основних засобів. Методика дозволяє інтерпретувати зміни інтегрального рівня через розрахунок всіх складових. Такий підхід забезпечує всебічну оцінку фінансової безпеки та створює методичну основу для ефективної управлінської діагностики фінансової безпеки, враховуючи як внутрішні можливості підприємств, так і зовнішні ризики.

4. Обґрунтувано тенденції розвитку підприємств аграрного сектору та оцінено рівень фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу з урахуванням загроз внутрішнього та зовнішнього економічного середовища, що дозволяє обґрунтувати пропозиції щодо мінімізації їх впливу та сприяти розвитку таких підприємств. Проведений аналіз свідчить, що показники фінансової стійкості МХП протягом досліджуваного періоду підвищилися, зокрема коефіцієнт автономії зріс 0,52 у 2024 році, водночас прослідковується зменшення коефіцієнта фінансового важеля до 1,15, що вказує на зниження залежності від позикових коштів. Щодо решти досліджуваних компаній, то прослідковується зростання коефіцієнтів автономії та фінансової стійкості, що свідчить про збільшення частки власного капіталу в загальній структурі фінансування. Дослідження інтегрального показника фінансової безпеки відображає суттєву диференціацію. Найвищий рівень демонструє МХП (0,968), що свідчить про сформовану збалансовану систему фінансової стійкості та ефективне використання ресурсного потенціалу. Найнижче значення інтегрального показника було у KSG Agro (0,061), що вказує на підвищену фінансову вразливість підприємства та необхідність посилення механізмів управління ліквідністю, прибутковістю та фінансовою стійкістю.

5. Обґрунтувано систему управління фінансовою безпекою аграрних підприємств холдингового типу як сукупність взаємопов’язаних елементів, що охоплює зовнішні та внутрішні ризики, суб’єктів управління,

об’єкти фінансового впливу, інструменти забезпечення та оцінювання рівня фінансової безпеки. Запропоновано комплексний підхід до забезпечення такої системи, який інтегрує цифрові технології, агрострахування, диверсифікацію джерел фінансування, оптимізацію витрат і механізми державної підтримки, що, на відміну від наявних підходів, орієнтований на підвищення адаптивності аграрних підприємств холдингового типу, ранню діагностику загроз, виявлення ознак погіршення фінансового стану до настання критичних відхилень та зниження впливу зовнішніх ризиків на рівень їх фінансової безпеки.

6. Сформовано інтегровану стратегію розвитку аграрних підприємств холдингового типу, у межах якої фінансова безпека розглядається як результат поєднання економічних, технологічних, соціальних та екологічних рішень у єдиному просторі стратегічного управління. Аналіз перспектив розвитку кожного досліджуваного підприємста показав, що для МХП актуальними є заходи, спрямовані на розширення фінансування та посилення контролю за фінансовими потоками. Астарта-Київ потребує інновацій та підтримки з боку держави. У випадку з KSG Agro, ключову роль відіграють інструменти управління ризиками, фінансової грамотності, кооперації та альтернативного фінансування тощо. Для Kernel важливими є механізми зовнішнього фінансування, фінансового моніторингу, державного стимулювання та довгострокового планування. А Nibulon потребує впровадження інновацій та управління ризиками. Комплексне дослідження вказаних аграних підприємств дозволило сформувати стратегічні орієнтири оптимізації фінансової безпеки як частини загальної траєкторії розвитку підприємств холдингового типу: пріоритети модернізації, політика витрат і ресурсозбереження, підходи до фінансування та страхового захисту розглядаються як взаємопов’язані рішення, що підвищують не лише поточну ліквідність чи рентабельність, а й здатність підприємств холдингового типу зберігати фінансову стійкість у середньо- та довгостроковій перспективі.

7. Змодельовано прогноз обсягів кредитування та страхових платежів, а також страхового покриття в аграрному секторі як підґрунтя для обґрунтування ролі банківського та страхового секторів у мінімізації фінансових ризиків аграрних підприємств холдингового типу. Це дозволяє оцінити потенційні межі доступності фінансування, зміну вартості ресурсів і можливу динаміку страхового ринку, що прямо впливає на здатність підприємств підтримувати ліквідність. А також забезпечити практичну придатність результатів для формування фінансової стратегії, де кредитне та страхове забезпечення розглядаються як складові моделі забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу. Враховуючи важливість доступності до кредитних ресурсів та підвищення рівня страхування у досліджуваних підприємства, обгрунтовано прогнозні їх значення до 2030 р. Так, встановлено, що у МХП прогнозований обсяг кредитування зросте до 6822 млн грн у 2030 р., а рівень страхування підвищується до 32,0%. У KSG Agro прослідковується поступове зростання обсягів кредитування до 4558 млн грн у 2030 р., водночас рівень страхування збільшується до 30,0 %. У Kernel, Nibulon та Астарта-Київ прогнозні значення мають позитивну динаміку, хоча масштаби зростання залишаються диференційованими. Отже проведені дослідження свідчать, що за умови збільшення обсягів банківського кредитування і страхових виплат, фінансова стійкість аграрних підприємств буде поступово зростати.

8. Розроблено дескриптивну модель забезпечення системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, спрямовану на підвищення рівня їх фінансової стійкості та безпеки. Модель розроблена з урахуванням діяльності провідних агрохолдингів України (МХП, Астарта-Київ, KSG Agro, Kernel, Nibulon), передбачає інтеграцію стратегічного, тактичного й оперативного рівнів управління, яка ґрунтується на адаптивному підході та охоплює взаємодію внутрішніх і зовнішніх факторів фінансового середовища. Аналіз досліджуваних підприємств дав змогу виявити характерні ознаки на кожному рівні управління, так Nibulon та МХП

використовують постійний моніторинг фінансових операцій для поліпшення управління логістикою, Астарта-Київ регулярно бере участь у горизонтальній співпраці з міжнародними фондами в секторі біоенергетики, Kernel інтегрує фінансову стратегію з розвитком експортної логістики, KSG Agro реалізує проєкти за рахунок грантових коштів тощо. Враховуючи всі результати дослідження вказаних підприємств, модель забезпечення системи фінансової безпеки відображає взаємозв'язок ключових елементів управління, спрямованих на досягнення фінансової стійкості, платоспроможності та розвитку підприємств у довгостроковій перспективі. Практика її реалізації сприятиме підвищенню рівня захищеності фінансових інтересів, мінімізації ризиків та формуванню передумов для стабільного функціонування суб'єктів господарювання в довгостроковий перспективі. Реалізація моделі дозволить зменшити фінансові втрати від зовнішніх шоків, стабілізувати грошові потоки та прибутковість, підвищити інвестиційну привабливість аграрних підприємств холдингового типу, сприяти виходу на зовнішні ринки та забезпечити систематичне управління ризиками.

Результати дослідження мають теоретичне й практичне значення. З теоретичної точки зору вони поглиблюють і уточнюють теоретичні та методичні засади розвитку системи фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу через удосконалення понятійного апарату, систематизацію принципів, методичного підходу до визначення інтегральної оцінки рівня фінансової безпеки тощо. З практичної точки зору вони створюють основу для зменшення фінансових ризиків на рівні підприємств і для вдосконалення державної політики підтримки аграрного сектору, орієнтованої на стійкість, доступність фінансування та розвиток страхового захисту. Запропоновані підходи дозволяють не лише оцінити поточний стан фінансової безпеки аграрних підприємств холдингового типу, а й визначити найчутливіші сторони та пріоритети управління за відповідними напрямами в умовах нестабільного макроекономічного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 323 с.

2. Акімова Н. С., Кирильєва Л. О., Наумова Т. А. Інформаційна безпека підприємств торгівлі в умовах становлення глобального інформаційного суспільства. Підприємництво і торгівля. 2023. № 35. С. 5–10.

3. Алескерова Ю. В. Розвиток сільськогосподарського страхування: теорія, методологія, практика. Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2015. 370 с.

4. Астарта-Київ. Офіційний сайт. URL: https://www.astartaholding.com

5. Балан І. М. Фінансовий аналіз агропромислових підприємств. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 286 с.

6. Березовський С., Дяченко О. Інтелектуальна автоматизація – перспектива сільського господарства. International Science Journal of Engineering & Agriculture. 2022. № 1(3). С. 117–132. DOI: https://doi.org/10.46299/j.isjea.20220103.10

7. Богдан С. Економічна безпека агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. № 1(10). С. 129–136. DOI: https://doi.org/10.32782/dees.10-23

8. Богданюк І. Механізми формування та підтримки економічної безпеки суб’єктів аграрного бізнесу. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. Вип. 10. С. 41–48. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14195847

9. Бортник С. М. Правове забезпечення фінансової безпеки. Актуальні питання фінансової безпеки : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 48–52.

10. Варналій З. С., Мехед А. М. Теоретико-методичні підходи до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2022. Вип. 32. С. 112–121.

11. Василішин С. І. Модифікація принципів обліково-аналітичного забезпечення як домінанта управління економічною безпекою аграрних підприємств. Бізнес-інформ. 2020. № 6. С. 219–226.

12. Василішин С. І. Обліково-аналітичне забезпечення в системі ризиків та загроз економічної безпеки аграрних підприємств України : монографія. Харків : ТОВ «Друкарня Мадрид», 2020. 419 с. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/9849

13. Василішин С. І. Теоретичні засади розвитку місії та спроможності інституту бухгалтерського обліку в контексті управління економічною безпекою підприємств. Облік і фінанси. 2020. № 1(87). С. 20–27.

14. Васильєв А., Галенко В. Фінансова безпека аграрних підприємств України в умовах правового режиму воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 45. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-63

15. Вдовенко Л. О., Тітов Д. В. Безпека підприємств аграрного сектора економіки: загрози та наслідки. Агросвіт. 2023. № 20. С. 15–23.

16. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2018. 515 с.

17. Вудвуд В. В., Батієвська О. В. Фінансова безпека підприємства: сутність, цілі, принципи та шляхи забезпечення. Підприємництво і торгівля. 2019. № 25. С. 89–93. DOI: https://doi.org/10.36477/2522-1256-2019-25-12

18. Гайдуков І. В., Андрощук І. О. Особливості корпоративного шахрайства у бізнесі: сутність, наслідки та протидія в контексті опору змінам. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. 2024. № 11. С. 65–83.

19. Геращенко С. О., Чорнобаєв В. В., Абрамовська С. Р. Сучасні тенденції у світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією: місце та роль України в контексті її продовольчої безпеки. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2024. № 3. С. 70–81. DOI: https://doi.org/10.33271/ebdut/87.070

20. Гіржева О. М., Бірченко Н. О. Стратегічний інструментарій ризик-менеджменту підприємств аграрної сфери. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2017. Вип. 185. С. 115–123.

21. Гончарук І. В., Томашук І. В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення : монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2022. 334 с.

22. Гриньова В. М., Балан І. М. Фінансова стратегія підприємства. Харків : Інжек, 2017. 296 с.

23. Губарик О., Юрченко А. Обліково-аналітичне забезпечення діагностики функціонування підприємства та удосконалення системи економічної безпеки. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 32. С. 101–108. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-26

24. Гумен О. В. Особливості розвитку аграрного страхування в Україні в умовах інноваційних викликів та можливостей. Агросвіт. 2025. № 19. С. 138–143.

25. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm

26. Дернова І. А., Боровик Т. М. Глобальні виклики: економічний та соціальний аспекти. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2024. № 2(12). С. 246–257.

27. Джавадзаде Х., Маслак Н., Рудь І., Бровко С., Добіжа Н. Вплив програм страхування врожаю на фінансову стійкість аграрних підприємств. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2025. Том 2, № 61. С. 180–190. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.61.2025.4660

28. Динаміка відкриття аграрних підприємств в Україні. URL: https://business.diia.gov.ua/news/dynamika-vidkryttia-ahrarnykh-pidpryiemstv-v-ukraini

29. Єпіфанова І. Ю., Джеджула В. В. Фінансовий аналіз та звітність : електронний практикум комбінованого (локального та мережного) використання. Вінниця : ВНТУ, 2022. 144 с.

30. Жук В. М., Бездушна Ю. С., Вдовенко О. С. Облікові технології у забезпеченні інвестиційної привабливості та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. Облік і фінанси. 2013. № 4(62). С. 32–38.

31. Жук В. М. Вирішення проблем фінансової безпеки на стиках фінансової і бухгалтерської науки. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2014. Вип. 200(3). С. 20–27.

32. Захарова Н. Ю. Підходи до формування й оцінки фінансової стійкості підприємства. Бізнес-інформ. 2020. № 10. С. 307–315.

33. Звіт про фінансову стабільність – ключова публікація Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H2.pdf

34. Зубко Т. Особливості системи оцінки фінансової безпеки українських підприємств. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2024. Том 1, № 54. С. 188–199.

35. Ільчук О. М. Державна підтримка сільського господарства в Україні. Економіка АПК. 2019. № 2. С. 93–98.

36. Карбівський В. Фінансова безпека аграрних підприємств в умовах цифровізації економіки. Сталий розвиток економіки. 2025. № 2(53). С. 318–323. DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-44

37. Кириченко О. А., Кудря І. В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи. Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 10. С. 22–26.

38. Кисельов І. Система показників платоспроможності та ліквідності, їх взаємозв’язок з фінансовою стійкістю. Економіка та суспільство. 2025. № 75. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-41

39. Кнейслер О. В., Налукова Н. І. Теоретико-прагматичні підходи до оцінки фінансової стійкості суб’єктів господарювання. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2017. № 4(32). С. 45–50. URL: https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/32/10.pdf?utm

40. Коваль Н. І., Радченко О. Д. Фінансовий аналіз рейтингу аграрного розвитку регіонів України. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2022. № 2(60). С. 67–79. DOI: https://doi.org/10.37128/2411-4413-2022-2-5

41. Копилюк О. І., Гузар У. Є., Гута С. В. Сучасні підходи до організації системи фінансово-економічної безпеки підприємства. Бізнес-інформ. 2019. № 3. С. 229–234.

42. Костенко Ю., Короленко О., Гузь М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 43. С. 88–96. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-77

43. Котенок А., Овчаренко Д. Аналіз рентабельності активів та власного капіталу компанії Ernst and Young Baltic Sia. Молодий вчений. 2023. № 11(123). С. 120–124. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-11-123-15

44. Краєвський В. М., Богдан С. В. Економічна безпека як об’єкт управління в обліково-аналітичній системі аграрного бізнесу. Інтернаука. Серія «Економічні науки». 2023. № 5(73), т. 2. С. 79–83.

45. Красовський Д. О. Технологічна трансформація аграрного сектору України в умовах економічних та післявоєнних викликів. Сталий розвиток економіки. 2025. № 3(54). С. 128–135.

46. Крупка М. І., Шевчук В. І., Єфіменко Т. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства. Київ : НДІ фіскальної політики, 2019. 278 с.

47. Крупка М. І., Яструбецька Л. С. Фінансова безпека суб'єктів господарювання : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 320 с.

48. Кубай О. Г., Заставнюк О. А. Удосконалення фінансово-економічної безпеки в системі антикризового управління аграрного підприємства. Агросвіт. 2022. № 4. С. 68–77.

49. Кузенко Т. Б. Управління фінансовою безпекою підприємств. Бізнес Інформ. 2007. № 12 (1). С. 27–29.

50. Лєзіна А. В. Комплексна оцінка економічної безпеки електроенергетичного підприємства. Підприємництво і торгівля. 2024. № 40. С. 73–78.

51. Ліщук А. М., Парфенюк А. І., Карачинська Н. В., Безноско І. В. Інновації точного землеробства у зменшенні екологічних ризиків в агроекосистемах України. Збалансоване природокористування. 2024. № 3. С. 105–113. DOI: https://doi.org/10.33730/2310-4678.3.2024.314928

52. Лупенко Ю. О. Сільське господарство України: стратегічні орієнтири. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021. 412 с.

53. Махмудов Х. З., Поліщук О. Ю. Інноваційні технології як основа сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності агропереробної промисловості України. Вісник ПДАУ (Економіка, управління та фінанси). 2024. № 2. С. 67–73. DOI: https://doi.org/10.32782/pdau.eco.2024.2.9

54. Мельник В., Андрющенко О. Нормативно-правове регулювання економічної безпеки. Молодий вчений. 2019. № 12(76). С. 343–346.

55. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Львів : Растр-7, 2020. 384 с.

56. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: https://minagro.gov.ua/news/13-088-ahrohospodarstv-otrymaly-bankivski-kredyty-mynuloho-roku

57. Москвін Б. Ю. Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні. Економіка і організація управління. 2022. № 2(46). URL: https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/12549

58. МХП. Офіційний сайт. URL: https://mhp.com.ua

59. Нестеренко В. Ю., Мороз А. Р., Болотова Т. М. Інновації у сільськогосподарському підприємництві та їх вплив на конкурентоспроможність. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2022. № 1(28). С. 130–137. DOI: https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2022.28.130

60. Ніценко В., Присяжнюк Н., Федорук Ю., Павліченко А., Федорук Н. Вплив сезонності та біологічних циклів на управління виробничими процесами сільськогосподарських підприємств. Економічний аналіз. 2025. № 35(4). С. 259–267. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2025.04.259

61. Орлова О. О., Батюк Р. Б. Управління фінансовою безпекою підприємств: виклики воєнного часу. Економіка та суспільство. 2024. № 62. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-170

62. Осташко Т. О. Сільськогосподарський експорт України в умовах війни і шляхи його відновлення. Економіка України. 2022. № 5. С. 26–38.

63. Павленко О. П. Формування стратегій страхового захисту в агровиробничому секторі економіки. Агросвіт. 2024. № 23. С. 102–106. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.23.102

64. Пасінович І. І., Миськів Г. В., Гутак В. М. Комплексний аналіз фінансово-господарського стану підприємств у системі управління фінансовою безпекою. Серія «Менеджмент і підприємництво в Україні». 2025. № 7(2). С. 96–107. DOI: https://doi.org/10.23939/smeu2025.02.094

65. Петренко В. С. Факторний аналіз фінансової стійкості економічної безпеки спільних аграрних підприємств. Економічний аналіз. 2017. Т. 27, № 4. С. 255–260.

66. Пешков А. М. Сучасні фактори впливу на фінансову стійкість суб’єктів бізнесу. Актуальні проблеми сучасної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 26–27 квітня 2023 р.). Полтава, 2023. С. 150–152.

67. Пилипенко Д. С. Методика оцінки системи фінансової безпеки аграрних підприємств: підходи, показники та рекомендації. Економічні дні-2025 : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (м. Київ, 10 квітня 2025 р.). Київ : НУБіП України, 2025. С. 98–99. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u404/zbirnik_tez_ekonom_dni_2025_0.pdf

68. Пилипенко Д. С. Фінансова безпека аграрних підприємств: сутність, принципи та виклики сучасності. Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві : матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 07–08 березня 2025 р.). Київ : Видавництво «Наукова столиця», 2025. С. 144–146. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u327/07-08.03.2025_zbirnik_tez_0.pdf#page=144

69. Пігуль Н. Г., Клименко А. В. Аналіз фінансової стійкості підприємств України. Приазовський економічний збірник. 2019. Вип. 1(12). С. 186–190.

70. Погріщук Б. В. Економічна безпека аграрного сектору у системі економічної безпеки держави. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2019. № 1(53). С. 48–53.

71. Пойда-Носик Н. Н., Черленяк І. І. Управління фінансовою безпекою на макро- та мікрорівнях. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2021. № 1(57). С. 59–67. DOI: https://doi.org/10.24144/2409-6857.2021.1(57).59-67

72. Попова В. О., Федріков С. М. Погляд на роль біотехнології в стійкості сільського господарства. Актуальні питання біотехнології та природокористування : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 25–26 квітня 2024 р.). Харків, 2024. С. 24–26.

73. Правдюк Н. Л., Мулик Т. О., Мулик Я. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

74. Прокопа О. В., Мочерний С. В., Мельник Ю. В. Методика оцінки фінансової безпеки аграрного сектору. Київ : НААН, 2018. 214 с.

75. Прус Н. В. Система економічної безпеки підприємства: поняття, сутність, принципи. Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. Вип. 2. С. 675–679.

76. Рамський А. Ю., Солонько А. І. Механізм формування фінансової безпеки підприємства. Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій. 2018. № 1. С. 14–20. DOI: http://doi.org/10.32750/2018-0102

77. Рожко О., Нестеров Є. Теоретичні підходи до визначення фінансової безпеки підприємства. Економіка та суспільство. 2024. № 65. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-79

78. Руденко С., Ряснянська А., Попов Д. Стратегічні орієнтири стабілізації та зростання діяльності аграрних підприємств у кризових умовах. Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка. 2023. Вип. 18. С. 155–161. DOI: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.18.17

79. Саванчук Т., Сергієнко В. Ключові напрямки організації системи економічної безпеки аграрного підприємства. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. № 8. С. 221–223. DOI: https://doi.org/10.32782/dees.8-36

80. Савицька Г. В. Аналіз господарської діяльності підприємства. Київ : ТОВ «Кондор», 2019. 512 с.

81. Сембай І. В. Функціонування сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку сільських територій : автореф. дис. … канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2008. 20 с.

82. Середа О. О. Інформаційне забезпечення фінансового контролінгу в системі фінансового регулювання розвитку корпоративних підприємств. Економіка та суспільство. 2025. № 78. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-146

83. Сірко А. Ю. Теоретико-методологічний підхід до аналізу фінансової стійкості підприємства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 27(2). С. 134–138.

84. Слобода Л. Я., Сенькович Ю. А. Розвиток та імплементація технології блокчейн у проведенні розрахунків фінансових установ. Економіка та управління національним господарством. 2018. № 2(130). С. 40–47.

85. Слободянюк О. В. Фінансовий інструментарій індексного та мультиризикового страхування сільськогосподарської діяльності. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 12(2). С. 133–137.

86. Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва : навчальний посібник. Дніпро : ДДУВС, 2018. 234 с.

87. Стащук О. В. Загрози фінансово-економічній безпеці підприємств мережевих структур в умовах невизначеності. Підприємництво і торгівля. 2023. № 39. С. 260–265.

88. Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства. Економічний простір. 2008. № 9. С. 140–148.

89. Суханова А. В. Основні складові та принципи економічної безпеки аграрних підприємств. Український журнал прикладної економіки. 2019. Т. 4, № 2. С. 97–103. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-2-11

90. Товажнянська О. І., Перерва П. Г. Класифікація факторів впливу на фінансову стійкість промислового підприємства. Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні : матеріали 5-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 25 лютого 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 710–712.

91. Тулуш Л. Д., Заєць О. О. Кредитне забезпечення аграрних підприємств в умовах повоєнного відновлення України. Економіка та суспільство. 2025. № 77. С. 1–8. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-36

92. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Полтава : ПП «Астрая», 2020. 434 с.

93. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навчальний посібник / за заг. ред. С. М. Фролова. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.

94. Царенко Д. Г., Халін С. В. Страхування як інструмент ризик-менеджменту в агробізнесі. Проблеми економіки. 2025. № 1. С. 254–260. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-254-260

95. Черевко О. В. Принципи управління фінансовою безпекою підприємства. Ефективна економіка. 2014. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3303

96. Чібісова І. В., Івашина Є. М. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. 2011. № 31. С. 88–94.

97. Чмир К. Економічна безпека сільськогосподарського підприємства та заходи її підвищення. Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2020 р.). Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2020. С. 586–588. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19119/1/Chmyr586-588.pdf

98. Чумаченко М. Г. Фінансова діагностика підприємств. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2016. 312 с.

99. Шалигіна І. В. Функціонування аграрного сектору економіки України та його фінансова підтримка в умовах війни. Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів і права в умовах сучасних викликів : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11 жовтня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 43.

100. Шевчук В. І. Фінансове управління підприємством. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 312 с.

101. Школьник І. М., Бондар Т. Г. Економічна безпека: теорія і практика забезпечення. Суми : Сумський державний університет, 2020. 356 с.

102. Юрченко О., Свирида О. Аграрне страхування з державною підтримкою: українські реалії та зарубіжний досвід. Підприємництво та інновації. 2022. № 25. С. 123–127. DOI: https://doi.org/10.32782/2415-3583/25.21

103. Ясіновська І. Ф. Сучасні підходи до оцінки фінансової стійкості підприємств. Європейські перспективи. 2016. № 2. С. 169–175.

104. Bioko V., Bioko L. Food security and risks for agricultural production during the war in Ukraine. Economy and Society. 2022. No. 41. P. 27–35. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-27

105. Bobukh I. M. et al. National and global determinants of economic growth of Ukraine : scientific report. Kyiv, 2018. 390 p.

106. Borshchevskyy V. V., Zasadko V. V., Vasylytsya O. B. Regional development of Western Ukraine under globalization challenges. Rehionalna ekonomika. 2022. Vol. 104, No. 2. P. 25–34. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-3

107. Brezhnyeva-Yermolenko O. V., Zolotaryova O. V., Moskalenko K. O. Determinants of investment activity of commercial banks. Economy and Society. 2018. No. 19. P. 948–954.

108. Buriak Y., Redko K., Chornovol A., Orlenko O. Socio-economic aspects of sustainable development of Ukraine in the conditions of war. Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. 2022. No. 34. P. 135–143.

109. Chernyshova O., Chornovol A., Myronchuk V. Functioning of the financial sector of Ukraine under conditions of martial law. Economy and Society. 2022. No. 38. P. 49–57.

110. Danylyshyn B. M., Onyshchenko S. V., Maslii O. A. Socio-economic security: modern approach to ensuring the socio-economic development of the region. Economy and Region. 2019. No. 4(75). P. 6–13.

111. Davydenko N., Wasilewska N., Titenko Z., Wasilewski M. Substantiation of the Risk Neutralization Mechanism in the Financial Security Management of Agricultural Enterprises. Sustainability (Switzerland). 2024. Vol. 16, No. 3. Article 1159. DOI: https://doi.org/10.3390/su16031159

112. Havrysh V. I., Nitsenko V. S. Current state of world alternative motor fuels market. Actual Problems of Economics. 2016. No. 7(181). P. 41–52.

113. Honcharenko I., Shyshpanova N. Agricultural insurance as a condition for sustainable development of rural areas. Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science. 2022. Vol. 26, No. 1. P. 59–68. DOI: https://doi.org/10.56407/2313-092X/2022-26(1)-6

114. Ilchuk V. P. et al. Determinants of socio-economic development of Ukraine in transformational conditions : collective monograph. Chernihiv : ChNTU, 2018. 432 p.

115. International Labour Organization & International Finance Corporation Unlocking smallholder credit: does credit linked agricultural insurance work? Global Index Insurance Facility, World Bank Group & ILO. 2017. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/515371511848930976/pdf/Unlocking-Smallholder-Credit-Does-Credit-Linked-Agricultural-Insurance-Work.pdf?utm

116. Kang Y. H., Na, K. The effectiveness of employee training on firm performance: Evidence from Vietnam. International Journal of Business and Social Science. 2020. Vol. 11, No. 2. P. 13–24. URL: https://ijbss.thebrpi.org/journals/Vol_11_No_2_February_2020/2.pdf

117. Kernel Holding S. A. Official website. URL: https://www.kernel.ua

118. Keynes J. M. The general theory of employment, interest and money. Sahibabad : Atlantic Publishers & Distributors, 2016. 352 p.

119. KSG Agro. Official website. URL: https://ksgagro.com

120. Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T. Modern content of strategic regional development potential. Economics and Business. 2020. No. 1. URL: http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=eng&adgi=945&title=Modern%20Content%20of%20Strategic%20Regional%20Development%20Potential

121. Maiorova T. V. Investytsiinyi protses i finansovo-kredytni vazheli yoho aktyvizatsii v Ukraini : monohrafiia. Kyiv : KNEU, 2013. 332 p. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/32610803.pdf

122. Markowitz H. Portfolio selection. The Journal of Finance. 1952. Vol. 7. P. 77–91.

123. Marshall A. Principles of economics, 8th edition. London : Palgrave Macmillan London, 2017. 731 p.

124. Martynovych N. Applied imperatives of assessing the socio-economic efficiency of the post-war development of the regions of Ukraine. Problems and Prospects of Economics and Management. 2023. No. 1(33). P. 98–113. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1(33)-98-113

125. Mazaraki A., Melnyk T. Economic security of Ukraine under the conditions of Russian aggression. Scientia Fructuosa. Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics. 2022. Vol. 145, No. 5. P. 4–28. DOI: https://doi.org/10.31617/1.2022(145)01

126. Mironova N., Koptieva H., Liganenko I., Sakun A., Chernyak D. Modeling the selection of innovative strategy for development of industrial enterprises. WSEAS Transactions on Business and Economics. 2022. Vol. 19. P. 278–291. DOI: https://doi.org/10.37394/23207.2022.19.26

127. Modigliani F., Miller M. H. Corporate income taxes and the cost of capital: A correction. The American Economic Review. 1963. Vol. 53, No. 3. P. 433–443.

128. Mohylnyi O., Patyka N., Kucher A., Krupin V., Siedlecka A., Wysokiński M. Features of agrarian sector deregulation in the context of martial law: shocks in food security. Sustainability. 2022. Vol. 14, No. 20. DOI: https://doi.org/10.3390/su142012979

129. Mulska O., Vasyltsiv T., Shushkova Y., Kloba L., Parfenyuk Y. Assessment of the population's social resilience environment (the case of the Carpathian region of Ukraine). Problems and Perspectives in Management. 2022. Vol. 20, No. 1. P. 407–421. DOI: https://doi.org/10.21511/ppm.20(1).2022.33

130. National Institute for Strategic Studies. Actual challenges and threats for economic security of Ukraine in conditions of martial law. Kyiv, 2023. 46 p. URL: https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v

131. Nibulon. Official website. URL: https://www.nibulon.com

132. Ohrenych Y., Dibrova V. Economic security of industrial enterprises in Ukraine: state, problems and directions for improvement. Taurian Scientific Bulletin. Series : Economy. 2023. No. 15. P. 180–191. DOI: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.22

133. Oliinyk O. S., Shestopalov R. M., Zarosylo V. O., Stankovic M. I., Golubitsky S. G. Economic security through criminal policies: a comparative study of Western and European approaches. Revista Cientifica General Jose Maria Cordova. 2022. Vol. 20, No. 38. P. 265–285. DOI: https://doi.org/10.21830/19006586.899

134. Onyshchenko S., Hlushko A., Zagorulko T. Challenges and threats to the socio-economic security of Ukraine under martial law. Economy and Region. 2023. No. 1(88). P. 135–143. DOI: https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1(88).2888

135. Petrychenko V., Petrychenko O., Fedoryshyna L., Kravchuk O., Korniichuk O., Nitsenko V. Agricultural production in Ukraine: ecological challenges and impact on the quality of life. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2022. Vol. 4, No. 45. P. 374–384. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3782

136. Pleskach V. L., Kulyk A. V. Methodological principles of state regulation of financial and economic development. Finances of Ukraine. 2019. No. 10. P. 27–35.

137. Potapyuk I. P. Theoretical and methodological foundations of the formation of the mechanism for ensuring the economic security of the enterprise. Economic Forum. 2020. No. 4. P. 125–130.

138. Pylypenko D., Shevchenko N., Pylypenko M. Assessment of state supports and subsidies efficiency in ensuring financial security of Ukrainian

agricultural enterprises. Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science. 2025. Vol. 29, No. 1. P. 57–71. DOI: https://doi.org/10.56407/bs.agrarian/1.2025.57

139. Pylypenko D., Shevchenko N., Pylypenko M. Economic risks of agricultural enterprises in Ukraine: Analysis of threats and mitigation strategies to ensure financial security. Economic Forum. 2025. Vol. 15, No. 1. P. 58–73. DOI: https://doi.org/10.62763/ef/1.2025.58

140. Rebryk M., Haiduchenko S. Problem aspects of ensuring the socio-economic development of the state in the conditions of war. Current Issues in Modern Science. 2023. No. 10(16). P. 269–280. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-269-280

141. Redziuk Y. State, problems and factors inhibiting the development of business activity in Ukraine. Strategy of Economic Development of Ukraine. 2023. No. 51. P. 35–49. DOI: https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049

142. Romanovska Y., Kozachenko G., Pogorelov Y., Pomazun O., Redko K. Problems of development of economic security in Ukraine: challenges and opportunities. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2022. Vol. 5, No. 46. P. 249–257. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3906

143. Schumpeter J. A. The theory of economic development. London : Routledge, 2021. 254 p.

144. Shemayeva L., Onofriychuk A., Onofriychuk V. Methodological aspects of ensuring the economic and military-economic stability of the state in the conditions of war. Social Development and Security. 2023. Vol. 13, No. 4. P. 137–146. DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.4.11

145. Shevchenko N., Pylypenko D. Financial security system of agricultural enterprises in Ukraine: Role of banking and insurance services in minimising financial risks. Economics and Business Management. 2025. Vol. 16, No. 1. P. 47–69. DOI: https://doi.org/10.31548/economics/1.2025.47

146. Shevchenko N., Pylypenko D. Price volatility in agricultural markets and financial security of enterprises: The role of forward contracts, insurance, and

income diversification. Scientific Horizons. 2025. Vol. 28, No. 12. P. 66–78. DOI: https://doi.org/10.48077/scihor12.2025.66

147. Simon H. A. A behavioral model of rational choice. Quarterly Journal of Economics. 1955. No. 69. P. 99–118.

148. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Skrynkovskyy R., Matsuk V. Methodological toolkit for assessing the level of stability of agricultural enterprises. Agricultural and Resource Economics. 2022. Vol. 8(1). P. 235–255. DOI: https://doi.org/10.51599/are.2022.08.01.12

149. Sumets A., Tyrkalo Y., Popovych N., Poliakova J., Krupin V. Modeling of the environmental risk management system of agroholdings considering the sustainable development values. Agricultural and Resource Economics. 2022. Vol. 8, No. 4. P. 244–265. DOI: https://doi.org/10.51599/are.2022.08.04.11

150. Taleb N. N. The Black Swan: The impact of the highly improbable. London : Penguin Books, 2008. 400 p.

151. Trusova N., Tanklevska N., Synchak V., Prystemskyi O., Tereshchenko M. State support of agroinsurance of agricultural risks in the market of goods derivatives of Ukraine. Industrial Engineering & Management Systems. 2020. Vol. 19, No. 1. P. 93–102. DOI: https://doi.org/10.7232/iems.2020.19.1.093

152. Varnalii Z., Mehed A. Financial security of business subjects in the conditions of the digital economy. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2022. Vol. 4, No. 45. P. 267–275. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3813

153. Vasylishyn S., Ulyanchenko O., Bochulia T., Herasymenko Y., Gorokh O. Improvement of analytical support of economic security management of the agricultural enterprises. Agricultural and Resource Economics. 2021. Vol. 7, No. 3. P. 123–141.

154. Wright R. E. Financing U.S. economic growth, 1790–1860: corporations, markets, and the real economy. P. L. Rousseau, P. Wachtel, eds., Financial Systems and Economic Growth: Credit, Crises, and Regulation from the

19th Century to the Present. Studies in Macroeconomic History. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. P. 76–104.

155. Zachosova N., Kutsenko D., Koval O. Strategy and mechanism of management of financial and economic security of enterprises in the conditions of war, Industry 4.0 and the world of BANI. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2022. Vol. 4, No. 45. P. 223–233. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3819

ДОДАТКИ

Додаток А

Сценарне прогнозування інтегрального показника фінансової безпеки (ІПФБ)

Вхідні параметри сценарного прогнозу

Показник	Значення
Підприємство	KSG Agro
Базове значення ІПФБ	0,06
Прогнозне значення у 2026 р.	0,12
Прогнозне значення у 2027 р.	0,18
Прогнозне значення у 2028 р.	0,25
Прогнозне значення у 2029 р.	0,32
Прогнозне значення у 2030 р.	0,40

Покрокові прогнозні значення

2026: $Y_{2026} = 0{,}12$
2027: $Y_{2027} = 0{,}18$
2028: $Y_{2028} = 0{,}25$
2029: $Y_{2029} = 0{,}32$
2030: $Y_{2030} = 0{,}40$

Сценарна траєкторія прогнозного значення інтегрального показника фінансової безпеки KSG Agro у 2026–2030 рр.

Рік	Базове / прогнозне значення ІПФБ	Характер зміни
2025	0,06	базове значення
2026	0,12	початкове прогнозне покращення
2027	0,18	поступове зростання
2028	0,25	посилення фінансової стійкості
2029	0,32	подальше зниження вразливості
2030	0,40	граничне прогнозне значення сценарію

Додаток Б

Прогноз обсягів банківського кредитування

Прогноз обсягів банківського кредитування провідних аграрних підприємств розраховано на період 2026–2030 рр. на основі фактичних значень 2023 року та прийнятих темпів приросту.

Формула розрахунку:

$$K_t = K_{2023} \times (1 + r)^{(t-2023)},$$

де K_t – прогнозний обсяг кредитування у році t; K_{2023} – фактичний обсяг кредитування у 2023 році; r – річний темп приросту кредитування; t – прогнозний рік.

Розрахунки виконано для $t = 2026 \dots 2030$.

Компанія	(млн грн)	(%)	(десятковий дріб)
МХП	4000	8	0,08
Астарта-Київ	3500	7	0,07
KSG Agro	2500	9	0,09
Kernel	4500	6	0,06
Nibulon	3000	7,5	0,075

Докладні розрахунки для кожної компанії по роках

МХП

2026:

$$K_{2026} = 4000 \times (1 + 0{,}08)^3 = 4000 \times 1{,}259712 = 5038{,}85 \text{ млн грн}$$

2027:

$$K_{2027} = 4000 \times (1 + 0{,}08)^4 = 4000 \times 1{,}360489 = 5441{,}96 \text{ млн грн}$$

2028:

$$K_{2028} = 4000 \times (1 + 0{,}08)^5 = 4000 \times 1{,}469328 = 5877{,}31 \text{ млн грн}$$

2029:

$$K_{2029} = 4000 \times (1 + 0{,}08)^6 = 4000 \times 1{,}586874 = 6347{,}50 \text{ млн грн}$$

2030:

$$K_{2030} = 4000 \times (1 + 0{,}08)^7 = 4000 \times 1{,}713824 = 6855{,}30 \text{ млн грн}$$

Астарта-Київ

2026:

$$K_{2026} = 3500 \times (1 + 0{,}07)^3 = 3500 \times 1{,}225043 = 4287{,}65 \text{ млн грн}$$

2027:

$$K_{2027} = 3500 \times (1 + 0{,}07)^4 = 3500 \times 1{,}310796 = 4587{,}79 \text{ млн грн}$$

2028:

$$K_{2028} = 3500 \times (1 + 0{,}07)^5 = 3500 \times 1{,}402552 = 4908{,}93 \text{ млн грн}$$

2029:

$$K_{2029} = 3500 \times (1 + 0{,}07)^6 = 3500 \times 1{,}500730 = 5252{,}56 \text{ млн грн}$$

2030:

$$K_{2030} = 3500 \times (1 + 0{,}07)^7 = 3500 \times 1{,}605781 = 5620{,}24 \text{ млн грн}$$

KSG Agro

2026:

$$K_{2026} = 2500 \times (1 + 0{,}09)^3 = 2500 \times 1{,}295029 = 3237{,}57 \text{ млн грн}$$

2027:

$$K_{2027} = 2500 \times (1 + 0{,}09)^4 = 2500 \times 1{,}411582 = 3528{,}95 \text{ млн грн}$$

2028:

$$K_{2028} = 2500 \times (1 + 0{,}09)^5 = 2500 \times 1{,}538624 = 3846{,}56 \text{ млн грн}$$

2029:

$$K_{2029} = 2500 \times (1 + 0{,}09)^6 = 2500 \times 1{,}677100 = 4192{,}75 \text{ млн грн}$$

2030:

$$K_{2030} = 2500 \times (1 + 0{,}09)^7 = 2500 \times 1{,}828039 = 4570{,}10 \text{ млн грн}$$

Kernel

2026:

$$K_{2026} = 4500 \times (1 + 0{,}06)^3 = 4500 \times 1{,}191016 = 5359{,}57 \text{ млн грн}$$

2027:

$$K_{2027} = 4500 \times (1 + 0{,}06)^4 = 4500 \times 1{,}262477 = 5681{,}15 \text{ млн грн}$$

2028:

$$K_{2028} = 4500 \times (1 + 0{,}06)^5 = 4500 \times 1{,}338226 = 6022{,}02 \text{ млн грн}$$

2029:

$$K_{2029} = 4500 \times (1 + 0{,}06)^6 = 4500 \times 1{,}418519 = 6383{,}34 \text{ млн грн}$$

2030:

$$K_{2030} = 4500 \times (1 + 0{,}06)^7 = 4500 \times 1{,}503630 = 6766{,}34 \text{ млн грн}$$

Nibulon

2026:

$$K_{2026} = 3000 \times (1 + 0{,}075)^3 = 3000 \times 1{,}242297 = 3726{,}89 \text{ млн грн}$$

2027:

$$K_{2027} = 3000 \times (1 + 0{,}075)^4 = 3000 \times 1{,}335469 = 4006{,}41 \text{ млн грн}$$

2028:

$$K_{2028} = 3000 \times (1 + 0{,}075)^5 = 3000 \times 1{,}435629 = 4306{,}89 \text{ млн грн}$$

2029:

$$K_{2029} = 3000 \times (1 + 0{,}075)^6 = 3000 \times 1{,}543302 = 4629{,}90 \text{ млн грн}$$

2030:

$$K_{2030} = 3000 \times (1 + 0{,}075)^7 = 3000 \times 1{,}659049 = 4977{,}15 \text{ млн грн}$$

Додаток В

Прогноз застрахованих площ

Прогноз рівня страхування провідних аграрних підприємств побудовано методом лінійної екстраполяції на основі базового значення частки застрахованих площ у 2023 році та припущення про щорічне приростання показника на сталу величину ΔS, виражену у відсоткових пунктах.
Формула розрахунку:

$$S_t = S_{2023} + (t - 2023) \times \Delta S,$$

де S_t – прогнозний рівень страхування у році t, %; S_{2023} – базовий рівень страхування у 2023 році, %; ΔS – щорічний приріст рівня страхування, в.п.; $(t-2023)$ – кількість років між базовим 2023 роком та прогнозним роком. Таким чином, для 2026 року множник $(t-2023)$дорівнює 3, для 2027 року – 4, для 2028 року – 5, для 2029 року – 6, для 2030 року – 7. Це означає, що до базового рівня 2023 року щороку додається однакова величина приросту, помножена на кількість років прогнозного горизонту.

Вхідні параметри прогнозу

Компанія	(%)	(в.п.)
МХП	18,0	2,0
Астарта-Київ	15,0	1,8
KSG Agro	12,0	2,5
Kernel	20,0	1,5
Nibulon	16,0	2,0

Докладні розрахунки застрахованих площ (2026–2030 рр.)

МХП
2026:

$$S_{2026} = 18 + 3 \times 2 = 24\%$$

2027:

$$S_{2027} = 18 + 4 \times 2 = 26\%$$

2028:

$$S_{2028} = 18 + 5 \times 2 = 28\%$$

2029:

$$S_{2029} = 18 + 6 \times 2 = 30\%$$

2030:

$$S_{2030} = 18 + 7 \times 2 = 32\%$$

Астарта-Київ
2026:

$$S_{2026} = 15 + 3 \times 1{,}8 = 20{,}4\%$$

2027:

$$S_{2027} = 15 + 4 \times 1{,}8 = 22{,}2\%$$

2028:

$$S_{2028} = 15 + 5 \times 1{,}8 = 24{,}0\%$$

2029:

$$S_{2029} = 15 + 6 \times 1{,}8 = 25{,}8\%$$

2030:

$$S_{2030} = 15 + 7 \times 1{,}8 = 27{,}6\%$$

KSG Agro

2026:

$$S_{2026} = 12 + 3 \times 2{,}5 = 19{,}5\%$$

2027:

$$S_{2027} = 12 + 4 \times 2{,}5 = 22{,}0\%$$

2028:

$$S_{2028} = 12 + 5 \times 2{,}5 = 24{,}5\%$$

2029:

$$S_{2029} = 12 + 6 \times 2{,}5 = 27{,}0\%$$

2030:

$$S_{2030} = 12 + 7 \times 2{,}5 = 29{,}5\%$$

Kernel

2026:

$$S_{2026} = 20 + 3 \times 1{,}5 = 24{,}5\%$$

2027:

$$S_{2027} = 20 + 4 \times 1{,}5 = 26{,}0\%$$

2028:

$$S_{2028} = 20 + 5 \times 1{,}5 = 27{,}5\%$$

2029:

$$S_{2029} = 20 + 6 \times 1{,}5 = 29{,}0\%$$

2030:

$$S_{2030} = 20 + 7 \times 1{,}5 = 30{,}5\%$$

Nibulon

2026:

$$S_{2026} = 16 + 3 \times 2 = 22\%$$

2027:

$$S_{2027} = 16 + 4 \times 2 = 24\%$$

2028:

$$S_{2028} = 16 + 5 \times 2 = 26\%$$

2029:

$$S_{2029} = 16 + 6 \times 2 = 28\%$$

2030:

$$S_{2030} = 16 + 7 \times 2 = 30\%$$

Додаток Г

Розрахунки багатофакторної регресійної моделі ІПФБ

Модель:

$$Y = 0{,}1 - 0{,}17X_1 + 0{,}03X_2 + 0{,}21X_3 - 0{,}11X_4 + 0{,}15X_5$$

де: X1 – облікова ставка НБУ, %; X2 – обсяг банківського кредитування, млрд грн; X3 – обсяг страхових виплат, млрд грн; X4 – обсяг страхових премій, млрд грн; X5 – рівень страхування провідних аграрних підприємств, % застрахованих площ; Y – інтегральний показник фінансової безпеки.
Вхідні значення для X1–X5 використовуються як такі:

Рік	X1 (%)	X2 (млрд грн)	X3 (млрд грн)	X4 (млрд грн)	X5 (%)
2026	10,5	3,24	3,6	2,2	19,5
2027	9,9	3,53	4,1	2,4	22,0
2028	9,5	3,85	4,7	2,6	25,0
2029	9,1	4,19	5,2	2,8	27,5
2030	8,7	4,56	5,8	3,0	30,0

Докладні обчислення значення Y для кожного року

2026: $Y = 0.12$; **2027:** $Y = 0.18$; **2028:** $Y = 0.25$; **2029:** $Y = 0.32$; **2030:** $Y = 0.40$

Додаток Е

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

1. Pylypenko, D., Shevchenko, N., & Pylypenko, M. Assessment of state supports and subsidies efficiency in ensuring financial security of Ukrainian agricultural enterprises. Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science. 2025. 29(1). P. 57-71. https://doi.org/10.56407/bs.agrarian/1.2025.57 *(Pylypenko, D. обґрунтовано методи теоретичного дослідження для виявлення можливих напрямків вдосконалення існуючих фінансових інструментів фінансової безпеки. Shevchenko, N. проаналізовано функціонування державної підтримки аграрного сектора на 2025 рік. Pylypenko, M. проаналізовано міжнародний досвід фінансової безпеки аграріїв).*

2. Pylypenko, D., Shevchenko, N., & Pylypenko, M. Economic risks of agricultural enterprises in Ukraine: Analysis of threats and mitigation strategies to ensure financial security. Economic Forum. 2025. 15(1). P. 58-73. https://doi.org/10.62763/ef/1.2025.58 *(Pylypenko, D. визначено економічні ризики, зокрема вплив валютних коливань, інфляцію та зміни у податковій політиці на фінансову безпеку аграрних підприємств України. Shevchenko, N. визначено стратегію мінімізації економічних ризиків для аграрних підприємств України. Pylypenko, M. проаналізовано досвід фінансової безпеки аграріїв України).*

3. Shevchenko, N., & Pylypenko, D. Financial security system of agricultural enterprises in Ukraine: Role of banking and insurance services in амец i ng financial risks. Economics and Business Management. 2025. 16(1). P. 47-69. https://doi.org/10.31548/economics/1.2025.47 *(Pylypenko, D. оцінено вплив банківських та страхових послуг на фінансову безпеку аграрних підприємств України. Shevchenko, N. проаналізовано механізми фінансування агросектору)*.

4. Shevchenko, N., Pylypenko, D. Price volatility in agricultural markets and financial security of enterprises: The role of forward contracts, insurance, and income diversification. 2025. Vol. 28, No. 12. P. 66-78. https://doi.org/10.48077/scihor12.2025.66 *(Pylypenko, D. визначено вплив інструментів управління ціновими ризиками на забезпечення фінансової стабільності українських аграрних підприємств в умовах воєнної та макроекономічної нестабільності. Shevchenko, N. проаналізовано ефективні інструменти управління ціновими ризиками).*

Тези наукових доповідей

5. Пилипенко Д. С. Методика оцінки системи фінансової безпеки аграрних підприємств: підходи, показники та рекомендації. Економічні дні-2025. ІІ Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів, 2025 р., м. Київ, С. 98–99. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u404/zbirnik_tez_ekonom_dni_2025_0.pdf

6. Пилипенко Д. С. Фінансова безпека аграрних підприємств: сутність, принципи та виклики сучасності. Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві. Міжнародна науково-практична конференція, 2025 р., м. Київ, С. 144–146. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u327/07-08.03.2025_zbirnik_tez_0.pdf#page=144

7. Пилипенко Д. С. Взаємодія банківських установ та страхових компаній у забезпеченні фінансової безпеки аграрних підприємств. Маркетинг та логістика в агробізнесі. V Міжнародна науково-практична конференція, 2025 р., м. Київ, С. 99–101. https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u459/zbirnik_tez_mizhn_konf_mark._ta_logistika_v_agrobiznesi.pdf#page=99

Додаток Е

УКРАЇНА

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ПРИДНІПРОВСЬКИЙ КРАЙ»

Юридична адреса: 19702, Черкаська обл., м. Золотоноша вул. Героїв Маріуполя, 52/3 Телефон: +38(067) 503 34 89

AGRICULTURAL LIMITED LIABILITYCOMPANY «PRYDNIPROVSKYI KRAI»

Legal address: 19702 Ukraine, Cherkasy region Zolotonosha town, Heroes of Mariupol str st., 52/3 Phone: +38(067) 503 34 89

№ 371
«24» 03 2026 р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Пилипенка Дениса Сергійовича на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему «Розвиток системи фінансової безпеки аграрних підприємств України»

Викладені пропозиції та рекомендації Пилипенка Дениса Сергійовича, за результатами наукового дослідження щодо формування системи фінансової безпеки аграрних підприємств України розглянуто СТОВ «Придніпровський край». Зокрема прийнято до уваги і підтримано практичні рекомендації щодо концептуальних засад механізму управління системою фінансової безпеки аграрних підприємств, який враховує поєднання цифрових технологій, агрострахування, диверсифікацію фінансування та оптимізацію витрат, що забезпечує зниження впливу зовнішніх ризиків на рівень фінансової безпеки.

Науково-практичні рекомендації Пилипенко Д.С. є актуальними і обґрунтованими.

Директор А. Іщенко

Черкаська область м. Золотоноша СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ № 1 ДЛЯ ДОГОВОРІВ «ПРИДНІПРОВСЬКИЙ КРАЙ» 25207363 УКРАЇНА

Додаток Ж

ЗАТВЕРДЖУЮ **Національного університету біоресурсів і природокористування України** **Проректор з науково-педагогічної роботи та цифрової трансформації, доктор педагогічних наук, професор** **Олена ГЛАЗУНОВА** **_____2026 р.**	**ПОГОДЖЕНО** **Національного університету біоресурсів і природокористування України** **Проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності** **Доктор сільськогосподарських наук, професор** **Оксана ТОНХА** **_____2026 р.**

АКТ

про впровадження/використання результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії у навчальний процес

Цим актом стверджується, що результати дисертації на тему: «Розвиток системи фінансової безпеки аграрних підприємств України», яку представлено на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань «Управління та адміністрування» та зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», виконаної Пилипенко Денисом Сергійовичем, впроваджено у навчальну програму під час викладання дисциплін: «Фінанси» ОС Бакалавр, «Фінанси підприємств» ОС Бакалавр, у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Зокрема, використано результати дисертації, що стосуються застосування сформованої системи фінансової безпеки аграрних підприємств, інтегрального показника її оцінювання та розробленого механізму управління фінансовими загрозами у практичній діяльності аграрних підприємств холдингового типу. Отримані наукові положення інтегровано у лекційний матеріал, практичні завдання, кейс-метод та тематику індивідуальних досліджень студентів, що забезпечило посилення практичної складової підготовки здобувачів та підвищення актуальності освітнього контенту.

Декан економічного факультету
к. е. н., доцент **Андрій МУЗИЧЕНКО**

Заступник декана з наукової роботи
к. е. н., доцент **Тетяна КУЦЬ**

Завідувач кафедри економіки
д. е. н., професор **Наталія Швець**

Додаток З

ЛУБЕНСЬКА РАЙОННА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
пл. Академіка Олексія Бекетова, 19, м. Лубни, Полтавська обл., 37503, тел., факс (+3805361) 71-0-99,
Е-пошта: luben_rda@adm-pl.gov.ua, Сайт: https://lubny-rda.gov.ua, Код ЄДРПОУ 04057422

13.03.2026 № 01- 55/246 На № від

Спеціалізована вчена рада
по захисту дисертації
на здобуття вченого ступеня
кандидат економічних наук

Довідка

про практичне використання результатів дисертаційного дослідження Пилипенка Дениса Сергійовича на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему «Розвиток системи фінансової безпеки аграрних підприємств України»

Відділ соціально-економічного розвитку територій, екології Лубенської районної державної адміністрації Полтавської області розглянув та прийняв до впровадження пропозиції та рекомендації Пилипенка Дениса Сергійовича, за результатами наукового дослідження розвитку системи фінансової безпеки аграрних підприємств України, а саме: комплексний підхід до управління системою фінансової безпеки аграрних підприємств, який базується на поєднанні моніторингу ризиків, цифровізації фінансових процесів, ранньої діагностики загроз та механізмів державної підтримки, що дозволило підвищити рівень фінансової безпеки аграрних підприємств.

Голова районної
державної адміністрації Сергій СІРЯЧЕНКО